

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Αναστασία Τσούκκα

(Α.Τ. 940609)

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Επιβλέπουσα: Δρ. Σταυρούλα Κοντοβούρκη

Μάιος 2023

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Όνομα Φοιτήτριας: Αναστασία Τσούκκα

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Οικογενειακές Πρακτικές Γραμματισμού Παιδιών στην Κύπρο

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο **Τμήμα Επιστημών της Αγωγής** και εγκρίθηκε στις 16 Μαΐου 2023 από τα μέλη της **Εξεταστικής Επιτροπής**.

Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπουσα:

Δρ Κοντοβούρκη Σταυρούλα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Μέλος Επιτροπής:

Δρ Έλενα Ιωαννίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Μέλος Επιτροπής:

Δρ Ελένη Λοΐζου, Καθηγήτρια

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβάλλεται προς συμπλήρωση των απαιτήσεων για απονομή Μεταπτυχιακού Τίτλου του Πανεπιστημίου Κύπρου. Είναι προϊόν πρωτότυπης εργασίας, αποκλειστικά δικής μου, εκτός των περιπτώσεων που αναφέρονται ρητώς μέσω βιβλιογραφικών παραπομπών, αναφορών και σημειώσεων.

Αναστασία Τσούκκα

.....

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να σκιαγραφήσει τα προφίλ μικρών παιδιών ως εγγράμματων στο σπίτι, στις μέρες μας όπου τα ψηφιακά μέσα και εργαλεία κατακλύζουν την καθημερινότητά μας. Επίσης, αποσκοπεί να εντοπίσει τον τρόπο με τον οποίο οι γονείς περιγράφουν και σκιαγραφούν τους γραμματισμούς των παιδιών στο σπίτι και από πού αντλούν για αυτό. Στην έρευνα αυτή αναλύθηκαν πέντε μελέτες περίπτωσης/οικογένειες παιδιών πέντε με οκτώ χρονών, μέσα από τη συμμετοχή των μητέρων τους. Ο οικογενειακός γραμματισμός μελετήθηκε από μια κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση η οποία βλέπει γενικώς τον γραμματισμό ως κοινωνική πρακτική που προκύπτει από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, το πλαίσιο, τα αντικείμενα και τις δραστηριότητες που εμπλέκονται τα παιδιά. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες και μη δομημένες συνεντεύξεις, καθώς και πίνακες για καταγραφή από τις μητέρες πρακτικών γραμματισμού των παιδιών για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Επιπλέον, στη διαδικασία συλλογής δεδομένων αξιοποιήθηκαν φωτογραφίες που πάρθηκαν από τις μητέρες και στις οποίες τα παιδιά εμπλέκονται με διάφορες πρακτικές γραμματισμού. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνάς μου, διαφάνηκε πως σημαντικοί άυλοι πόροι γραμματισμού για τα παιδιά είναι ο σχολικός γραμματισμός και η μαζική κουλτούρα, ενώ βασικούς σπόνσορες γραμματισμού των παιδιών αποτελούν οι μητέρες τους. Με βάση τη θεματική ανάλυση, τη συγκρότηση και τη σύγκριση των μελετών περίπτωσης, η έρευνα αυτή έδειξε πως τα παιδιά εμπλέκονται με πλήθος πόρων και πρακτικών γραμματισμού που αφορούν σε ψηφιακά μέσα, σε έντυπα μέσα και σε παιχνίδια μεταξύ των οποίων φαίνεται να υπάρχει ευελιξία. Το βασικό συμπέρασμα αφορά στο πώς μπορεί οι ίδιες οι συνθήκες να «γεννούν» γραμματισμούς και πώς αυτοί μπορεί να συνομιλούν με πιο τυποποιημένες πρακτικές οικογενειακού γραμματισμού.

Λέξεις-κλειδιά: οικογενειακός γραμματισμός, ψηφιακός γραμματισμός, πρακτικές γραμματισμού, σπόνσορες γραμματισμού, πόροι γραμματισμού, παιδική ηλικία.

Abstract

The purpose of this research is to explore young children's profiles as literate at home, at a point in time when digital media and tools saturate our daily lives. It also aims to identify how parents describe and outline children's family literacies and where they draw from. In this research, five case studies/families of five to eight-year-old children were analyzed, through the participation of their mothers. Family literacy has been studied from a sociocultural perspective, which broadly views literacy as a social practice that emerges from how participants, contexts, objects and activities in which children engage come together. Data were collected through semi-structured and an unstructured interviews as well as through the recording of literacy practices by participating mothers for a specific period of time. In addition, photographs taken by the mothers of the children engaging in various literacy practices were used in the data collection process. Through this research, it became clear that school literacy and popular culture are important immaterial literacy resources for children, while the main sponsors of children's literacy are their mothers. Based on the thematic analysis, the compilation and the comparison of case studies, this research showed that children are involved with a multitude of literacy resources and practices related to digital media, printed media and toys among which there seems to be flexibility. The main conclusion is that conditions themselves can give rise to literacies and that these can interact with more formalized family literacy practices.

Keywords: family literacy, digital literacy, literacy practices, sponsors of literacy, literacy resources, childhood.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τα άτομα που στάθηκαν δίπλα μου και με υποστήριξαν ούτως ώστε να καταφέρω να ολοκληρώσω τη μεταπτυχιακή μου διατριβή. Πρώτα από όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα της μεταπτυχιακής μου διατριβής, Δρ Σταυρούλα Κοντοβούρκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου, για την επιστημονική και ηθική στήριξη που μου παρείχε αλλά και για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου διατριβής. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Δρ Έλενα Ιωαννίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου, και τη Δρ Ελένη Λοΐζου, Καθηγήτρια του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου, οι οποίες αποδέχθηκαν να παραστούν ως μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής της μεταπτυχιακής μου διατριβής. Θα ήθελα, ακόμη, να ευχαριστήσω τις οικογένειες που συμμετείχαν στην έρευνά μου για την πολύτιμη βοήθειά τους. Επιπλέον, ευχαριστώ την οικογένειά μου που με εμπιστεύεται, με στηρίζει και είναι δίπλα μου σε κάθε μου βήμα. Τέλος, ευχαριστώ τα μικρά παιδάκια της οικογένειάς μου, και κυρίως τη μεγάλη κόρη του αδελφού μου, που μου έδωσαν το έναυσμα για την παρούσα έρευνα.

Αφιερώνεται,
με όλη μου την αγάπη,
στον γιό μου,
Θεοδόση Μάριο,
και στις αδελφότεκνές μου,
Δέσποινα Μαρία και Στυλιάνα.

Πίνακας Περιεχομένων

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

1. Κεφάλαιο 1 – Εισαγωγή	1
1.1. Τι είναι Γραμματισμός	1
1.2. Ο Γραμματισμός ως Κοινωνική Πρακτική	2
1.3. Οικογενειακός Γραμματισμός και Ψηφιακές Πρακτικές Γραμματισμού	6
1.4. Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα	7
1.5. Σπουδαιότητα και Αναγκαιότητα της Έρευνας	9
2. Κεφάλαιο 2 – Επισκόπηση Βιβλιογραφίας	10
2.1. Οικογενειακός Γραμματισμός	10
2.2. Προσεγγίσεις στον Οικογενειακό Γραμματισμό.....	12
2.2.1. Κοινωνιογνωστική Προσέγγιση και Οικογενειακές Πρακτικές Γραμματισμού	12
2.2.2. Κοινωνικοπολιτισμική Προσέγγιση και Οικογενειακές Πρακτικές Γραμματισμού	17
2.3. Ψηφιακός και Οικογενειακός Γραμματισμός	21
2.3.1. Ορίζοντας τον Ψηφιακό Γραμματισμό	22
2.3.2. Ψηφιακές Πρακτικές ως Μέρος των Οικογενειακών Πρακτικών Γραμματισμού	23
2.4. Πανδημία και Οικογενειακός Γραμματισμός.....	30
2.5. Σύνοψη	32
3. Κεφάλαιο 3 – Μεθοδολογία	34
3.1. Ερευνητική Προσέγγιση	34
3.2. Διαδικασίες Εντοπισμού Συμμετεχόντων/Συμμετεχουσών	37
3.3. Διαδικασία Έρευνας και Μέσα Συλλογής Δεδομένων	38
3.4. Ανάλυση Δεδομένων	44
3.5. Εγκυρότητα της Έρευνας	46
3.6. Θέματα Δεοντολογίας και Υποκειμενικότητα Ερευνήτριας	47
4. Κεφάλαιο 4 – Ευρήματα	50
4.1. Οικογένεια Βασιλείου	51
4.1.1. Οικογενειακές Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι οι οποίοι τις Συνδιαμορφώνουν..	52
4.1.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού	53
4.1.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού	56
4.1.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού	59
4.1.1.4. Σύνοψη	63
4.1.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες	64
4.1.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις	67

2.1. Οικογένεια Γεωργίου	74
4.2.1. Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι που τις Συνδιαμορφώνουν	74
4.2.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού	75
4.2.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού	81
4.2.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού	83
4.2.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες	85
4.2.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις.....	87
4.3. Οικογένεια Νικολάου.....	94
4.3.1. Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι που τις Συνδιαμορφώνουν	94
4.3.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού	94
4.3.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού	98
4.3.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού	102
4.3.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες	105
4.3.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού της Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις...	106
4.4. Οικογένεια Αντωνίου	110
4.4.1. Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι που τις Συνδιαμορφώνουν	111
4.4.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού.....	112
4.4.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού	113
4.4.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού	114
4.4.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες	115
4.4.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις.....	117
4.5. Οικογένεια Ιωάννου	120
4.5.1. Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι που τις Συνδιαμορφώνουν	121
4.5.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού.....	121
4.5.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού	123
4.5.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού	125
4.5.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες	128
4.5.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις.....	130
4.6. Πανδημία και Ψηφιακές Πρακτικές Γραμματισμού	134
4.7. Σύνοψη	136
5. Κεφάλαιο 5 – Συμπεράσματα/Συζήτηση	138
5.1. Μέσα και Πόροι Γραμματισμού	138
5.1.1. Ψηφιακά Μέσα: Πόροι και Πρακτικές που Προκύπτουν από τη Χρήση τους.....	139
5.1.2. Έντυπα Μέσα: Πόροι και Πρακτικές που Προκύπτουν από τη Χρήση τους	141
5.1.3. Παιχνίδια: Πόροι και Πρακτικές που Προκύπτουν από τη Χρήση τους	143

5.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες από τις οποίες Αναδύονται Πρακτικές και Πόροι Γραμματισμού	144
5.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρων και Γραμματισμοί των Παιδιών	146
5.4. Περιθώρια Δράσης των Παιδιών.....	150
5.5. Γενικότερα Συμπεράσματα: Ιεράρχηση Διαφορετικών Γραμματισμών, Ρευστότητα, Μαζική Κουλτούρα, Κοινωνικές Ταυτότητες, Σχεσιακότητα και Σπόνσορες Γραμματισμού	151
5.6. Συνεπαγωγές της Έρευνας	161
5.7. Περιορισμοί και Εισηγήσεις για Μελλοντικές Έρευνες	162
Βιβλιογραφικές Παραπομπές	165
Παραρτήματα	171
Παράρτημα Α: Γνωμοδότηση για Διεξαγωγή της Έρευνας.....	171
Παράρτημα Β: Πρωτόκολλο Αρχικής, Ημιδομημένης Συνέντευξης Γονέων	173
Παράρτημα Γ: Πίνακας: Πρακτικές Γραμματισμού στο Σπίτι (Συμπλήρωση από Γονέα).176	
Παράρτημα Δ: Ενδεικτικό Παράδειγμα που Χρησιμοποιήθηκε για την Ανάλυση των Δεδομένων βάσει των Τεσσάρων Αξόνων που Προέκυψαν.....	177

Κεφάλαιο 1 – Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της μεταπτυχιακής μου διατριβής, διερευνά τις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού με τις οποίες εμπλέκονται τα μικρά παιδιά σε μια περίοδο όπου τα ψηφιακά μέσα αποτελούν μέρος της καθημερινότητάς μας. Οι γραμματισμοί που αναπτύσσονται στο σπίτι, ειδικά για τα μικρά παιδιά, μπορούν να περιγράψουν μέσα από την έννοια του οικογενειακού γραμματισμού που ευρύνεται και πολυπλοκοποιείται μέσω των ψηφιακών πρακτικών γραμματισμού των οποίων η ένταξη στην καθημερινότητα είναι πλέον εμφανής.

Η παρούσα έρευνα αφορά ακριβώς αυτή τη διευρυμένη έννοια του οικογενειακού γραμματισμού και σκοπό έχει να σκιαγραφήσει τα προφίλ μικρών παιδιών ως εγγράμματων στο σπίτι, σε μια εποχή που η τεχνολογία έχει διεισδύσει για τα καλά στη ζωή μας. Σημαντικός, στην έρευνά μου, θεωρείται ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς περιγράφουν και σκιαγραφούν τους γραμματισμούς των παιδιών στο σπίτι και από πού αντλούν για αυτό, αφού οι ίδιοι πιθανό να επηρεάζουν τις πρακτικές και τους πόρους με τους οποίους εμπλέκονται τα παιδιά τους, κυρίως όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα.

1.1. Τι είναι Γραμματισμός

Οι γραμματισμοί εξελίσσονται δυναμικά, ανάλογα με την εποχή, και ενσωματώνονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές πρακτικές. Παλιοί και νέοι, πολλές φορές, συνυπάρχουν και διαμορφώνονται δυναμικά. Οι νέες κοινωνικές πρακτικές δίνουν διαφορετικές δυνατότητες και περιορισμούς. Ορισμένες από αυτές αλλάζουν τις απαιτήσεις γραμματισμού ενώ άλλες τις μειώνουν και αλλάζουν τις βάσεις της επικοινωνίας στις ανθρώπινες σχέσεις (Barton, 199).

Η αναγνώριση ότι η γλώσσα περιλαμβάνει μόνο ένα κομμάτι σε ένα παζλ γραμματισμού που ολοκληρώνεται με άλλους τρόπους, όπως «εικόνα, βλέμμα, χειρονομία, κίνηση, μουσική, ομιλία και ηχητικό εφέ» (Kress & Jewitt, 2003, p. 1 στην Wohlwend, 2008), έχει πυροδοτήσει νέες προοπτικές για τον γραμματισμό επαναπροσδιορίζοντας τη σύνδεση μεταξύ ανάγνωσης, γραφής και παιχνιδιού. Παράλληλα, ο ορισμός του γραμματισμού επεκτάθηκε από την ανάγνωση και γραφή μέσω έντυπων μέσων, συμπεριλαμβάνοντας πλέον και ψηφιακά μέσα όπως παιχνίδια, blogging, podcasting (Wohlwend, 2008).

Γενικώς, δεν είναι εύκολο να οριστεί ο γραμματισμός, αλλά τις τελευταίες δεκαετίες αναγνωρίζεται ότι δεν αποτελεί απλώς μια ρητή εκμάθηση γραμμάτων και αριθμών, αλλά είναι μια κοινωνική πρακτική η οποία ενσωματώνεται και αξιοποιείται καθημερινά στο

σπίτι. Δεν είναι απλή αποκωδικοποίηση, αλλά αποτελεί την κατάκτηση γλώσσας ως μέρος της ταυτότητας του ατόμου. Δεν είναι απλώς μια δεξιότητα, αλλά μια σειρά κοινωνικών συμβάντων που βιώνουμε στην καθημερινή μας ζωή (Weldemariam, 2022).

1.2. Ο Γραμματισμός ως Κοινωνική Πρακτική

Ο πιο πάνω σύντομος ορισμός στηρίζεται στην ιδέα ότι ο γραμματισμός αποτελεί κοινωνική πρακτική, που είναι βασική θέση μιας κοινωνικοπολιτισμικής προσέγγισης στον γραμματισμό. Στην έρευνά μου, υιοθετώντας μια πιο κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση, θεωρώ πως ο γραμματισμός προκύπτει από και ενσωματώνεται στην καθημερινότητα των ατόμων. Σύμφωνα με τη Heath (1986), αν θέλουμε να κατανοήσουμε τη θέση του γραμματισμού στις διάφορες κοινωνίες και τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά αποκτούν τον γραμματισμό της κοινότητάς τους, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε δύο αξιώματα του γραμματισμού και της γλώσσας. Το πρώτο αξίωμα είναι ότι ο αυστηρός διαχωρισμός μεταξύ προφορικών και γραπτών πολιτισμών αποτελεί μια ερευνητική κατασκευή και όχι μια ακριβή απεικόνιση της πραγματικότητας μεταξύ των πολιτισμών (Heath, 1986). Σε όλες τις κοινωνίες, ο γραμματισμός έχει αναπτυχθεί για να λειτουργεί σε συγκεκριμένα συγκείμενα (Barton, 1994), ανάλογα με τον πολιτισμό τους. Αυτό το αξίωμα, βέβαια, υποβάλλει ότι ο γραμματισμός αναπτύσσεται σκόπιμα, ενώ μπορεί να αναπτύσσεται αβίαστα μέσα από τις κοινωνικές δραστηριότητες σε συγκεκριμένα συγκείμενα, προσλαμβάνοντας στοιχεία από την κοινωνική ζωή. Το δεύτερο αξίωμα αφορά στο ότι ένα μονογραμμικό μοντέλο ανάπτυξης στην απόκτηση των γλωσσικών δομών και χρήσεων δεν μπορεί να λαμβάνει επαρκώς υπόψη πολιτισμικά διαφορετικούς τρόπους απόκτησης γνώσεων ή ανάπτυξης γνωστικών στυλ (Heath, 1986). Αυτό γιατί σε κάθε κοινωνία, το να είναι κανείς εγγράμματος προϋποθέτει πολύ περισσότερα από το να κατέχει τις βασικές δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής και για να θεωρηθεί κάποιος αναλφάβητος σημαίνει πολύ περισσότερα από την απλή έλλειψη αυτών των δεξιοτήτων (Stites, 2001).

Όπως εξηγεί ο Barton (1994), η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση του γραμματισμού βασίζεται σε τρεις τομείς έρευνας: στον ψυχολογικό, στον ιστορικό και στον κοινωνικό. Ο γραμματισμός αποτελεί ένα σύστημα αναπαράστασης του κόσμου στους άλλους, ως κοινωνικό φαινόμενο και ένα σύστημα αναπαράστασης του κόσμου σε εμάς, ως ψυχολογικό φαινόμενο. Βάσει της ψυχολογικής άποψης, ο γραμματισμός είναι ένα κομμάτι της σκέψης μας. Έχουμε ανησυχίες, στάσεις και αξίες που αφορούν στον γραμματισμό και αυτές καθοδηγούν τις δράσεις μας. Επιπλέον, ο γραμματισμός έχει μια ιστορία, τόσο σε προσωπικό όσο και σε πολιτισμικό επίπεδο. Υπάρχουν διαφορετικοί γραμματισμοί σε

διαφορετικές ιστορικές περιόδους και σε διαφορετικούς πολιτισμούς (Barton, 1994). Είναι σαφές ότι ο γραμματισμός δεν είναι ο ίδιος σε όλα τα πλαίσια αλλά υπάρχουν διαφορετικοί, πολλαπλοί γραμματισμοί που είναι σκόπιμοι, ιστορικά τοποθετημένοι και μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου (Barton & Hamilton, 2000). Όπου οι πολιτισμοί διαφέρουν, ο προφορικός και ο γραπτός επικοινωνιακός λόγος, επίσης, διαφέρει. Οι γλωσσικές διαφορές υποβάλλουν πολιτιστικά πρότυπα επηρεασμένα από τα προγονικά έθιμα, την πάροδο του χρόνου, τις εξωτερικές επιρροές και τις πολιτικές δυνάμεις (Herbert & Robinson, 2001).

Οι ποικίλες πρακτικές σε διαφορετικούς πολιτισμούς και γλώσσες μπορούν να θεωρηθούν ως διαφορετικοί γραμματισμοί (Barton, 1994· Barton & Hamilton, 2000), αφού υπάρχουν συγκεκριμένοι τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι ενεργούν σε διαφορετικές εκδηλώσεις και συγκεκριμένα γραμματισμού. Οι πρακτικές γραμματισμού είναι πολιτισμικά κατασκευασμένες και, όπως όλα τα πολιτισμικά φαινόμενα, έχουν τις ρίζες τους στο παρελθόν (Barton & Hamilton, 2000). Ακόμη και οι σημερινές πρακτικές γραμματισμού δημιουργήθηκαν βάσει αυτών του παρελθόντος (Barton, 1994). Επιπλέον, οι πρακτικές γραμματισμού είναι τόσο ρευστές, δυναμικές και μεταβαλλόμενες όσο οι ζωές και οι κοινωνίες στις οποίες συμμετέχουν (Barton & Hamilton, 2000).

Ο γραμματισμός αποτελεί μια κοινωνική δραστηριότητα η οποία μπορεί να εξηγηθεί καλύτερα με όρους κοινωνικών πρακτικών όπου οι άνθρωποι στηρίζονται σε συμβάντα γραμματισμού (Barton, 1994). Οι δραστηριότητες σε συγκεκριμένους τομείς της ζωής υποστηρίζονται και δομούνται από κοινωνικούς θεσμούς όπως η οικογένεια, η θρησκεία και η εκπαίδευση. Κάποιοι από αυτούς τους θεσμούς είναι πιο τυπικά δομημένοι από άλλους, με συγκεκριμένους κανόνες, διαδικασίες, τεκμηρίωση στα πλαίσια στα οποία χρησιμοποιείται ο γραμματισμός, ενώ άλλοι ρυθμίζονται υπό την πίεση των κοινωνικών συμβάσεων και συμπεριφορών. Οι πρακτικές γραμματισμού διαμορφώνονται από τους κοινωνικούς θεσμούς και τις σχέσεις εξουσίας, επομένως ορισμένοι γραμματισμοί είναι πιο κυρίαρχοι και επηρεάζουν τους άλλους (Barton & Hamilton, 2000). Σε οποιαδήποτε κοινωνία, η κατανομή των δεξιοτήτων γραμματισμού εξακολουθεί να διαμορφώνεται από την κοινωνική δομή, ακόμη και αν κανένας δεν εξαιρείται της ανάγνωσης και του γραπτού λόγου (Barton, 1994).

Η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση βλέπει τον πολιτισμό ως ένα σύνολο πρακτικών έτσι ώστε η μελέτη του να αποτελεί τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι ζουν πολιτισμικά (Luis Moll, 2000 στην Hall, 2002). Δε βλέπει τον γραμματισμό ως μια εσωτερική διαδικασία στο άτομο, αλλά κοιτάζει το άτομο σε σχέση με άλλα άτομα,

μέσα στο κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται ο γραμματισμός, μιλώντας για μια σχεσιακή άποψη της μάθησης (Hall, 2010). Επομένως, ο γραμματισμός σχολιάζεται σε σχέση με τον πολιτισμό, το συγκεκριμένο και την καθημερινή δραστηριότητα των παιδιών που αντιμετωπίζονται ως το κλειδί για τη δημιουργία νοήματος (Hall, 2002). Έτσι, μια κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση στον γραμματισμό βοηθά ώστε ο γραμματισμός να μπορεί να μελετηθεί όπως πραγματώνεται σε συγκεκριμένα συμβάντα, τα οποία ενημερώνονται από και ενσωματώνουν σχετικές πρακτικές γραμματισμού. Ας διαχωρίσουμε όμως τα συμβάντα από τις πρακτικές γραμματισμού. Τα συμβάντα γραμματισμού αποτελούν δραστηριότητες στις οποίες ο γραμματισμός έχει κάποιο ρόλο (Barton & Hamilton, 2000). Σε ένα συμβάν γραμματισμού οι άνθρωποι επικοινωνούν στην καθημερινή ζωή χρησιμοποιώντας μια μίξη προφορικών και γραπτών κειμένων (Baynham, 2002· Street, 1995 στους Herbert & Robinson, 2001). Συνήθως υπάρχει ένα γραπτό κείμενο ή κείμενα που έχουν κεντρικό ρόλο στο συμβάν και μπορεί να γίνουν συζητήσεις γύρω από αυτό το κείμενο (Barton & Hamilton, 2000). Για παράδειγμα, ένα συμβάν γραμματισμού συμβαίνει όταν ένας/μία ενήλικας διαβάζει μια ιστορία το βράδυ σε ένα παιδί (Barton, 1994). Τα συμβάντα γραμματισμού είναι τα παρατηρήσιμα επεισόδια που προκύπτουν και διαμορφώνονται από τις πρακτικές (Barton & Hamilton, 2000) και στα οποία υπάρχουν μοτίβα επαναλήψεων στις αλληλεπιδράσεις (Barton, 1994). Αποτελούν, συνήθως, τις επαναλαμβανόμενες δραστηριότητες στις οποίες ο γραμματισμός έχει ένα ρόλο (Barton, 1994). Η έννοια των συμβάντων τονίζει τη θέση του γραμματισμού, δηλαδή το γεγονός ότι υπάρχει πάντα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο. Ορισμένα συμβάντα συνδέονται με ρουτίνες και μπορεί να αποτελούν μέρος των επίσημων διαδικασιών και προσδοκιών των κοινωνικών θεσμών όπως τα σχολεία ενώ άλλα αφορούν σε πιο ανεπίσημες διαδικασίες, όπως όταν συμβαίνουν στο σπίτι (Barton & Hamilton, 2000).

Από την άλλη, οι πρακτικές γραμματισμού είναι κοινά μοτίβα που πραγματώνονται κατά την ανάγνωση ή το γράψιμο σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Η ανάγνωση, όπως κάθε κοινωνική δραστηριότητα, περιλαμβάνει ένα σύνολο πολιτισμικών πρακτικών, οι οποίες ενσωματώνονται σε ιστούς σχέσεων και βλέπουν το παιδί ως άτομο σκεπτόμενο, με περιθώρια δράσης (Hall, 2002), που μπορεί να αντλήσει από και να αναπλαισιώσει την πολιτισμική του γνώση σε μια δραστηριότητα (Barton, 1994). Οι πρακτικές αναφέρονται όχι μόνο στο συμβάν γραμματισμού αλλά και στις ιδέες και στις κατασκευές των ανθρώπων σχετικά με το τι συμβαίνει όταν εμπλέκονται σε αυτά (Baynham, 2002· Street, 1995 στους Herbert & Robinson, 2001). Η έννοια των πρακτικών γραμματισμού παρέχει έναν ισχυρό τρόπο αντίληψης της σχέσης μεταξύ των δραστηριοτήτων ανάγνωσης και γραφής και των

κοινωνικών δομών στις οποίες ενσωματώνονται και διαμορφώνουν (Barton & Hamilton, 2000). Μπορούν να θεωρηθούν ως κοινωνικές πρακτικές που συνδέονται με τον γραπτό λόγο (Barton, 1994). Οι πρακτικές γραμματισμού δεν αφορούν μόνο στην επιφανειακή επιλογή μιας λέξης, αλλά στις δυνατότητες που προσφέρει αυτή η προοπτική για νέες θεωρητικές αντιλήψεις σχετικά με τον γραμματισμό. Αποτελούν πολιτισμικούς τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι αξιοποιούν τη γραπτή γλώσσα στη ζωή τους. Ουσιαστικά, οι πρακτικές γραμματισμού αποτελούν το τι κάνουν οι άνθρωποι με τον γραμματισμό. Ωστόσο, οι πρακτικές δεν είναι παρατηρήσιμες μονάδες συμπεριφοράς αφού περιλαμβάνουν αξίες, στάσεις, συναισθήματα και κοινωνικές σχέσεις (Barton & Hamilton, 2000). Οι πρακτικές γραμματισμού αποτελούν τους γενικούς πολιτισμικούς τρόπους αξιοποίησης του γραμματισμού στις οποίες οι άνθρωποι βασίζονται σε ένα συμβάν γραμματισμού (Barton, 1994). Μαζί, τα συμβάντα γραμματισμού και οι πρακτικές γραμματισμού αποτελούν δύο βασικές ενότητες της ανάλυσης του γραμματισμού ως κοινωνικής δραστηριότητας (Barton, 1994).

Κάθε κοινότητα ακολουθεί κανόνες για κοινωνική αλληλεπίδραση και ανταλλαγή γνώσεων σε διάφορα συμβάντα γραμματισμού (Heath, 1986). Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τον γραμματισμό συνδέεται με τις λεπτομέρειες της κάθε περίπτωσης και οι πρακτικές γραμματισμού είναι συγκεκριμένες ανάλογα με την κοινότητα και με την περίοδο στην οποία συμβαίνουν (Barton, 1994). Ο γραμματισμός υποδηλώνει τη χρήση γλώσσας και περιγράφεται από τον Street (1984: 28) ως μια κοινωνική κατασκευή που διαφέρει από έναν πολιτισμό ή μια υποομάδα σε άλλο/η και οι χρήσεις του ενσωματώνονται σε σχέσεις δύναμης (Herbert & Robinson, 2001). Όπως εξηγούν οι Mandel, Paratore, Gaber, Harrison και Tracey (1993), υπάρχουν πολιτισμοί στον οποίον τις πρακτικές δεν κυριαρχούν έντυπα μέσα, όπως τα βιβλία, αλλά η αφήγηση αποτελεί κοινή πρακτική· ενώ υπάρχουν άλλοι πολιτισμοί που τα έντυπα μέσα βρίσκονται σε κυρίαρχη θέση.

Η έρευνά μου στηρίζεται στη γενική παραδοχή ότι ο γραμματισμός αποτελεί μια κοινωνική πρακτική που αξιοποιείται και ενσωματώνεται καθημερινά στο σπίτι (Weldemariam, 2022). Οι γραμματισμοί, γενικότερα, εξελίσσονται δυναμικά ανάλογα με την εποχή και ενσωματώνονται σε κοινωνικές πρακτικές, ενώ παλιοί και νέοι γραμματισμοί μπορούν να συνυπάρχουν (Barton, 1994).

1.3. Οικογενειακός Γραμματισμός και Ψηφιακές Πρακτικές Γραμματισμού

Όσον αφορά στον οικογενειακό γραμματισμό, με όλες τις πρακτικές που περιλαμβάνει, φαίνεται να αποτελεί την πρώτη μορφή γραμματισμού στην οποία εμπλέκονται τα παιδιά (Marsh & Thompson, 2001). Το σπίτι αποτελεί ένα φυσικό περιβάλλον για πολλαπλές, αυθεντικές εμπειρίες γραμματισμού (Weldemariam, 2022), όπου τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με άλλα άτομα, όπως οι γονείς και τα αδέρφια (Beecher & Makin, 2002). Τα παιδιά περνούν το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου τους στο σπίτι και στην κοινότητα, επομένως οι γονείς παίζουν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη γραμματισμών εκ μέρους των παιδιών τους (Bothum, 2019). Το σπίτι αποτελεί τον χώρο στον οποίο πρώτη φορά τα παιδιά εμπλέκονται σε συμβάντα γραμματισμού και στον οποίο λαμβάνει χώρα ένα μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων (Barton, 1994). Ο γραμματισμός αποτελεί ένα εργαλείο με το οποίο τα παιδιά και οι οικογένειες μπορούν να ανταλλάσσουν γνώσεις τόσο εντός όσο και μεταξύ των οικογενειών και του σπιτιού, καθώς επίσης και εντός του σχολείου (Whitmore & Norton-Meier, 2008). Προσθέτοντας σε αυτό, οι Beecher και Makin (2002) αναφέρουν πως δεδομένου του ότι ο ρόλος των ανθρώπων στο πλαίσιο αλληλεπιδράσεων σε διαφορετικές οικογένειες και κοινότητες προσδιορίζεται και διερευνάται ρητά, ο ρόλος των οικογενειών και των κοινοτήτων στον γραμματισμό των παιδιών είναι υψίστης σημασίας.

Στις μέρες μας, όπου ο κόσμος χαρακτηρίζεται από ταχεία τεχνολογική αλλαγή (Hillman & Marshall, 2009), ο ψηφιακός γραμματισμός αποτελεί πλέον μέρος των οικογενειακών πρακτικών γραμματισμού, αφού τα ψηφιακά μέσα είναι πλήρως ενσωματωμένα στην καθημερινή μας ζωή και θεωρούνται απαραίτητα και άμεσα συνδεδεμένα με τις συνήθειές μας (Brito, Francisco, Dias, & Chaudron, 2017). Πιο συγκεκριμένα, ο όρος ψηφιακός γραμματισμός αφορά στον γραμματισμό που αντικατοπτρίζει τον τρόπο με τον οποίο οι πρακτικές ανάγνωσης και γραφής επιτυγχάνονται όλο και περισσότερο με τη μεσολάβηση νέων τεχνολογιών (Marsh, Hannon, Lewis, & Ritchie, 2017). Η διάκριση μεταξύ ψηφιακού και μη ψηφιακού γίνεται όλο και πιο δύσκολη (Cowan, 2018), ενώ φαίνεται να γίνεται συνδυασμός ψηφιακών και μη ψηφιακών πρακτικών γραμματισμού (Marsh, 2017). Καθοριστικής σημασίας για την κατανόηση της καθημερινής ζωής των παιδιών, της μάθησης και της κατάκτησης γραμματισμού στην ψηφιακή εποχή είναι οι πρακτικές που εφαρμόζονται στο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο του σπιτιού (Kumpulainen, Sairanen, & Nordstrom, 2020). Τα μικρά παιδιά, από τη γέννησή τους, εντάσσονται σε ένα περιβάλλον πλούσιο σε μέσα και τεχνολογία (Marsh et al., 2017). Επομένως, η μύηση των παιδιών στον γραμματισμό ως κοινωνική πρακτική αποτελεί μύησή

τους και σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού (Marsh et al., 2017). Εμπλεκόμενα σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού, τα παιδιά και οι νέοι/ες αναγνωρίζονται ως δημιουργικά και ισχυρά όντα και αποτελούν επιδέξιους συνεργάτες, ικανούς στην πλοήγηση ψηφιακών παιχνιδιών και κοινωνικής δικτύωσης, στη δημιουργία και στον χειρισμό ψηφιακού περιεχομένου (Craft, 2012). Κατά την εμπλοκή τους με όλα αυτά, τα μικρά παιδιά περνούν όλο και περισσότερο χρόνο στο διαδίκτυο (Marsh, 2010). Η ενασχόλησή τους με ψηφιακά κείμενα και ψηφιακές συσκευές στα πλαίσια του σπιτιού, αποτελούν, όλο και περισσότερο, θέμα παγκόσμιας σημασίας (Scott, 2021), καθώς η τεχνολογία συνεχίζει να επιφέρει σημαντικές αλλαγές σε κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο (Marsh, 2010).

Συμπερασματικά, ο οικογενειακός γραμματισμός αποτελεί βασική μορφή γραμματισμού αφού είναι η πρώτη μορφή με την οποία εμπλέκονται τα παιδιά και περιλαμβάνει κάθε εξέλιξη και πρόοδο στην κοινωνία, ενσωματώνοντάς τις με φυσικό τρόπο στις πρακτικές που κυριαρχούν στο σπίτι (Darling & Lee, 2003/2004· Strickland & Morrow, 1989· Wheeler & Hill, 2021). Στη σημερινή κοινωνία, τα ψηφιακά μέσα ενσωματώθηκαν πλήρως στην καθημερινή μας ζωή (Brito et al., 2017) και ο ψηφιακός γραμματισμός αποτελεί πλέον μέρος των οικογενειακών πρακτικών γραμματισμού (Arnott, 2016· Fleeer, 2018· Marsh et al., 2016 στους Kumpulainen et al., 2020), ειδικά σε χώρες του λεγόμενου δυτικού κόσμου (Jones-Kavaliar & Flannigan, 2006). Επομένως, για τα παιδιά, τα νέα μέσα αποτελούν έναν άλλο τρόπο να δουν τον κόσμο, να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους και να αναπτύξουν τον εαυτό τους (Jones-Kavaliar & Flannigan, 2006).

1.4. Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της έρευνάς μου είναι να σκιαγραφήσει τα προφίλ μικρών παιδιών ως εγγράμματων στο σπίτι, σε μια εποχή που η καθημερινότητά τους διαχέεται από ψηφιακά μέσα και εργαλεία. Είναι ιδιαίτερα χρήσιμο και ενδιαφέρον να εντοπίσουμε πώς οι γονείς περιγράφουν και σκιαγραφούν τους γραμματισμούς των παιδιών στο σπίτι και από πού αντλούν για αυτό, αφού οι ίδιοι φαίνεται να επιδρούν στις πρακτικές και στους πόρους που εμπλέκονται τα παιδιά τους, κυρίως όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα. Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι:

- Σε ποιες, ψηφιακές και μη, πρακτικές γραμματισμού φαίνεται να εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι;
- Ποιοι υλικοί και άυλοι πόροι συνδιαμορφώνουν τις πρακτικές γραμματισμού μικρών παιδιών στο πλαίσιο της οικογένειας;

- Πώς οι γονείς, άμεσα ή έμμεσα, αποτελούν διαμορφωτές πρακτικών γραμματισμού και ευρύτερα της έννοιας του οικογενειακού γραμματισμού και ποια η σχέση της ψηφιακής ιστορίας των γονέων με τις πρακτικές γραμματισμού στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι;

Επιχειρώ να απαντήσω τα πιο πάνω ερωτήματα μέσα από την έρευνά μου, που αφορά σε μελέτες περίπτωσης πέντε παιδιών ηλικίας πέντε μέχρι οχτώ, όπως προέκυψαν μέσα από αναφορές και καταγραφές μητέρων. Συγκεκριμένα, η συλλογή δεδομένων έγινε μέσα από συνεντεύξεις με τις μητέρες των παιδιών, μέσα από πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού εκ μέρους των μητέρων, καθώς και μέσα από ορισμένο φωτογραφικό υλικό το οποίο παρουσίασαν οι μητέρες κατά την τελευταία μας συνάντηση. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, αναλύθηκαν σε γεγονότα και πρακτικές γραμματισμού, βάσει των όσων περιέγραψαν οι μητέρες. Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνάς μου στηρίζεται στην έννοια της κοινωνικής πρακτικής.

Μέσα από την έρευνά μου φάνηκε πως τα παιδιά ασχολούνται με ποικιλία πόρων γραμματισμού – με τη μαζική κουλτούρα να αποτελεί βασικό πόρο γραμματισμού για όλα τα παιδιά – οι οποίοι συνδιαμορφώνουν πλήθος πρακτικών γραμματισμού. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά ασχολούνται με έντυπα μέσα, με ψηφιακά μέσα, με υλικά/αντικείμενα – όπως παιχνίδια – αλλά και με πλήθος οικογενειακών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, φάνηκε πως οι μητέρες αποτελούν τους βασικότερους σπόνσορες γραμματισμού για τα παιδιά τους. Επομένως, μελετήθηκαν οι ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού τους, οι οποίες φαίνεται να επιδρούν στις απόψεις, στάσεις και πεποιθήσεις τους, κυρίως όσον αφορά στη χρήση ψηφιακών μέσων από τα παιδιά τους. Παράλληλα, τα περιθώρια δράσης των παιδιών φαίνεται να ορίζονται από Λόγους που διέπουν τις στάσεις των μητέρων αλλά και από τον σχολικό γραμματισμό ο οποίος πολλές φορές φαίνεται να ορίζει τις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού. Γενικότερα, μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνάς μου προέκυψε πως στο πλαίσιο των οικογενειών βλέπουμε διαφορετικούς γραμματισμούς οι οποίοι ιεραρχούνται, με τη ρευστότητα να προβάλλεται ως βασικό χαρακτηριστικό της πραγμάτωσης γραμματισμού. Επίσης, βλέπουμε να δημιουργούνται κοινωνικές ταυτότητες που αφορούν στο φύλο, στην ηλικία, αλλά και στα ενδιαφέροντα των παιδιών. Ένα άλλο βασικό στοιχείο της εμπλοκής των παιδιών σε διάφορες πρακτικές είναι η σχεσιακότητα η οποία φαίνεται ιδιαίτερα στον ρόλο διαφορετικών ατόμων που βρίσκονται κοντά στα παιδιά, ως σπόνσορες γραμματισμού. Τέλος, η πανδημία φαίνεται να επηρέασε τις πρακτικές γραμματισμού με τις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι, κυρίως όσον αφορά στη χρήση ψηφιακών μέσων. Συνοψίζοντας, μέσα από την έρευνά μου φάνηκε ότι οι

ανάγκες μπορούν να «γεννούν» γραμματισμούς οι οποίοι μπορεί να συνομιλούν με καθιερωμένες πρακτικές του οικογενειακού γραμματισμού, όπως έγινε στην περίπτωση της πανδημίας, όπου ο ψηφιακός γραμματισμός πήρε διαστάσεις σχολικού γραμματισμού.

1.5. Σπουδαιότητα και Αναγκαιότητα της Έρευνας

Όπως φαίνεται μέσα από την επισκόπηση σχετικής βιβλιογραφίας, στην Κύπρο λίγες είναι οι μελέτες που έχουν επικεντρωθεί σε οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού που να εντάσσουν και τις ψηφιακές πρακτικές, σε μια εποχή όπου αυτά τα δύο είναι πλέον αλληλένδετα και αποτελούν τρόπο ζωής για τα παιδιά, τόσο στην Κύπρο όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Η περιορισμένη έρευνα στον συγκεκριμένο τομέα προβάλλει τη σημαντικότητα μιας τέτοιας μελέτης. Παράλληλα, η αυξανόμενη χρήση της τεχνολογίας από όλο και πιο μικρές ηλικίες, δείχνει τη σπουδαιότητά της στη σημερινή εποχή. Επιπρόσθετα, η πανδημία του κορωνοϊού COVID-19 κατέστησε τον ψηφιακό γραμματισμό ακόμη πιο αναγκαίο, σε παγκόσμιο επίπεδο, αφού τα μαθήματα τον καιρό της καραντίνας γίνονταν διαδικτυακά ενώ την ίδια χρονική στιγμή τα παιδιά έπρεπε να περιοριστούν στο σπίτι, βρίσκοντας διέξοδο στην ενασχόληση με τα ψηφιακά μέσα. Η αναγκαιότητα της έρευνάς μου φαίνεται από το γεγονός ότι φέρνει στην επιφάνεια αυτό το θέμα, το οποίο απασχολούσε ιδιαίτερα – και απασχολεί ακόμη – τους γονείς και τους/τις εκπαιδευτικούς από την περίοδο της πανδημίας COVID-19 μέχρι και σήμερα. Επομένως, μια τέτοια έρευνα εμπλουτίζει τα δεδομένα που υπάρχουν ούτως ώστε να διαφανούν οι οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού αλλά και οι πόροι που τις συνδιαμορφώνουν.

Κεφάλαιο 2 – Επισκόπηση Βιβλιογραφίας

Στο κεφάλαιο αυτό ασχολούμαι με τον οικογενειακό γραμματισμό. Σκοπός του κεφαλαίου είναι να σκιαγραφηθεί το πεδίο στο οποίο αναπτύσσεται η έρευνα καθώς και να παρουσιαστεί το θεωρητικό πλαίσιο από το οποίο αντλώ. Ακολουθώς, αναφέρομαι σε δύο προσεγγίσεις που επιτρέπουν να εξηγήσουμε τον οικογενειακό γραμματισμό αναγνωρίζοντας την αξία του κοινωνικού πλαισίου στην ανάπτυξη των παιδιών ως εγγράμματων· στην κοινωνιογνωστική και στην κοινωνικοπολιτισμική. Ταυτόχρονα, αναφέρομαι και σε οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού που αφορούν σε αυτές τις προσεγγίσεις. Έπειτα, σχολιάζω τον ψηφιακό γραμματισμό στη σημερινή εποχή, ορίζω την έννοιά του και αναφέρομαι στις ψηφιακές πρακτικές οι οποίες, πλέον, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των οικογενειακών πρακτικών γραμματισμού, αφού στη σημερινή κοινωνία τα ψηφιακά μέσα είναι συνήθη στα πλείστα σπίτια. Με παρόμοια λογική, αναφέρομαι σε έρευνες που εστιάζουν στην πανδημία του κορωνοϊού και στο πώς επηρέασε τη χρήση ψηφιακών μέσων από τα παιδιά, νοουμένου ότι η διεξαγωγή της έρευνας συνέπεσε μερικώς με την πανδημία.

2.1. Οικογενειακός Γραμματισμός

Σύμφωνα με την Paratore (2005), ο οικογενειακός γραμματισμός αποτελεί μια εξηγηματική έννοια, η οποία – από τη μια – περιγράφει το πώς οι γονείς και τα παιδιά διαβάζουν και γράφουν είτε μαζί είτε ατομικά κατά τη διάρκεια των καθημερινών δραστηριοτήτων, ενώ – από την άλλη – προτείνει ένα πρόγραμμα μέσω του οποίου οι γονείς διδάσκονται πώς να προετοιμάσουν τα παιδιά τους για να επιτύχουν στο σχολείο. Ο συγκεκριμένος ορισμός φαίνεται να στηρίζεται στην κοινωνιογνωστική άποψη, αφού αναφέρεται σε προγράμματα βάσει των οποίων οι γονείς εκπαιδεύονται στο στην προετοιμασία των παιδιών τους για το σχολείο. Από την άλλη, ευρύτερα και κυρίως μέσα από μια πιο κοινωνικοπολιτισμική οπτική, ο οικογενειακός γραμματισμός, πέρα από την ανάγνωση και τη γραφή, εστιάζει σε κοινές πρακτικές γραμματισμού με γονείς και παιδιά, αντλώντας από την εμπειρία στο σπίτι (Pahl & Kelly, 2005). Οι Marsh και Hallet (1999, σελ.176 στην Wolfendale, 2001) προτείνουν έναν ορισμό του οικογενειακού γραμματισμού που αφορά στην αναγνώριση και εκτίμηση των πρακτικών γραμματισμού του σπιτιού και περιλαμβάνει την ανάπτυξη όχι μόνο δεξιοτήτων γραμματισμού, αλλά και τομέων όπως τα κίνητρα, η συμπεριφορά και η αυτοπεποίθηση των παιδιών. Παράλληλα, ενθαρρύνει τη μάθηση μεταξύ γενεών, παρέχοντας τη δυνατότητα στα μέλη της οικογένειας να υποστηρίξουν ο ένας τον γραμματισμό του άλλου, δίνοντας τη δυνατότητα στους ενήλικες

να εμπλακούν σε γραμματισμούς. Ταυτόχρονα, ενθαρρύνει την ανάπτυξη της μάθησης και του γραμματισμού στην κοινότητα, όχι μόνο στο σχολείο, αν και, σύμφωνα με τη Hall (2002), οι οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού προσαρμόζονται περισσότερο στο πλαίσιο του σχολείου καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν.

Όπως εξηγεί η Wolfendale (2001), ο γραμματισμός στο σπίτι μπορεί να περιλαμβάνει ανάγνωση βιβλίων, κόμικς, χαρτών, περιοδικών, εφημερίδων, μενού, τηλεοπτικών διαφημίσεων, εγχειριδίων προγραμμάτων, οδηγιών, συνταγών, τηλεφωνικού καταλόγου, ανεπιθύμητης αλληλογραφίας, επιστολών, ετικετών προϊόντων. Μπορεί, ακόμη, να περιλαμβάνει γραφή λιστών, επιστολών, σημειώσεων, μηνυμάτων, καρτών, προσκλήσεων, ημερολογίων. Επιπλέον, πρακτικές γραμματισμού στο σπίτι μπορεί να αποτελούν η συνομιλία, η αφήγηση ιστοριών, η εκφώνηση οδηγιών, τα τηλεφωνήματα. Ο γραμματισμός μπορεί να προκύπτει από την ενασχόληση με παιχνίδια, παζλ, με την τηλεόραση, με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Μπορεί, επίσης, να περιλαμβάνει ψώνια, επισκέψεις π.χ. σε βιβλιοθήκες, εκδρομές και προγράμματα γραμματισμού σπιτιού-σχολείου. Συνεπώς, ο οικογενειακός γραμματισμός αφορά σε πρακτικές γραμματισμού που προκύπτουν από την ενασχόληση των παιδιών στην καθημερινότητά τους με έντυπα και ψηφιακά μέσα, με υλικά/αντικείμενα αλλά και μέσα από οικογενειακές δραστηριότητες, στις οποίες το παιδί εμπλέκεται και αποκτά εμπειρίες γραμματισμού.

Αυτές οι πολλαπλές, αυθεντικές εμπειρίες γραμματισμού, προκύπτουν στο πλαίσιο του σπιτιού, το οποίο αποτελεί ένα φυσικό περιβάλλον για αυτές (Weldemariam, 2022). Τα παιδιά μαθαίνουν μέσω της αλληλεπίδρασης με τους άλλους, όπως τα αδέρφια και οι γονείς (Beecher & Makin, 2002), αφού κοινωνικοποιούνται μιμούμενα τη συμπεριφορά των γονέων και των σημαντικών άλλων, ανεξάρτητα από το αν διδάσκονται ή όχι να τη μιμούνται (Hillman & Marshall, 2009). Οι παππούδες και οι γιαγιάδες, τα αδέρφια και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη μάθηση των παιδιών (Scott, 2021). Οι γονείς θεωρούνται οι πρώτοι και σημαντικότεροι δάσκαλοι που συναντούν τα παιδιά (Darling & Lee, 2003/2004· Strickland & Morrow, 1989), και παραμένουν οι πιο σημαντικοί δάσκαλοί τους για μεγάλο χρονικό διάστημα (Strickland & Morrow, 1989), αφού γνωρίζουν πολύ καλά τα παιδιά τους και μπορούν να τα υποστηρίξουν (Anderson & Anderson, 2021).

Από τα πιο πάνω, είναι εμφανές ότι ο οικογενειακός γραμματισμός ορίζεται με διαφορετικούς τρόπους, τους οποίους συζητώ σχολιάζοντας πιο κάτω δυο διαφορετικές προσεγγίσεις, στις οποίες έκανα ήδη μια αναφορά.

2.2. Προσεγγίσεις στον Οικογενειακό Γραμματισμό

Φαίνεται να υπάρχουν δύο προσεγγίσεις στον γραμματισμό τις οποίες μπορούμε να δούμε μέσα από το πλαίσιο της οικογένειας. Από μια κοινωνιογνωστική προσέγγιση, ο οικογενειακός γραμματισμός αναδεικνύει το πώς το οικογενειακό περιβάλλον διαμεσολαβεί για να αναπτύξει το παιδί ενδιαφέροντα, κίνητρα και γνωστικές δεξιότητες και αφορά κυρίως στον έντυπο γραμματισμό, οδηγώντας συχνά και σε προγράμματα γραμματισμού που αφορούν σε έντυπα μέσα. Η άλλη, στην οποία στηρίζεται και η έρευνά μου, είναι η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία, ο γραμματισμός προκύπτει και επηρεάζεται από την καθημερινότητα των ανθρώπων όπως διαμορφώνεται από το ευρύτερο κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ζουν.

2.2.1. Κοινωνιογνωστική Προσέγγιση και Οικογενειακές Πρακτικές Γραμματισμού

Η κοινωνιογνωστική προσέγγιση δίνει περισσότερη έμφαση σε κίνητρα και ενδιαφέροντα αλλά και στη μάθηση μέσω αλληλεπίδρασης και αντιμετωπίζει τον πολιτισμό ως μια μεταβλητή που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο δημιουργείται νόημα (Hall, 2002). Σε αυτή την προσέγγιση, και σύμφωνα με την Παπαηλιού (2005), το παιδί εκφράζει το κίνητρό του για συνεργατική επικοινωνία όταν ο ενήλικας καταφέρει να προσελκύσει το ενδιαφέρον του, προσαρμόζοντας τη συμπεριφορά του στο αναπτυξιακό επίπεδο του παιδιού, δείχνοντάς του ότι το αποδέχεται, και καταλαβαίνοντας τα συναισθήματά του, τις προθέσεις και τα ενδιαφέροντά του. Το παιδί λαμβάνει αυτά τα μηνύματα μέσω μη λεκτικών συμπεριφορών, όπως είναι το βλέμμα, ο τόνος της φωνής, οι χειρονομίες (Παπαηλιού, 2005). Σε αυτό το πλαίσιο, το σπίτι προσεγγίζεται ως το πρώτο μαθησιακό περιβάλλον ενός παιδιού. Οι ευκαιρίες γραμματισμού που προκύπτουν φυσικά, μέσα στο περιβάλλον του σπιτιού και στη φάση της πρώιμης παιδικής ηλικίας, θεωρούνται ότι προάγουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη και αναπτύσσουν δεξιότητες ακρόασης, προφορικής γλώσσας (Santos, Fetting & Shaffer, 2012), αλλά και ανάγνωσης και γραφής (Darling & Lee, 2003/2004· Santos et al., 2012).

Μέρος του οικογενειακού γραμματισμού, σε αυτό το πλαίσιο, αποτελεί η ενθάρρυνση της μάθησης μεταξύ γενεών, δηλαδή, κάθε μέλος της οικογένειας υποστηρίζει και βοηθά στην ανάπτυξη της μάθησης του άλλου (Salley, Daniels, Walker, & Fleming, 2022). Με βάση αυτή τη λογική, προκύπτει ότι ο οικογενειακός γραμματισμός δεν αφορά μόνο στο παιδί αλλά σε κάθε μέλος της οικογένειας. Όπως αναφέρουν οι Neuman, Carperelli και Kee (1998), δεν αλλάζει τους ανθρώπους, αλλά προσφέρει επιλογές και ευκαιρίες στις οικογένειες και μπορεί να επηρεάσει τη ζωή γονέων και παιδιών. όπως υποστηρίζουν οι

Dennis και Margarella (2017), παιδιά και γονείς απολαμβάνουν να μαθαίνουν μαζί σε ένα άνετο και υποστηρικτικό περιβάλλον, ενώ οι γονείς φαίνεται να εκτιμούν το να μπορούν να αφιερώσουν χρόνο με τα παιδιά τους και άλλα μέλη της οικογένειας καθώς συμμετέχουν σε δραστηριότητες γραμματισμού (Wilson, 2013).

Σύμφωνα με την κοινωνιογνωστική προσέγγιση, τα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής των παιδιών θεωρούνται κρίσιμα για τη δια βίου ανάπτυξή τους, ενώ οι πρώτες εμπειρίες που αποκτούν, θέτουν τις βάσεις για μελλοντική επιτυχία στο σχολείο, με τις οικογένειες να κατέχουν κρίσιμο ρόλο στην προετοιμασία των παιδιών για αυτό (Gonzalez & Uhing, 2008). Ταυτόχρονα, τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας, δηλαδή από τη γέννηση ως την ηλικία των οκτώ, θεωρείται η πιο σημαντική περίοδος για την ανάπτυξη του γραμματισμού, παρόλο που οι ικανότητες ανάγνωσης και γραφής συνεχίζουν να αναπτύσσονται σε όλη τη διάρκεια ζωής (Darling & Lee, 2003/2004). Επομένως, από την παιδική ηλικία, το οικογενειακό περιβάλλον θέτει τη βάση για δια βίου μάθηση (Britto, 2001).

Από τα πιο πάνω, προκύπτει ότι στις αναδυόμενες δεξιότητες γραμματισμού του παιδιού φαίνεται να έχει σημασία το είδος της αλληλεπίδρασης γονέων και παιδιών. Όπως φάνηκε μέσα από την έρευνα της Britto (2001), η εκπαίδευση που λαμβάνουν τα παιδιά από τις μητέρες τους φαίνεται να σχετίζεται άμεσα με τις δεξιότητες γραμματισμού των παιδιών τόσο στην προσχολική όσο και στη σχολική ηλικία. Σε αυτό συμπληρώνουν η Santos και οι συνεργάτιδες της (2012), που εξηγούν πως η γλώσσα που χρησιμοποιείται στην οικογένεια υποστηρίζει την ανάπτυξη δεξιοτήτων έκφρασης των νέων παιδιών. Σύμφωνα, όμως, με τους Gonzalez και Uhing (2008), οι γονείς φαίνεται να υποστηρίζουν την ανάπτυξη της γλώσσας των παιδιών μέσω πολλών διαδικασιών, όπως η αμοιβαία επικοινωνία, η κατανόηση συμβάσεων έντυπου λόγου, η κατανόηση του τρόπου χρήσης λέξεων. Καθώς τα παιδιά βιώνουν πιο σύνθετες μορφές γλώσσας και γραμματισμού, όπως η χρήση μεγαλύτερων προτάσεων και μεγαλύτερου και διαφορετικού λεξιλογίου, χτίζουν όλο και πιο περίπλοκες δεξιότητες επικοινωνίας και τις χρησιμοποιούν για να εκφράσουν ανάγκες, συναισθήματα, ιδέες και να αλληλεπιδράσουν με άλλους (Santos et al., 2012). Βάσει όλων αυτών, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως πολλές διαστάσεις του οικογενειακού γραμματισμού συνδυάζονται δημιουργώντας ένα πολύπλοκο συνδυασμό δραστηριοτήτων, εμπειριών και ευκαιριών για την προώθηση της απόκτησης αυτών των δεξιοτήτων.

Τονίζεται, ωστόσο, ότι οι εμπειρίες γραμματισμού στο σπίτι δεν αποτελούν μια ενιαία δομή, αλλά αντιθέτως, αποτελούν ανεξάρτητες εμπειρίες, οι οποίες συνδέονται διαφορετικά με τις πρώτες δεξιότητες γραμματισμού που αποκτούν τα παιδιά και έπειτα με

την κατάκτηση της ανάγνωσης. Σύμφωνα με εκπροσώπους της κοινωνιογνωστικής προσέγγισης (Sénéchal, LeFevre, Thomas, & Daley, 1998), πολλοί είναι οι γονείς που διακρίνουν μεταξύ δύο διαφορετικών ειδών εμπειριών που αποκτούν τα παιδιά μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με τα έντυπα μέσα στο σπίτι. Από τη μία, ορισμένες εμπειρίες παρέχουν πιο άτυπες αλληλεπιδράσεις με τα έντυπα μέσα, όπως όταν οι γονείς διαβάζουν στο παιδί. Σε αυτό το είδος εμπειρίας, τα παιδιά εκτίθενται στη γραπτή γλώσσα, χωρίς το κείμενο αυτό καθαυτό να είναι το επίκεντρο των αλληλεπιδράσεων. Από την άλλη, κάποιες εμπειρίες παρέχουν πιο ρητές αλληλεπιδράσεις με τα έντυπα μέσα όπως για παράδειγμα όταν οι γονείς προσπαθούν να διδάξουν στα παιδιά την ανάγνωση και τη γραφή γραμμάτων και λέξεων. Αυτές οι άτυπες, από τη μία, και ρητές, από την άλλη, αλληλεπιδράσεις με τα έντυπα μέσα μπορεί να συμβούν και στην ίδια δραστηριότητα, αφού ένας γονέας διαβάζοντας ένα βιβλίο μπορεί να επικεντρωθεί στο περιεχόμενό του ή στον εντοπισμό γραμμάτων και λέξεων. Σύμφωνα με τη Sénéchal και τις συνεργάτιδές της (1998), για τα παιδιά νηπιακής ηλικίας, τόσο η ανάγνωση βιβλίων όσο και η προσπάθεια από τους γονείς να τα διδάξουν με άμεσο τρόπο, φαίνεται να βελτιώνουν τις δεξιότητες προφορικής και γραπτής τους γλώσσας. Ωστόσο, για τα παιδιά που φοιτούν στην πρώτη τάξη του δημοτικού, η ανάγνωση βιβλίων φαίνεται να ενισχύει τις δεξιότητες προφορικής γλώσσας, ενώ η προσπάθεια των γονέων για διδασκαλία των παιδιών τους φαίνεται να ενισχύει τις δεξιότητες γραπτής γλώσσας. Βάσει αυτών, προκύπτει ότι η ανάγνωση βιβλίων και η προσπάθεια των γονέων να διδάξουν τα παιδιά τους, επιδρούν διαφορετικά σε αυτά, ανάλογα με την ηλικία και το σχολικό τους επίπεδο.

Όπως υποστηρίζουν οι Gonzalez και Uhing (2008), όταν τα μικρά παιδιά εμπλέκονται σε πλούσιες εμπειρίες και ευκαιρίες γραμματισμού μέσα στην οικογένειά τους, είναι πιο πετυχημένα στο σχολείο. Αυτή η παραδοχή αποτελεί μέρος της κοινωνιογνωστικής προσέγγισης που εστιάζει στη γραφή και την ανάγνωση ως αυτόνομες γνωστικές δεξιότητες, που αιτιωδώς οδηγούν σε πρόοδο, επιτυχία και ανάπτυξη. Σε αυτή την παραδοχή στηρίζεται και όσα αναφέρουν η Salley και οι συνεργάτιδές της (2022), σύμφωνα με τους οποίους οι πρώτες εμπειρίες ενός παιδιού με την ανάγνωση χτίζουν τα θεμέλια για την ανάπτυξη ενός συνόλου ικανοτήτων που επιταχύνουν τη μελλοντική επιτυχία, ενώ η κοινή χρήση βιβλίων εκ μέρους γονέων και μικρών παιδιών 0-3 χρόνων μπορεί να βελτιστοποιήσει τις πρώιμες γλωσσικές αλληλεπιδράσεις. Επομένως, η εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής θεωρείται κρίσιμη για την επιτυχία των παιδιών στο σχολείο και αργότερα στη ζωή, αφού το επίπεδο του παιδιού στην ανάγνωση και στη γραφή αποτελεί έναν από τους κυριότερους παράγοντες σχετικά με το αν θα λειτουργήσει ικανοποιητικά στο σχολείο και αν θα

συνεχίσει να συμβάλλει ενεργά στην ολοένα και πιο εγγράμματη κοινωνία (Darling & Lee, 2003/2004).

Στη γλωσσική ανάπτυξη, θεωρείται ότι είναι ιδιαίτερα βοηθητικές οι συζητήσεις που μοιράζονται οι γονείς με τα παιδιά κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων ανάγνωσης και γραφής, καθώς και ο χρόνος που αφιερώνουν στο να ακούνε και να ανταποκρίνονται στην περιέργεια του παιδιού τους για τον κόσμο (Strickland & Morrow, 1989). Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών, ασυνείδητα, το παιδί εξασκείται σε νέες λέξεις που τους επιτρέπει να εκφράζονται. Για παράδειγμα, η συζήτηση για το τι συνέβη στο σχολείο αποτελεί συχνά ευκαιρία για τους γονείς να επισημάνουν τα συναισθήματα των παιδιών τους ενώ παράλληλα τα παιδιά χτίζουν το λεξιλόγιό τους και εκφράζουν καλύτερα τα συναισθήματά τους (Santos, Fetting, & Shaffer, 2012). Σε σπίτια κυρίαρχων κουλτούρων, στα οποία οι γονείς ασχολούνται με τον γραμματισμό του παιδιού, όπου δηλαδή η ανάγνωση και η γραφή θεωρούνται πολύτιμες, υπάρχουν βιβλία, χαρτιά, σχέδια, μολύβια, χρωματιστοί μαρκαδόροι (Rasinski & Padak, 2009· Strickland & Morrow, 1989) που είναι προσβάσιμα σε όλους τους χώρους (Strickland & Morrow, 1989). Συγκεκριμένα, η ανάπτυξη του γραμματισμού στα σπίτια αυτά θεωρείται ότι ενισχύεται μέσα από την έκθεση των παιδιών σε έντυπα υλικά στο σπίτι, όχι μόνο σε παιδικά βιβλία, αλλά και σε εφημερίδες, καταλόγους, βιβλία μαγειρικής και σε πολλές άλλες καθημερινές πηγές (Santos et al., 2012). Επιπλέον, η οικογενειακή χρήση βιβλιοθηκών θεωρείται ότι αναπτύσσει το λεξιλόγιο των παιδιών (Gonzalez & Uhing, 2008). Τα παιδιά ανταποκρίνονται στην εμπειρία τους με τα βιβλία, αρχικά δείχνοντας εικόνες και εντοπίζοντάς τις. Έπειτα, λένε γνωστές λέξεις και φράσεις μαζί με τους γονείς και ακολούθως διηγούνται τις ιστορίες χωρίς βοήθεια (Strickland & Morrow, 1989).

Η γραφή αποτελεί μέρος της οικογενειακής ζωής, αφού καθημερινά, μέλη οικογενειών γράφουν είτε λίστες αγορών είτε γρήγορες ενημερωτικές σημειώσεις σε άλλα μέλη της οικογένειας είτε κάρτες είτε επιστολές είτε ημερολόγια. Σε τέτοιες περιστάσεις, οι γονείς όσο και τα παιδιά αντιμετωπίζουν το γράψιμο ως επικοινωνία σκέψεων και ιδεών που ξεπερνά απλώς την εκμάθηση γραφής, χωρίς να ανησυχούν υπερβολικά για την ορθογραφία, τα σημεία στίξης και τα γραμματικά λάθη, αφού η επισήμανση των λαθών των παιδιών θα τα αποθαρρύνει από το να γράψουν (Rasinski & Padak, 2009).

Επιπλέον, οι οικογένειες και άλλοι/ες φροντιστές/τριες βοηθούν στη διαμόρφωση θετικών τρόπων από τα παιδιά για να κάνουν φίλους/ες, να αναγνωρίσουν και να διαχειριστούν τα συναισθήματα, να επιμείνουν κατά τη διάρκεια δύσκολων εργασιών και

να χτίσουν αυτοπεποίθηση (Santos et al., 2012). Έτσι, οι προσπάθειες για βελτίωση της ετοιμότητας για το σχολείο θεωρούνται ότι είναι πιο αποτελεσματικές όταν αφορούν την ικανότητα των οικογενειών και των κοινοτήτων να παρέχουν αναπτυξιακά κατάλληλες ευκαιρίες στα παιδιά (Gonzalez & Uhing, 2008). Δραστηριότητες γραμματισμού που υποστηρίζουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών στο σπίτι, όπως η ανάγνωση βιβλίων, οι αφηγήσεις ιστοριών, οι εκφράσεις του προσώπου και ο τονισμός τους, δημιουργούν μια οπτική και ακουστική σύνδεση με τα συναισθήματα που αντιπροσωπεύονται. Όταν οι ενήλικες εκφράζουν αυτά τα συναισθήματα, τα παιδιά συνειδητοποιούν περισσότερο τόσο τα δικά τους συναισθήματα όσο και των άλλων. Οι γονείς αναζητούν ευκαιρίες για να χτίσουν κοινωνικές και συναισθηματικές γνώσεις και δεξιότητες γραφής με διάφορους τρόπους, για παράδειγμα καλώντας το παιδί να βοηθήσει να γράψουν κάτι μαζί όπως ετικέτες για φωτογραφίες. Η ενασχόληση με φωτογραφίες και άλλα αναμνηστικά από οικογενειακές εκδηλώσεις αποτελούν παραδείγματα δραστηριοτήτων που βοηθούν το παιδί να αναπτύξει δεξιότητες μνήμης και οικογενειακές συνδέσεις (Santos et al., 2012).

Ακόμη, υποστηρίζεται ότι τα παιδιά εύκολα ενσωματώνουν τις γνώσεις τους για τον γραμματισμό στο δραματικό παιχνίδι (Beecher & Makin, 2002). Η προετοιμασία ενός γεύματος, η αλληλεπίδραση την ώρα του φαγητού και ο καθαρισμός μετά, αποτελούν καθημερινές στιγμές για τις οικογένειες που προωθούν τον αναδυόμενο γραμματισμό και την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη ενός μικρού παιδιού (Santos, Fettig, & Shaffer, 2012).

Συνοψίζοντας, η κοινωνιογνωστική προσέγγιση ασχολείται με τα κίνητρα, τα ενδιαφέροντα και τα συναισθήματα του παιδιού (Παπαηλιού, 2005). Θεωρεί πως τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού είναι κρίσιμα για την ανάπτυξη του γραμματισμού (Gonzalez & Uhing, 2008· Darling & Lee, 2003/2004) και δίνει έμφαση στην ανάγνωση και στη γραφή (Darling & Lee, 2003/2004· Santos et al., 2012), κυρίως μέσω της ενασχόλησης με έντυπα μέσα, ως τους σημαντικότερους παράγοντες για τη μελλοντική επιτυχία του παιδιού στο σχολείο (Salley et al., 2022). Οι γονείς φαίνεται να είναι αυτοί που έχουν τον πιο σημαντικό ρόλο ως διαμεσολαβητές στην κατάκτηση του γραμματισμού των παιδιών τους στο πλαίσιο του σπιτιού. Η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση πάει ένα βήμα παρακάτω, δίνοντας έμφαση στην καθημερινότητα του παιδιού και στο πώς αυτή παράγει γραμματισμούς καθώς το παιδί ασχολείται με διάφορα μέσα, αλλά παράγεται και η ίδια από κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές, οικονομικές δυνάμεις, και γι' αυτό είναι συνδεδεμένη με σχέσεις που ξεπερνούν τα όρια του σπιτιού.

2.2.2. Κοινωνικοπολιτισμική Προσέγγιση και Οικογενειακές Πρακτικές Γραμματισμού

Η δεύτερη προσέγγιση είναι πιο κοινωνικοπολιτισμική και φαίνεται να ακολουθείται από ερευνητές/τριες όπως η Heath (1986), αρχικά, και όπως οι Hillman και Marshall (2009), σε πιο πρόσφατα χρόνια. Μια κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση στον γραμματισμό βοηθά ώστε ο γραμματισμός να μπορεί να μελετηθεί όπως πραγματώνεται σε συγκεκριμένα συμβάντα, τα οποία ενημερώνονται από και ενσωματώνουν σχετικές πρακτικές γραμματισμού. Το παιδί, μεγαλώνοντας, λαμβάνει νοήματα από το περιβάλλον στο οποίο ζει. Εμπλέκεται σε συμβάντα γραμματισμού, δηλαδή περιστάσεις, όπου η γραπτή γλώσσα αποτελεί μέρος της φύσης των αλληλεπιδράσεων των συμμετεχόντων/ουσών και των ερμηνευτικών διαδικασιών και στρατηγικών τους (Heath, 1986). Τα συμβάντα γραμματισμού εμπερικλείουν πρακτικές γραμματισμού οι οποίες αφορούν στις ιδέες και στις κατασκευές των ανθρώπων σχετικά με το τι συμβαίνει όταν εμπλέκονται σε αυτά τα συμβάντα (Baynham, 2002· Street, 1995 στους Herbert & Robinson, 2001). Από κοινωνικοπολιτισμική πλευρά, οι πρακτικές γραμματισμού παρουσιάζουν ποικιλία, εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς, αναγνωρίζονται και εκτιμώνται με διαφορετικό τρόπο, και στην ουσία αποτελούν μέρος της κοινωνικοποίησης του παιδιού και της ανάπτυξής του ως εγγράμματου όντος.

Η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση ξεκινά από τις χρήσεις του γραμματισμού στους ανθρώπους, από τις καθημερινές δραστηριότητες και την καθημερινή ζωή και όχι από την επίσημη διδασκαλία του (Barton, 1994), με τον γραμματισμό να θεωρείται ένα σύνολο κοινωνικών πρακτικών οι οποίες αποτελούν μέρος των ευρύτερων κοινωνικών διαδικασιών (Barton & Hamilton, 2000· Hall, 2002). Πιο συγκεκριμένα, το παιδί, μεγαλώνοντας, λαμβάνει μηνύματα από το περιβάλλον γύρω του. Εμπλέκεται σε συμβάντα γραμματισμού, περιστάσεις, δηλαδή, στις οποίες η γραπτή γλώσσα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της φύσης των αλληλεπιδράσεων των συμμετεχόντων/ουσών και των ερμηνευτικών διαδικασιών και στρατηγικών τους (Heath, 1986). Για την εμπλοκή του σε τέτοιες περιστάσεις, το παιδί υποστηρίζεται από τους σπόνσορες γραμματισμού, οι οποίοι μπορεί να αποτελούν οποιαδήποτε στοιχεία ή άτομα, τα οποία, άμεσα ή έμμεσα, του δίνουν τη δυνατότητα, το υποστηρίζουν, το διδάσκουν ή και το βοηθούν να εμπλακεί στον γραμματισμό (Brandt, 1998). Οι σπόνσορες γραμματισμού, ωστόσο, ορίζουν τους όρους βάσει των οποίων επιτυγχάνεται ο γραμματισμός και παρέχουν ισχυρά κίνητρα. Υπενθυμίζουν ότι η απόκτηση γραμματισμού προϋποθέτει παροχή βοήθειας από άλλα άτομα ή στοιχεία. Συνήθως, αποτελούν, την αιτία για απόκτηση γραμματισμού και εμπλέκονται στη διαμόρφωση

μορφών γραμματισμού (Brandt, 1998). Σπώνσορες γραμματισμού μπορεί να είναι οι γονείς ή άλλα συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα.

Επομένως, αν και η τυπική εκπαίδευση έχει τεράστια επίδραση στην ανάπτυξη ενός παιδιού, οι γονείς φαίνεται να αποτελούν τη βάση των εμπειριών γραμματισμού των παιδιών τους (Darling & Lee, 2003/2004). Όπως επισημαίνουν οι Hillman και Marshall (2009), οι γονείς, αφού κατανοήσουν οι ίδιοι/ες τον κόσμο, φαίνεται να καθοδηγούν το παιδί στην αναζήτηση, εύρεση, ανάλυση, οργάνωση και αξιολόγηση της πληθώρας πληροφοριών που θα δεχτεί. Οι γονείς προσφέρουν γνώσεις στα δικά τους παιδιά και τα παιδιά μαθαίνουν από τους γονείς τους, μέσω ενός δεσμού που εμπερικλείεται σε αυτή τη μοναδική σχέση. Οι γονείς εξοπλίζουν τα παιδιά υπό τη φροντίδα τους με γραμματισμό αλλά και, σε αντίθεση με την κοινωνιογνωστική προσέγγιση, με δεξιότητες ζωής (Khan, 2022).

Η έρευνα της Heath (1986), μια από τις σημαντικότερες της δεκαετίας του 1980, έδειξε ιδιαίτερα τον τρόπο με τον οποίο διαφορετικά περιβάλλοντα ευνοούν την ανάδυση διαφορετικών γραμματισμών. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την προσπάθεια κανονικοποίησης των πρακτικών της κυρίαρχης κουλτούρας. Σε αυτή την έρευνα, η ενασχόλησή της με τη μεσαία τάξη έδειξε ότι σε κυρίαρχες κουλτούρες αναμενόταν από τα παιδιά να ασχολούνται με βιβλία από πολύ μικρή ηλικία, σε αντίθεση με το Roadville (white working class) όπου δινόταν έμφαση στο πώς να μιλούν τα παιδιά και χρησιμοποιούσαν τον λόγο απλώς για να τους διευκολύνει στην καθημερινή ζωή. Από την άλλη, στο Trackton (black working class) τα παιδιά δεν είχαν επαφές με τα βιβλία και σπάνια είχαν παιχνίδια. Ο γραμματισμός τους ήταν κυρίως προφορικός. Αυτό συμβαίνει και σε άλλα κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια, όπως φαίνεται μέσα από την έρευνα του Stites (2001). Συγκεκριμένα, στο Dahu της Κίνας, τα σπίτια γενικά δεν είναι σχεδιασμένα ως χώροι για διάβασμα και γράψιμο. Τα υπνοδωμάτια είναι οι μόνοι χώροι στο σπίτι όπου ίσως είναι εφικτό να υποστηριχτεί η ανάγνωση και η γραφή. Επίσης, το διάβασμα στο σπίτι φαίνεται να είναι αρκετά σπάνιο στα πλείστα νοικοκυριά στην αγροτική Κίνα, ενώ έντυπα μέσα, όπως τα περιοδικά, σπάνια εντοπίζονται σε σπίτια στο χωριό Yaotian της Κίνας. Από την άλλη, όπως εξηγεί η Yamada-Rice (2014), στους δυτικούς πολιτισμούς, πόρους γραμματισμού αποτελούν και οι ψηφιακές τεχνολογίες και η πολυτροπικότητα, ενώ οι τρόποι με τους οποίους συνδυάζονται παραμένουν ρευστοί.

Όπως υποστηρίζει η Heath (1986), τα παιδιά τα οποία μεγαλώνουν σε κυρίαρχες κοινότητες, αναμένεται να αναπτύξουν κοινές συνήθειες και αξίες που μαρτυρούν ότι είναι ενταγμένα σε μια εγγράμματη κοινωνία. Η αφετηρία του γραμματισμού εντοπίζεται στην

καθημερινή ζωή των ανθρώπων και στον τρόπο που εμπλέκονται δυναμική με κείμενα όπου χρησιμοποιούνται η ανάγνωση και η γραφή. Ο γραμματισμός ενσωματώνεται στις καθημερινές ζωές των ανθρώπων, είτε διαβάζουν βιβλία ή χρησιμοποιούν τον γραπτό λόγο αρκετά είτε όχι. Πολλοί άνθρωποι μπορούν να εμπλακούν στο διάβασμα ή στο γράψιμο και μπορεί να συμμετέχουν με πολλούς τρόπους, αντιμετωπίζοντας τον γραπτό λόγο με διαφορετικό τρόπο. Όπως εξηγεί ο Barton (1994), υπάρχουν πολλοί τρόποι διαβάσματος σε μια συγκεκριμένη περίπτωση με ένα συγκεκριμένο κείμενο. Η Heath (1986), αναφέρθηκε σε διάφορα έντυπα υλικά, όπως τα βιβλία. Τα βιβλία και οι δραστηριότητες που σχετίζονται με αυτά, έχουν μεγάλη επίδραση στη ζωή τόσο των παιδιών προσχολικής ηλικίας όσο και των μελών του πρωτογενούς δικτύου τους. Συζήτησε το πώς τα βιβλία που μπορεί να χρησιμοποιούνται πολλές φορές για ψυχαγωγία ή γενικώς που αξιοποιούνται στο σπίτι αλλά και ο τρόπος με τον οποίο αξιοποιούνται, γίνονται μέσα κοινωνικοποίησης των παιδιών σε διαφορετικούς γραμματισμούς με διαφορετικό στάτους. Γι' αυτό, υποστήριξε ότι οι γραμματισμοί διαφέρουν σε οικογένειες διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και ότι οι γραμματισμοί της καθεμιάς κρίνονται και ιεραρχούνται με βάση τον σχολικό γραμματισμό, που, με τη σειρά του, αποτελεί έκφραση συγκεκριμένων προσδοκιών και πρακτικών που ταυτίζονται ή όχι, με τους γραμματισμούς διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και φυλετικών κοινοτήτων. Συγκεκριμένα, όπως εξηγεί η Hall (2002), ο σχολικός γραμματισμός λειτουργεί σαν φίλτρο που ορίζει συγκεκριμένες πρακτικές ως «επαρκείς», «κατάλληλες», «αποτελεσματικές», θέτοντας όρια στο τι μπορεί να σημαίνει αποτελεσματική ανάγνωση και καθορίζει τι αναγνωρίζεται ως ανάγνωση και γραφή, όχι μόνο στο σχολείο αλλά και στο σπίτι. Σε αυτό προσθέτουν οι Clarke και Comber (2019), εξηγώντας πως το διάβασμα στο σπίτι μεταξύ γονέων και παιδιών αποτελεί μια μορφή γραμματισμού η οποία μπορεί να υποστηρίξει τις πρακτικές γραμματισμού του σχολείου. Σύμφωνα με τη Heath (1986), η ενασχόληση με τα βιβλία μπορεί να επιτελεί διάφορες λειτουργίες. Μια από αυτές είναι και η εκμάθηση από αυτά, που αποτελεί μέρος της καθημερινής, μαθημένης συμπεριφοράς των παιδιών, όπως ο τρόπος που τρώνε, που κάθονται, που παίζουν παιχνίδια. Με άλλα λόγια, η σημασία του να βγάζουν νόημα μέσα από τα βιβλία και να συσχετίζουν το περιεχόμενό τους με το τι γνωρίζουν για τον πραγματικό κόσμο, αποτελεί έναν φυσικό τρόπο για τα παιδιά παρά έναν τρόπο που διδάσκεται.

Τα παιδιά αποκτούν εμπειρίες, κάποιες από τις οποίες διαμορφώνονται από τα κειμενικά είδη όπως το παραμύθι, το δοκίμιο ή οι ιστορίες τρόμου (Pahl, 2014), ή άλλες ιστορίες που μοιράζονται οι γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας με τα παιδιά (Santos et al., 2012). Επίσης, τα πολυτροπικά, πολυαισθητηριακά αντικείμενα και οι ιστορίες εντός του

σπιτιού αντικατοπτρίζουν μια εμπειρία για αυτά (Pahl, 2014). Σε αναγνωρίσιμα συμβάντα γραμματισμού όπου υπάρχει επανάληψη, όπως στις ιστορίες πριν τον ύπνο, στις τηλεοπτικές διαφημίσεις, στην ανάγνωση κουτιών δημητριακών, στις πινακίδες του δρόμου, στις οδηγίες για παιχνίδια, οι συμμετέχοντες/ουσες ακολουθούν κοινωνικά καθιερωμένους κανόνες για ό,τι γνωρίζουν από και για το γραπτό υλικό, όπως εξηγεί η Heath (1986). Η ίδια επισημαίνει πως οι ιστορίες πριν τον ύπνο αποτελούν ένα σημαντικό γεγονός γραμματισμού που βοηθά στον καθορισμό μοτίβων συμπεριφοράς που συμβαίνουν επανειλημμένα στη ζωή παιδιών και ενηλίκων αλλά κι ένα φυσικό τρόπο αλληλεπίδρασης γονιών με τα παιδιά τους πριν τον ύπνο. Ακολουθώντας συνταγές ενός βιβλίου μαγειρικής, τα παιδιά μαθαίνουν να ακολουθούν οδηγίες και να δίνουν προσοχή στις λεπτομέρειες που απαιτούνται για την ολοκλήρωση μιας εργασίας. Ακόμη, δραστηριότητες όπως η μαγειρική, τα ψώνια, η ώρα του φαγητού, αποτελούν πρακτικές που είναι μέρος της καθημερινής κοινωνικής τους ζωής κι έχουν ως βάση τον γραμματισμό (Barton, 1994).

Ο χρόνος που περνούν οι οικογένειες μαζί, διαμορφώνει τους τρόπους με τους οποίους ολοκληρώνονται οι πρακτικές γραμματισμού στο σπίτι (Strickland & Morrow, 1989· Clarke & Comber, 2019), οι οποίες είναι ρευστές, εξαρτώμενες από το περιβάλλον, διακειμενικές και στηρίζονται σε κοινά οικογενειακά νοήματα και ερμηνείες (Pahl, 2014). Όπως εξηγεί ο Yamada-Rice (2014), δε συνδυάζουν και δεν προβάλλουν όλοι οι πολιτισμοί τους ίδιους τύπους γραμματισμού. Για παράδειγμα, γονείς που μιλούν και διαβάζουν στα παιδιά τους από την παιδική ηλικία, που ανταποκρίνονται στους πρώτους ήχους των μωρών τους και ασχολούνται με τα βιβλία καθημερινά, φαίνεται να αποτελούν το «ιδανικό» προφίλ σε κυρίαρχες κουλτούρες (Strickland & Morrow, 1989). Αυτό βέβαια δεν αποκλείει άλλους γραμματισμούς που δεν αναγνωρίζονται στην κυρίαρχη κουλτούρα. Παραδείγματος χάριν, σε μια προφορική κοινωνία, η ανάγνωση και ο γραπτός λόγος συνήθως αποτελούν εμφανή στοιχεία σε θρησκευτικές χρήσεις (Barton, 1994).

Οι διαφορετικοί πολιτισμοί με τους οποίους ασχολήθηκαν οι ερευνητές/τριες αυτοί/ές μάς δείχνουν ότι δεν υπάρχει μόνο ένας τύπος γραμματισμού και ότι δεν υπάρχει μόνο ένα παγκόσμια αποδεκτό μοντέλο ανάπτυξης (Heath, 1986). Κάθε συγκεκριμένο και είδος κειμένου έχει δημιουργηθεί βάσει του συγκεκριμένου πολιτισμού και κοινωνίας στην οποία εντάσσονται, με σκοπό την αλληλεπίδραση των ατόμων με συγκεκριμένους τρόπους (Yamada-Rice, 2014). Επομένως, μιλώντας για οικογενειακούς γραμματισμούς, υπάρχουν προφορικοί γραμματισμοί αλλά και έντυποι γραμματισμοί οι οποίοι εντάσσουν και τον προφορικό. Η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση προτείνει, έτσι, ότι υπάρχουν διαφορετικοί γραμματισμοί ανάλογα με το συγκεκριμένο, χωρίς αυτοί να χωρίζονται σε ανώτερους και

κατώτερους. Αντιθέτως, μια τέτοια ιεράρχηση είναι κάτι που προσπαθούν να επιβάλουν οι κυρίαρχες κοινωνικοπολιτισμικές ομάδες, γεγονός που υποβάλλει ότι ο γραμματισμός ως κοινωνική πρακτική ενέχει τη διαπραγμάτευση και επιβολή ισχύος.

Συνοψίζοντας, η κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση, ασχολείται με πρακτικές και συμβάντα γραμματισμού σε ένα πλαίσιο πιο ευρύ από αυτό της οικογένειας. Οι πρακτικές γραμματισμού αποτελούν τους γενικούς πολιτισμικούς τρόπους με τους οποίους τα άτομα αξιοποιούν τον γραμματισμό βασισμένα σε ένα συμβάν γραμματισμού, δηλαδή, στις επαναλαμβανόμενες δραστηριότητες όπου ο γραμματισμός έχει ένα ρόλο (Barton, 1994). Οι δραστηριότητες αυτές δομούνται και βασίζονται σε θεσμούς όπως η οικογένεια αλλά και σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς πέρα από αυτήν, όπως η θρησκεία και η εκπαίδευση (Barton & Hamilton, 2000). Επομένως, ο γραμματισμός δεν μπορεί να είναι ο ίδιος σε όλα τα πλαίσια αλλά υπάρχουν πολλαπλοί γραμματισμοί (Barton & Hamilton, 2000) οι οποίοι διαφοροποιούνται ανάλογα με τον πολιτισμό (Heath, 1986) και αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου (Barton & Hamilton, 2000). Στις μέρες μας, μια νέα μορφή γραμματισμού είναι ο ψηφιακός γραμματισμός, με τον οποίο θα ασχοληθώ στο επόμενο υποκεφάλαιο.

2.3. Ψηφιακός και Οικογενειακός Γραμματισμός

Στην ψηφιακή, πλέον, εποχή κάνουν την εμφάνισή τους τα ψηφιακά μέσα και τεχνολογίες ως πόροι οικογενειακού γραμματισμού (Marsh & Thompson, 2001· Marsh et al., 2017· Marsh, 2012), αφού αποτελούν μέρος της καθημερινής ζωής όχι μόνο των ενηλίκων αλλά και των παιδιών. Σύμφωνα με την Palaiologou (2016), τα νοικοκυριά στην Ευρώπη αποτελούν πλέον «ψηφιακά σπίτια». Όλα τα μέλη της οικογένειας χρησιμοποιούν ψηφιακές τεχνολογίες, με αποτέλεσμα τα παιδιά να εκτίθενται σε αυτές από πολύ μικρή ηλικία – ακόμη και κάτω των τριών ετών – και οι γονείς τις θεωρούν ως ένα ακόμη παιχνίδι για τα παιδιά τους.

Σύμφωνα με την έρευνα των Marsh και συνεργατών της (2017), πολλά παιδιά από τη γέννησή τους έως την ηλικία των οκτώ εμπλέκονται σε ψηφιακές και μη, πρακτικές γραμματισμού. Όπως επισημαίνουν οι Mascheroni, Livingstone, Dreier και Chaudron (2016), τα περισσότερα παιδιά ηλικίας τεσσάρων και άνω κατέχουν βασικές δεξιότητες οι οποίες τους βοηθούν να έχουν ανεξάρτητη πρόσβαση σε ψηφιακά μέσα, ενώ μεγαλύτερα παιδιά κατέχουν πιο προχωρημένες δεξιότητες, όπως η αναζήτηση στο διαδίκτυο. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τη Marsh et al. (2017), φάνηκε ότι εάν τα παιδιά δεν αποκτήσουν εμπειρίες σε ψηφιακά μέσα, τότε βρίσκονται σε μειονεκτική θέση όσον αφορά στο εύρος των δεξιοτήτων και των εμπειριών που μπορούν να αποκτήσουν σε αυτό τον τομέα.

Επομένως, οι γονείς προωθούν την ενασχόληση των παιδιών τους με τα ψηφιακά μέσα, αφού νιώθουν ότι μέσω αυτών προκύπτουν αναδυόμενες πρακτικές γραμματισμού. Παραδείγματος χάριν, ένας πατέρας ανέφερε ότι το παιδί του έμαθε τα σχήματα και τα χρώματα μέσω των ψηφιακών εφαρμογών (Mascheroni et al., 2016).

2.3.1. Ορίζοντας τον Ψηφιακό Γραμματισμό

Στις μέρες μας, τα όρια μεταξύ «σπιτιού» και «τεχνολογίας» δεν είναι πλέον ιδιαίτερα διακριτά (Cowan, 2018· Berriman & Mascheroni, 2019· Marsh, 2012· Plowman, 2016). Με την ταχύτητα που η τεχνολογία άλλαξε την κοινωνία, η έννοια του γραμματισμού έχει αποκτήσει νέες σημασίες (Jones-Kavalier & Flannigan, 2006). Το τοπίο του γραμματισμού διαφοροποιείται για όλους (Marsh et al., 2017), ενώ, ταυτόχρονα, τα παιδιά και οι νέοι αλλάζουν, ερχόμενοι σε επαφή με το μεταβαλλόμενο αυτό τοπίο. Τα παιδιά, από τη γέννησή τους, εντάσσονται σε ένα περιβάλλον πλούσιο σε μέσα και τεχνολογία (Marsh et al., 2017), γεγονός που απαιτεί από αυτά διαφορετικές δεξιότητες γραμματισμού από ό,τι σε προηγούμενες εποχές (Laidlaw, Wong, & O'Mara, 2021). Αυτό έχει ως επακόλουθο, η μύησή τους στον γραμματισμό ως κοινωνική πρακτική να απαιτεί και να αποτελεί και μύησή τους σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού (Marsh et al., 2017).

Τα παιδιά σήμερα είναι εξοικειωμένα στη χρήση ηλεκτρονικών συσκευών και ψηφιακών τεχνολογιών (Laidlaw et al., 2021), για διάφορους και διαφορετικούς σκοπούς, γεγονός που προβάλλει ποικίλες ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού και ευκαιρίες αναδυόμενης εκμάθησής του που προκύπτουν σε αυτό το πλαίσιο (Kumpulainen et al., 2020). Τόσο τα ψηφιακά κείμενα όσο και τα μη ψηφιακά, έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν τον αναδυόμενο γραμματισμό και να βοηθήσουν τα μικρά παιδιά να μάθουν να χρησιμοποιούν ένα συμβολικό σύστημα κωδικοποίησης για να επικοινωνούν (Neumann & Neumann, 2017).

Ο γραμματισμός, σήμερα, εξαρτάται από την κατανόηση των πολλαπλών μέσων που αποτελούν την πραγματικότητα της υψηλής τεχνολογίας και αναπτύσσουν δεξιότητες για την αποτελεσματική χρήση τους (Berriman & Mascheroni, 2019). Επομένως, βλέπουμε έναν νέο όρο, τον όρο «ψηφιακός γραμματισμός», να αναδύεται και να αντικατοπτρίζει τον τρόπο με τον οποίο οι πρακτικές ανάγνωσης και γραφής επιτελούνται όλο και περισσότερο με τη μεσολάβηση νέων τεχνολογιών στη σύγχρονη εποχή (Marsh et al., 2017). Συγκεκριμένα, ο όρος «ψηφιακός γραμματισμός» αφορά στην ποικιλομορφία των νέων πρακτικών γραμματισμού των παιδιών σε διαφορετικές τεχνολογίες και τα μέσα, που περιλαμβάνουν ανάγνωση, γραφή και πολυτροπική επικοινωνία καθώς και δημιουργία νοήματος, που

πραγματοποιούνται συχνά μέσω ψηφιακού παιχνιδιού ή άλλων παιχνιδιών και δημιουργικών δραστηριοτήτων (Arnott, 2016· Fleeer, 2018· Marsh et al., 2016 στους Kumpulainen et al., 2020).

Υπάρχουν εκατοντάδες τηλεοπτικά κανάλια και χιλιάδες βιντεοπαιχνίδια, ευκαιρίες ηλεκτρονικής μάθησης, κινητά εργαλεία, τα οποία προάγουν αυτό το είδος γραμματισμού (Hillman & Marshall, 2009). Με την έλευση των νέων τεχνολογιών, οι πόροι γραμματισμού έχουν διευρυνθεί, με τα ψηφιακά μέσα, όπως ο υπολογιστής, τα tablet, οι εφαρμογές, να ενισχύουν την απόκτηση εμπειριών τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο (Kucirkona & Sakr, 2015). Ταυτόχρονα, η έλευσή τους, κάνει πιο έντονη την παρουσία της μαζικής κουλτούρας, η οποία εμφανίζεται μέσω υλικών παιχνιδιών, παιχνιδιών στον υπολογιστή, καρτών, αυτοκόλλητων και πολλών άλλων αντικειμένων με τα οποία ασχολούνται τα παιδιά στο σπίτι (Marsh, 2012). Επιπλέον, η μαζική κουλτούρα παρουσιάζεται ακόμη και μέσα από βιβλία αλλά και τηλεοπτικά προγράμματα που συνδέονται με τους αγαπημένους τους χαρακτήρες (Marsh & Thompson, 2001· Marsh et al., 2017· Marsh, 2012). Πλέον τα παιδιά μπορούν να παίζουν, να παρακολουθούν, να ακούν, να τρώνε, να φορούν και να κοιμούνται σε αντικείμενα που συνδέονται με αυτούς (Marsh, 2012), παρέχοντάς τους πλούσιους πόρους αφηγηματικής ευχαρίστησης και νοηματοδότησης του κόσμου (Marsh & Thompson, 2001).

2.3.2. Ψηφιακές Πρακτικές ως Μέρος των Οικογενειακών Πρακτικών Γραμματισμού

Στην κοινωνία του 21^{ου} αιώνα μια νέα μορφή γραμματισμού, ο ψηφιακός γραμματισμός –τον οποίο όρισα στην προηγούμενη υποενότητα – φαίνεται να εμφανίζεται και να επιβάλλει την παρουσία του. Λόγω των ψηφιακών γνώσεων και της τεχνολογίας, τα παιδιά αποκτούν τις νέες δεξιότητες, ως μέρος της ζωής τους, χωρίς να συνειδητοποιούν ότι τις μαθαίνουν (Jones-Kavaliar & Flannigan, 2006). Στους υβριδικούς, πλέον, χώρους, η διάκριση μεταξύ ψηφιακού και μη ψηφιακού γίνεται όλο και πιο δύσκολη (Cowan, 2018), ενώ η ύπαρξη των ατόμων σε εικονικό χώρο, συνδυάζεται άψογα με την πραγματική ζωή (Craft, 2012· Marsh et al., 2017).

Περισσότερη, όμως, εντύπωση προκαλεί η χρήση της τεχνολογίας από τα μικρά παιδιά, αφού λίγες δεκαετίες πριν, τα παιδιά ίδιων ηλικιών δεν είχαν καμία επαφή με αυτή, ενώ σήμερα γεννιούνται και θεωρούνται γνώστες της. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας της Johnson (2010), τα παιδιά ηλικίας έξι έως οκτώ ετών φαίνεται να χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό το διαδίκτυο, ενώ η καθημερινή ζωή των περισσότερων παιδιών εμπλέκει ψηφιακά κείμενα και συσκευές (Scott, 2021). Τα παιδιά,

πλέον, αποτελούν επιδέξιους συνεργάτες και ικανούς γνώστες της τεχνολογίας, οι οποίοι κινούνται άψογα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Marsh et al., 2017), συμμετέχουν σε κοινωνικά δίκτυα, πλοηγούνται σε ψηφιακά παιχνίδια, δημιουργούν και χειρίζονται ψηφιακό περιεχόμενο και πειραματίζονται με νέους τρόπους με μορφές των δικών τους κοινωνικών ταυτοτήτων (Craft, 2012).

Οι διάφορες κοινότητες που υπάρχουν, αλληλεπιδρούν και υιοθετούν ψηφιακές τεχνολογίες, οι οποίες είναι διαθέσιμες ανά πάσα στιγμή και εμφανείς σχεδόν σε κάθε πτυχή της καθημερινής ζωής των παιδιών (Danby, Fleer, Davidson, & Hatzigianni, 2018), με την οικογένεια να αποτελεί ένα σημαντικό πλαίσιο για την ενθάρρυνση της χρήσης ψηφιακών μέσων (Bjørngen & Erstad, 2015). Για πολλά μικρά παιδιά στις ανεπτυγμένες χώρες, η οικογενειακή ζωή και η ζωή σε μια κοινότητα διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από την ψηφιακή τεχνολογία (Daniels, Bower, Burnett, Escott, Hatton, White, & Monkhouse, 2019), η οποία τους παρέχει τη δυνατότητα συμμετοχής και ανταλλαγής εμπειριών με καινούριους, για αυτά, τρόπους και ως εκ τούτου τα κάνει να αισθάνονται επιτυχημένα ως μαθητές/τριες και ως μέλη της οικογένειας (Bjørngen & Erstad, 2015). Τα περισσότερα παιδιά παίζουν, βλέπουν, διαβάζουν, δημοσιεύουν, μοιράζονται, μαθαίνουν (Rowell & Wohlwend, 2016), αναλύουν και χρησιμοποιούν κείμενα μέσα από τις ψηφιακές εφαρμογές (Kumpulainen et al., 2020). Οι επικοινωνιακές, αυτές, πρακτικές των μικρών παιδιών αντικατοπτρίζουν τις ψηφιακές πρακτικές που συναντούν στον κόσμο γύρω τους, δηλαδή πρακτικές που είναι πολυτροπικές και πολυμεσικές (Daniels et al., 2020). Επιπλέον, οι λειτουργικές και πολιτιστικές διαστάσεις του ψηφιακού γραμματισμού είναι έντονα παρούσες στις δραστηριότητες των παιδιών καθώς ασχολούνται με τη χρήση ψηφιακών μέσων και την εφαρμογή των γνώσεων που αποκτούν, σε άλλο συγκείμενο που δεν είναι ψηφιακό (Kumpulainen et al., 2020). Ο γραμματισμός, ως ανάπτυξη δεξιοτήτων, ενσωματώνεται μέσα στις πρακτικές τεχνογνωσίας των παιδιών, είτε αυτές σχετίζονται με τη μάθηση μέσα από την παρακολούθηση τηλεόρασης ή την ανάγνωση κειμένων που υπάρχουν στα ηλεκτρονικά παιχνίδια (Marsh, 2004).

Τα παιδιά καθώς διερευνούν και εξερευνούν την τεχνολογία γύρω τους, λόγω της ρευστότητας των πρακτικών που έχουν στη διάθεσή τους, εμπλέκονται συνεχώς σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού (Daniels et al., 2020), οι οποίες κυμαίνονται από την ανεξάρτητη εμπλοκή τους με τις ψηφιακές τεχνολογίες έως την από κοινού εμπλοκή τους με έναν, τουλάχιστο, γονέα. Η ανεξάρτητη χρήση αυτών των μέσων από το παιδί συχνά προκύπτει από τον καθημερινό ρυθμό της οικογένειας, που συνήθως αντιστοιχεί στην ανάγκη του γονέα να διαχειριστεί το νοικοκυριό και να φροντίσει τις συνηθισμένες αλλά

ουσιαστικές ρουτίνες στο σπίτι, όπως το γεύμα (Kumpulainen et al., 2020). Κατά την αλληλεπίδρασή του με την τεχνολογία, καθώς και με συνομηλίκους και ενήλικες, το παιδί επεκτείνεται και προσαρμόζει την κατανόησή του για τον κόσμο με ολοένα αυξανόμενη πολυπλοκότητα (Hillman & Marshall, 2009· Mascheroni et al., 2016). Οι γονείς (Mascheroni et al., 2016) αλλά και άλλα μέλη της οικογένειας (Scott, 2021) φαίνεται να υποστηρίζουν την ανάπτυξη ψηφιακού γραμματισμού (Mascheroni et al., 2016· Scott, 2021), συμμετέχοντας σε κοινές διαδικτυακές δραστηριότητες, όπως η αναζήτηση βίντεο ή παιχνιδιών (Mascheroni et al., 2016), και υποστηρίζοντας την απόκτηση νέων γνώσεων και βοηθώντας τα παιδιά να κάνουν συνδέσεις μεταξύ ποικίλων κειμένων και πρακτικών, κάνοντας τις ψηφιακές εμπειρίες μάθησης πιο ουσιαστικές (Kucirkona & Sakr, 2015· Marsh et al., 2017). Ένα παράδειγμα τέτοιας υποστήριξης εκ μέρους των γονέων φαίνεται στην έρευνα των Kucirkona και Sakr (2015), όπου ο πατέρας παρείχε περισσότερη βοήθεια στο παιδί όταν χρησιμοποιούσε ψηφιακά μέσα παρά όταν χρησιμοποιούσε μη ψηφιακά. Όλα αυτά, προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες για την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη και τη διαπραγμάτευση της ταυτότητας των παιδιών (Scott, 2021).

Τάση, που τεκμηριώνεται μέχρι και τις μέρες μας, αποτελεί το γεγονός ότι οι ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού αναπτύσσονται στο σπίτι μέσω σύνθετων και υβριδικών, πολυτροπικών και επικοινωνιακών πράξεων. Ένα παράδειγμα που αναφέρουν ο Kumpulainen και οι συνεργάτες του (2020), αφορά στο γεγονός ότι οι γονείς παρουσιάζονται να θέλουν να χρησιμοποιεί το παιδί τους τα ψηφιακά μέσα, χωρίς να τα θεωρούν επιβλαβή. Μέσω των ψηφιακών συσκευών, θεωρούν ότι υποστηρίζουν τα ενδιαφέροντα του παιδιού τους, όπως μουσική και χορό μέσω караόκε, και βρίσκουν τα ψηφιακά μέσα χρήσιμα στην επικοινωνία με συγγενείς και φίλους. Επιπλέον, θεωρούν ότι το παιδί τους μπορεί να μάθει πιο εύκολα μια γλώσσα μέσω προγραμμάτων και εφαρμογών που υπάρχουν για τις διάφορες γλώσσες. Παράλληλα, σύμφωνα με τους Bjørngen και Erstad (2015), τα παιδιά φαίνεται να αξιοποιούν στο σπίτι τις ψηφιακές πρακτικές που μαθαίνουν στο σχολείο, οι οποίες αντιπροσωπεύουν νέους τρόπους για να κάνουν πράγματα, σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου που σχετίζονται με τα προσωπικά ενδιαφέροντα αλλά και την οικογενειακή ζωή γενικότερα. Ένα παράδειγμα που το εξηγεί αυτό είναι το ότι ένα παιδί που είχε αρκετά κατοικίδια και του άρεσαν τα ζώα, χρησιμοποίησε το Power Point στο σπίτι και τράβηξε φωτογραφίες για να δημιουργήσει βιβλία για τα ζώα.

Υπάρχει πλέον μια εκτεταμένη δέσμευση στην κοινωνική δικτύωση μέσα από τη χρήση τεχνολογικών μέσων όπως ο υπολογιστής, το διαδίκτυο και τα κινητά τηλέφωνα (Marsh et al., 2017). Σύμφωνα με την έρευνα της Johnson (2010), τα παιδιά χρησιμοποιούν

το διαδίκτυο κυρίως για να παίζουν παιχνίδια, έπειτα για να επισκέπτονται ιστότοπους και ακολούθως για να ανταλλάζουν ηλεκτρονικά μηνύματα. Τα περισσότερα παιδιά χρησιμοποιούν το διαδίκτυο στο σπίτι παρά στο σχολείο (Johnson (2010), και το θεωρούν ως μια ευχάριστη ενασχόληση (Johnson (2010· Marsh, 2014) και ως έναν τρόπο αυτοέκφρασης (Marsh, 2014). Επιπρόσθετα, μέσα από την έρευνα των Marsh και Thompson (2001), φάνηκε ότι στις αρχές του 21^{ου} αιώνα τα παιδιά, ηλικίας τριών και τεσσάρων, χρησιμοποιούσαν την τηλεόραση πολύ περισσότερο από κάθε άλλη μορφή αναψυχής, ενώ οι πλείστοι γονείς συμφωνούσαν ότι η χρήση της στην κατασκευή γραμματισμού είναι πολύτιμη. Αυτό μπορεί να υποστηριχθεί και από την έρευνα των Arrow και Finch (2013), σύμφωνα με την οποία τα παιδιά χρησιμοποιούν διάφορα τεχνολογικά μέσα, όπως η τηλεόραση, οι υπολογιστές, τα DVD. Από αυτά τα μέσα, φαίνεται να κυριαρχεί η τηλεόραση, την οποία συνήθως παρακολουθούν μαζί με μεγαλύτερα αδέρφια ή με ενήλικες. Επιπλέον, τα ελκυστικά και πολυτροπικά χαρακτηριστικά των tablets παρέχουν ευκαιρίες για την προώθηση του αναδυόμενου γραμματισμού. Τα μικρά παιδιά περνούν σημαντικό μέρος του χρόνου τους χρησιμοποιώντας tablets για ψυχαγωγικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, εξερευνώντας το διαδίκτυο και επικοινωνώντας με άλλα άτομα (Neumann & Neumann, 2017). Σε αυτά βοηθά το γεγονός ότι οι ηλεκτρονικές συσκευές είναι διαδεδομένες, προσβάσιμες και φιλικές προς τον/τη χρήστη και ακριβώς στο σωστό μέγεθος για τα μικρά δάχτυλα των παιδιών (Rowse & Wohlwend, 2016).

Πέρα από τα πιο πάνω, η τεχνολογία δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να εξοικειωθούν με κείμενα (Marsh, Hannon, Lewis & Ritchie, 2017). Για παράδειγμα, η δημιουργία ηλεκτρονικών βιβλίων αποτελεί ένα νέο μέσο γραμματισμού των παιδιών. Τα βιβλία, τα οποία εδώ και αιώνες ήταν έντυπα, πλέον υπάρχουν και σε ψηφιακή μορφή (Aliagas & Margallo, 2017). Τα κινούμενα ηλεκτρονικά βιβλία δεν αποτελούν απλώς μια εναλλακτική λύση για την ανάγνωση βιβλίων, αλλά και πρόσθετα εργαλεία που είναι ακόμα πιο ισχυρά από τις στατικές εικόνες στα έντυπα βιβλία (Sari, Basal, Takacs, & Bus, 2019). Επίσης, η τεχνολογία είναι σημαντική για την επικοινωνία για οικογένειες που έχουν συγγενείς σε άλλες χώρες ενώ η δορυφορική τηλεόραση επιτρέπει την πρόσβαση σε τηλεοπτικά κανάλια άλλων γλωσσών. Οι πολυγλωσσικές εμπειρίες ψηφιακού γραμματισμού αποτελούν συνεπώς ένα καθιερωμένο κομμάτι της ζωής των παιδιών (Marsh, et al, 2017).

Παράλληλα, στη σημερινή κοινωνία, ο κόσμος των παιχνιδιών αποτελεί έναν πολύπλοκο συνδυασμό λειτουργιών (Cowan, 2018) ενώ ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούν τα παιδιά με τα παιχνίδια έχει μεταμορφωθεί σημαντικά (Berriman & Mascheroni, 2019), ώστε τα όρια μεταξύ ψηφιακού και μη ψηφιακού να γίνονται όλο και

πιο θολά (Cowan, 2018· Berriman & Mascheroni, 2019· Marsh, 2012· Plowman, 2016). Η άνοδος του έξυπνου παιχνιδιού έχει φέρει κούκλες ομιλίας, διαδραστικά κατοικίδια ζώα και προγραμματιζόμενα ρομπότ στους κόσμους των παιχνιδιών των παιδιών. Τα έξυπνα παιχνίδια είναι εξοπλισμένα με χαρακτηριστικά όπως αισθητήρες, αναγνώριση ομιλίας και συνδεσιμότητα δικτύου, τα οποία προσφέρουν νέες, διαδραστικές και εξατομικευμένες εμπειρίες παιχνιδιού και μπορεί να είναι εξαιρετικά παραγωγικά. Οι πολυτροπικές τεχνολογίες που συνδυάζουν ψηφιακά και μη ψηφιακά στοιχεία παρουσιάζουν νέες ευκαιρίες για τους/τις σχεδιαστές/τριες παιχνιδιών και χώρων παιχνιδιού, καθώς και ενδιαφέρον για τους/τις ερευνητές/τριες του σύγχρονου παιχνιδιού και της μάθησης των μικρών παιδιών (Cowan, 2018). Αν και τα έξυπνα παιχνίδια συνεχίζουν να μοιράζονται πολλά, παρόμοια χαρακτηριστικά με τα παραδοσιακά παιχνίδια και συχνά βασίζονται σε υπάρχουσες κατηγορίες παιχνιδιών, όπως τα «παιχνίδια φροντίδας» και τα «παιχνίδια κατασκευής», πλέον μοιράζονται όλο και περισσότερο χαρακτηριστικά με οικιακά μέσα και υπολογιστικές συσκευές (Berriman & Mascheroni, 2019). Τα έξυπνα παιχνίδια αποτελούν σημείο καμπής στους ορισμούς του τι μετράει ως παιχνίδι, αφού μοιράζονται κάποια στοιχεία με τα παραδοσιακά παιχνίδια, αλλά αποτελούν κι ένα νέο είδος αντικειμένου που απαιτεί διαφορετικά εννοιολογικά εργαλεία που ξεπερνούν τα παραδοσιακά όρια. Μέσα από την αναγνώρισή τους ως υβριδικά παιχνίδια και τεχνολογικά μέσα ξεπερνούν τα παραδοσιακά όρια μεταξύ παιχνιδιών και μέσων και προβάλλουν πλεονεκτήματα που μπορούν να εντοπιστούν όλο και περισσότερο μέσα στα αναδύμενα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα (Berriman & Mascheroni, 2019).

Ταυτόχρονα, η πολυτροπική κοινωνική σημειωτική φαίνεται να προσφέρει μια ισορροπημένη εικόνα για τις ψηφιακές και μη ψηφιακές διαστάσεις του παιχνιδιού, η οποία μπορεί να αποδώσει το παιχνίδι ως μάθηση. Ένα παράδειγμα αποτελεί το LEGO House που δημιουργήθηκε στη Δανία το 2017 και το οποίο αποτελεί μια μορφή δημιουργικού «τρίτου χώρου» που συνδυάζει ψηφιακούς και μη ψηφιακούς πόρους στο σχεδιασμό του, ο οποίος βασίζεται στο παιχνίδι, όπως εξηγεί η Cowan (2018). Όπως επισημαίνει στην έρευνά της, το LEGO House παρέχει στα παιδιά εμπειρίες γραμματισμού οι οποίες μπορούν να συμβάλουν στη σύλληψη της μάθησης που βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν τις δημιουργικές δεξιότητες και τις γνώσεις που απαιτούνται για την ψηφιακή εποχή.

Από την αρχή της παιδικής ηλικίας, η συζήτηση μάλιστα σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την καταλληλότητα των ψηφιακών μέσων για τα μικρά παιδιά (Hillman & Marshall, 2009). Τα ελληνόφωνα, μικρά παιδιά, για παράδειγμα, εισάγονται στον ψηφιακό κόσμο στο σπίτι, κυρίως μιμούμενα τα μεγαλύτερα αδέρφια τους ή τους

γονείς τους (Kanelloroulou, 2016). Πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι αυτά τα μέσα ίσως αντικαταστήσουν τους πιο παραδοσιακούς τύπους μάθησης όπως ανάγνωση, σχέδιο, ζωγραφική, παιχνίδι ρόλων, παιχνίδια με λέξεις, επιτραπέζια ή υπαίθρια παιχνίδια (Hillman & Marshall, 2009). Σύμφωνα με τους Mascheroni et al. (2016), πολλοί γονείς, αν και αισθάνονται ότι τα ψηφιακά μέσα αποτελούν χρήσιμα εργαλεία στη ζωή των παιδιών τους, ωστόσο φοβούνται τις ψυχοκοινωνικές συνέπειες που προκύπτουν από τη διάδοση των ψηφιακών μέσων στην πρώιμη ζωή των παιδιών. Οι γονείς αυτοί προσπαθούν να εφαρμόσουν σαφείς κανόνες κατά την ενασχόληση των παιδιών τους με τα ψηφιακά μέσα ενώ ορισμένοι, κυρίως μητέρες, προσπαθούν να περιορίσουν τον χρόνο με τον οποίο τα παιδιά τους ασχολούνται με αυτά, εντάσσοντάς τα στην καθημερινή τους ρουτίνα. Για παράδειγμα, επιτρέπουν στα παιδιά τους να τα χρησιμοποιούν αφού τελειώσουν τα μαθήματά τους ή πριν/μετά το δείπνο για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Επίσης, τα ψηφιακά μέσα πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως ανταμοιβή ή τιμωρία. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί μέσα από δύο παραδείγματα που δίνουν οι συγκεκριμένοι ερευνητές (Mascheroni et al., 2016). Το πρώτο είναι ότι ένας πατέρας επέτρεψε στο παιδί του να παίξει με το κινητό τηλέφωνο, ως ανταμοιβή για την πρόοδό του στο σχολείο. Το δεύτερο παράδειγμα αναφέρεται σε μια μητέρα η οποία απαγόρευσε στα παιδιά της να χρησιμοποιήσουν tablet, υπολογιστές ή να παρακολουθήσουν κινούμενα σχέδια στην τηλεόραση, ως τιμωρία για τη λανθασμένη τους συμπεριφορά.

Όπως εξηγούν οι Verenikina, Kervin, Rivera και Lidbetter (2016), τα διάφορα πλαίσια στη διαμόρφωση του ψηφιακού παιχνιδιού των παιδιών έχουν μεγάλη σημασία. Παράδειγμα αποτελούν οι τρόποι με τους οποίους ξεδιπλώνονται οι αλληλεπιδράσεις με συνομηλικούς και ενήλικες, η τοποθεσία και ο χώρος που βρίσκονται και ο τρόπος με τον οποίο ασχολούνται με τις εφαρμογές. Σύμφωνα με τους Hillman και Marshall (2009), τα μικρά παιδιά ωφελούνται από τα ψηφιακά μέσα όταν μάθουν από νωρίς να συμμετέχουν ενεργά στην ψηφιακή τεχνολογία, ανεξάρτητα από το αν είναι θεατές σε πιο παθητικά μέσα όπως η τηλεόραση ή αν είναι δημιουργοί και παίκτες σε πιο ενεργά μέσα όπως τα παιχνίδια. Όπως τονίζουν η Verenikina και οι συνεργάτιδές της (2016), οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με άλλους είναι απαραίτητες στην υποστήριξη, επικύρωση και επέκταση του ψηφιακού παιχνιδιού των παιδιών, ενώ το πλαίσιο επιτρέπει στα παιδιά να κάνουν επιλογές εντός του παιχνιδιού, όπως το πού να παίξουν και με ποιον. Το περιεχόμενο των ψηφιακών μέσων που χρησιμοποιούνται, επηρεάζει σημαντικά την εμπειρία και το αποτέλεσμα, δηλαδή κατά πόσο κάτι νέο μαθαίνεται ή κάτι γνωστό ενισχύεται. Για παράδειγμα, η συμπερίληψη των ηλεκτρονικών βιβλίων στο σχολικό πρόγραμμα και στο περιβάλλον του σπιτιού ως μια

γενική πρακτική, συμβάλλει σημαντικά στην κατανόηση των παιδιών και αποτελεί αφετηρία για πιο σύνθετες δεξιότητες κατανόησης (Sari et al., 2019). Οι πρακτικές με τις οποίες ασχολούνται τα παιδιά, συνήθως περιλαμβάνουν ευελιξία, καινοτομία, δημιουργικότητα και επίλυση προβλημάτων, ούτως ώστε να γίνουν άτομα που θα μπορούν να επικοινωνούν με επιτυχία στην ψηφιακή εποχή (Marsh et al., 2017). Έτσι, τα παιδιά μεγαλώνοντας, μαθαίνουν να είναι δραστήρια, υπεύθυνα και συνετά άτομα στην ψηφιακή εποχή (Hillman & Marshall, 2009).

Δεδομένης της εμβέλειας και της προσβασιμότητας των ψηφιακών μέσων, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς αλλά και οι εκπαιδευτικοί είναι εν μέρει πιο ισχυροί αλλά ταυτόχρονα και πιο εκτεθειμένοι από ποτέ (Craft, 2012). Η ψηφιακή τεχνολογία στα χέρια των παιδιών δεν αποτελεί μόνο το ψηφιακό μέσο, αλλά και «το δάχτυλο που πιέζει την ψηφιακή εικόνα του κουμπιού», τον σκοπό της χρήσης του τηλεφώνου, το δίκτυο στο οποίο συνδέονται, τους τρόπους με τους οποίους η χρήση διακινείται, διαχειρίζεται και καταγράφεται, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους αυτά τα δεδομένα καθίστανται διαθέσιμα για εκμετάλλευση (Gibbons, 2015). Στις μέρες μας, οι γονείς δε φαίνεται να προβληματίζονται αν τα παιδιά τους είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν την ψηφιακή τεχνολογία, αλλά να αναζητούν πώς τα παιδιά τους μπορούν να τη χρησιμοποιούν με τον κατάλληλο, για αυτά, τρόπο. Οι γονείς θεωρούν ότι τα ψηφιακά μέσα παρέχουν ευκαιρίες για οικογενειακές αλληλεπιδράσεις, για συνεργασία, για εξερεύνηση, για μάθηση, είτε, για παράδειγμα, παρακολουθώντας τηλεόραση είτε παίζοντας σε υπολογιστές είτε σερφάροντας στο διαδίκτυο (Palaiologou, 2016). Αν και για κάποιους η ψηφιακή εποχή αποτελεί απειλή, για τα παιδιά και για την πραγματικότητα, τα νέα μέσα αποτελούν έναν άλλο τρόπο να δούμε τον κόσμο μας, να αλληλεπιδράσουμε ο ένας με τον άλλο, να επεκτείνουμε τον εαυτό μας μαθαίνοντας σε σφαίρες πιθανοτήτων που ποτέ δεν είχαμε κατανοήσει (Jones-Kavalier & Flannigan, 2006).

Ιδιαίτερα στη σημερινή πραγματικότητα, η πανδημία του κορωνοϊού COVID-19 έφερε την τεχνολογία ακόμη πιο κοντά στα παιδιά και την επέβαλε σε κάθε σπίτι, μέσω των διαδικτυακών μαθημάτων που καλούνταν να παρακολουθούν εν καιρώ επιβολής κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και λόγω του περιορισμού στον οποίο υποβλήθηκαμε σε παγκόσμιο επίπεδο. Όλα αυτά, θεωρώ ότι καθιστούν αναγκαίο να αναφερθώ στην πανδημία και στο πώς επηρέασε τις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού, νοουμένου ότι και η παρούσα έρευνα εκπονήθηκε κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

2.4. Πανδημία και Οικογενειακός Γραμματισμός

Αρχικά, το ξέσπασμα της πανδημίας Covid-19 επέφερε πρωτόγνωρες προκλήσεις (Khan, 2022) και σημαντικές κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές (Toran, Sak, Xu, Şahin-Sak, & Yu, 2021), επηρεάζοντας την καθημερινή ζωή των οικογενειών, την εργασία, τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και την ψυχική υγεία (Wheeler & Hill, 2021). Από την άνοιξη του 2020 (Wheeler & Hill, 2021), λόγω της πανδημίας, τα σχολεία έκλεισαν και οι γονείς ανέλαβαν τη φροντίδα των παιδιών τους όλο το εικοσιτετράωρο και, ταυτόχρονα, εργάζονταν από το σπίτι (Dillmann, Sensoy, & Schwarzer, 2022· Toran et al., 2021· Wheeler & Hill, 2021).

Παράλληλα, κατά τη διάρκεια της πανδημίας, αυξήθηκε ο χρόνος που τα παιδιά αφιέρωναν μπροστά από τις οθόνες, ενώ οι κινητικές τους δραστηριότητες περιορίστηκαν, γεγονός που προβλημάτιζε τους γονείς (Toran et al., 2021). Ακόμη, άλλαξε ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά και οι οικογένειές τους χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο, αμφισβητώντας την ιδέα ότι η τεχνολογία είναι ακατάλληλη για μικρά παιδιά (Edwards, 2021). Στις αρχές του 2020, με την ξαφνική άφιξη της πανδημίας, πολλά εκπαιδευτικά συστήματα μετατοπίστηκαν σε εξ αποστάσεως διδασκαλία και η τεχνολογία κατείχε κυρίαρχη θέση (Laidlaw et al., 2021). Κατά τις περιόδους επιβολής κοινωνικού αποκλεισμού, οι οικογένειες και οι εκπαιδευτικοί στράφηκαν στο διαδίκτυο για συμβουλές, για επικοινωνία και για υποστήριξη σχετικά με τον καλύτερο τρόπο φροντίδας και εκπαίδευσης των παιδιών στο σπίτι. Πλέον, χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο για επικοινωνία, για ψυχαγωγία, για εργασία, για εκπαίδευση και για παιχνίδι. Παρόλα αυτά, ούτε τα παιδιά ούτε οι γονείς κατείχαν τις κατάλληλες γνώσεις για τη διατήρηση της ασφάλειας των μικρών παιδιών στο διαδίκτυο και ούτε εποπτεύονταν όλα τα μικρά παιδιά κατά την ενασχόλησή τους με το διαδίκτυο (Edwards, 2021). Μια άλλη δυσκολία που αντιμετώπιζαν οι γονείς κατά τη διάρκεια της επιβολής κοινωνικού αποκλεισμού, ακόμη και σε εύπορες οικογένειες, ήταν ότι καλούνταν να αποκτήσουν εξοπλισμό για εκπαίδευση στο σπίτι. Εκτός από οικονομικούς λόγους οι οποίοι περιορίζαν τις δυνατότητες μη εύρωστων οικονομικά οικογενειών, ένας άλλος περιορισμός ήταν η έλλειψη προμηθειών για μεγάλα χρονικά διαστήματα λόγω της πανδημίας (Khan, 2022).

Πέραν από τα πιο πάνω, οι γονείς έπρεπε να βρουν νέους τρόπους οργάνωσης της καθημερινότητάς τους στο σπίτι. Οι περιορισμένες επιλογές που είχαν για διάφορες δραστηριότητες, φαίνεται να επηρέαζαν αρνητικά τη σχέση των γονέων μεταξύ τους καθώς και τη σχέση γονέα-παιδιού. Το άγχος των γονέων αυξανόταν με την ηλικία των παιδιών,

αφού οι γονείς των νηπίων αντιμετώπιζαν υψηλότερα επίπεδα άγχους σε σύγκριση με τους γονείς των βρεφών. Αυτό γιατί όταν στην οικογένεια υπάρχουν νεογέννητα ή βρέφη, συνήθως ο ένας γονέας βρίσκεται σε γονική άδεια και τα φροντίζει. Ωστόσο, τα μεγαλύτερα παιδιά συνήθως πηγαίνουν σε παιδικούς σταθμούς ενώ και οι δύο γονείς τους εργάζονται. Κατά συνέπεια, οι γονείς μεγαλύτερων παιδιών καλούνταν να εργάζονται και να φροντίζουν τα παιδιά τους ταυτόχρονα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να εργάζονται το Σαββατοκύριακο ή αργά το βράδυ, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την ευημερία και την ψυχική υγεία των γονέων καθώς και τη σχέση μεταξύ τους. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να έχει αρνητική επίδραση στη συμπεριφορά του παιδιού (Dillmann et al., 2022), γεγονός που επιβεβαιώνεται από την έρευνα του Toran και των συνεργατών του (2021), σύμφωνα με την οποία τα παιδιά είχαν ξεσπάσματα θυμού το διάστημα της επιβολής κοινωνικού αποκλεισμού. Σύμφωνα με την Dillmann και τους συνεργάτες της (2022), η κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων επηρεάστηκε αρνητικά σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τα πιο μικρά μωρά, λόγω του σε αυτό το αναπτυξιακό στάδιο, οι αλληλεπιδράσεις με τους συνομηλίκους γίνονται όλο και πιο σημαντικές για την ανάπτυξη της κοινωνικο-συναισθηματικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της επιβολής του κοινωνικού αποκλεισμού, τα παιδιά δεν είχαν την ευκαιρία να συναντηθούν και να παίξουν με άλλα παιδιά (Khan, 2022).

Οι γονείς βίωναν πολύ άγχος σε μια προσπάθεια να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις της δουλειάς, της οικογένειας και να αντιμετωπίσουν τις ανησυχίες τους για την πανδημία (Wheeler & Hill, 2021). Το γεγονός ότι οι παιδικοί σταθμοί και τα σχολεία έκλεισαν για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα, ασκούσε μεγάλη πίεση και προκαλούσε άγχος στους γονείς, με τις μητέρες να το βιώνουν περισσότερο (Dillmann et al., 2022), αφού αυτές κυρίως αναλάμβαναν την εκπαίδευση των παιδιών, πέραν από τις υπόλοιπες ευθύνες που είχαν αναλάβει στο σπίτι. Το άγχος τους αυξανόταν και από τον φόβο μήπως δεν καταφέρουν να παρέχουν κατάλληλη εκπαίδευση στα παιδιά τους. Αν και η μετάβαση σε διαδικτυακές πλατφόρμες διδασκαλίας είχαν βελτιωθεί από το πρώτο κλείσιμο των σχολείων, τον Μάρτιο του 2020, έως το δεύτερο, τον Ιανουάριο του 2021, η πίεση και το άγχος είχαν μετατοπιστεί από τους εκπαιδευτικούς στους γονείς (Khan, 2022). Τα παιδιά χρειάζονταν βοήθεια για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα, για να ολοκληρώσουν τις εργασίες τους και να χειριστούν αποτελεσματικά την τεχνολογία, γεγονός που απαιτούσε από τους γονείς να διαχειρίζονται πολλαπλές συνδέσεις, ψηφιακή υποβολή των εργασιών, αλλαγές στα χρονοδιαγράμματα και ζητήματα επικοινωνίας. Πολλές ήταν οι φορές που αναλάμβαναν και το έργο της εκ νέου διδασκαλίας υλικού ή εννοιών. Ταυτόχρονα, έπρεπε να προσφέρουν στα παιδιά κίνητρα για εξ αποστάσεως εκπαίδευση (Moore, 2022).

Όπως είδαμε και στην αρχή του κεφαλαίου, ο ρόλος των γονέων είναι ουσιαστικός για την ανάπτυξη και την επιτυχία των παιδιών τόσο εντός όσο και εκτός σχολείου. Όταν βρισκόμασταν σε κατάσταση εγκλεισμού (López-Escribano, Escudero, & Pérez-López, 2021), λόγω του ότι τα παιδιά ήταν στο σπίτι, οι γονείς είχαν την αποκλειστική ευθύνη να τα φροντίζουν και να τα διδάσκουν (Wheeler & Hill, 2021). Επομένως, ο ρόλος των γονέων έγινε ακόμη πιο απαιτητικός, αφού αποτελούσαν το μόνο μέσο για τον γραμματισμό των παιδιών τους (López-Escribano et al., 2021),

Όπως φάνηκε στην έρευνα της López-Escribano και των συνεργατιδών της (2021), όλες οι οικογένειες εμπλέκονταν με κάποιο τρόπο στα συμβάντα γραμματισμού των παιδιών τους στο σπίτι. Όπως αναφέρουν οι γονείς στην έρευνα του Toran και των συνεργατών του (2021), λόγω της επιβολής του κοινωνικού αποκλεισμού, περνούσαν περισσότερο χρόνο στο σπίτι, αλληλεπιδρώντας με τα παιδιά τους και η αλληλεπίδραση αυτή τους πρόσφερε πολλές θετικές εμπειρίες. Ακόμη, οι περισσότεροι γονείς ανέφεραν πως βελτιώθηκαν οι οικογενειακές τους σχέσεις. Πλέον είχαν την ευκαιρία να περάσουν περισσότερο χρόνο με τα παιδιά τους (Toran et al., 2021) και κάθονταν δίπλα τους για να τους διαβάσουν βιβλία (Wheeler & Hill, 2021).

Φαίνεται πως ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς εμπλέκονται και εμπλέκουν τα παιδιά τους στον γραμματισμό, επηρεάζεται από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των οικογενειών. Συγκεκριμένα, σε αυτό φαίνεται να επηρεάζουν η ηλικία του παιδιού, ο αριθμός των παιδιών στην οικογένεια και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Γονείς με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο και κυρίως μητέρες, συμμετέχουν περισσότερο στον γραμματισμό των παιδιών τους στο σπίτι (López-Escribano et al., 2021). Σύμφωνα με την έρευνα της López-Escribano και των συνεργατιδών της (2021), οι περισσότερες οικογένειες, κατά τη διάρκεια της επιβολής κοινωνικού αποκλεισμού, ασχολούνταν περισσότερο με παραδοσιακούς τρόπους ανάγνωσης και γραφής παρά με δημιουργικές δραστηριότητες ή ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού. Όπως φαίνεται στην έρευνα των Wheeler και Hill (2021), κατά τη διάρκεια της πανδημίας, οι περισσότεροι γονείς επέλεξαν για να διαβάσουν στα παιδιά τους βιβλία και παιδικά περιοδικά, κατάλληλα για την ηλικία τους, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η συχνότητα και οι πρακτικές ανάγνωσης που χρησιμοποιούσαν οι γονείς σε παιδιά δύο έως τεσσάρων ετών κατά τη διάρκεια του κοινωνικού αποκλεισμού.

2.5. Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό ορίστηκε ο οικογενειακός γραμματισμός ως ο γραμματισμός που αφορά στην αναγνώριση και εκτίμηση των πρακτικών γραμματισμού του σπιτιού και

περιλαμβάνει την ανάπτυξη όχι μόνο δεξιοτήτων γραμματισμού, αλλά και τομέων όπως τα κίνητρα, η συμπεριφορά και η αυτοπεποίθηση των παιδιών, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη της μάθησης και του γραμματισμού στην κοινότητα και όχι μόνο στο σχολείο (Marsh & Hallet, 1999, σελ.176 στην Wolfendale, 2001). Ακολούθως, επεξήγησα τις δύο προσεγγίσεις στον γραμματισμό που αναγνωρίζουν τη μάθηση από το περιβάλλον της οικογένειας· την κοινωνιογνωστική προσέγγιση και την κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση. Στην κοινωνιογνωστική προσέγγιση τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού θεωρούνται κρίσιμα για τη δια βίου ανάπτυξή τους, ενώ οι πρώτες εμπειρίες που αποκτούν, αποτελούν τη βάση για τη σχολική τους επιτυχία, με τις οικογένειες, και κυρίως τους γονείς, να κατέχουν κρίσιμο ρόλο στην προετοιμασία των παιδιών για αυτό (Gonzalez & Uhing, 2008). Από την άλλη, η κοινωνικοπολιτισμική άποψη προσθέτει ότι ο γραμματισμός ξεκινά από συμβάντα της καθημερινής ζωής (Barton, 1994) και αποτελεί είναι ένα σύνολο κοινωνικών πρακτικών οι οποίες είναι κομμάτι ευρύτερων κοινωνικών διαδικασιών (Barton & Hamilton, 2000), γεγονός που παραπέμπει στην ύπαρξη πολλών γραμματισμών οι οποίοι διαφοροποιούνται ανάλογα με τον πολιτισμό (Heath, 1986) και αναπροσαρμόζονται με την πάροδο του χρόνου (Barton & Hamilton, 2000). Βάσει αυτού, αναγνωρίζουμε ένα σύγχρονο είδος γραμματισμού, τον «ψηφιακό γραμματισμό», ο οποίος αναφέρεται στην ποικιλομορφία των νέων πρακτικών γραμματισμού των παιδιών που προκύπτει μέσα από τη χρήση της τεχνολογίας και μέσω αυτού επιτυγχάνεται η ανάγνωση, η γραφή, η πολυτροπική επικοινωνία και η δημιουργία νοήματος (Arnott, 2016· Fleeer, 2018· Marsh et al., 2016 στους Kumpulainen et al., 2020). Επομένως, βλέπουμε τα παιδιά, να είναι σε θέση να χειρίζονται την τεχνολογία (Marsh et al., 2017), να εμπλέκονται σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού, όπως να συμμετέχουν σε κοινωνικά δίκτυα, να παίζουν ψηφιακά παιχνίδια, να παράγουν και να διαχειρίζονται ψηφιακό περιεχόμενο και να ασχολούνται με τις κοινωνικές τους ταυτότητες (Craft, 2012). Τέλος, βλέπουμε την πανδημία του COVID-19 να επιδρά στις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού, κυρίως κατά τη διάρκεια της επιβολής κοινωνικού εγκλεισμού.

Καταλήγοντας, η έρευνά μου βασίζεται στην κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση, αφού θεωρώ ότι ο γραμματισμός αναπροσαρμόζεται, εξαρτάται και επηρεάζεται – πέραν από τους γονείς και την οικογένεια – από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και γενικότερα τον πολιτισμό στον οποίο αναπτύσσεται τη δεδομένη χρονική στιγμή. Λαμβάνεται, έτσι, υπόψη η τεχνολογία, αφού στις μέρες μας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της σύγχρονης κοινωνίας, αλλά και αναγνωρίζονται η πανδημία και οι επιδράσεις που επέφερε στις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού.

Κεφάλαιο 3 – Μεθοδολογία

Σκοπός της έρευνάς μου είναι να σκιαγραφήσει τα προφίλ μικρών παιδιών ως εγγράμματων στο σπίτι. Τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία θα βασιστώ αφορούν στις, ψηφιακές και μη, πρακτικές γραμματισμού που φαίνεται να εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι και στους υλικούς και άυλους πόρους που συνδιαμορφώνουν τις πρακτικές γραμματισμού τους στο πλαίσιο της οικογένειας. Επιπλέον, αφορούν στο πώς οι γονείς, άμεσα ή έμμεσα, αποτελούν διαμορφωτές πρακτικών γραμματισμού και ευρύτερα της έννοιας του οικογενειακού γραμματισμού και στη σχέση της ψηφιακής ιστορίας των γονέων με τις πρακτικές γραμματισμού στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι.

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζω τη μεθοδολογία που ακολούθησα στο πλαίσιο πραγμάτωσης της έρευνάς μου. Αρχικά, τεκμηριώνω για ποιο λόγο χρησιμοποίησα τη συγκεκριμένη ερευνητική προσέγγιση, δηλαδή γιατί επέλεξα την ποιοτική έρευνα και τη μελέτη περίπτωσης ως κατάλληλες μεθοδολογικές επιλογές. Έπειτα, αναφέρομαι στις συμμετέχουσες και στις διαδικασίες επιλογής τους. Στη συνέχεια, επεξηγώ τη διαδικασία που ακολούθησα στην έρευνα, αναφέρομαι στα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποίησα για την συλλογή των δεδομένων και, τέλος, επεξηγώ τον τρόπο με τον οποίο ανέλυσα τα δεδομένα και συζητώ θέματα δεοντολογίας που προέκυψαν.

3.1. Ερευνητική Προσέγγιση

Η συγκεκριμένη έρευνα διεκπεραιώνεται μέσω ποιοτικής μεθοδολογίας. Η ποιοτική έρευνα είναι ένα είδος έρευνας στην οποία βασιζόμαστε στις εμπειρίες ή και απόψεις των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών, κάνουμε γενικές ερωτήσεις μεγάλου εύρους, συγκεντρώνουμε δεδομένα που αποτελούνται από ή μετατρέπονται σε κείμενα και αναλύουμε και περιγράφουμε αυτά τα κείμενα αναδεικνύοντας μοτίβα, κατηγορίες και θέματα (Creswell, 2011). Ο σχεδιασμός της αποτελεί μια κυκλική και επαναλαμβανόμενη διαδικασία, που συνεχίζεται, αλληλοτροφοδοτείται και μεταβάλλεται κατά την ερευνητική διαδικασία μέσα από συνεχή διάλογο μεταξύ θεωρητικών προϋποθέσεων, ερευνητικών ευρημάτων και μεθοδολογικών επιλογών (Ιωσηφίδης, 2019). Τα ερευνητικά ερωτήματα απαιτούν μια εξερεύνηση κατά την οποία λίγα πράγματα είναι γνωστά για το πρόβλημα αλλά και μια λεπτομερή κατανόηση ενός κεντρικού φαινομένου (Creswell, 2011), με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται εξηγήσεις στο επίπεδο κατανόησης του νοήματος παρά σε εκείνο της αποκάλυψης αιτιών (Τσιώλης, 2014).

Στην παρούσα έρευνα, υιοθετώ αρχές της ποιοτικής έρευνας, αφού μας επιτρέπει να μελετήσουμε μια κατάσταση ολιστικά (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005· Τσιώλης, 2014), όπως μια ατομική περίπτωση, μια συγκεκριμένη κατάσταση ή μια ειδική ομάδα ατόμων σε βάθος (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Εστιάζει στην περιγραφή και κατανόηση της μοναδικότητας της ανθρώπινης εμπειρίας, της βιωματικής πραγματικότητας των υποκειμένων καθώς και στην ιδιαιτερότητα της συνείδησης και των βιωμάτων τους (Ίσαρη & Πούρκος, 2015), αφού έχει ως βασική υπόθεση ότι κάθε άτομο είναι μοναδικό και αξίζει μελέτης (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Έτσι, μας επιτρέπει να μελετήσουμε τα κοινωνικά φαινόμενα στην πολλαπλότητά τους μέσα από την οπτική των δρώντων και εμπλεκόμενων ατόμων, διεισδύοντας στα δικά τους νοηματικά πλαίσια αναφοράς (Τσιώλης, 2014). Ο σκοπός της συγκεκριμένης προσέγγισης είναι να αποδοθεί, στον βαθμό που είναι δυνατό, μια εικόνα ενός φαινομένου που μελετάται και όχι να μετατραπούν τα στοιχεία που συλλέχθηκαν, σε αριθμούς (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Ως εκ τούτου, η ποιοτική έρευνα είναι προσανατολισμένη στη διερεύνηση και στην κατανόηση (Creswell, 2011). Έμφαση δίνεται τόσο στη διαδικασία, δηλαδή στην εξέλιξη των γεγονότων, όσο και στο τελικό αποτέλεσμα. Στόχος είναι η κατανόηση του πώς δρουν και τι σκέφτονται οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες στην έρευνα όταν κάνουν κάτι και γιατί ενεργούν με τον συγκεκριμένο τρόπο. Συγκεκριμένα, μας ενδιαφέρουν τα κίνητρα και οι λόγοι που ωθούν το άτομο να ενεργεί με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο, οι αξίες του (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005) και οι εμπειρίες του (Creswell, 2011).

Στην ποιοτική έρευνα επισκεπτόμαστε προσωπικά το περιβάλλον που μας ενδιαφέρει για να κάνουμε παρατηρήσεις και να συλλέξουμε δεδομένα. Βρισκόμαστε για αρκετό χρόνο σε αυτόν τον χώρο, παρατηρούμε και υποβάλλουμε ερωτήσεις σε προσωπικό επίπεδο. Χρησιμοποιούμε διάφορα είδη καταγραφής όπως χαρτί, μολύβι, οπτικοακουστικά μέσα (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Η ποιοτική έρευνα έχει σχετικά μικρό δείγμα (Robson, 2007) και αξιοποιεί μεθόδους όπως παρατήρηση, συνέντευξη, ομάδες εστίασης (Ιωσηφίδης, 2019· Τσιώλης, 2014), βιογραφικές αφηγήσεις, συλλογή και ανάλυση τεκμηρίων (Τσιώλης, 2014). Τα τεκμήρια αναφέρονται σε φωτογραφίες, βίντεο, κείμενα (Ιωσηφίδης, 2019· Τσιώλης, 2014), ημερολόγια, επιστολές, δημόσια έγγραφα, δημοσιεύματα (Τσιώλης, 2014).

Στην έρευνά μου επέλεξα την ποιοτική προσέγγιση γιατί συνάδει με την προσέγγιση του γραμματισμού ως κοινωνικής πρακτικής, αφού μελετά τα φαινόμενα μέσα στο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν (Τσιώλης, 2014), γεγονός που βοηθά

ώστε να μελετηθεί ο γραμματισμός ως μια κοινωνική δραστηριότητα η οποία εξηγείται καλύτερα με όρους κοινωνικών πρακτικών και στηρίζεται σε συμβάντα γραμματισμού (Barton, 1994). Επιπλέον, επέλεξα αυτή την προσέγγιση αφού τα ερευνητικά ερωτήματα που έθεσα αναζητούν τη διερεύνηση συγκεκριμένων περιπτώσεων για να διαφανούν οι οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού και ο τρόπος που αυτές διαμορφώνονται σε συγκεκριμένες οικογένειες. Η χρήση της ποιοτικής έρευνας με βοήθησε να εντοπίσω πρακτικές που χρησιμοποιούνται, να καταγράψω τα λεγόμενα των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών και να ερμηνεύσω τις απόψεις και στάσεις που προκύπτουν από την έρευνα.

Η ποιοτική έρευνα αποτελεί ένα γενικό όρο που αναφέρεται σε μια ποικιλία προσεγγίσεων, όπως η εθνογραφική έρευνα, η νατουραλιστική έρευνα, η επιτόπια έρευνα και η μελέτη περίπτωσης. Στην παρούσα έρευνα, η προσέγγιση που χρησιμοποιείται αφορά σε μελέτες περίπτωσης κάθε οικογένειας με εστίαση στο παιδί. Η μελέτη περίπτωσης αποτελεί μια καλά εδραιωμένη ερευνητική στρατηγική όπου το επίκεντρο είναι σε μια περίπτωση καθαυτή, ενώ λαμβάνεται παράλληλα υπόψη και το πλαίσιο της (Robson, 2007). Μελετά με λεπτομέρεια ένα άτομο, μια ομάδα ή ένα φαινόμενο. Σε μια μελέτη περίπτωσης χρησιμοποιούνται διάφορα μέσα συλλογής δεδομένων (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005· Robson, 2007) όπως παρατήρηση, συνέντευξη, γραπτά κείμενα και οπτικοακουστικό υλικό (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Μπορεί να περιλαμβάνει και ποσοτικά δεδομένα, παρόλο που σχεδόν πάντα συλλέγονται ποιοτικά δεδομένα (Robson, 2007). Σε αυτή την προσέγγιση, καλούμαστε να αποφασίσουμε πώς θα οριοθετήσουμε μια περίπτωση, πόσα και ποια δεδομένα θα συμπεριλάβουμε και πώς θα την αποδώσουμε (Patton, 2002). Η μελέτη περίπτωσης αποτελεί περιγραφή της περίπτωσης, η οποία μπορεί να ενισχυθεί με πίνακες και γραφήματα. Στην περίπτωση πολλαπλών μελετών περιπτώσεων αφιερώνεται μια υποενότητα στην κάθε περίπτωση και μια ξεχωριστή υποενότητα για τη συγκριτική θεώρηση των περιπτώσεων (Robson, 2007), όπως γίνεται και στην έρευνά μου. Στη μελέτη περίπτωσης, το πλαίσιο μέσα στο οποίο διεξάγεται μια έρευνα και μέσα στο οποίο ζει και αποκτά εμπειρίες το άτομο, αποτελεί καθοριστική συνισταμένη (Ισαρη & Πούρκος, 2015), γεγονός που με κατεύθυνε στην επιλογή της συγκεκριμένης προσέγγισης, αφού θα με βοηθούσε να μελετήσω εις βάθος κάθε περίπτωση. Για να δομήσω τις μελέτες περίπτωσης, χρησιμοποίησα εθνογραφικές πρακτικές, δηλαδή συναντήσεις και συνεντεύξεις στην παρουσία ενός γονέα του παιδιού, και έτσι έχτισα τη μελέτη περίπτωσης κάθε οικογένειας, εστιάζοντας στο παιδί που πληροί τα κριτήρια επιλογής για συμμετοχή στη συγκεκριμένη έρευνα.

3.2. Διαδικασίες Εντοπισμού Συμμετεχόντων/Συμμετεχουσών

Η παρούσα ερευνητική μελέτη διερευνά τις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού, με σκοπό να σκιαγραφήσει τα προφίλ μικρών παιδιών ως εγγράμματων στο σπίτι, μέσα από τη μελέτη περίπτωσης πέντε παιδιών ηλικίας πέντε μέχρι οχτώ χρονών που ζουν σε συγκεκριμένη επαρχία της Κύπρου. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με τις οικογένειες των παιδιών.

Στην έρευνα αυτή χρησιμοποιήθηκε σκόπιμη και βολική δειγματοληψία, αφού στην ποιοτική έρευνα η επιλογή των συμμετεχουσών γίνεται επιλεκτικά και όχι με τυχαία δειγματοληψία (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η βολική δειγματοληψία, αφού τα δεδομένα συλλέχθηκαν από γνωστά άτομα του περιβάλλοντός μου, ούτως ώστε να υπάρχει περισσότερη οικειότητα και να νιώθουν πιο άνετα κατά τη συμμετοχή τους. Ταυτόχρονα, η δειγματοληψία ήταν σκόπιμη, αφού υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια για την επιλογή των οικογενειών, δηλαδή πρέπει να έχουν τουλάχιστον ένα παιδί ηλικίας πέντε μέχρι οχτώ, επομένως αναζήτησα οικογένειες που πληρούν τα συγκεκριμένα κριτήρια και απευθύνθηκα σε αυτές. Επέλεξα τις συγκεκριμένες ηλικίες, ούτως ώστε να φανούν τυχόν διαφοροποιήσεις ή μεταβάσεις που προκύπτουν από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο.

Συμμετέχουσες στην έρευνά μου είναι πέντε μητέρες παιδιών ηλικίας πέντε μέχρι οχτώ. Αρχικά, η πρόθεση ήταν να επικεντρωθώ στα παιδιά, αλλά λόγω της πίεσης για ολοκλήρωση της έρευνας σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, τελικά συμμετείχαν οι μητέρες. Η συμμετοχή μητέρων στην έρευνα δεν ήταν σκόπιμη, αφού στόχος ήταν να συμμετάσχει ένας από τους δύο γονείς. Παρόλα αυτά, οι μητέρες είναι αυτές που προθυμοποιήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Η πρώτη οικογένεια η οποία συμμετείχε στην έρευνά μου είναι η οικογένεια Βασιλείου. Είναι μια μονογονεϊκή οικογένεια στην οποία το παιδί μένει με τη μητέρα του. Δεν έχει άλλα αδέρφια. Η κυρία Βασιλείου είναι εκπαιδευτικός δημοτικής εκπαίδευσης με μεταπτυχιακό και είναι 40 χρονών. Ο πατέρας μένει σε άλλη πόλη αλλά βλέπει συχνά το παιδί. Ο Ορφέας είναι ένα αγόρι έξι χρονών που φοιτά στην προδημοτική. Η γιαγιά του (μητέρα της μητέρας του) και ο θείος του (αδερφός της μητέρας του), αποτελούν άτομα του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος του παιδιού. Ο μισθός της οικογένειας είναι βασικός για κάλυψη των βασικών τους αναγκών.

Η δεύτερη οικογένεια, η οικογένεια Γεωργίου, είναι τετραμελής. Η κυρία Γεωργίου είναι 44 χρονών και είναι εκπαιδευτικός δημοτικής εκπαίδευσης και ο κύριος Γεωργίου είναι 45 χρονών και είναι ιδιωτικός υπάλληλος. Η κόρη της οικογένειας είναι δεκαπέντε χρονών και ο γιός, ο Άγγελος, στον οποίο εστιάζει η συγκεκριμένη μελέτη, είναι οχτώ χρονών. Οι απολαβές της οικογένειας είναι ικανοποιητικές για κάλυψη των βασικών τους αναγκών αλλά και πέρα από αυτές.

Η τρίτη οικογένεια, η οικογένεια Νικολάου είναι τετραμελής. Οι γονείς είναι εκπαιδευτικοί δημοτικής εκπαίδευσης. Η κυρία Νικολάου είναι 38 ετών. Ο γιος της οικογένειας είναι έντεκα χρονών και η κόρη, η Νιόβη, στην οποία εστιάζει η συγκεκριμένη μελέτη, είναι οκτώ χρονών και πηγαίνει στην τρίτη τάξη δημοτικού. Οι απολαβές της οικογένειας είναι ικανοποιητικές για κάλυψη βασικών αναγκών και πέρα από αυτές.

Η τέταρτη οικογένεια, η οικογένεια Αντωνίου, είναι τριμελής. Η κυρία Αντωνίου είναι 29 ετών και σπούδασε αισθητικός αλλά τώρα δουλεύει σε εταιρία μεταφορών. Ο κύριος Αντωνίου είναι 30 ετών κι εργάζεται σε οικογενειακή επιχείρηση. Η Χαρά είναι το μόνο παιδί της οικογένειας, είναι εφτά χρονών και πηγαίνει στη δεύτερα τάξη δημοτικού. Σχετικά με την κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση, αντιμετωπίζουν μεγάλες οικονομικές δυσκολίες.

Η πέμπτη οικογένεια, η οικογένεια Ιωάννου, είναι τετραμελής. Η κυρία Ιωάννου είναι 28 χρονών, σπούδασε σε σχολή κομμωτικής και αυτό το χρονικό διάστημα είναι άνεργη. Ο κύριος Ιωάννου είναι 27 χρονών και είναι ιδιωτικός υπάλληλος. Έχουν δύο κόρες. Η μικρή τους κόρη είναι έξι μηνών ενώ η Στεφανία είναι έξι χρονών και φοιτά στην προδημοτική. Ο μισθός της οικογένειας είναι βασικός για κάλυψη των βασικών αναγκών. Η οικογένεια Ιωάννου μένει στο πατρικό της κυρίας Ιωάννου με τους γονείς της μέχρι να κτιστεί το σπίτι της. Δίπλα από το σπίτι που μένουν, είναι το σπίτι της προγιαγιάς της Στεφανίας.

3.3. Διαδικασία Έρευνας και Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Το ερευνητικό σχέδιο ολοκληρώθηκε σε τρεις διερευνητικές φάσεις. Σε πρώτη φάση έγινε μια ημιδομημένη συνέντευξη με τη μητέρα, με διάρκεια γύρω στα 20-30 λεπτά, ούτως ώστε να προκύψουν τα πρώτα δεδομένα τα οποία θα με βοηθούσαν να συνεχίσω την έρευνά μου. Το πρωτόκολλο της ημιδομημένης συνέντευξης με τους γονείς φαίνεται στο Παράρτημα Α. Η συνέντευξη αυτή αφορούσε σε πρακτικές γραμματισμού παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (5-8 χρονών) στο σπίτι. Αρχικά, οι γονείς

καλούνταν να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούσαν σε δημογραφικά στοιχεία. Έπειτα, οι ερωτήσεις αφορούσαν στις αντιλήψεις των γονέων για τη χρήση κειμένων και ψηφιακών μέσων από τα παιδιά τους και σε αντιλήψεις και προσωπική χρήση εκ μέρους των παιδιών τους αλλά και των ίδιων. Μέσα από τις ερωτήσεις αυτές, συλλέχθηκαν πληροφορίες και σχετικά με τις «ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού» των μητέρων, έναν όρο που εισήχθη από την Graham (2008). Η Graham (2008), μέσα από την έρευνά της σχετικά με τις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού των εκπαιδευτικών, είχε σκοπό να μελετήσει κατά πόσο η εικόνα της ψηφιακής ζωής των εκπαιδευτικών θα ερμήνευε τους τρόπους με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί κινούνται τώρα στους ψηφιακούς κόσμους. Επηρεασμένη από αυτό, στην έρευνά μου θα μελετήσω κατά πόσο οι ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού των μητέρων επιδρούν στην εμπλοκή των παιδιών τους με τα ψηφιακά μέσα.

Η δεύτερη φάση συλλογής δεδομένων αφορούσε σε καταγραφή, από τους γονείς, πρακτικών γραμματισμού στις οποίες εμπλέκονται καθημερινά τα παιδιά στο σπίτι. Συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τη μητέρα κάθε παιδιού να συμπληρώνει έναν πίνακα (Παράρτημα Γ) για 10 μέρες, όπου σημείωνε σε ποιες από τις πρακτικές που δίνονται στον πίνακα εμπλέκονταν τα παιδιά στα οποία εστιάζουν οι μελέτες περίπτωσης. Για παράδειγμα, καλούνται να σημειώσουν αν διάβασαν παραμύθια, αν έγραψαν, αν ζωγράφισαν, αν χρησιμοποίησαν το TikTok, κ.ο.κ. Για πρακτικούς και άλλους λόγους (βλ. Περιορισμοί Έρευνας) δεν ήταν εφικτό να ήμουν συνεχώς παρούσα, έτσι ετοίμασα αυτούς τους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού ούτως ώστε να μπορέσω να αντιληφθώ σε ποιες πρακτικές εμπλέκονται τα παιδιά αυτά στην καθημερινότητά τους. Αυτή η πρακτική με την καταγραφή από τους γονείς βλέπουμε να αξιοποιείται και σε άλλες έρευνες, δίνοντας πολλές πληροφορίες για την καθημερινότητα των παιδιών (Gillen et al., 2019· Scott, 2021). Η διαμόρφωση του πίνακα αυτού στηρίχτηκε στα ερωτήματα του ερωτηματολογίου της έρευνας των Κοντοβούρκη και Νεοκλέους (2020¹), μέσω των οποίων κατηγοριοποιήθηκαν συγκεκριμένες πτυχές γραμματισμού. Παράλληλα, ζήτησα από τους γονείς, αν θέλουν, να βγάζουν φωτογραφίες κατά την ενασχόληση των παιδιών σε οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού, στις οποίες δε θα εμφανίζονταν φυσικά πρόσωπα ούτε θα αποκαλυπτόταν η ταυτότητα των παιδιών. Τόσο οι πίνακες όσο και οι φωτογραφίες που πιθανόν να έβγαζαν οι γονείς/μητέρες θα αξιοποιούνταν ως πηγή στην επόμενη φάση συλλογής δεδομένων.

¹ «Πρακτικές γραμματισμού παιδιών προσχολικής ή και πρώτης σχολικής ηλικίας (3-8) στο σπίτι και στο σχολείο: Αναφορές από γονείς και εκπαιδευτικούς» (Αδημοσίευτη έρευνα, Αρ. Φακ.: ΕΕΒΚ ΕΠ 2020.01.178)

Σε τρίτη φάση, αφού ανέλυσα τα δεδομένα που προέκυψαν από τις αρχικές συνεντεύξεις και ολοκληρώθηκε η περίοδος καταγραφής πρακτικών γραμματισμού από τις μητέρες, ακολούθησε μια μη δομημένη συνέντευξη κατά την οποία έγινε μια αναστοχαστική συζήτηση με τη μητέρα. Η αναστοχαστική αυτή συζήτηση διήρκησε από 30 λεπτά μέχρι μια ώρα και στηρίχθηκε στις φωτογραφίες και στα δεδομένα που προέκυψαν από τις προηγούμενες φάσεις της έρευνας.

Συνοψίζοντας, οι κύριες μέθοδοι συλλογής δεδομένων που χρησιμοποίησα είναι η συνέντευξη και η καταγραφή (πρακτικών γραμματισμού στους πίνακες) εκ μέρους των συμμετεχουσών. Σε αυτά συνέβαλε και το οπτικό υλικό που προσκόμισαν οι μητέρες. Γενικότερα, επιδίωξα να υπάρχει ποικιλία μεθόδων, αφού ενδείκνυται όταν αναζητάμε δεδομένα από ανθρώπους (Mason, 2011). Η διαδικασία συλλογής δεδομένων ξεκίνησε αρχές Σεπτεμβρίου του 2021 και ολοκληρώθηκε μέσα Ιανουαρίου του 2022. Οι τρεις από τις συμμετέχουσες είναι εκπαιδευτικοί δημοτικής εκπαίδευσης. Όταν ξεκίνησε η συλλογή των πρώτων δεδομένων δεν είχαν επιστρέψει ακόμη στη δουλειά, για αυτό τον λόγο κάποιες από αυτές όταν μιλούσαν για την καθημερινότητά τους, διαχώριζαν μεταξύ διακοπών και υπόλοιπου χρόνου. Επιπλέον, οι γιορτές των Χριστουγέννων μεσολαβούσαν μεταξύ κάποιων συνεντεύξεων, για αυτό και σε μερικά σημεία οι μητέρες αναφέρονται στις διακοπές των Χριστουγέννων.

Η βασική μέθοδος συλλογής δεδομένων στην έρευνά μου είναι η συνέντευξη. Η συνέντευξη, η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα στην κοινωνική έρευνα (Robson, 2007), αποτελεί ένα από τα βασικότερα (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005· Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008) και τα πιο κοινώς αναγνωρισμένα εργαλεία της ποιοτικής μεθόδου. Αποτελεί έναν προφορικό τρόπο συλλογής δεδομένων στον οποίο εμπλέκονται τουλάχιστο δύο άτομα. Τα δεδομένα παράγονται μέσω διάδρασης επειδή η πηγή των δεδομένων είναι είτε η συμμετέχουσα είτε η ίδια η διάδραση. Μπορεί να έχει τη μορφή της «πρόσωπο με πρόσωπο» διάδρασης ή να περιλαμβάνει μεγαλύτερες ομάδες (Mason, 2011). Κατά τη συνέντευξη μεταξύ δύο ατόμων, η ερευνήτρια προσπαθεί να συλλέξει πληροφορίες σχετικά με τις πεποιθήσεις, σκέψεις, ιδέες, απόψεις του/της συμμετέχοντα/ουσας σχετικά με ένα θέμα. Παράλληλα, μέσω της συνέντευξης μπορούν να συλλεχθούν πληροφορίες σε θέματα που αφορούν στη συμπεριφορά, αισθήματα και δημογραφικά στοιχεία. Γενικότερα, έχει σκοπό να συλλέξει όλα όσα σχετίζονται με τον σκοπό της έρευνας και υπάρχουν στο μυαλό του/της συμμετέχοντα/ουσας (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Μέσω αυτής μπορεί να κατανοηθεί η πολυπλοκότητα της ανθρώπινης εμπειρίας και συμπεριφοράς (Ισαρη & Πούρκος, 2015· Ιωσηφίδης, 2019) και η

εις βάθος διερεύνηση απόψεων, αξιών (Ισαρη & Πούρκος, 2015· Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008), πολύπλοκων κοινωνικών διαδικασιών, συμπεριφορών, στάσεων και αντιλήψεων (Ιωσηφίδης, 2019). Η συνέντευξη προϋποθέτει την αμεσότητα της σχέσης ερευνήτριας και συμμετέχοντα/ουσας (Ιωσηφίδης, 2019). Η ερευνήτρια μπορεί να δει τον κοινωνικό κόσμο και τα κοινωνικά φαινόμενα μέσα από τα «μάτια» και τις εμπειρίες των συμμετεχόντων/ουσών (Ιωσηφίδης, 2019). Ακόμη, μπορεί να διερευνηθούν θέματα που δεν είχαν προκαθοριστεί και να τροποποιηθεί μέχρι και ο αρχικός σχεδιασμός της ερευνητικής διαδικασίας (Ισαρη & Πούρκος, 2015· Ιωσηφίδης, 2019· Robson, 2007).

Πλεονέκτημα της συνέντευξης αποτελεί η ευελιξία της (Robson, 2007). Δίνει την ευκαιρία στην ερευνήτρια να κάνει συγκεκριμένες ερωτήσεις (Creswell, 2011), να ζητήσει διευκρινήσεις και διασαφηνίσεις και να εμβαθύνει στις απαντήσεις που δόθηκαν, αυξάνοντας, με αυτό τον τρόπο την εγκυρότητά της (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Ακόμα, παρέχει χρήσιμες πληροφορίες σε περιπτώσεις που δεν μπορούν να παρατηρηθούν άμεσα οι συμμετέχοντες/ουσες και δίνεται η δυνατότητα σε αυτούς/ές να περιγράψουν προσωπικά στοιχεία με λεπτομέρεια (Creswell, 2011). Επιπρόσθετα, αυξάνει το ποσοστό απαντήσεων, αφού όπως φάνηκε μέσα από πειράματα, μεγαλύτερος αριθμός ατόμων απαντούν σε προφορικές παρά σε γραπτές ερωτήσεις (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Μέσω της συνέντευξης παρέχεται η δυνατότητα να παραχθεί πλούσιο και διαφωτιστικό υλικό (Robson, 2007). Ένα άλλο θετικό στοιχείο είναι η χρήση μαγνητοφώνου (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005), στοιχείο απαραίτητο (Robson, 2007), γιατί αποδίδει πλήρως την όλη ατμόσφαιρα της συνέντευξης, μπορεί να ακουστεί πολλές φορές και να αποδοθεί το νόημα της απάντησης με τον καλύτερο τρόπο.

Από την άλλη, η συνέντευξη παρουσιάζει και μερικούς περιορισμούς. Είναι απαιτητική (Ισαρη & Πούρκος, 2015) και χρονοβόρα (Ισαρη & Πούρκος, 2015· Ιωσηφίδης, 2019· Robson, 2007) όχι μόνο ως προς την υλοποίησή της αλλά και ως προς τον σχεδιασμό και την απόκτηση πρόσβασης στους/στις συμμετέχοντες/ουσες (Ιωσηφίδης, 2019). Επίσης, η συνέντευξη παρέχει μόνο «φιλτραρισμένες» πληροφορίες μέσα από τις απόψεις του ατόμου που δίνει τη συνέντευξη και έτσι είναι πιθανόν τα δεδομένα που θα προκύψουν να είναι παραπλανητικά και το άτομο να δίνει την άποψη που θέλει να ακούσει η ερευνήτρια ή οι απαντήσεις του να μην είναι κατανοητές, αντιληπτές ή σαφείς. Επιπλέον, η παρουσία της ερευνήτριας μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο που απαντά ο/η συμμετέχοντας/ουσα (Creswell, 2011). Ακόμη, σε περίπτωση που η ερευνήτρια τροποποιήσει μια ερώτηση για να γίνει πιο κατανοητή, τότε αυξάνεται ο κίνδυνος το μέτρο σύγκρισης να μην είναι κοινό (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Για αυτό τον λόγο, απαιτούνται σημαντικές

ικανότητες και εμπειρία (Ισαρη & Πούρκος, 2015· Ιωσηφίδης, 2019· Robson, 2007), αυξημένα επικοινωνιακά προσόντα, ευαισθησία και γνήσιο ενδιαφέρον από την ερευνήτρια (Ιωσηφίδης, 2019). Επιπλέον, τα ζητήματα εξοπλισμού μπορεί να αποτελέσουν πρόβλημα (Creswell, 2011) αφού η χρήση μαγνητοφώνου μπορεί να αλλάξει την όλη ατμόσφαιρα της συνέντευξης, κυρίως όταν οι ερωτήσεις είναι προσωπικής φύσης. Αυτό γιατί τα άτομα συνήθως προσπαθούν να απαντούν με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους που ίσως να μην εκφράζουν την πραγματικότητα, γεγονός που περιορίζει την εγκυρότητα της συνέντευξης (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005).

Ως προς τη μορφή, μπορούν να εντοπιστούν τρία είδη συνέντευξης: η δομημένη, η ημιδομημένη και η μη δομημένη (Ισαρη & Πούρκος, 2015· Ιωσηφίδης, 2019· Robson, 2007), από τις οποίες αξιοποίησα τις δυο τελευταίες. Η μη δομημένη συνέντευξη αποτελεί μια μη τυποποιημένη, ανοικτή και εις βάθος συνέντευξη, η οποία έχει συγκριθεί με μια μακροσκελή και οικεία συζήτηση. Στη μη δομημένη συνέντευξη η ερευνήτρια ακολουθεί μια γενική περιοχή που την απασχολεί (Robson, 2007) αλλά επιτρέπει να εξελιχθεί η συνομιλία ελεύθερα, όμως στο πλαίσιο του θέματος (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005· Robson, 2007) και με σκοπό τη συλλογή των δεδομένων που ζητά. Δεν προκαθορίζονται οι ερωτήσεις και δεν έχει σημασία ούτε η σειρά τους ούτε η μορφή τους. Πρωταρχικός σκοπός είναι η εμβάθυνση στα λεγόμενα του/της συμμετέχοντα/ουσας. Ένας τύπος της μη δομημένης συνέντευξης είναι η άτυπη συνέντευξη, όπου η ερευνήτρια παίρνει μια ευκαιρία που προκύπτει για να κάνει μια σύντομη, συνήθως, συζήτηση με κάποιο άτομο στο ερευνητικό περιβάλλον, για οτιδήποτε μοιάζει σχετικό. Συνήθως αυτός ο τύπος συνέντευξης δεν είναι εφικτό να απομαγνητοφωνηθεί, αφού θα χάσει τον αυθορμητισμό και το άτυπο της συνέντευξης, είναι όμως σημαντικό να κρατούνται λεπτομερείς σημειώσεις για την αλληλεπίδραση αυτή (Robson, 2007).

Από την άλλη, η ημιδομημένη συνέντευξη αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων (Ισαρη & Πούρκος, 2015· Ιωσηφίδης, 2019· Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005· Robson, 2007), αλλά ταυτόχρονα υποβάλλονται και άλλες ερωτήσεις για πληρέστερη κατανόηση (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Η ερευνήτρια ξεκινά από ένα αρχικό θέμα, εφοδιασμένη με έναν κατάλογο θεμάτων για τα οποία επιθυμεί να πάρει αποκρίσεις. Στην πορεία και σε κάποιο βαθμό, καθοδηγείται από τις απαντήσεις του/της συμμετέχοντα/ουσας για να συνεχίσει την επόμενη ακολουθία θεμάτων (Robson, 2007). Θεωρείται ευέλικτη ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον/τη συμμετέχοντα/ουσα, ως προς τη σειρά των ερωτήσεων, ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων που θα συζητηθούν (Ισαρη &

Πούρκος, 2015· Ιωσηφίδης, 2019· Robson, 2007), ως προς την εμπάθυνση (Ισαρη & Πούρκος, 2015) και ως προς τον χρόνο και την προσοχή που αφιερώνεται στα διάφορα θέματα. Μια ημιδομημένη συνέντευξη περιλαμβάνει συνήθως τα ακόλουθα στάδια: εισαγωγικά σχόλια, κατάλογο από επικεφαλίδες θεμάτων και πιθανές βασικές ερωτήσεις που θα τεθούν υπό αυτές τις επικεφαλίδες, ένα σύνολο από σχετικές διευκρινιστικές ερωτήσεις και καταληκτικά σχόλια (Robson, 2007).

Όπως προανέφερα, στην έρευνά μου αρχικά έγινε μια ημιδομημένη συνέντευξη με τους γονείς για να προκύψουν τα πρώτα δεδομένα. Στο τέλος έγινε ακόμη μια μη δομημένη συνέντευξη με τη μητέρα και το παιδί που είχε τη μορφή αναστοχαστικής συζήτησης, για να καταλήξω σε περαιτέρω συμπεράσματα και να ακούσω τις απόψεις της μητέρας μέσα από την παρατήρηση των φωτογραφιών αλλά και τον σχολιασμό των πινάκων καταγραφής πρακτικών γραμματισμού που συμπλήρωσαν. Τα δύο είδη συνέντευξης που χρησιμοποίησα, συναντιούνται περισσότερο στην ποιοτική κοινωνική έρευνα καθώς επιτρέπουν τη συλλογή δεδομένων σε βάθος ή την ανάδειξη θεμάτων που δεν είχαν προκαθοριστεί από την ερευνήτρια (Ιωσηφίδης, 2019).

Η ημιδομημένη συνέντευξη που χρησιμοποίησα είναι βασισμένη στη συνέντευξη γονέων που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα των Κοντοβούρη και Νεοκλέους (2020²). Το πρωτόκολλο της ημιδομημένης συνέντευξης (Παράρτημα Β) περιλαμβάνει συνολικά 23 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές αφορούν τόσο στις ψηφιακές όσο και στις μη ψηφιακές οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού. Οι άξονες στους οποίους κατηγοριοποιούνται οι ερωτήσεις είναι δύο. Ο πρώτος άξονας αφορά στις αντιλήψεις των γονέων για τη χρήση κειμένων και ψηφιακών μέσων από τα παιδιά τους. Ο δεύτερος άξονας αφορά στις αντιλήψεις και στην προσωπική χρήση από τους γονείς και τα παιδιά. Όλες οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν έτσι ώστε να μπορέσω να τις απομαγνητοφωνήσω και να καταγράψω τις απαντήσεις με ακρίβεια. Αφού έγιναν οι απομαγνητοφωνήσεις, στάλθηκαν στις συμμετέχουσες για τυχόν διορθώσεις και την τελική έγκρισή τους.

Πέραν από τις συνεντεύξεις, όπως εξήγησα πιο πάνω, συμπληρώθηκαν από τις μητέρες πίνακες καταγραφής πρακτικών (Παράρτημα Γ) και, στην τελευταία συνέντευξη, προβλήθηκαν φωτογραφίες που οι ίδιες έβγαλαν. Αυτό το οπτικό υλικό – και γενικώς το οπτικοακουστικό υλικό – βοηθά στην καλύτερη κατανόηση του θέματος που μελετάται και

² «Πρακτικές γραμματισμού παιδιών προσχολικής ή και πρώτης σχολικής ηλικίας (3-8) στο σπίτι και στο σχολείο: Αναφορές από γονείς και εκπαιδευτικούς» (Αδημοσίευτη έρευνα, Αρ. Φακ.: ΕΕΒΚ ΕΠ 2020.01.178)

αποτελεί ένα άλλο είδος ποιοτικών δεδομένων. Χρησιμοποιείται όλο και συχνότερα στην ποιοτική έρευνα και αποτελεί σημαντική πηγή πληροφορίας. Μπορεί να περιλαμβάνει βιντεοκασέτες, ψηφιακές εικόνες, πίνακες, απεικονίσεις και διακριτικές μετρήσεις (Creswell, 2011). Σε αυτές τις μεθόδους συμπεριλαμβάνεται και η συλλογή προϊόντων που έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι όπως γραπτό υλικό (Mason, 2011) ή φωτογραφίες (Creswell, 2011· Mason, 2011)., στοιχεία δηλαδή που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνά μου. Μια προσέγγιση στη χρήση φωτογραφίας είναι η τεχνική της συνέντευξης με εικόνες, όπου προβάλλονται στις συμμετέχουσες φωτογραφίες, είτε δικές τους είτε εκείνες που τράβηξε η ερευνήτρια, και τους ζητείται να μιλήσουν για το περιεχόμενο, όπως έγινε και στην έρευνά μου. Το πλεονέκτημα αυτής της μεθόδου είναι ότι οι άνθρωποι εύκολα σχετίζονται με τις εικόνες, αφού κυριαρχούν στην κοινωνία μας. Με αυτό τον τρόπο, οι εικόνες δίνουν την ευκαιρία στον/στη συμμετέχοντα/ουσα να μοιραστεί άμεσα τις αντιλήψεις της για την πραγματικότητα (Creswell, 2011).

3.4. Ανάλυση Δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων στην ποιοτική έρευνα αποτελεί τη σύνθεση των πληροφοριών που συλλέγει η ερευνήτρια από τις διάφορες πηγές (Creswell, 2011). Αποτελεί μια κυκλική και αναστοχαστική διαδικασία. Δεν αποτελεί μια εντελώς ξεχωριστή φάση σε σχέση με τις άλλες ερευνητικές διαδικασίες αλλά μια συστηματική προσπάθεια ερμηνείας των ποιοτικών δεδομένων που διατρέχει ολόκληρη την ερευνητική προσπάθεια (Ιωσηφίδης, 2019). Τείνει να περιλαμβάνει τη μετατροπή των δεδομένων σε κείμενα, την ανάλυση αυτών των κειμένων, την ανάπτυξη μιας περιγραφής και θεμάτων και τη δήλωση της γενικότερης σημασίας των ευρημάτων (Creswell, 2011). Η σύνθεση των δεδομένων βασίζεται μόνο στην περιγραφή και όχι σε αριθμούς. Επιπλέον, η εξαγωγή συμπερασμάτων στην ποιοτική έρευνα είναι συνεχής και συνοδοιπορεί με τη συλλογή των δεδομένων (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Αυτό ακριβώς συνέβη και στην έρευνά μου όπου η ανάλυση των δεδομένων συνέπεσε μερικώς με τη διαδικασία συλλογής δεδομένων, αφού ανέλυα τα δεδομένα που συνέλεγα από κάθε φάση προτού προχωρήσω στην επόμενη. Όλα τα δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσω καταγραφής και συνεντεύξεων μεταποιήθηκαν σε κείμενα και συγκεκριμένα σε εκτεταμένες σημειώσεις πεδίου και απομαγνητοφωνήσεις συνεντεύξεων. Η προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε στην ανάλυση των δεδομένων είναι η απαγωγική προσέγγιση, η οποία συνδυάζει τα νέα εμπειρικά δεδομένα που προκύπτουν με τις υπάρχουσες θεωρίες. Επομένως, η απαγωγική προσέγγιση δεν παράγει γνώση εκ του μηδενός, αλλά βασίζεται στις προηγούμενες γνώσεις της ερευνήτριας, τις οποίες δοκιμάζει,

μετασηματίζει και ανανεώνει βάσει των νέων δεδομένων που προκύπτουν από την έρευνα (Τσιώλης, 2014).

Μετά την ολοκλήρωση της συλλογής δεδομένων, η ανάλυση συνδύασε δεδομένα από τις συνεντεύξεις και τις καταγραφές των γονέων, στηρίχθηκε στις αρχές της ανάλυσης περιεχομένου – η οποία χρησιμοποιείται συνήθως στην ανάλυση ποιοτικών συνεντεύξεων (Robson, 2007) – και ενημερώθηκε από την έννοια του γραμματισμού ως κοινωνικής πρακτικής. Για να ολοκληρωθεί η ανάλυση περιεχομένου, δημιουργήθηκαν κατηγορίες που προέκυψαν από τα δεδομένα (τέσσερις άξονες στους οποίους στηρίχθηκε η ανάλυση των δεδομένων) και έπειτα ερμηνεύτηκαν βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων (Παγκουρέλια & Παπαδοπούλου, 2009). Στην έρευνά μου, όπως προανέφερα, βασίζεται στην έννοια της κοινωνικής πρακτικής η οποία προκύπτει από την κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση και στηρίζεται στις χρήσεις του γραμματισμού στην καθημερινή ζωή (Barton, 1994). Πιο συγκεκριμένα, ο γραμματισμός θεωρείται ένα σύνολο κοινωνικών πρακτικών οι οποίες αποτελούν μέρος των ευρύτερων κοινωνικών διαδικασιών (Barton & Hamilton, 2000) και στηρίζονται σε συμβάντα γραμματισμού. Αυτά αποτελούν είδη περιστάσεων στην καθημερινή ζωή, ενώ οι πρακτικές γραμματισμού αποτελούν τα κοινά μοτίβα που χρησιμοποιούνται όταν οι άνθρωποι εφαρμόζουν την πολιτισμική τους γνώση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (Barton, 1994).

Η έννοια της κοινωνικής πρακτικής, που χρησιμοποιείται στην ανάλυση των δεδομένων της έρευνάς μου, αφορά σε αναλύσεις γεγονότων και πρακτικών γραμματισμού βάσει καταγραφής στοιχείων σε γεγονότα γραμματισμού, όπως τα περιέγραψαν οι μητέρες. Συγκεκριμένα, έγινε καταγραφή στοιχείων που είναι ορατά και μη ορατά σε ένα γεγονός γραμματισμού, με εστίαση στους συμμετέχοντες/ουσες, που αποτελούν τα άτομα που μπορούν να παρατηρηθούν στην ενασχόλησή τους με γραπτά κείμενα σε ένα ορατό γεγονός γραμματισμού ή στους/στις λανθάνοντες/ουσες συμμετέχοντες/ουσες, που μπορεί να είναι άλλα άτομα ή ομάδες ατόμων που εμπλέκονται στις κοινωνικές σχέσεις μέσω των οποίων παράγονται, κυκλοφορούν και ορίζονται τα γραπτά κείμενα σε ένα μη ορατό γεγονός γραμματισμού. Επιπλέον, επεξηγήθηκε το πλαίσιο στο οποίο εκτυλίσσεται το γεγονός αυτό, που μπορεί να αποτελεί το άμεσο φυσικό περιβάλλον στο οποίο λαμβάνει χώρα η ενασχόληση με τα γραπτά κείμενα σε ένα ορατό γεγονός γραμματισμού ή τον τομέα πρακτικής ή το πεδίο στο οποίο το γεγονός λαμβάνει χώρα και αποκτά νόημα και κοινωνικό σκοπό σε ένα μη ορατό γεγονός γραμματισμού. Ταυτόχρονα, καταγράφηκαν τα αντικείμενα, που αφορούν σε υλικά εργαλεία και αντικείμενα που λαμβάνουν μέρος στην αλληλεπίδραση, συμπεριλαμβανομένων και των κειμένων σε ένα ορατό γεγονός

γραμματισμού. Επίσης, καταγράφηκαν τα αντικείμενα που αφορούν σε όλες τις άλλες πηγές νοηματοδότησης που μπορεί να αξιοποιηθούν στην πρακτική γραμματισμού, συμπεριλαμβανομένων και των αρχών, πεποιθήσεων, τρόπων σκέψης, συναισθημάτων, δεξιοτήτων και γνώσεων σε ένα μη ορατό γεγονός γραμματισμού. Τέλος, έγινε καταγραφή των δραστηριοτήτων και συγκεκριμένα των ενεργειών των συμμετεχόντων/ουσών σε ένα ορατό γεγονός γραμματισμού ή των δομημένων ρουτίνων και τυποποιημένων διαδικασιών που στηρίζουν ή ρυθμίζουν τη δράση των συμμετεχόντων/ουσων, των κανόνων για την καταλληλότητα και την αρμοδιότητα σχετικά με το ποιος μπορεί και ποιος δεν μπορεί να εμπλακεί, ποιος εμπλέκεται και ποιος όχι σε συγκεκριμένες ενέργειες και δράσεις σε ένα μη ορατό γεγονός γραμματισμού (Hamilton, 2000).

Στην ανάλυση των δεδομένων, αναφέρθηκα σε σπόνσορες και πόρους γραμματισμού. Σύμφωνα με την Brandt (1998), σπόνσορες γραμματισμού αποτελούν πολλά στοιχεία τα οποία γίνονται πόροι γραμματισμού όταν εμπλέκονται σε πρακτικές γραμματισμού. Για τους σκοπούς της ανάλυσης των δεδομένων, επέλεξα να χρησιμοποιήσω τον όρο «σπόνσορας γραμματισμού» που έχει πιο ενεργητική υφή, για τους γονείς και τα υπόλοιπα σημαντικά άτομα στη ζωή του παιδιού που μπορούν με πιο ενεργητικό τρόπο να διαμορφώσουν το περιβάλλον του παιδιού, ενώ χρησιμοποίησα τον όρο «πόροι γραμματισμού» για όλα τα στοιχεία από τα οποία το παιδί μπορεί να αντλεί με πιο έμμεσο τρόπο (π.χ. άυλοι πόροι: σχολικός γραμματισμός, μαζική κουλτούρα, υλικοί πόροι: τηλεόραση, βιβλία) κατά την εμπλοκή του σε πρακτικές γραμματισμού.

Αφού έγινε η ανάλυση συμβάντων και πρακτικών, κινήθηκα με βάση τις αρχές της περιπτωσιακής έρευνας, όπου συνδύασα δεδομένα που προέκυψαν για να συγκροτήσω την κάθε περίπτωση παιδιού ή και οικογένειας. Συγκεκριμένα, παρουσίασα κάθε παιδί σε ξεχωριστό κεφάλαιο σχολιάζοντας δεδομένα που προέκυψαν από όλες τις μεθόδους συλλογής δεδομένων, δηλαδή από τις συνεντεύξεις, τους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού και από τις φωτογραφίες. Έπειτα, προχώρησα σε σύγκριση των περιπτώσεων για την αναγνώριση ευρύτερων θεματικών που επιτρέπουν να περιγράψουμε το εγγράμματο προφίλ μικρών παιδιών, εντοπίζοντας κοινά σημεία αλλά και έντονες διαφορές μεταξύ των περιπτώσεων και συγκρίνοντάς τα με παλαιότερες έρευνες.

3.5. Εγκυρότητα της Έρευνας

Στην παρούσα έρευνα γίνεται τριγωνοποίηση σε σχέση με τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις, αφού χρησιμοποιούνται διαφορετικές μέθοδοι συλλογής δεδομένων με σκοπό την επιβεβαίωση των ευρημάτων που προέκυψαν κατά τη διάρκεια συλλογής δεδομένων.

Αυτό το είδος τριγωνοποίησης διασφαλίζει εγκυρότητα στα αποτελέσματα και εξασφαλίζει επάρκεια και καταλληλότητα των ερμηνειών που προκύπτουν (Συμεού, 2007).

Επιπλέον, για να αυξήσω την εγκυρότητα της έρευνάς μου, έστειλα στην κάθε συμμετέχουσα τις απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεών της για τυχόν σχόλια ή διευκρινήσεις και για επιβεβαίωση των όσων έχουν λεχθεί και καταγραφεί, ούτως ώστε να είμαι σίγουρη πως δεν υπάρχουν παρανοήσεις ή ασάφειες. Στη βιβλιογραφία, αυτό ορίζεται ως έλεγχος των μελών (member checking), και βάσει αυτού, η διαδικασία εγκυρότητας μετατοπίζεται από την ερευνήτρια στους/στις συμμετέχοντες/ουσες σε μια έρευνα. Αφορά στη λήψη δεδομένων και ερμηνειών από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, ώστε να μπορούν να επιβεβαιώσουν την αξιοπιστία των πληροφοριών. Ένας τρόπος για να γίνει αυτό είναι η ερευνήτρια να ζητήσει από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να δουν τα ανεπεξέργαστα δεδομένα, όπως οι μεταγραφές ή οι σημειώσεις πεδίου και να σχολιάσουν την ακρίβειά τους. Έπειτα, η ερευνήτρια ενσωματώνει τα σχόλια των συμμετεχόντων/ουσών στα δεδομένα. Με αυτόν τον τρόπο, οι συμμετέχοντες/ουσες προσθέτουν αξιοπιστία στην έρευνα, έχοντας επιβεβαιώσει και τα αρχικά δεδομένα αλλά και το τελικό κείμενο (Creswell & Miller, 2000). Έτσι, τα δεδομένα που προκύπτουν από τις καταγραφές των μητέρων στους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού, επιβεβαιώνονται από τις συνεντεύξεις και από τις φωτογραφίες που παρουσιάστηκαν αλλά και από τον έλεγχο των μελών. Επομένως, στην έρευνά μου, κάθε πηγή ενημερώνει την τελική ανάλυση των δεδομένων με τρόπο που το κάθε εύρημα της έρευνας να προκύπτει ως αποτέλεσμα της επιβεβαίωσης τουλάχιστον μίας ακόμα πηγής δεδομένων (Gillen et al., 2019).

3.6. Θέματα Δεοντολογίας και Υποκειμενικότητα Ερευνήτριας

Βασικά ζητήματα δεοντολογίας που αφορούν τη συγκεκριμένη έρευνα εστιάζουν στο γεγονός ότι η παρούσα έρευνα στην ουσία ασχολείται με ανήλικα παιδιά, επομένως απαραίτητη ήταν η ενημερωμένη συγκατάθεση των γονέων. Η συγκατάθεση των ατόμων θεωρείται απαραίτητη για τη διεξαγωγή της έρευνας, τη συγκέντρωση των δεδομένων, αλλά και τη διασφάλιση ότι τα άτομα αυτά θα συμμετάσχουν στην έρευνα εφόσον θα έχουν κατανοήσει τον σκοπό της και εφόσον θα τα μεταχειριστούν με ηθικό τρόπο. Η συγκέντρωση των δεδομένων πρέπει να στηρίζεται στην ηθική και να σέβεται τα άτομα και τους χώρους. Πριν τη συλλογή των δεδομένων, απαιτείται εξασφάλιση των απαραίτητων αδειών και ξεκάθαρη δήλωση του σκοπού της έρευνας ούτως ώστε να μειωθούν οι επιφυλάξεις που μπορεί να έχουν κάποια άτομα από την παρουσία της ερευνήτριας στον χώρο τους (Creswell, 2011). Για αυτό τον λόγο, αρχικά, ετοίμασα το έντυπο συγκατάθεσης

το οποίο δίνει πληροφορίες στις συμμετέχουσες σχετικά με την έρευνα. Στη συνέχεια, επικοινωνήσα, σε κάποιες περιπτώσεις αυτοπροσώπως και σε άλλες τηλεφωνικώς, με γνωστά μου άτομα που θεωρούσα ότι πληρούν τα κριτήρια και τα ενημέρωσα για τον σκοπό της έρευνάς μου. Αφού εξασφάλισα γνωμοδότηση από την Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής Κύπρου (Αρ. Φακ.: ΕΕΒΚ ΕΠ 2021.01.166), τους εξήγησα τη διαδικασία της έρευνας και τους ζήτησα να με ενημερώσουν εάν, εφόσον μετά από ενημέρωση, έγκριση και επιθυμία και των παιδιών, ήταν πρόθυμες να συμμετέχουν. Έπειτα, διευθέτησα μια πρώτη επίσκεψη στο σπίτι όσων ατόμων συμφώνησαν. Στην πρώτη επίσκεψη «εξοικείωσης» εξήγησα πλήρως τον σκοπό της έρευνας και τη διαδικασία συλλογής δεδομένων και έδωσα το έντυπο συναίνεσης για να λάβω τη συγκατάθεσή τους για συμμετοχή στην έρευνα.

Ένα άλλο δεοντολογικό θέμα που προκύπτει από τη συγκεκριμένη έρευνα είναι η εξασφάλιση και η προστασία της ανωνυμίας των συμμετεχόντων/ουσών, για αυτό τον λόγο χρησιμοποιήθηκαν ψευδώνυμα (Creswell, 2011· Patton, 2002· Traianou, 2014). Οι μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις (ηχητικό αρχείο) και οι απομαγνητοφωνήσεις τους (αρχείο σε μορφή κειμένου) αποτελούν τα μόνα δεδομένα που συνέλεξα και φυλάσσω στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας. Οι φωτογραφίες αξιοποιήθηκαν ως βάση για καταγραφή πρακτικών και για τις συνεντεύξεις. Εξάιρεση αποτελούν φωτογραφίες στις οποίες δεν εμφανίζονται φυσικά πρόσωπα ή από τις οποίες οι γονείς έχουν αφαιρέσει/αποκρύψει όσα στοιχεία αποκαλύπτουν την ταυτότητα των παιδιών, των ιδίων ή και της οικογένειάς τους (ονόματα, ονόματα γεωγραφικών περιοχών, κτλ.) τις οποίες είναι πρόθυμοι να μοιραστούν μαζί μου. Με αυτό τον τρόπο έγινε προσπάθεια να εξασφαλιστεί ο σεβασμός στην ιδιωτική ζωή των συμμετεχουσών. Ταυτόχρονα, ενημέρωσα τις συμμετέχουσες πως εάν μετάνιωσαν ή δεν ήθελαν να συμμετέχουν σε ένα κομμάτι της έρευνας, έχουν το δικαίωμα να αρνηθούν (Creswell, 2011).

Σε αυτό το σημείο, ήθελα να προσθέσω κάποια στοιχεία σχετικά με εμένα ως ερευνήτρια για να συζητήσω την εμπειρία που έχω σε σχέση με το θέμα, που μου επιτρέπει να χειριστώ πτυχές της έρευνας αλλά και πιθανώς να επηρεάζει τον τρόπο που την προσεγγίζω. Έχω ασχοληθεί ξανά με το θέμα των οικογενειακών πρακτικών γραμματισμού σε προηγούμενο εξάμηνο κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Γλώσσα, Γραμματισμός και Εκπαίδευση». Η ενασχόλησή μου με το θέμα αυτό αφορά σε μικροέρευνα που έκανα μέσα από μελέτη περίπτωσης ενός πεντάχρονου παιδιού. Σε αυτή τη μικροέρευνα ασχολήθηκα τόσο με ψηφιακές όσο και με μη ψηφιακές (έντυπες μορφές, παιχνίδια) πρακτικές γραμματισμού. Τον προηγούμενο χρόνο έχω, επίσης, απασχοληθεί ως ερευνητική συνεργάτιδα σε πρόγραμμα που αφορά τις πρακτικές γραμματισμού μικρών

παιδιών [Πρακτικές γραμματισμού παιδιών προσχολικής ή και πρώτης σχολικής ηλικίας (3-8) στο σπίτι και στο σχολείο: Αναφορές από γονείς και εκπαιδευτικούς» (Αδημοσίευτη έρευνα, Αρ. Φακ.: ΕΕΒΚ ΕΠ 2020.01.178)], και έχω διενεργήσει συνεντεύξεις με γονείς και εκπαιδευτικούς σχετικά με το θέμα. Επιπλέον, φέτος εργάζομαι ως Ειδική Επιστήμονας Έρευνας για τις ανάγκες του Εξωτερικού Ερευνητικού Προγράμματος «RITEC», το οποίο αφορά σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού στο σπίτι και έχω διενεργήσει παρατηρήσεις και συνεντεύξεις με γονείς και παιδιά για τον σκοπό του συγκεκριμένου προγράμματος. Οπότε το συγκεκριμένο θέμα αποτελεί έναν τομέα με τον οποίο με ενδιαφέρει να ασχοληθώ σε μεγαλύτερο βαθμό αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και ένα θέμα στο οποίο έχω προηγούμενη εμπειρία. Συγκεκριμένα, με ενδιαφέρει η ποικιλία πρακτικών γραμματισμού που προσφέρονται στα παιδιά στα πλαίσια της οικογένειας και του σπιτιού, ιδίως σε μια εποχή όπου τα όρια που υπήρχαν επεκτάθηκαν λόγω της ψηφιακής τεχνολογίας. Γνωρίζοντας πως, εκτός από το σχολείο, η οικογένεια αποτελεί βασική πηγή γραμματισμού για τα παιδιά, ήθελα να μελετήσω σε ποιο βαθμό τα ψηφιακά μέσα αποτελούν πόρους γραμματισμού για τα παιδιά στο σπίτι σήμερα και κατά πόσο η πρόσφατη πανδημία του COVID-19 επηρέασε τις πρακτικές αυτές στο πλαίσιο του σπιτιού. Στην παρούσα έρευνα μελέτησα τα δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνά μου βλέποντας τον γραμματισμό υπό τη σκοπιά της κοινωνικής πρακτικής, αναλύοντας συμβάντα και πρακτικές γραμματισμού.

Κεφάλαιο 4 – Ευρήματα

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζω και σχολιάζω τα αποτελέσματα της έρευνάς μου, η οποία διερευνά οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού, μέσα από τις μελέτες περίπτωσης πέντε οικογενειών που κατάγονται από την Κύπρο, εστιάζοντας στις μητέρες και στα παιδιά τους, ηλικίας πέντε μέχρι οχτώ. Τα αποτελέσματα αυτά βασίζονται στην ανάλυση συνεντεύξεων/συζητήσεων με τις μητέρες-συμμετέχουσες, πινάκων στους οποίους οι μητέρες κατέγραφαν τις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού στις οποίες είχαν εμπλακεί τα παιδιά τους, καθώς και στον σχολιασμό φωτογραφιών που πάρθηκαν από τις μητέρες ως μέρος της καταγραφής πρακτικών γραμματισμού στο σπίτι. Η ανάλυση στηρίζεται στα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας και αφήνει έτσι να διαφανεί σε ποιες, ψηφιακές και μη, πρακτικές γραμματισμού φαίνεται να εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι και ποιοι υλικοί και άυλοι πόροι συνδιαμορφώνουν τις πρακτικές αυτές στο πλαίσιο της οικογένειας. Επιπλέον, μέσα από την ανάλυση των δεδομένων προβάλλεται ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς, άμεσα ή έμμεσα, αποτελούν διαμορφωτές πρακτικών γραμματισμού και ευρύτερα της έννοιας του οικογενειακού γραμματισμού, αλλά και η σχέση της ψηφιακής ιστορίας των γονέων με τις πρακτικές γραμματισμού στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι. Σκοπός είναι να σκιαγραφηθούν τα προφίλ μικρών παιδιών ως εγγράμματων στο σπίτι, σε μια εποχή που πλέον η καθημερινότητά τους διαχέεται από ψηφιακά μέσα και εργαλεία. Επιδιώκεται επίσης να διαφανεί ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς περιγράφουν και σκιαγραφούν τους γραμματισμούς των παιδιών στο σπίτι και από πού αντλούν για αυτό.

Πιο κάτω, οργανώνω το κεφάλαιο ανά οικογένεια ώστε να παρουσιαστεί αρχικά η κάθε περίπτωση. Συγκεκριμένα, αναφέρομαι και σχολιάζω τα αποτελέσματα που προκύπτουν από κάθε οικογένεια ξεχωριστά βάσει των ερωτημάτων της έρευνας και των τριών πρώτων αξόνων που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων. Στο τέλος παραθέτω τον τελευταίο άξονα που αφορά στη χρήση ψηφιακών μέσων κατά την πανδημία. Ο πρώτος άξονας αφορά στις πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά και στους πόρους οι οποίοι τις συνδιαμορφώνουν. Οι πρακτικές αυτές, οι οποίες αποτελούν συνήθως τις ρουτίνες των παιδιών στην καθημερινότητά τους και αφορούν στη χρήση διαφορετικών μέσων, χωρίστηκαν σε πρακτικές όπου κυριαρχούν τα ψηφιακά μέσα, τα έντυπα μέσα και τα υλικά αντικείμενα, όπως τα παιχνίδια. Ο διαχωρισμός έγινε με βάση την υλικότητα των αντικειμένων, αφού τα αντικείμενα αποτελούν ένα από τα στοιχεία που συνθέτουν τον γραμματισμό ως κοινωνική πρακτική (Hamilton, 2000). Ο δεύτερος άξονας αφορά σε οικογενειακές δραστηριότητες, δηλαδή κυρίως δραστηριότητες με τις οποίες ασχολείται η οικογένεια ή μέλη της οικογένειας μαζί με το παιδί και που γίνονται πλαίσια για

διαφορετικές πρακτικές γραμματισμού. Αφορούν σε δραστηριότητες εντός σπιτιού, όπως η καταγραφή λιστών για ψώνια και οι δουλειές στο σπίτι ως βοήθεια προς τους γονείς/γιαγιάδες, αλλά και σε δραστηριότητες εκτός σπιτιού, όπως οι επισκέψεις σε πολιτιστικούς χώρους και η παρατήρηση ταμπελών στον δρόμο. Ο τρίτος άξονας αφορά στις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της κάθε μητέρας-συμμετέχουσας και στις απόψεις, στάσεις και πεποιθήσεις της. Η μητέρα αποτελεί βασικό «σπόνσορα γραμματισμού» και στις πέντε περιπτώσεις. Μελετώντας τις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της μητέρας, μπορούμε να αντιληφθούμε καλύτερα τη στάση της προς την τεχνολογία και τα ψηφιακά μέσα, ίσως και τους λόγους που οδηγούν στη διατήρηση συγκεκριμένης στάσης, γεγονός που μας βοηθά να κατανοήσουμε τις πρακτικές στις οποίες εμπλέκεται το παιδί και η οικογένεια, αλλά και να ορίσουμε τα περιθώρια δράσης/agency (Hall, 2002) του παιδιού ως εγγράμματος όντος σε πρακτικές γραμματισμού που αναδύονται στο σπίτι και στην οικογένεια. Τέλος, ο τέταρτος άξονας αφορά στην πανδημία του κορωνοϊού και εστιάζει στις διαφοροποιήσεις που επέφερε σε σχέση με τη χρήση των ψηφιακών μέσων από τα παιδιά. Αυτός ο άξονας δεν αποτελούσε μέρος των ερωτημάτων, αλλά προέκυψε λόγω του χωροχρονικού πλαισίου της έρευνας, αφού η πανδημία επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη χρήση των ψηφιακών μέσων στο σπίτι.

4.1. Οικογένεια Βασιλείου

Η πρώτη μελέτη περίπτωσης αφορά στην οικογένεια Βασιλείου, μια μονογονεϊκή οικογένεια, αφού οι γονείς είναι διαζευγμένοι και το παιδί, ο Ορφέας, μένει με τη μητέρα του. Ο πατέρας του διαμένει σε άλλη πόλη, αλλά τον βλέπει κατά τακτά διαστήματα. Η κυρία Βασιλείου είναι 40 χρονών και είναι εκπαιδευτικός δημοτικής εκπαίδευσης με μεταπτυχιακό. Όπως εξήγησε η ίδια, ο μισθός της οικογένειας είναι βασικός για κάλυψη των βασικών τους αναγκών.

Ο Ορφέας είναι ένα αγόρι έξι χρονών που φοιτά στην προδημοτική. Τα άτομα που εμπλέκονται στον γραμματισμό του είναι η μητέρα του, η γιαγιά του (μητέρα της μητέρας του) και ο θείος του (αδερφός της μητέρας του), ο οποίος είναι καθηγητής μουσικής. Στο παιδί αρέσει πολύ η μουσική, ενώ αποφεύγει, όπως λέει η μητέρα του, τις κινητικές δραστηριότητες. Ξέρει να διαβάζει στα ελληνικά και στα αγγλικά και του αρέσει να παρακολουθεί μουσικά συγκροτήματα στο YouTube. Ο Ορφέας παρακολουθεί σειρές και ταινίες με υπερήρωες, έχει φιγούρες τους και γενικότερα φαίνεται να επηρεάζεται από διαφημίσεις και να επιδιώκει να αποκτήσει παιχνίδια που βλέπει να διαφημίζονται στην τηλεόραση ή στον υπολογιστή.

4.1.1. Οικογενειακές Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι οι οποίοι τις Συνδιαμορφώνουν

Ο πρώτος άξονας βάσει του οποίου σχολιάζονται τα δεδομένα που προέκυψαν από την Οικογένεια Βασιλείου αφορά στις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκονται και στους πόρους που συνδιαμορφώνουν τις πρακτικές αυτές. Καταρχάς και όπως θα φανεί σε αποσπάσματα πιο κάτω, η καθημερινότητα στην Οικογένεια Βασιλείου το καλοκαίρι διαφέρει από τις υπόλοιπες εποχές λόγω του ότι η μητέρα είναι εκπαιδευτικός και το καλοκαίρι δεν εργάζεται. Ωστόσο, τόσο το καλοκαίρι όσο και το υπόλοιπο διάστημα, η οικογένεια εμπλέκεται σε πλήθος ψηφιακών και μη πρακτικών γραμματισμού. Η ποικιλία αυτή των πρακτικών φαίνεται στο πιο κάτω απόσπασμα, όπου η μητέρα περιγράφει μια τυπική μέρα της οικογένειας:

«...να περιγράψουμε μια μέρα που πάμε δουλειά και σχολείο. Λοιπόν, αφού σχολάσουμε...φάμε, ξεκουραστούμε, θα πάμε, αν έχουμε κάποια δραστηριότητα απογευματινή, να την κάνουμε... Θα, θα δει το παιδί λίγη τηλεόραση μόνος του ή θα παίζει λίγο tablet, εάν μου ζητήσει να κάνουμε, να παίζουμε ένα παιχνίδι μαζί στο tablet θα το κάνουμε, ... /'N να:/ παίζουμε ένα παιχνίδι που έχει στο σπίτι, μαζί, να κάνει το μπάνιο του και /να:/, το βράδυ ίσως /να:/, αν του πω να διαβάσουμε ένα παραμύθι να μου πει ότι θέλει τζιαι να το διαβάσουμε.» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Το Σαββατοκύριακο και το καλοκαίρι, έχοντας περισσότερο χρόνο μέσα στη μέρα, οι κοινές δραστηριότητές τους διαρκούν συνήθως περισσότερο. Ταυτόχρονα, προκύπτουν κι άλλες πρακτικές όπως η δραματοποίηση και το παιχνίδι, πέραν από τη χρήση ψηφιακών μέσων, ως αποτέλεσμα οικογενειακών δραστηριοτήτων εκτός σπιτιού:

«Συνήθως κάνουμε δραστηριότητα, δηλαδή να πάμε, το καλοκαίρι να πάμε θάλασσα ή πισίνα ή σε κάποιον φίλο του να παίζει, ε, ή μπορεί και εκτός επαρχίας βόλτες. Ε, όταν δεν κάνουμε κάτι μού ζητά να παίζει πιο πολλή ώρα με το tablet του /ε:/ /ή:/ θυμάται και παιχνίδια του που και από χρόνια πριν μπορεί, ένα παιχνίδι που έχει τώρα τελευταίως που τον ενθουσιάζει να παίζουμε, μπορεί να είναι επιτραπέζιο ή παιχνίδι ρόλων» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Η κύρια διαφορά που εντοπίζεται στην καθημερινότητά τους στις διακοπές αφορά στο ότι το παιδί, σύμφωνα με τη μητέρα, αυτό το διάστημα αρνείται να ασχοληθεί με υλικά και πόρους που αφορούν σε πρακτικές όπως ανάγνωση και γραφή, πράγματα που, για το παιδί, πιθανόν να προβάλλουν εκφράσεις πιο τυπικών μορφών γραμματισμού, όπως ο

σχολικός. Όπως αναφέρει η κυρία Βασιλείου, ο Ορφέας στις διακοπές δεν ήθελε ούτε να διαβάζει, ούτε να γράφει, ούτε να ζωγραφίζει (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

4.1.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα ως πόρους γραμματισμού, το παιδί ξέρει από μόνο του να χρησιμοποιεί υπολογιστή και tablet και να κάνει αναζητήσεις τόσο στο Google όσο και στο YouTube. Οι πρακτικές που προκύπτουν μέσα από τη χρήση των ψηφιακών μέσων φαίνεται να είναι η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών, η ανάγνωση και η παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό περιβάλλον, η αναζήτηση πληροφοριών και η ακρόαση τραγουδιών. Όπως εξηγεί η κυρία Βασιλείου, ξέρει να χρησιμοποιεί το tablet αλλά και το laptop για να μπαίνει στο Google και να επιλέγει αν θέλει να χρησιμοποιήσει το YouTube ή το Google για να κάνει αναζητήσεις (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Όπως διευκρινίζει, ο Ορφέας ασχολείται με αυτές τις δραστηριότητες κυρίως μόνος:

«//Ναι. Ψάχνει τα μόνος του// τζιαι μέσα στο Google αλλά τζιαι μέσα στο YouTube πολλές φορές ψάχνει κάτι που θέλει ο ίδιος να βρει. Ήτάξι, μπορεί να μεν εγράφει ορθογραφημένα ή να παραλείπει κάποια γραμματάκια αλλά συνήθως πετυχαίνει την αναζήτηση» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022)...Προσπαθεί πάρα πολύ μόνος του, ναι, σπάνιες φορές όταν δεν του αναγνωρίσει κάτι το Google ή το YouTube να ζητήσει τη βοήθειά μου» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Παρόλα αυτά, πολλές φορές χρησιμοποιεί αυτά τα μέσα και μαζί με τη μητέρα του, το βασικό άτομο-σπόνσορα με το οποίο εμπλέκεται σε πρακτικές, περνώντας χρόνο μαζί. Συνήθως χρησιμοποιούν τον υπολογιστή για να δουν μαζί κάτι που θέλει ο Ορφέας. Το tablet το χρησιμοποιούν για παιχνίδια (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Μαζί χρησιμοποιούν, επίσης, το Netflix, το YouTube και σπάνια το Google για αναζήτηση φωτογραφιών ή κάποιου συγκροτήματος το οποίο αρέσει στο παιδί (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Το παιδί χρησιμοποιεί το Google και το YouTube κυρίως για να αναζητήσει πληροφορίες για τη μουσική που το ενδιαφέρει, η οποία αποτελεί στοιχείο της μαζικής κουλτούρας (βλ. Marsh & Thompson, 2001), αφού αφορά σε γνωστά συγκροτήματα ανά τον κόσμο. Επομένως, η μαζική κουλτούρα αποτελεί πόρο γραμματισμού για τον Ορφέα. Όπως εξηγεί η κυρία Βασιλείου, ο Ορφέας: «...βλέπει ή τραγούδια /ε:/ συγκροτημάτων που του αρέσκουν, συνήθως βλέπει στο YouTube ή μπορεί να βλέπει σκηνές που το Voice, που φέτος ήταν μανιακός με το Voice. Πάλε τραγούδια όμως, ναι. Ναι, ναι, εν μουσικόφιλος» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Ακόμη, μπορεί να βάζει τη μουσική που του αρέσει και να

ασχολείται με άλλες δραστηριότητες καθώς την ακούει, όπως φαίνεται μέσα από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού από τη μητέρα (Εικόνα 1):

Δραστηριότητα	Συχνότητα	Σχόλια
Ακούει τραγούδια στο Youtube	3-4 φορές	Μπορεί να βάλει ενν, σχετικαίμηνι του μουσικη
Ζωγραφίζει	—	και απλα να ακουθενω
Γράφει	—	ασχολείται με κάτι άλλο

Εικόνα 1

Πέραν από τη μουσική, που ως μέρος της μαζικής κουλτούρας καθίσταται πόρος γραμματισμού, ο Ορφέας ορισμένες φορές παρακολουθεί κινούμενα σχέδια στο YouTube, κυρίως για ψυχαγωγία: «στο YouTube μπορεί να δει Mr. Bean /ή:/ να δει Pink Panther...Mr. Bean πιο πολύ νομίζω. Το cartoon όμως. Όχι την ταινία.» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Επίσης, ο Ορφέας φαίνεται να χρησιμοποιεί τις μηχανές αναζήτησης για να ψάξει φιγούρες του Lidl (Συνέντευξη 2, 18/01/2022), επηρεασμένος από σχετικές διαφημίσεις.

Επιπρόσθετα, πολύ συχνά το παιδί παρακολουθεί σειρές ή ταινίες στο Netflix, και πάλι για ψυχαγωγικούς σκοπούς: «...Tom Friends /και:/ Baby Boss, ποιον άλλον ήταν μανιακός; Αυτά τα δύο κυρίως. Τα οποία βλέπουμε και σε επανάληψη» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Ακόμη, το παιδί παρακολουθούσε στο Netflix Baby Boss, Marvel, Sharkdog και Πιτζαμοήρωες. Ενδεικτικά, η Εικόνα 2 που παρουσιάζει ένα απόσπασμα από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών όπου φαίνονται κάποια από αυτά:

Παρακολουθεί ταινίες/σειρές μέσω συνδρομητικών καναλιών/dreambox/ Netflix	4-5	Baby Boss και lego Marvel
---	-----	---------------------------

Εικόνα 2

Όπως εξηγεί η μητέρα, ο Ορφέας συνήθως παρακολουθεί το «Baby Boss» και τα «Lego» είτε σε επεισόδια είτε σε ταινίες (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Το παιδί, πέρα από το Netflix, το οποίο χρησιμοποιεί στο σπίτι του, φαίνεται να παρακολουθεί κινούμενα σχέδια στην τηλεόραση, στα μη συνδρομητικά κανάλια, ειδικά όταν βρίσκεται στο σπίτι της γιαγιάς του. Επομένως, τα ψηφιακά μέσα που υπάρχουν στο σπίτι της γιαγιάς αποτελούν πόρους γραμματισμού για το παιδί. Όπως εξηγεί η μητέρα του, όταν βρίσκεται στη γιαγιά του παρακολουθεί συγκεκριμένα κινούμενα σχέδια από διάφορα κανάλια στην τηλεόραση (π.χ.

Smile), όπως το «Zig and Sharko» όπου ένας καρχαρίας που προσπαθεί να σώσει τη γοργόνα από μια ύαινα (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Τόσο η τηλεόραση, που αναφέρθηκε πιο πάνω, όσο και όλες οι ψηφιακές συσκευές με τις δυνατότητές της η καθεμιά και τη σύνδεσή τους με τη μαζική κουλτούρα (τραγουδιστές, κινούμενα σχέδια, ταινίες, παιχνίδια με υπερήρωες), αποτελούν σημαντικούς πόρους γραμματισμού για τον Ορφέα. Για παράδειγμα, το tablet αποτελεί μια τέτοια συσκευή την οποία φαίνεται να χρησιμοποιεί το παιδί κατά τη διάρκεια της μέρας για να παίζει παιχνίδια (Συνέντευξη 1, 01/09/2021), όπως:

«Στο tablet παίζει διάφορα παιχνίδια...Παίζει Brawl Stars...Έσσει τζιαι πάνω στο I-pad του ένα Lego Star Wars που το παίζει. /E:/ τούτα εν τα πιο, τα παιχνίθκια που έτσι εν πιο χαρακτηριστικά. Τα άλλα μπορεί να εν παιχνίδι που κα-- είδε στη διαφήμιση εκατέβασε εκείνη την ώρα να το παίζει τζιαι μετά να το βαρεθεί, να παίζει κάτι άλλο.» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Επιπρόσθετα, μια άλλη ψηφιακή συσκευή που χρησιμοποιεί είναι το PlayStation. Μόλις το απέκτησε, ήθελε να παίζει συνεχώς, ενώ τώρα μια ή δύο φορές τη βδομάδα θα το ζητήσει (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Όπως αναφέρει η μητέρα του, ο Ορφέας:

«Συνήθως παίζει /κάποια:/ παιχνίδια που εν έτσι για ηλικίες πέντε-έξι χρονών, που είναι, που ονομάζονται Lego, της εταιρίας Lego σε συνεργασία με την PlayStation. Ε, παίζει το Lego Star Wars ας πούμε, το Lego Batman, το Lego Marvel που εν ούλλοι οι ήρωες της Marvel» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

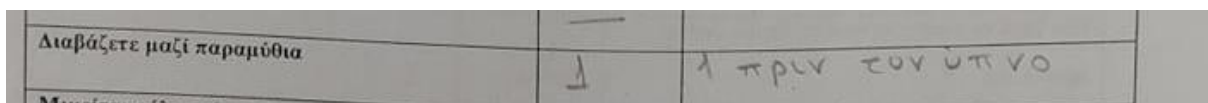
Ακόμη, χρησιμοποιεί το κινητό τηλέφωνο της μητέρας του, και συγκεκριμένα την εφαρμογή Viber, ως μέσο για να επικοινωνήσει με τον θείο του. Μέσα από τη συγκεκριμένη ενασχόληση του παιδιού, αναδύονται πρακτικές γραμματισμού όπως η παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό περιβάλλον για επικοινωνία: «μπορεί να θέλει να στείλει κάτι στον θείο του είτε σε γραπτό μήνυμα είτε /ε:/ στο Viber τζιαι προσπαθεί να γράψει μόνος του το, το κείμενο, τες πληροφορίες του» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Επίσης, αρκετές φορές ζητά από τη μητέρα του να πάρουν τηλέφωνο τη γιαγιά του αλλά και τον θείο του με τον οποίο έχουν κοινά ενδιαφέροντα για τη μουσική. Όπως εξηγεί η μητέρα, «...τους αναζητά περισσότερο γιατί παίρνει και τη σημασία που θέλει από αυτούς» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021), με τρόπο που η γιαγιά του παιδιού και ο θείος του να αποτελούν, πέρα από τη μητέρα, βασικούς σπόνσορες γραμματισμού για το παιδί.

4.1.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Όσον αφορά στα έντυπα μέσα, όπως εξήγησε η κυρία Βασιλείου, τον Ορφέα θα τον παρακινήσει η ίδια να ασχοληθεί με αυτά, ενώ σπάνια θα το επιδιώξει μόνος του. Δηλαδή σπάνια θα ασχοληθεί με πρακτικές όπως η ανάγνωση, η γραφή, η αφήγηση εκτός ψηφιακών μέσων:

«Ο γιός μου δε θα πάρει μόνος του ένα παραμύθι να, να, να μου ζητήσει να το διαβάσουμε... Εάν του πω εγώ να διαβάσουμε ένα παραμύθι, ε τότε μόνο /θα:/ ασχοληθεί. Κάποιες φορές ίσως και όχι, προτιμά το βράδυ να του διαβάσω ένα παραμύθι» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

«Ε, και, ναι, και βιβλία δεν τα ζητά να τα διαβάσουμε συχνά, σας είπα, μόνο, μόνο το βράδυ πριν κοιμηθεί ζητά να διαβάσουμε κάτι.» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Αυτό επιβεβαιώνεται και από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών (Εικόνα 3), όπου φαίνεται πως συνήθως διαβάζουν παραμύθι πριν τον ύπνο. Τα παραμύθια το βράδυ πριν τον ύπνο, αποτελούν πόρους γραμματισμού που συνδιαμορφώνουν πρακτικές όπως η ανάγνωση, η ακρόαση αλλά και η ψυχαγωγία και είναι γνωστά στη βιβλιογραφία ως ιστορίες ύπνου (βλ. π.χ., Heath, 1986).

Διαβάζετε μαζί παραμύθια	↓	1 πριν τον ύπνο
Μουσική		

Εικόνα 3

Σύμφωνα με την κυρία Βασιλείου, η συμβατική ανάγνωση αποτελεί πρακτική με την οποία εμπλέκεται ο Ορφέας εδώ κι έναν χρόνο: «Από πέρσι ξεκίνησε, δηλαδή πέντε χρονών, να διαβάσει, ε, πιο απλές λέξεις, σιγά σιγά, ολικά, έχει μάθει να διαβάσει όλες τις λέξεις χωρίς όμως να το έχει διδαχτεί ας πούμε το έψιλον και το άλφα-γιώτα. Από μόνος του έχει μάθει ότι διαβάζεται ι ή ε ή ου» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Από τότε που ασχολείται με πρακτικές γραμματισμού όπως η συμβατική ανάγνωση, το παιδί ενδιαφέρεται περισσότερο για τα έντυπα μέσα. Η κυρία Βασιλείου, κάνοντας αναφορά σε φωτογραφία (Εικόνα 4) που έβγαλε η ίδια ως μέσο καταγραφής για την παρούσα έρευνα, εξηγεί:

«Έβγαλα φωτογραφία τη βιβλιοθήκη διότι από τον καιρό που ξεκίνησε να, να μπορεί να διαβάσει μόνος του, δείχνει περισσότερο ενδιαφέρον και στα βιβλία. Πιο πολύ θέλει να προσπαθεί να διαβάσει ο ίδιος ένα, ε, εύκολο παραμύθι παρά να του το διαβάσω εγώ» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Εικόνα 4

Ταυτόχρονα το παιδί πέρα από τα ελληνικά, ξεκίνησε να διαβάζει και στα αγγλικά: «Έχει και αγγλικά βιβλία, μπορεί να διαβάσει αγγλικά αλλά δεν καταλαβαίνει τις πιο πολλές λέξεις, όμως έχει αναπτύξει τον μηχανισμό ανάγνωσης και γι' αυτό» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Οι επιλογές του σε βιβλία φαίνεται να αφορούν και σε μικρά αλλά και σε μεγαλύτερα βιβλία. Του αρέσουν πολύ οι «Μικροί Κύριοι/Μικρές Κυρίες» και παραμύθια του Τριβιζά, τα οποία είχε μάθει να τα αφηγείται από μικρός και συνεχίζουν ακόμη να τον ενδιαφέρουν (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Επιπλέον, μπορεί να διαβάσει και πιο μεγάλα βιβλία, απλώς χρειάζεται περισσότερο χρόνο (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Όπως διευκρινίζει η μητέρα, το παιδί επιλέγει να διαβάσει κάτι όταν έχει ακροατήριο. Εδώ αναδύεται το ζήτημα της σχεσιακότητας, αφού το παιδί επιλέγει να διαβάζει σε χώρους στους οποίους υπάρχουν κι άλλα άτομα και να απευθύνεται σε αυτά, ενώ αρνείται να το κάνει όταν είναι μόνο του: «Τα βιβλία του δεν τα διαβάζει μόνος του, θέλει να μας τα διαβάζει μεγαλοφώνως, πάλε ή στο χολ ή στην κουζίνα. Άμαν δεν έχει ακροατήριο, εν θέλει να τα διαβάζει» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Επομένως, συμμετέχοντες/ουσες στην πρακτική της ανάγνωσης, ως ακροατές, αποτελούν τα άτομα που βρίσκονται στο σπίτι τη στιγμή που το παιδί αποφασίζει να ασχοληθεί με την ανάγνωση.

Όπως τονίζει η κυρία Βασιλείου, όταν το παιδί διαβάζει ένα παραμύθι μιμείται τη νηπιαγωγό του, κάνοντας ερωτήσεις: «εν να θκιαβάζει μια-μια σελίδα, να μας δείχνει τις εικόνες στις σελίδες, φαντάζομαι όπως κάμνει story telling η νηπιαγωγός τους στο σχολείο... Και όταν τελειώσει την ανάγνωσή του, θα μας ρωτήσει τι μας άρεσε πιο πολύ. Άμπας τζια εν προσέχουμε» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Σε αυτό το σημείο ο Ορφέας φαίνεται να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να εμπλέκεται σε δράση με τρόπο που εμπλέκει άλλους σε πρακτικές γραμματισμού, αλλά και που πιθανώς να αναπαράγει πρακτικές γραμματισμού που συχνά κυριαρχούν στο σχολείο. Επομένως, ο σχολικός γραμματισμός φαίνεται να επηρεάζει και να επιδρά στις πρακτικές γραμματισμού με τις οποίες εμπλέκεται ο Ορφέας στο σπίτι.

Επιπλέον, το παιδί φτιάχνει μαζί με τη μητέρα του κατασκευές στο σπίτι: «έχουμε φτιάξει /μια:/ χιονόμπαλα που εβάλαμε τη φωτογραφία του» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Το γεγονός ότι η μητέρα είναι εκπαιδευτικός ίσως να επηρεάζει αυτή την πρακτική. Επιπλέον, ξεκίνησε να ασχολείται με τη ζωγραφική. Όπως εξηγεί η κυρία Βασιλείου: «εξεκίνησε να δείχνει ενδιαφέρον φέτος για ε τα σχέδια, το κρατώ το μολύβι, τον μαρκαδόρο, γιατί πέρσι δεν του άρεσε. Μπορεί κάποιες φορές να μου ζητήσει να ζωγραφίσουμε ή να φτιάξουμε δικό μας κόμικ» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Εδώ βλέπουμε τη ζωγραφική να γίνεται πλαίσιο για πρακτικές γραμματισμού για παράδειγμα η παραγωγή πολυτροπικών κειμένων όπως ένα κόμικ που έφτιαξαν μαζί με τη μητέρα του. Συμμετέχουσα στο συγκεκριμένο συμβάν φαίνεται να είναι η μητέρα, η οποία όμως συμμετέχει μετά από παρότρυνση του παιδιού. Εδώ ορίζονται ξανά τα περιθώρια δράσης και πρωτοβουλίας του Ορφέα, αφού ο ίδιος επιλέγει να ασχοληθούν με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα.

Πέρα από αυτά, μια άλλη πρακτική με την οποία ασχολείται το παιδί είναι η συμβατική γραφή. Όπως τονίζει η κυρία Βασιλείου τόσο στους πίνακες καταγραφής πρακτικών (Εικόνα 5) όσο και στην τελική συνέντευξη, ο Ορφέας μερικές φορές κάνει ασκήσεις προγραφής ή γράφει μερικές λέξεις, αν και φαίνεται να το κάνει υπό πίεση:

Γράφει	—	ασχολείται με κατά α/α
Διαβάζει παραμύθια	1	Για 10 λεπτά μια σελίδα ασκήσεων προγραφής

Εικόνα 5

«...έχω του τετράδιο αλλά εν με μεγάλη πίεση που, εδδέχεται να γράψει (γέλιο). Α, όμως το καλό ένι ότι, α.. δηλαδή, άμαν πας την κόλλα που μπορεί να ζωγραφίζει,

μπορεί να γράψει μόνος του ε /μια:/ λέξη, ένα όνομα, ε τζιαι προτιμά το διότι δεν υπάρχει περιορισμός χώρου οπότεν μπορεί να κάνει τα γράμματά του όσο μεγάλα θέλει ή όσο ακατάστατα θέλει» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Σε αυτό το σημείο προβάλλονται δύο διαφορετικές αντιλήψεις για τον γραμματισμό του παιδιού και οι πρακτικές της καθεμιάς φαίνεται να έρχονται σε σύγκρουση. Συγκεκριμένα, όταν η κυρία Βασιλείου τού ζητά να κάνει ασκήσεις προγραφής, χωρίς αυτός να κατανοεί τον λόγο για να το κάνει, τότε αρνείται. Όταν όμως από μόνος του αποφασίζει να γράψει κάτι που έχει κάποιο νόημα για αυτόν, τότε το κάνει χωρίς να τον παροτρύνει κάποιος. Ένα παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι από μόνος του γράφει ονόματα ή λέξεις στα σχέδιά του, έχοντας έτσι ένα πραγματικό πλαίσιο ή και ανάγκη για να εκφραστεί μέσω της γραφής. Σε αυτά τα δυο, αλλά κυρίως στην παραδοχή της κυρίας Βασιλείου ότι ενώ αρνείται το πρώτο (ασκήσεις προγραφής), παράγει αυθόρμητα κείμενα που συνδυάζουν λέξεις και εικόνα, προβάλλουν ακριβώς οι δυο αντικρουόμενες αντιλήψεις για τον γραμματισμό στην πρώτη σχολική ηλικία: από τη μια η αντίληψη ότι ένα παιδί πρέπει να κατακτήσει τον μηχανισμό της συμβατικής γραφής μέσω ασκήσεων προγραφής (ακόμη κι αν αυτό δεν έχει κανένα νόημα για το παιδί) και από την άλλη η αντίληψη ότι το παιδί θα κατακτήσει τον μηχανισμό της γραφής εμπλεκόμενο με κείμενα που έχουν κάποιο νόημα για αυτό. Ταυτόχρονα, εδώ βλέπουμε από τη μία τα περιθώρια δράσης του παιδιού να περιορίζονται από τις επιταγές του σχολικού γραμματισμού, μέσω της μητέρας, και από την άλλη να διευρύνονται όταν αποφασίζει ο ίδιος πότε και τι θέλει να γράψει.

Επιπρόσθετα, ο Ορφέας μερικές φορές ζητούσε από την κυρία Βασιλείου να του τυπώσει ζωγραφιές με φιγούρες του παιχνιδιού Brawl Stars για να ζωγραφίσει (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Το γεγονός αυτό προβάλλει τη μητέρα ως τη βασική σπόνσορα-συμμετέχουσα γραμματισμού, η οποία ενισχύει την ενασχόληση του παιδιού με έντυπα μέσα. Οι συγκεκριμένοι ήρωες παρουσιάζονται και πάλι ως στοιχεία της μαζικής κουλτούρας, ενώ είναι εξίσου σημαντικό το ότι το παιδί έμαθε αυτούς τους ήρωες από το παιχνίδι Brawl Stars που παίζει στο tablet. Επομένως, βλέπουμε να υπάρχει ρευστότητα μεταξύ των πόρων, αφού η ενασχόληση του παιδιού με το συγκεκριμένο παιχνίδι δεν περιορίζεται μόνο σε ψηφιακά μέσα, αλλά επεκτείνεται και σε έντυπα μέσα.

4.1.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού. Πέραν από τα πιο πάνω, πόρο γραμματισμού για τον Ορφέα αποτελεί και το παιχνίδι – σε συνάρτηση με τη μαζική κουλτούρα – αφού το παιδί έχει και ασχολείται με ποικιλία παιχνιδιών: υλικών και συμβολικών. Κάποια παιχνίδια με τα οποία ασχολείται είναι οι πίστες Hot Wheels και το

Playmobil, που του επιτρέπουν το κοινωνικό παιχνίδι. Μέσω αυτών, δραματοποιεί, υποδύεται ρόλους και φτιάχνει ιστορίες, βασική πρακτική γραμματισμού για παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας. Κατά την ενασχόλησή του με το Playmobil φαίνεται έντονα η σχεσιακότητα, αφού το παιδί επιζητά να έχει παρέα όταν ασχολείται με το αυτό. Όπως εξηγεί η μητέρα του: «Παίζει με τα Playmobil αλλά θέλει παρέα. Θέλει ή φίλους του ή εμένα για να, γιατί εν παιχνίδι ρόλων, ε οπότεν αρέσκει του άμαν τα κρατεί /να:/ ο ένας να κρατεί έναν ανθρωπάκι, ο άλλος άλλο ανθρωπάκι και να κάνουν διαλόγους» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Μιλώντας για συγκεκριμένες εκδοχές Playmobil με τις οποίες παίζει το παιδί και τις διαδικασίες μέσω των οποίων τα αποκτά, η μητέρα αναφέρει: «ένα κάστρο της Playmobil διάσημο, το Novartis, το οποίο εδιαφημίστηκε πολλά στην τηλεόραση. Αγοράσαμεν το πέρσι τα Χριστούγεννα /τζιαι:/ κατά καιρούς θυμάται το, ειδικά άμαν έσσειε κάποιον φίλο του τζιαι παίζουν, υποδύονται τους ιππότες» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Η ενασχόληση του παιδιού με το συγκεκριμένο παιχνίδι, το οποίο διαφημίστηκε αρκετά, αφήνει να φανεί πώς η διαφήμιση ως μέρος της μαζικής κουλτούρας αλλά και ως πρακτική της οικονομίας της αγοράς, γίνεται πόρος γραμματισμού για τον Ορφέα. Αυτό προκύπτει και από τις φιγούρες που το παιδί αποκτά λόγω της δημοτικότητάς τους –στις οποίες αναφέρομαι αμέσως μετά – και οι οποίες συνδέονται άμεσα με τη διαφήμιση, τη λογική της αγοράς και τον καταναλωτισμό. Η λογική είναι η ίδια τόσο για φιγούρες που είναι παγκοσμίως γνωστές, αλλά και για άλλες που δεν είναι ευρέως διαδεδομένες.

Όπως προανέφερα, το παιδί παίζει με διάφορες φιγούρες, οι οποίες γίνονται πόροι γραμματισμού και το βοηθούν να εμπλακεί με πρακτικές όπως η δραματοποίηση και η υπόδυση ρόλων. Συγκεκριμένα, παίζει με φιγούρες Lego. Όπως αναφέρει η κυρία Βασιλείου, του αρέσουν οι ρόλοι αστυνομικού-κακού αλλά και οι ρόλοι ηρώων όπως Joker-Batman. Όπως διευκρινίζει, της ζητά να παίζουν μαζί και να υποδύονται ρόλους. Παρόμοια, πολύ συχνά μιμείται ηθοποιούς και ήρωες παιδικών ταινιών (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Ακόμη, στον Ορφέα αρέσει να συλλέγει κάποιες φιγούρες που δίνει συγκεκριμένο πολυκατάστημα όταν μαζέψουν κάποιο αριθμό κουπονιών (Συνέντευξη 2, 18/01/2022), οι οποίες φαίνονται στην Εικόνα 6:

Εικόνα 6

Οι φιγούρες αυτές λειτουργούν ως πόροι μέσω των οποίων αναδύονται πρακτικές γραμματισμού όπως η αφήγηση, η δραματοποίηση και η υπόδυση ρόλων, αφού ο Ορφέας παίζει με αυτές υποδυόμενος τον χαρακτήρα κάθε φιγούρας. Άλλες φιγούρες με τις οποίες ασχολείται είναι:

«τα Superzings τα οποία εν φιγούρες που αγοράζεις μια-μια από τις υπεραγορές /τζιαι:/ είχαμε μανία πρώτα απ' όλα να τες μαζέψουμε ούλλες...τζιαι μετά να τες βάλουμε στη σειρά, να τες βλέπουμε, τα ονόματά τους, να διαβάζουμε ένα κόμικ που εκκυκλοφόρησε μαζί με τούν' τες φιγούρες» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Η ενασχόληση με αυτές τις φιγούρες επιβεβαιώνεται και από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών (Εικόνα 7):

Παίζει με τα παιχνίδια	3-4	που δεικνώνονται τα παιχνίδια. Φιγούρες super-zings → παιχνίδι ρόλων.
Παρακολουθεί κινούμενα σχέδια στο Youtube		

Εικόνα 7

Μέσα από την ενασχόληση του παιδιού με τα Superzings, διαφαίνεται ρευστότητα μεταξύ των πόρων γραμματισμού του, η διαμεσικότητα και η διακειμενικότητα αφού ο Ορφέας πέραν από το παιχνίδι με τις φιγούρες, ασχολείται και με έντυπα μέσα που αφορούν σε αυτές.

Τέλος, στο παιδί αρέσει να παίζει με επιτραπέζια παιχνίδια και έχει πάρα πολλά, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 8:

Εικόνα 8

«Τα επιτραπέζια αρέσκουν του πάρα πολλά, /ε:/ ίσως επειδή πάλε θέλει παρέα για να τα παίζει. Πρέπει να τα παίζουμε μαζί ή με άλλους της οικογένειάς μας, να κάτσουμε τέσσερα άτομα.» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Βάσει του πιο πάνω αποσπάσματος, η σχεσιακότητα φαίνεται να είναι κάτι στο οποίο επενδύει το παιδί, το οποίο αναζητά συμμετέχοντες-σπόνσορες γραμματισμού κατά την ενασχόλησή του με τα επιτραπέζια παιχνίδια.

Ένα επιτραπέζιο παιχνίδι με το οποίο ασχολείται ο Ορφέας είναι το «Doble», το οποίο «είναι με κάρτες, που κάθε κάρτα έχει διάφορα σχέδια πάνω, εσύ κρατάς μια κάρτα που έχει σχέδια και κάθε φορά η κάρτα σου έχει έναν όμοιο σχέδιο με τα σχέδια της καινούριας κάρτας τζιαι πρέπει να το εντοπίσεις όσο πιο γρήγορα γίνεται» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Μέσα από το συγκεκριμένο παιχνίδι αναδύονται πρακτικές γραμματισμού όπως η ανάγνωση εικόνων ως κειμένων και η αναζήτηση ταυτόσημων κειμένων-εικόνων.

Επιπλέον, η κυρία Βασιλείου αναφέρει πως το παιδί το ενδιαφέρει αρκετά η Μονόπολη:

«μια κυπριακή Μονόπολη που ονομάζεται /ε:/ «Επενδύοντας στην Κύπρο»... Νομίζω ότι ενθουσιάζει τον πιο πολλά το γεγονός ότι συναντά πόλεις ή περιοχές της Κύπρου που ξέρει τζιαι αρέσκει του /να:/ /'γοράζει:/ /ε:/ την /πόλη:/ τες πόλεις ή τα μέρη /που:/ πέφτει μέσα το πιόνι του» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Αυτό το απόσπασμα – σε συνάρτηση και με τα όσα σχολίασα για τη συμβατική γραφή προηγουμένως – κάνει εμφανές το πόσο σημαντικό είναι για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να ασχολούνται με κάτι το οποίο τα ενδιαφέρει και έχει κάποιο νόημα για αυτά.

Ένα άλλο επιτραπέζιο το οποίο του αρέσει πολύ είναι ένα παιχνίδι στο οποίο οι παίκτες ρίχνουν το ζάρι και αυτό τους δείχνει τι πρέπει να κάνουν, για παράδειγμα να τραγουδήσουν ή να χορέψουν (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Μέσω αυτού του παιχνιδιού, όπως και ενός άλλου παιχνιδιού με σκιουράκια (Εικόνα 8) που απαιτεί δεξιότητες ισορροπίας, το παιδί εμπλέκεται σε πρακτικές γραμματισμού όπου η κίνηση είναι εμφανής. Άρα, παρόλο που η μητέρα θεωρεί ότι στο παιδί της δεν αρέσουν καθόλου οι κινητικές δραστηριότητες, όπως ο αθλητισμός, βλέπουμε ότι το συγκεκριμένο παιχνίδι είναι από τα αγαπημένα του. Εδώ υπάρχει και πάλι μια σύγκρουση ανάμεσα στα δύο, όπου θεωρώ ότι συμβαίνει αυτό γιατί στο συγκεκριμένο παιχνίδι, που ως πλαίσιο έχει νόημα, το παιδί αντιλαμβάνεται για ποιο λόγο θα πρέπει να χρησιμοποιήσει κίνηση, ενώ όταν καλείται απλώς να εκτελέσει κινητικές δραστηριότητες, δεν ανταποκρίνεται με ανάλογο τρόπο.

4.1.1.4. Σύνοψη. Τα περισσότερα γεγονότα γραμματισμού που κατέγραψε ή ανέφερε η μητέρα του Ορφέα φαίνεται να συμβαίνουν σε χώρους όπως το χολ και η κουζίνα (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Όπως εξηγεί η κυρία Βασιλείου: «συνήθως παίζει στο χολ /που:/ συχνάζουμε πιο πολλά» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Το παιδί φαίνεται ότι προτιμά να περνά τον περισσότερο του χρόνο με άλλα άτομα, έτσι όταν ασχολείται με διάφορες δραστηριότητες, επιλέγει χώρους στους οποίους δε θα είναι μόνος. Γενικότερα, μέσα από τα δεδομένα, προκύπτει έντονα η ιδέα της σχεσιακότητας (π.χ. όταν διαβάζει παραμύθια ή όταν παίζει) αφού το παιδί επιζητά την παρέα άλλων ατόμων κατά την εμπλοκή του με πρακτικές γραμματισμού. Το πού συμβαίνουν μάς ενδιαφέρει, αφού το setting/χώρος αποτελεί μέρος της πρακτικής και των συμβάντων γραμματισμού.

Μελετώντας τους πόρους και τις πρακτικές γραμματισμού με τις οποίες εμπλέκεται ο Ορφέας, αρχικά τον είδαμε να ασχολείται με ψηφιακά μέσα και εφαρμογές. Το παιδί χρησιμοποιεί ποικιλία μέσων και εφαρμογών, στις πλείστες περιπτώσεις επηρεαζόμενο από τη μαζική κουλτούρα. Αυτό φαίνεται έντονα από την ποικιλία παιχνιδιών που παίζει και ταινιών που παρακολουθεί με υπερήρωες. Ταυτόχρονα, διαφάνηκε πώς πέρα από τη μητέρα,

σπόνσορες γραμματισμού για το παιδί είναι η γιαγιά και ο θείος του, οι οποίοι φαίνεται να αποτελούν σημαντικό κομμάτι της ζωής του. Έπειτα, παρακολουθήσαμε το παιδί να ασχολείται με έντυπα μέσα διαβάζοντας παραμύθια, γράφοντας και ζωγραφίζοντας. Σημαντικό θεωρώ το γεγονός ότι ο Ορφέας επιλέγει να γράψει κάτι όταν αυτό που θα γράψει έχει κάποιο νόημα για τον ίδιο και δεν το κάνει απλώς επειδή πρέπει ή επειδή του το ζήτησε η μητέρα του. Βάσει αυτού, τα περιθώρια δράσης και πρωτοβουλίας του παιδιού φαίνεται κάποτε να διευρύνονται και άλλες φορές να περιορίζονται και σε αυτό να παίζει ρόλο ο σχολικός γραμματισμός. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως οι απαιτήσεις του σχολικού γραμματισμού για ένα παιδί προσχολικής ηλικίας πολλές φορές δεν έχουν νόημα για το ίδιο, λόγω του ότι αυτό που του ζητείται να κάνει, δεν σημαίνει απολύτως τίποτα για το ίδιο το παιδί και για αυτό δε θέλει να ασχοληθεί. Επιπλέον, η μαζική κουλτούρα προβάλλει ως σημαντική για τους γραμματισμούς του παιδιού, γεγονός που υποδηλώνει μια ευελιξία μεταξύ των πόρων γραμματισμού του παιδιού. Ενώ είχαμε δει αρχικά να εμφανίζεται έντονα στα ψηφιακά μέσα, βλέπουμε τη μαζική κουλτούρα να εμφανίζεται και στα έντυπα μέσα (ζωγραφιές με φιγούρες Brawl Stars) αλλά να έχει και κυρίαρχο ρόλο στην ενασχόληση του παιδιού με παιχνίδια. Βλέπουμε τον Ορφέα να παίζει με παιχνίδια που διαφημίζονται συχνά και είναι -συνήθως- ευρέως γνωστά. Γενικότερα, φαίνεται να υπάρχει ρευστότητα, διαμεσικότητα και διακειμενικότητα στις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται το παιδί και που αφορούν στην μαζική κουλτούρα, αφού τη βλέπουμε να εμφανίζεται τόσο σε ψηφιακές όσο και σε μη ψηφιακές πρακτικές.

4.1.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες

Στην προηγούμενη υποενότητα, είχαμε συμβάντα και πρακτικές που προέκυπταν κυρίως από τα ενδιαφέροντα και τις ασχολίες του παιδιού ακόμα και όταν «καλεί» και άλλους να συμμετάσχουν σε αυτές μαζί του. Σε αυτή την υποενότητα, προσθέτουμε στις πρακτικές στις οποίες εμπλέκεται το παιδί, βλέποντας τι αναδύεται μέσα από τις ευρύτερες οικογενειακές δραστηριότητες. Αναφέρομαι, έτσι, σε γραμματισμούς που προκύπτουν μέσα από τις καθημερινές δραστηριότητες της οικογένειας και των κειμένων που υπάρχουν στους κοινωνικούς χώρους όπου κινείται. Συγκεκριμένα, μέσα από τις οικογενειακές δραστηριότητες προκύπτουν πρακτικές όπως η γραφή, η ανάγνωση, η ακρόαση και η αναγνώριση λογότυπων και εικόνων. Οι οικογενειακές δραστηριότητες στις οποίες θα αναφερθώ ακολούθως, οργανώνονται ανάλογα με το ποιος συμμετέχει μαζί με το παιδί.

Ο Ορφέας ασχολείται με πλήθος οικογενειακών δραστηριοτήτων μαζί με τη μητέρα του, η οποία αποτελεί τον βασικό σπόνσορα γραμματισμού για το παιδί. Μια οικογενειακή

δραστηριότητα εντός σπιτιού στην οποία εμπλέκονται οι δυο τους αφορά στην ετοιμασία λίστας για ψώνια. Ο Ορφέας ετοιμάζει τη λίστα μαζί με τη μητέρα του ή με τη βοήθειά της, προτού πάνε για ψώνια. Σε αυτό το σημείο βλέπουμε να αναδύονται η (επινοημένη) γραφή και η ανάγνωση ως πρακτικές γραμματισμού που είναι χαρακτηριστικές για παιδιά της ηλικίας του Ορφέα. Όπως εξηγεί η κυρία Βασιλείου:

«προσπαθεί να γράφει, μπορεί να αφήκει κάποια γράμματα πίσω ή /ε:/ στην περίπτωση του, που πρέπει να γράψει το ου γράφει μόνο το u το αγγλικό, αλλά γενικά αρέσκει του να ετοιμάζουμε τη λίστα μας μαζί τζιαι μετά στην υπεραγορά όταν πάμε /να:/, να κρατεί ο ίδιος τη λίστα να την ιθκιαβάζει. Ναι. Αλλά /ε:/ εν ηξέρω γιατί, έσειε μανία που τον τζιαιρό που ήταν βρέφος με τες υπεραγορές. Αρέσκει του πάρα πολλά. Ενθουσιάζεται» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Ταυτόχρονα, η ανάγνωση ως πρακτική γραμματισμού προκύπτει και μέσω των λογότυπων που λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού. Συγκεκριμένα, το παιδί αναγνωρίζει λογότυπα στο supermarket και στο σπίτι. Αναγνωρίζει επίσης άλλα λογότυπα που βλέπει στην τηλεόραση ή στο διαδίκτυο και σε καταστήματα που βλέπει στον δρόμο και τα οποία είχαν επισκεφθεί προηγουμένως:

«άλλα λογότυπα που βλέπει στην τηλεόραση /εμ:/ /ή:/ πού μπορεί να τα βλέπει, ας πούμε στο διαδίκτυο. Δηλαδή μπορεί να ξέρει π.χ. το λογότυπο της Apple ή της A-- το σήμα της Android ή /ε:/ ναι, έτσι πράματα...Αναγνωρίζει όλα τα καταστήματα που βλέπει στους δρόμους, αναγνωρίζει /τα:/ τα καταστήματα που ψωνίζουμε ρούχα, δηλαδή /το:/ Okaidi, /το:/ το Next, το Era ξέρει το, το Superhome Center το, ξέρει το να το ιθκιαβάζει τζιαι να αναγνωρίζει το σήμα του, αναγνωρίζει τα γάλατα, τα Corn Flakes» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Επίσης, οι πινακίδες στους δρόμους αλλά και το GPS λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού σε πρακτικές όπως η ανάγνωση και η ακρόαση. Όπως επισημαίνει η κυρία Βασιλείου, στον Ορφέα αρέσει να διαβάζει τις πινακίδες που δείχνουν τη διαδρομή ή ονόματα πόλεων» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Επιπλέον, όπως διευκρινίζει, ο Ορφέας αρκετές φορές κάνει ερωτήσεις για τεχνολογικά θέματα και του αρέσει το GPS: «μπορεί να κάνει ερωτήσεις για οτιδήποτε τεχνολογικό, συνήθως ενθουσιάζεται πάρα πολλά με το GPS, θέλει να κρατεί ο ίδιος /το:/, το τηλέφωνο /να:/, να βλέπει την πορεία ή να ακούει τη, τη φωνή του GPS που μιλά» και να επαναλαμβάνει τα λόγια ή να ρωτά όταν δεν καταλαβαίνει κάτι» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Εκτός σπιτιού, ο Ορφέας τα απογεύματα πηγαίνει σε αθλοπαιδιές. Συγκεκριμένα παρακολουθεί μαθήματα Tae Kwon Do (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα όσα ανέφερε η μητέρα του παιδιού σχετικά με το ότι δεν ασχολείται με κινητικές δραστηριότητες. Πέραν από αυτό, κατά καιρούς, ως μέρος της ψυχαγωγίας τους εκτός σπιτιού, παρακολουθούν θεατρικές παραστάσεις μαζί με τη μητέρα του και επισκέπτονται τον ζωολογικό κήπο, (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Πέρα από τη μητέρα, σπόνσορα γραμματισμού για το παιδί αποτελεί η γιαγιά. Το παιδί περνά χρόνο στο σπίτι της γιαγιάς είτε παρακολουθώντας κινούμενα σχέδια στην τηλεόραση (Συνέντευξη 2, 18/01/2022) είτε παίζοντας έξω στην αυλή. Όπως εξηγεί η κυρία Βασιλείου, λόγω του ότι το σπίτι τους δεν έχει αυλή, το παιδί παίζει σε εξωτερικό χώρο μόνο όταν πάει στη γιαγιά του:

«έξω στην αυλή, επειδή είμαστε σε σπίτι που, που εν ανώγειος κατοικία, δηλαδή εν σαν το διαμέρισμα, εν έχουμε τη δυνατότητα να, να φκαίνουμε, αλλά όταν ο καιρός είναι καλός, ειδικά τους καλοκαιρινούς ή τους μήνες της άνοιξης και είμαστε στη γιαγιά που έχει αυλή, του αρέσει να είναι έξω. Ε, έχει ένα μικρό αυτοκινητάκι, του αρέσει να το κρατά να κάμνει βολτίτσες» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Επομένως, η ενασχόληση του παιδιού σε εξωτερικούς -κυρίως- χώρους στο σπίτι της γιαγιάς του, εμπλέκει το παιδί σε πρακτικές όπως ψυχαγωγία και διασκέδαση, ενισχύοντας, παράλληλα, την εμπλοκή του σε κινητικές δραστηριότητες. Τα μέσα (π.χ. τηλεόραση, αυτοκινητάκι) που υπάρχουν στο σπίτι της γιαγιάς αποτελούν πόρους για αυτές τις πρακτικές.

Οι οικογενειακές δραστηριότητες εκτός σπιτιού διευρύνονται και εμπλέκουν το παιδί και με άλλα μέλη της οικογένειας, καθιστώντας τα ως σπόνσορες γραμματισμού. Αυτή η θέση αντανακλά και τη σχέση του Ορφέα με τον θείο του. Ο θείος, που είναι μουσικός, ασχολείται με τον Ορφέα παίζοντας μαζί του μπάσο (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Επίσης, έχουν παρακολουθήσει μαζί ορισμένες συναυλίες (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Το παιδί φαίνεται να ασχολείται με τη μουσική, τόσο εντός σπιτιού όσο και εκτός. Ο θείος του αποτελεί σπόνσορα γραμματισμού για τον Ορφέα, εμπλέκοντάς τον σε δρώμενα και πρακτικές που αφορούν στη μουσική.

Σε αυτή την υποενότητα, είδαμε την αλληλεπίδραση του παιδιού κυρίως με τα άτομα του οικογενειακού του περιβάλλοντος στα διάφορα πλαίσια γραμματισμού, εντός και εκτός σπιτιού. Είδαμε τους κοινωνικούς χώρους στους οποίους κινείται και δρα το παιδί να

διευρύνονται μέσα από την εμπλοκή της γιαγιάς και του θείου στον γραμματισμό του. Βασικότερος, όμως, σπόνσορας γραμματισμού για τον Ορφέα είναι η μητέρα του, με την οποία περνάει τον περισσότερο χρόνο και με την οποία εμπλέκονται σε πολλές οικογενειακές δραστηριότητες και σε πρακτικές που προκύπτουν από την ενασχόλησή τους με διάφορα μέσα, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη υποενότητα. Για παράδειγμα, είδαμε τη μητέρα να προτρέπει το παιδί να ασχοληθεί με προγραμματικές ασκήσεις. Βλέπουμε τον σχολικό γραμματισμό και τις επιταγές του να επηρεάζουν τις στάσεις της μητέρας. Αντιθέτως, παρακολουθούμε τον Ορφέα να ασχολείται κυρίως μόνος με τα ψηφιακά μέσα, χωρίς η μητέρα να επεμβαίνει ή να προσπαθεί να τον κατευθύνει. Οι στάσεις και οι πεποιθήσεις της, κυρίως όσον αφορά στην τεχνολογία, φαίνεται να επηρεάζουν τις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται το παιδί στο σπίτι. Για αυτό τον λόγο, πιστεύω πως είναι σημαντικό να αναφερθώ στις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της μητέρας και στις απόψεις, στάσεις και πεποιθήσεις της ως προς την τεχνολογία.

4.1.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις

Ο τρίτος άξονας αφορά στις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της μητέρας του Ορφέα, της κυρίας Βασιλείου, και στις απόψεις, στάσεις και πεποιθήσεις της. Η ιστορία αυτή αποτελεί πόρο για τη μητέρα που μπορεί έμμεσα να επηρεάζει και το τι είναι διαθέσιμο και επιθυμητό για το παιδί, κυρίως όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα. Οι απόψεις και οι στάσεις της, που προκύπτουν έμμεσα από αυτά που αναφέρθηκαν στις προηγούμενες υποενότητες, αναλύονται σε μεγαλύτερο βάθος σε αυτή την υποενότητα, ούτως ώστε να διαφανεί τυχόν σχέση τους με τις πρακτικές που χρησιμοποιεί ο Ορφέας στο σπίτι. Προτού αναφερθώ στις απόψεις και τις ανησυχίες της μητέρας, θα παρουσιάσω το ψηφιακό, κυρίως, προφίλ της.

Όπως εξηγεί η κυρία Βασιλείου, όταν ήταν μικρή, δεν υπήρχαν τόσο πολλά ψηφιακά μέσα και ασχολούνταν με δραστηριότητες και παιχνίδια έξω στην αυλή κυρίως:

«εγώ όταν ήμουν πεντέμισι χρονών, επειδή μεγάλωνα τζιαι σε χωριό, τις πλείστες ώρες ήμουν έξω στην αυλή τζιαι έπαιζα με τους φίλους μου ή με τον αδερφό μου. Δεν είχαμε ούτε κινητά, η ώρα της τηλεόρασης ήταν περιορισμένη διότι, ε, είχαμε μόνο δύο κανάλια που έδειχναν cartoon σε συγκεκριμένες ώρες» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Επομένως, οι πόροι γραμματισμού όταν η κυρία Βασιλείου ήταν παιδί δεν αφορούσαν σε ψηφιακά μέσα, πέραν από την τηλεόραση, στην οποία η πρόσβαση ήταν

περιορισμένη. Όπως εξηγεί, η τεχνολογία ξεκίνησε να μπαίνει στη ζωή της όταν ήταν έφηβη, μέσω των υπολογιστών, που λειτουργούσαν ως πόροι γραμματισμού, ενώ δεν είχαν κινητά τηλέφωνα (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Αντιθέτως, τώρα η χρήση της τεχνολογίας από τη μητέρα αποτελεί μια ρουτίνα λόγω της εύκολης πρόσβασης και χρήσης. Σε αυτή την περίοδο της ζωής της ως ενήλικα, το κινητό τηλέφωνο αποτελεί έναν πολύ σημαντικό μέσο για αυτήν λόγω της ευχρηστίας του και της ταχύτητας στην πρόσβαση στις πληροφορίες:

«Τώρα, μετά τα smartphone, μπορώ να πω ότι ασχολούμαι με το κινητό ενώ παλαιότερα, ε, όχι...Πιο πολλά με το κινητό, με την εύκολη πληροφόρηση...την ευχρηστία του κινητού που σου δίνει τη δυνατότητα, είναι γρήγορο, δε βαριέσαι να περιμένεις για να δεις ή να κάνεις κάτι» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Παράλληλα, η κυρία Βασιλείου χρησιμοποιεί το κινητό για αλλά και την εφαρμογή Netflix για ψυχαγωγικούς σκοπούς (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Παρόλα αυτά, εξήγησε πως αν και κάποτε θα διαβάσει διαδικτυακά βιβλία, τις πλείστες φορές διαβάζει σε έντυπη μορφή. Επομένως, αν και η πρακτική της ανάγνωσης με σκοπό την πληροφόρηση γίνεται μέσω των ψηφιακών μέσων, η ανάγνωση για χαλάρωση επιτυγχάνεται μέσω βιβλίων που λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού:

«Κάποτε χρησιμοποιώ το Kindle για να διαβάζω βιβλία, αλλά κυρίως τα βιβλία τα διαβάζω σε έντυπη μορφή. Θα /διαβάσω:/ κάποιες σελίδες του βιβλίου το βράδυ στο κινητό αν και συνήθως το κάνω χρησιμοποιώντας κανονικό βιβλίο. Δηλαδή το βράδυ μπορεί να διαβάσω το βιβλίο μου.» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Για την ενημέρωσή της όμως, θα ασχοληθεί μόνο με ηλεκτρονικές πηγές. Δε θα χρησιμοποιήσει έντυπες εφημερίδες ή έντυπα περιοδικά (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Γενικότερα, στην προσωπική ζωή της κυρίας Βασιλείου, η παρουσία στη ζωή της και η χρήση ψηφιακών μέσων αυξήθηκε σταδιακά, ειδικά όσο άλλαζε η τεχνολογία. Πλέον, χρησιμοποιεί εκτενώς τα ψηφιακά μέσα στην προσωπική της ζωή για ποικίλους σκοπούς αλλά διατηρεί την προτίμηση σε μη ψηφιακές πρακτικές σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Παράλληλα, η τεχνολογία αποτελεί και κομμάτι της δουλειάς της. Ο υπολογιστής λειτουργεί ως μέσο το οποίο τη βοηθά στην προετοιμασία της για το σχολείο, ενώ κατά τη διάρκεια της καραντίνας, ο υπολογιστής αποτελούσε και το μόνο μέσο για επικοινωνία με τους/τις μαθητές/τριές της:

«Σε επαγγελματικό επίπεδο, χρησιμοποιώ τον υπολογιστή για να ετοιμάσω φυλλάδια ή για να βρω υλικό από το διαδίκτυο. Ε, όταν είχαμε το lockdown, χρησιμοποιούσαμε συνέχεια τη, την Teams για να επικοινωνήσουμε με τους μαθητές μας, να κάνουμε τα μαθήματά μας σε όλο τον πρωινό χρόνο (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Όπως προκύπτει από τα πιο πάνω, η κυρία Βασιλείου θεωρεί πως η εμφάνιση της τεχνολογίας άλλαξε τις συνήθειές της και τον τρόπο με τον οποίο χαλαρώνει και ψυχαγωγείται, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο ασκεί το επάγγελμά της. Παρόλο που αναφέρει ότι η ταχύτητα και η ευχρηστία των ψηφιακών μέσων αποτελούν στοιχεία που ενθουσιάζουν, επισημαίνει ότι ταυτόχρονα αυτά εθίζουν, σε σημείο που εγκαταλείπονται συνήθειες που τη χαλάρωναν και αντικαθίστανται από τη χρήση των ψηφιακών μέσων:

«Σίγουρα άλλαξε...από τον καιρό που, όπως είπα πριν, έχουν γίνει έξυπνες αυτές οι συσκευές. /E: /, ε, δηλαδή θυ-- εγώ θυμούνται τον εαυτό μου να ενθουσιάζεται με το πρώτο I-pad που είχε βγει ή με τα smartphone, το πόσο εύχρηστα ήταν, το πόσο γρήγορα ήταν, το πόσο γρήγορη πρόσβαση είχες στην πληροφορία. Εμ, ακόμα και το scroll up, scroll down σε εθίζει, δηλαδή το κάνεις κάποτε μηχανικά, χωρίς να βλέπεις ή να διαβάζεις αυτά που είναι μπροστά σου. Δηλαδή αντί να χαλαρώνουμε πλέον διαβάζοντας ένα βιβλίο ή πηγαίνοντας μια βόλτα, το κάνουμε με το κινητό ή με το tablet μας» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Μέσα από τα λόγια της, η κυρία Βασιλείου αφήνει να φανεί πώς ιεραρχεί η ίδια τις ψηφιακές και μη ψηφιακές πρακτικές. Αναφέρει πως θα μπορούσε να χαλαρώσει διαβάζοντας ένα βιβλίο, αλλά αντί αυτού -το οποίο φαίνεται να θεωρεί σημαντικότερο-, περνά τον χρόνο της σε ψηφιακά μέσα. Εξηγεί πως η τεχνολογία επηρεάζει τη ζωή και την καθημερινότητά της και ίσως να σπαταλά χρόνο ασχολούμενη με αυτή, χωρίς να χρειάζεται, ενώ θα μπορούσε να ασχοληθεί με κάτι άλλο (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Όπως φαίνεται από τα ακόλουθα αποσπάσματα, θεωρεί φυσιολογικό και σημαντικό το να ασχοληθούν τα παιδιά με την τεχνολογία, αφού αποκτούν σημαντικές δεξιότητες: «τα παιδιά στο, θα δουν /τα:/ τραγούδια τους, θα δουν τα cartoon τους» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021), «για τα παιδιά, νομίζω ότι όποια ηλικία και να έχουν, τους αρέσει να, να χρησιμοποιούν τα tablet να παίζουν ή να βλέπουν βίντεο» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021), «εν σημαντικές δεξιότητες το ότι ξέρει να χρησιμοποιεί τα tablet, τις τηλεοράσεις, κτλ» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Παρόλα αυτά, εξηγεί ότι πρέπει να υπάρχουν όρια στον χρόνο χρήσης τους: «σίγουρα αν τους αφήσεις πολλήν ώρα, όσην ώρα τους αφήσεις θα

ασχολούνται με αυτό γι' αυτό θέλουν τα όριά τους» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Η κυρία Βασιλείου φαίνεται να βάζει όρια στον Ορφέα, αφού το παιδί θα ζητήσει την έγκρισή της, κυρίως κατά την ενασχόλησή του με πόρους που αφορούν σε ψηφιακά μέσα, όπως για παράδειγμα να δει τηλεόραση (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Επιπλέον, πιστεύει ότι ανάλογα με την ηλικία, τα όρια επαναπροσδιορίζονται. Εξηγεί πώς όταν ήταν πιο μικρός, αν και ζητούσε το κινητό, δεν του το έδιναν ενώ μεγαλώνοντας, τον αφήνουν να το χρησιμοποιεί (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Επιπρόσθετα, πιστεύει πως η στάση της προς την τεχνολογία και η ενασχόλησή της με αυτή, επηρεάζει και τη στάση και χρήση του παιδιού:

«αν /εγώ:/ κρατώ το κινητό συνέχεια δε θα του δώσω σημασία, θα ζητά κι εκείνος να κρατά το δικό του το tablet συνέχεια. Οπότεν /πρέπει:/ να περιορίζεται συνέχεια και από τον γονέα έτσι ώστε /να:/ να μην κάνει πολλή χρήση το παιδί» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Μέσα από αυτά τα αποσπάσματα προβάλλονται καθιερωμένες αντιλήψεις σχετικά με τον χρόνο που αφιερώνουν τα παιδιά στην ενασχόλησή τους με ψηφιακά μέσα αλλά και ως προς το ότι η μητέρα είναι υπεύθυνη να περιορίσει αυτόν τον χρόνο και να δώσει το «σωστό» παράδειγμα.

Παρόλα αυτά, θεωρεί πως η τεχνολογία και τα ψηφιακά μέσα αποτελούν σημαντικούς πόρους γραμματισμού για τον Ορφέα, αφού τον βοήθησαν όσον αφορά στη γλωσσική του ανάπτυξη, τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά. Μέσω αυτών αναπτύχθηκε το λεξιλόγιό του και στις δύο γλώσσες. Όπως επισημαίνει:

«...εγώ νομίζω ότι έχει άμεση σχέση γιατί εμένα ο γιός μου έχει μάθει πάρα πολλές λέξεις και μέσω των ηλεκτρονικών παιχνιδιών αλλά και μέσω των βίντεο, των τραγουδιών που βλέπει, των cartoon. Ε, έχει πλούσιο λεξιλόγιο και στα ελληνικά αλλά και στα αγγλικά. Και, /επίσης:/, εντάξει, είχαμε μάθει φωνολογικά το αλφάβητο μαζί από όταν ήταν δύο χρονών και φαίνεται /ότι:/ έχει αποκτήσει τη δεξιότητα της ανάγνωσης γιατί χωρίς να του διδάξει κάποιος να διαβάζει, μπορεί τώρα να διαβάζει και ελληνικά και αγγλικά» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Επομένως, από τη μια βλέπουμε την ανησυχία της κυρίας Βασιλείου για το παιδί της όσον αφορά στην εκτεταμένη χρήση ψηφιακών μέσων που μπορεί να οδηγήσει σε εθισμό και επομένως την ανάγκη να θέσει όρια και από την άλλη το αναπόφευκτο δικαίωμα και η ανάγκη (βάσει των δεδομένων της σημερινής εποχής) του παιδιού να συμμετέχει σε

πρακτικές που προσφέρουν τα ψηφιακά μέσα, αναπτύσσοντας παράλληλα και σημαντικές δεξιότητες και δυνατότητες.

Η μητέρα αναγνωρίζει την ύπαρξη ρουτίνας στην καθημερινότητα του παιδιού της καθώς και τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά του. Όπως εξηγεί: «...υπάρχει ρουτίνα, υπάρχουν /κάποια:/ παιχνίδια ή δραστηριότητες που τον ενδιαφέρουν περισσότερο και κάποιες που δεν τον ενδιαφέρουν καθόλου.» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Αντιλαμβάνεται ότι στο παιδί της αρέσει αυτή η ρουτίνα και δεν το ενοχλεί να κάνει ή να δει κάτι ξανά και ξανά αλλά, αντιθέτως, το προτιμά (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Όπως εξηγεί η κυρία Βασιλείου, το παιδί: «βλέπει τες τόσες πολλές φορές τες ίδιες [ταινίες] /που:/ εν δοκιμάζει κάτι καινούριο, άμαν του αρέσει κάτι βλέπει το συνέχεια, που μαθαίνουμε τους διαλόγους απ' έξω» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Όπως φαίνεται από πιο πάνω, η κυρία Βασιλείου αναγνωρίζει τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα του παιδιού της, που μπορούν να συνδεθούν με τους ρόλους, αλλά και τα όρια δράσης και πρωτοβουλίας που μπορεί να αναλάβει ο Ορφέας. Η κυρία Βασιλείου προσπαθεί να βάζει όρια στο παιδί της, σεβόμενη όμως τις επιλογές και τις απόψεις του. Όπως εξηγεί, πάντα ρωτά το παιδί πριν οργανώσει κάποια δραστηριότητα, αφού αν δε συμφωνεί δε θα θέλει να συμμετάσχει:

«Δεν οργανώνω τίποτε αν δεν έχω πρώτα την έγκρισή του, διότι είναι και δύσκολο παιδί. Όταν αποφασίσω να κάνουμε κάτι το οποίο δεν το θέλει, για παράδειγμα, να πάμε, ε, κάποια μαθήματα μουσικής /ή:/ αθλοπαιδιών ή να αγοράσω κάτι το οποίο δεν το θέλει, δε θα έχει κάποιο αποτέλεσμα. Οπότε αν δε συζητήσω μαζί του πρώτα, τι θέλει να κάνει, τι θέλει να μάθει δεν, δεν προχωρώ» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Επιπλέον, οι επιλογές τους εξαρτώνται από το τι αρέσει στο παιδί. Θα κινηθεί βάσει των ενδιαφερόντων του, όπως έχει γίνει και με τη μουσική. Το ίδιο το παιδί αποφάσισε πως θέλει να ασχοληθεί με το μπάσο:

«Τζιαι επίσης βλέπω ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του. Για παράδειγμα, με το θέμα του μπάσου, ο ίδιος ζήτησε ότι θέλει να ξεκινήσει μαθήματα μπάσου, έχουμε αγοράσει το μικρό το μπάσο και περιμένουμε ε να είναι σίγουρος ή να μας πει ο δάσκαλος ότι είναι σε ηλικία που μπορεί να ξεκινήσει, για να το κάμνει» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Στο σπίτι φαίνεται να κυριαρχούν οι επιλογές του Ορφέα όσον αφορά στους πόρους γραμματισμού που αφορούν στην ψυχαγωγία του. Για παράδειγμα, στην τηλεόραση θα

παρακολουθήσουν κάτι που αρέσει στον Ορφέα και όχι κάτι που θα επιλέξει η κυρία Βασιλείου (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Σύμφωνα με την κυρία Βασιλείου, ο Ορφέας προτιμά να είναι με άλλους όταν παίζει παρά να παίζει μόνος, για αυτό και τα παιχνίδια του τα μεταφέρει από το δωμάτιό του στον χώρο που βρίσκονται οι υπόλοιποι (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Σε αυτό το σημείο επανέρχεται το ζήτημα της σχεσιακότητας. Φαίνεται πως το παιδί προτιμά να έχει συμμετέχοντες-σπόνσορες γραμματισμού κατά την ενασχόλησή του με τις διάφορες πρακτικές, παρά να είναι μόνο του. Ακόμη, προτιμά να ασχολείται με πόρους γραμματισμού που το προκαλούν να σκεφτεί: «Γενικά ενθουσιάζεται να παίζει με παιχνίδια /που:/ εν για πιο μεγάλους. Ίσως το βλέπει έτσι σαν πρόκληση. Να θικεβάσει τες κάρτες της Μονόπολης, να /σκεφτεί:/, να δώσει λεφτά, να κάμει υπολογισμούς» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Η κυρία Βασιλείου πιστεύει πως για την ηλικία του παιδιού της δεν είναι συνηθισμένο να ενδιαφέρεται τόσο να διαβάσει και να παίζει με επιτραπέζια (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Την προβληματίζει το γεγονός ότι ο Ορφέας δε δείχνει προτίμηση σε πόρους και πρακτικές που σχετίζονται με κίνηση, όπως ο αθλητισμός:

«//Το μόνο που με προβληματίζει// είναι το /ότι:/ παρόλο /που:/ είναι και αγόρι, ε, μικρής ηλικίας, δεν, δεν του αρέσει ιδιαίτερα να παίζει παιχνίδια που έχουν πολλή κίνηση ή να ασχολείται /με:/ /κάποιο:/ ά-- με τον αθλητισμό...Ναι, πηαίνουμε τζιαι κάμνουμε Tae Kwon Do το οποίο εν το μόνο που έδειξε ενδιαφέρον τζιαι θέλησε να κάμνει μετά που πολλή διαπραγμάτευση που έκαμα μαζί του. Αλλά νομίζω ότι αν του ελαλούσα ότι εν θα ξαναπάμε ότι εν θα είσιεν πρόβλημα» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022).

Αυτό γιατί το παιδί δεν επιζητά να ασχοληθεί με πρακτικές που σχετίζονται με κίνηση, αντιθέτως, ίσως και να το κάνει χωρίς να το θέλει πραγματικά: «είναι με λίγη πίεση που κάνουμε αυτές τις αθλητικές δραστηριότητες» (Συνέντευξη 2, 18/01/2022). Η μητέρα προβληματίζεται σχετικά με αυτό, γιατί σύμφωνα με την εικόνα που έχουμε στο μυαλό μας για το τι είναι «παιδί» και τι είναι «αγόρι», θεωρεί ότι θα έπρεπε να είναι κινητικό. Σε αυτό το σημείο φαίνεται πως τα περιθώρια δράσης του παιδιού περιορίζονται από τη μητέρα - ίσως λόγω αυτής της αντίληψης για το ότι τα παιδιά πρέπει να είναι κινητικά αλλά και λόγω στερεοτύπων φύλου-, αφού ο Ορφέας παρακολουθεί τα μαθήματα Tae Kwon Do μετά από παρότρυνση-πίεση. Η κυρία Βασιλείου επανέρχεται σε αυτή την αντίληψη, αναφέροντας πως θα προτιμούσε το παιδί της να ενδιαφέρεται περισσότερο για πρακτικές στις οποίες η αυλή και γενικότερα το «έξω» δρουν ως πόροι γραμματισμού: «θα ήθελα πιο πολύ /να:/ να

/ενδιαφέρεται:/ πιο πολύ για το παιχνίδι εκτός, outdoor playing, δηλαδή να παίζει έξω στην αυλή ή να παίζει, να τρέξει, /ε:/ να, να κάμει βόλτα, /ε:/ να, να παίζει ποδόσφαιρο /ή:/ να του αρέσει, ε, μια αθλητική δραστηριότητα» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Επιπρόσθετα, η κυρία Βασιλείου επισημαίνει πως θα ήθελε ο Ορφέας να ασχολείται περισσότερο με πρακτικές γραμματισμού που δε σχετίζονται με την τεχνολογία: «θα ήθελα να ασχολείται λιγότερο με τα ηλεκτρονικά μέσα και περισσότερο με τη ζωγραφική ή με τη γραφή ή με το να διαβάσει κάτι.» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Μέσα από το συγκεκριμένο απόσπασμα φαίνεται ο τρόπος με τον οποίο η ίδια ιεραρχεί τις ψηφιακές και μη ψηφιακές πρακτικές, με τον έντυπο γραμματισμό να προβάλλεται ως «ανώτερος» του ψηφιακού.

Στην οικογένεια Βασιλείου φαίνεται να επικρατούν ορισμένες παγιωμένες αντιλήψεις σχετικά με την τεχνολογία και το παιδί. Ουσιαστικά, η κυρία Βασιλείου θεωρεί πως η χρήση της τεχνολογίας μπορεί να είναι εθιστική και να σπαταλά χρόνο από άλλες, ίσως πιο σημαντικές πρακτικές. Παρόλα αυτά, θεωρεί πως η ψηφιακή τεχνολογία αποτελεί σημαντικό πόρο γραμματισμού για τα παιδιά αλλά και αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητάς τους, αν και θα ήθελε το παιδί της να ασχολείται λιγότερο με αυτή. Η επιθυμία του Ορφέα για ενασχόληση με ηλεκτρονικούς πόρους αφήνει να φανούν στάσεις και ιεραρχίες ανάμεσα στις διάφορες πρακτικές γραμματισμού, αφού η κυρία Βασιλείου θεωρεί πως θα ήταν καλύτερα το παιδί της να ασχολείται με πόρους γραμματισμού που αφορούν σε έντυπα μέσα και σε αθλητικές δραστηριότητες παρά σε ψηφιακά μέσα. Μέσα από αυτά φαίνεται πως στην οικογένεια Βασιλείου επικρατούν κάποιες εδραιωμένες αντιλήψεις σχετικά με το παιδί και την παιδικότητα, που θέλουν το παιδί να είναι ασχολείται με συγκεκριμένες δραστηριότητες μέσω των οποίων, για παράδειγμα, το παιδί γίνεται κινητικό ή έρχεται σε επαφή με χειροπιαστά αντικείμενα. Οι απόψεις της μητέρας φαίνεται να σχετίζονται με τα περιθώρια δράσης του παιδιού, αφού έρχονται να επιβάλουν, με έμμεσο τρόπο, στο παιδί πως πρέπει να συμπεριφέρεται ανάλογα με την ηλικία του (π.χ. να ασχολείται με κινητικές δραστηριότητες) αλλά και στη μητέρα τι πρέπει να αναμένει από το παιδί, οπότε η ίδια τον παροτρύνει προτείνοντάς του π.χ. να παρακολουθήσει μαθήματα Tae Kwon Do.

Συνοψίζοντας, η περίπτωση του Ορφέα και γενικώς της οικογένειας Βασιλείου μάς βοηθά να αναγνωρίσουμε μια ποικιλία γραμματισμών που ιεραρχούνται, με τον έντυπο γραμματισμό να θεωρείται ανώτερος. Η μαζική κουλτούρα παίζει σπουδαίο ρόλο στις επιλογές του παιδιού, τόσο σε ψηφιακές όσο και σε μη ψηφιακές πρακτικές. Γενικότερα υπάρχει ρευστότητα στις πρακτικές γραμματισμού του. Κατά την εμπλοκή του με τις

διάφορες πρακτικές, το παιδί επιζητά την παρέα άλλων ατόμων, γεγονός που προβάλλει έντονα την ιδέα της σχεσιακότητας. Λόγω και της σύνθεσης της οικογένειας, βασικότερος σπόνσορας γραμματισμού για τον Ορφέα είναι η μητέρα του, της οποίας οι στάσεις και πεποιθήσεις, κυρίως για την τεχνολογία, φαίνεται να επηρεάζουν τις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται το παιδί στο σπίτι. Τέλος, παρατηρούμε ότι το παιδί επιλέγει να κάνει κάτι, όταν αυτό έχει κάποιο νόημα για τον ίδιο. Παρόλα αυτά, τόσο ο σχολικός γραμματισμός όσο και ορισμένες εδραιωμένες αντιλήψεις για την παιδικότητα, ειδικά σε σχέση με την τεχνολογία, έρχονται να ορίσουν τα περιθώρια δράσης του.

4.2. Οικογένεια Γεωργίου

Η δεύτερη περίπτωση αφορά στην οικογένεια Γεωργίου, μια τετραμελή οικογένεια με ικανοποιητικές απολαβές για κάλυψη των βασικών αναγκών και πέρα από αυτές. Η κυρία Γεωργίου είναι 44 ετών και είναι εκπαιδευτικός δημοτικής εκπαίδευσης. Ο κύριος Γεωργίου είναι 45 ετών και είναι ιδιωτικός υπάλληλος. Έχουν δύο παιδιά· ένα κορίτσι δεκαπέντε χρονών κι ένα αγόρι οχτώ χρονών. Στην παρούσα έρευνα, θα εστιάσουμε στον Άγγελο, στον γιο της οικογένειας και στις πρακτικές γραμματισμού τόσο αυτού όσο και της οικογένειάς του, όπως περιγράφονται από τη μητέρα του. Τα άτομα που εμπλέκονται στις πρακτικές γραμματισμού του Άγγελου είναι κυρίως η μητέρα του, αλλά και ο πατέρας και η αδερφή του. Παλαιότερα, όταν ήταν μικρότερος, εμπλέκονταν και οι γιαγιάδες και οι παππούδες, αφού τον φρόντιζαν όταν δούλευαν οι γονείς του. Στον Άγγελο αρέσει ιδιαίτερα να παίζει παιχνίδια στο PlayStation. Είναι η κύρια του ασχολία το απόγευμα μετά το σχολείο, ενώ τις μέρες που δεν πηγαίνει σχολείο, ασχολείται με αυτό και το πρωί και το απόγευμα.

4.2.1. Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι που τις Συνδιαμορφώνουν

Ο πρώτος άξονας βάσει του οποίου θα σχολιαστούν τα δεδομένα που προέκυψαν από την οικογένεια Γεωργίου αφορά στις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκονται και στους πόρους που συνδιαμορφώνουν τις πρακτικές αυτές. Αρχικά, η καθημερινότητα στην οικογένεια Γεωργίου παρουσιάζει διαφοροποιήσεις το καλοκαίρι σε σχέση με τις υπόλοιπες εποχές λόγω του ότι, και σε αυτή την περίπτωση, η μητέρα είναι εκπαιδευτικός και το καλοκαίρι δεν εργάζεται. Παρόλα αυτά, τόσο το καλοκαίρι όσο και το υπόλοιπο διάστημα, η οικογένεια ασχολείται με πλήθος πρακτικών γραμματισμού. Τόσο κατά τη διάρκεια των διακοπών όσο και κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του σχολείου, τα ψηφιακά μέσα αλλά και τα επιτραπέζια παιχνίδια συνδιαμορφώνουν πρακτικές γραμματισμού όπως η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών, η ανάγνωση, η παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό

περιβάλλον, η αναζήτηση πληροφοριών, η ακρόαση σε συνδυασμό με το παιχνίδι και την ψυχαγωγία. Επιπλέον, πρακτικές όπως η ανάγνωση, η γραφή και η αφήγηση με βάση τα έντυπα μέσα, προκύπτουν μέσα από την κατ' οίκον εργασία και το διάβασμα βιβλίων. Το πλήθος των πρακτικών και η διαφοροποίηση που εμφανίζουν σε διαφορετικές φάσεις του χρόνου συνοψίζεται στο πιο κάτω απόσπασμα, στο οποίο η κυρία Γεωργίου εξηγεί με ποιο τρόπο ο Άγγελος οργανώνει τον χρόνο του μέσα στη μέρα και με ποιες δραστηριότητες αποφασίζει να ασχοληθεί.

«Κατά τη διάρκεια, ας πούμε, της εργασίας του σχολείου, /ε:/ ο γιός μου εν να παίζει PlayStation το απόγευμα, αυτές τις δύο ώρες, ας πούμε μετά το μεσημεριανό, μετά που εν να διαβάσει τα μαθήματά του... Τζιαι παιχνίδια επιτραπέζια ή κάτι, μπορεί να γίνει μια φορά την εβδομάδα...Στις διακοπές θα ξυπνήσουμε, εν να χρησιμοποιήσουμε το κινητό, ε, ακόμα κατά τη διάρκεια του πρωινού, ο γιός μου εν να βλέπει στο κινητό του YouTube και τα λοιπά, κάποια βίντεο και αργότερα εν να συνεννοηθεί με κάποιους φίλους του που θα παίζουν online παιχνίδια στο PlayStation. Το απόγευμα ξανά ο γιός μου εν να παίζει πάλε στο PlayStation κάποια παιχνίδια με άλλους φίλους του...μπορεί να παίζει κάποια επιτραπέζια μαζί μου...Να ενασχοληθεί με παιχνίδι ρόλων ή να διαβάσει ένα βιβλίο εν πιο συχνό κατά τη διάρκεια των διακοπών» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Η κύρια διαφορά που εντοπίζεται στην καθημερινότητά τους στις διακοπές αφορά στο ότι αυτό το διάστημα η ενασχόλησή τους με ψηφιακά μέσα είναι πολύ πιο συχνή σε σχέση με το υπόλοιπο διάστημα που είναι περιορισμένος ο χρόνος τους (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Όπως επισημαίνει η κυρία Γεωργίου: «...κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, το, ο γιος μου ασχολείται με το Play Station πέντε-έξι ώρες τη μέρα, ενώ κατά τη διάρκεια του σχολείου εν να περιοριστεί στις δύο-τρεις ώρες [τη μέρα]» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

4.2.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα, ο Άγγελος ξέρει και χρησιμοποιεί διάφορες συσκευές που συνδέονται με συγκεκριμένες πρακτικές. Το κινητό τηλέφωνο, το οποίο απέκτησε τα τελευταία δύο-τρία χρόνια, το χρησιμοποιεί για ψυχαγωγία και ενημέρωση. Σε σχέση με την ψυχαγωγία, με τη χρήση του κινητού τηλεφώνου συνδιαμορφώνονται πρακτικές όπως η εμπλοκή σε ψηφιακό παιχνίδι, η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών και η αναζήτηση πληροφοριών αφού ο Άγγελος το χρησιμοποιεί για να παίζει το παιχνίδι Brawl Stars (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 9) ή για να δει κάποια βίντεο στο YouTube (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Παίζει παιχνίδια στο κινητό	Καθημερινά	Brawlstars - 1 ώρα
-----------------------------	------------	--------------------

Εικόνα 9

Στο YouTube, ο Άγγελος αναζητεί ποικιλία κειμένων, όπως βίντεο με ηλεκτρονικά παιχνίδια, βίντεο με σχολιασμό παιχνιδιών από gamers, αλλά και βίντεο που δεν αφορούν σε παιχνίδια, όπως βίντεο με ζώα. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι ο Άγγελος χρησιμοποιεί το YouTube ως gamer, κάτι που σχετίζεται και με το ότι αφιερώνει τον περισσότερο μη σχολικό του χρόνο στο PlayStation:

«Έν μπαίνει σε άλλες εφαρμογές. Μόνο στο YouTube στο οποίο βλέπει πάλε βίντεο σχετικά με παιχνίδια ηλεκτρονικά, διάφορους gamers που μπορεί να σχολιάζουν ένα παιχνίδι ή να του δείξουν πώς να προχωρήσει στο επόμενο στάδιο. /Ε:/ κάποιες φορές μπορεί να /δει:/ του τύπου θάλασ--, άγρια ζώα της θάλασσας» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Παράλληλα, το κινητό τηλέφωνο το χρησιμοποιεί και για παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό περιβάλλον, αλλά και για παραγωγή και ακρόαση φωνητικού κειμένου. Συγκεκριμένα, το χρησιμοποιεί για να στείλει μηνύματα στη γιαγιά του, αλλά και για να επικοινωνήσει με φίλους του ή με τη μητέρα του, κυρίως μέσω φωνητικών μηνυμάτων, χρησιμοποιώντας το Viber. Το Viber ως εφαρμογή επαναπροσδιορίζει την επικοινωνία με ένα υβριδικό τρόπο, αφού δίνει τη δυνατότητα για φωνητική επικοινωνία σε ένα περιβάλλον που, αρχικά τουλάχιστον, στηριζόταν στον γραπτό λόγο και την εικόνα (emojis). Επομένως, μορφές επικοινωνίας που υπήρχαν και στο παρελθόν, όπως για παράδειγμα τα τηλέφωνα, λειτουργούν πλέον με τη δυναμικότητα των νέων μέσων, παρέχοντας πολλές, νέες δυνατότητες, όπως η άμεση και εύκολη καταγραφή ήχου/ηχογράφησης:

«Αν τζιαι, με τους φίλους του που έχουν την ομάδα στο Viber, προτιμούν τα φωνητικά μηνύματα. Μιλούν, ας πούμε, για να πουν κάτι στον άλλο. Αν θα γράψουν, εν να γράψουν κάτι μικρό... Ακόμα τζιαι σε μένα, μπορεί, έτσι, να τον πιάσω τηλέφωνο όταν είμαι εκτός σπιτιού, του τύπου να θκιαλέξει ποια που τες δύο μπλούζες που 'ν να του στείλω φωτογραφία, να 'μαι σε κατάσταση, εν να μου στείλει φωνητικό μήνυμα «θέλω τη μπλε,» ας πούμε. Εν θα το γράψει» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Σύμφωνα με τη μητέρα του, ηλεκτρονικό υπολογιστή χρησιμοποιούσε ο Άγγελος μόνο στην καραντίνα για πρακτικές όπως η ανάγνωση, η ακρόαση και η παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό περιβάλλον που όμως αφορούσαν τα μαθήματα του σχολείου που διεξάγονταν διαδικτυακά. Τον υπολογιστή τον χρησιμοποιούσε μαζί με τη μητέρα του, η οποία έπαιρνε τον ρόλο του σπόνσορα γραμματισμού σε αυτή την περίπτωση: «Υπολογιστή, όμως, όι, εν χρησιμοποιεί ο Άγγελος. Μόνο στις περιόδους που ήταν η καραντίνα που εχρησιμοποιούσε λόγω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, μαζί μου. Τα υπόλοιπα, μόνος του» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Αυτό δείχνει ότι στην περίπτωση του Άγγελου, ο υπολογιστής συνδέεται περισσότερο με τον σχολικό γραμματισμό παρά με πρακτικές γραμματισμού του παιδιού στο σπίτι. Ίσως αυτή να είναι η μοναδική λειτουργία του υπολογιστή στο σπίτι και για αυτό ο Άγγελος να μην ασχολείται μαζί του, αφού καλύπτεται από τα υπόλοιπα ψηφιακά μέσα.

Ο Άγγελος απέκτησε το PlayStation, που αποτελεί βασικό πόρο γραμματισμού για πρακτικές όπως η εμπλοκή σε ψηφιακό παιχνίδι και η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών, τα τελευταία δυο με τρία χρόνια. Με βάση όσα αναφέρει η μητέρα του, για τον Άγγελο, το PlayStation, πέρα από το παιχνίδι και την ψυχαγωγία, φαίνεται να προσφέρει και δυνατότητες/ευκαιρίες για δημιουργία:

«Έχει φτιάξει τον εαυτό του, την αδερφή του και το σκυλάκι μας τη Λίζα με τουβλάκια. Πώς, ας πούμε, τώρα εσύ πραγματικά κρατάς τα Lego, /ε:/ τζιαμαί γίνεται στο Minecraft...έφτιαξε ολόκληρη πόλη. Δηλαδή σχολείο, νοσοκομείο, δρόμους, ε, τρένο...Τα πάντα φτιάχνονται που τρισδιάστατα σχήματα. Τουβλάκια...Υπάρχει επιλογή που υλικά, αντικείμενα, /ε:/ χαλάς, χτίζεις. Ας πούμε, τούτο που έφτιαχνε, ενώ πάντα μπορεί να έφτιαχνε κάτι, π.χ. να γράψει ακόμα τζια το όνομά του, ε, κάτι μικρό, μεμονωμένο, ε, τούτο το διάστημα έφτιαξε έτσι ολόκληρη πόλη» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Στην Εικόνα 10 βλέπουμε τον Άγγελο, την αδερφή του και το σκυλάκι τους, όπως τους αποτύπωσε ο Άγγελος στο Minecraft, σύμφωνα με την κυρία Γεωργίου.

Εικόνα 10

Από την άλλη, στην Εικόνα 11 βλέπουμε την πόλη που έχει δημιουργήσει ο Άγγελος στην ίδια εφαρμογή. Οι δύο εικόνες δείχνουν την πρόοδο που έχει κάνει το παιδί στο συγκεκριμένο παιχνίδι. Ταυτόχρονα, είναι φανερό πως ο Άγγελος «εργάστηκε» πολύ και για αρκετές ώρες ούτως ώστε να καταφέρει να δημιουργήσει την Εικόνα 11, με τόσες λεπτομέρειες.

Εικόνα 11

Μέσα από το ψηφιακό παιχνίδι, όπως και με την ενασχόλησή του Άγγελου με το YouTube που αναφέρθηκε προηγουμένως, αρχίζει να διαμορφώνεται ένας ρόλος και μια σχετικά σταθερή κοινωνική ταυτότητα για αυτόν ως gamer, ο οποίος ξεκινώντας από απλές φιγούρες, κατάφερε να φτιάξει ολόκληρη ψηφιακή πόλη.

Ο χώρος στον οποίο το παιδί παίζει PlayStation είναι το σαλόνι. Παίζει καθημερινά, το απόγευμα, αφού διαβάσει τα μαθήματα του σχολείου ενώ το Σαββατοκύριακο συνηθίζει

να παίζει και το πρωί και το απόγευμα (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Συμμετέχοντες/σπόνσορες γραμματισμού σε αυτές τις πρακτικές είναι ο κύριος Γεωργίου, ο πατέρας του Άγγελου, και η αδερφή του, με τους οποίους παίζουν πολλές φορές παιχνίδια στο PlayStation (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Άλλοι συμμετέχοντες είναι φίλοι και συμμαθητές του που παίζουν μαζί έστω και αν δε βρίσκονται στον ίδιο φυσικό χώρο:

«Μπορεί να παίζει με άλλους φίλους του, συμμαθητές του που έχουν μια ομάδα στο Viber τζιαι τηλεφωνιούνται /εμ:/ έτσι ώστε την ίδια στιγμή να 'ν ταυτόχρονα online /τζιαι:/, στο Fortnite βασικά που παίζουν μαζί με τους συμμαθητές του, τρεις-τέσσερις συμμαθητές του, τζιαι παίζουν μαζί. Άρα όταν εν να 'ν, όταν εν να 'ν τζιαι τζείνοι, ας πούμε, online τζιαι απόγευμα, άσχετο που εν να ξανάπαιξε το πρωί, εν να ξαναπαίζει... Αν δεν εν online οι φίλοι του να παίζει μαζί τους ή να εν επιλογή του πάλε να παίζει μόνος του» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Μέσα από το απόσπασμα αυτό φαίνεται η ποικιλία των ψηφιακών πρακτικών γραμματισμού που αναδύεται από και πλαισιώνει το ψηφιακό παιχνίδι του Άγγελου με τους φίλους του· πρακτικές όπως η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών (Viber, Fortnite) και η επικοινωνία σε συνδυασμό με το παιχνίδι και την ψυχαγωγία. Μέσα από τα λόγια της κυρίας Γεωργίου φαίνεται η επιθυμία/ανάγκη του παιδιού να παίζει με άλλα άτομα, είτε είναι ο πατέρας και η αδερφή του είτε είναι οι συμμαθητές και φίλοι του, βλέποντάς τον να επιδιώκει ανάπτυξη και συντήρηση σχέσεων. Παρόλα αυτά, βλέπουμε τον Άγγελο να παίζει και μόνος του είτε όταν οι φίλοι του δεν είναι ενεργοί στο παιχνίδι είτε από επιλογή.

Στο ψηφιακό παιχνίδι του Άγγελου είναι επίσης εμφανή στοιχεία της μαζικής κουλτούρας, που – όπως και στην περίπτωση του Ορφέα – αποτελεί σημαντικό πόρο γραμματισμού που παίρνει διάφορες μορφές. Πέρα από το PlayStation και τα παιχνίδια που παίζει σε αυτό και που αποτελούσαν τα πλέον δημοφιλή σε χρήστες κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, η μαζική κουλτούρα είναι εμφανής και στις ταινίες αλλά και σε στολές ηρώων που έχει ο Άγγελος. Λίγο πριν από την τελευταία συνέντευξη με τη μητέρα του, ο Άγγελος είχε αποκτήσει καινούριο παιχνίδι Spiderman (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 12) στο PlayStation με το οποίο ασχολούνταν περισσότερο, επηρεασμένος από την καινούρια ταινία Spiderman που κυκλοφόρησε αλλά και από ταινία των Avengers που είχε παρακολουθήσει (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Φαίνεται πως η μαζική κουλτούρα πέραν από τα ηλεκτρονικά μέσα κάνει την εμφάνισή της και με άλλες μορφές, όπως οι στολές που ανέφερα πιο πάνω.

Παίζει παιχνίδια σε κονσόλες (playstation, xbox, κ.ά.)	καθημερινά	fortnite, Spiderman - 3 ώρες
--	------------	---------------------------------

Εικόνα 12

Ένας άλλος πόρος γραμματισμού για τον Άγγελο είναι η τηλεόραση, μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η ψυχαγωγία αλλά και η ανάγνωση-θέαση πολυτροπικού/πολυμεσικού κειμένου. Σε αυτή την περίπτωση βλέπουμε την ανάγνωση να αναπλαισιώνεται και αποκτά ιδιαίτερο νόημα αφού συνδυάζει την ανάγνωση ρηματικού κειμένου/υπότιτλων αλλά και αποκωδικοποίηση κινούμενης εικόνας και ύφους. Σπόνσορες/συμμετέχοντες σε αυτή την πρακτική είναι η κυρία Γεωργίου αλλά και η αδερφή του Άγγελου. Κατά διαστήματα, παρακολουθούν μαζί παιδικές σειρές, όπως «ο κατάσκοπος Κέισι» και ο «Ντένις ο τρομερός» και παιδικές ταινίες όπως το «Wish Dragon». Στιγμιότυπο από την ταινία «Wish Dragon» φαίνεται στην Εικόνα 13 και η παρακολούθησή της σχολιάζεται στην Εικόνα 14 (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού).

Εικόνα 13

Παρακολουθεί ταινίες/σειρές/εκπομπές στην τηλεόραση	2 φορές	Παρακολούθηση ταινίας με έμένα και την αδερφή του Wish Dragon - 2 ώρες
Παρακολουθεί ταινίες/σειρές/εκπομπές μέσω		

Εικόνα 14

Η κυρία Γεωργίου, ως σπόνσορας γραμματισμού, όταν κυκλοφορούν καινούριες ταινίες, αναζητά κατά πόσο θα ενδιαφέρει τα παιδιά της, αν είναι μεταγλωττισμένη ή αν έχει

υπότιτλους -αν και προτιμούν τις μεταγλωττισμένες- και τους τις προτείνει (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Μέχρι εδώ είδαμε τον Άγγελο να ασχολείται με ποικιλία ψηφιακών πόρων και να εμπλέκεται σε ποικίλες ψηφιακές πρακτικές, με τη μαζική κουλτούρα να κατέχει σημαντικό ρόλο στις επιλογές του. Επιπλέον, το είδαμε να αποκτά κοινωνική ταυτότητα ως gamer και να εγκαταλείπει μη ψηφιακές πρακτικές στις οποίες εμπλεκόταν σε μικρότερη ηλικία.

4.2.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Πέραν από τα ψηφιακά, από τα έντυπα μέσα που χρησιμοποιεί ο Άγγελος προκύπτουν διάφορες πρακτικές, όπως η ανάγνωση, η γραφή και η αφήγηση. Ένα είδος έντυπων μέσων που λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού για τον Άγγελο είναι τα βιβλία. Όπως εξηγεί η κυρία Γεωργίου, ο Άγγελος διαβάζει κλασικά κόμικ, όπως Αστερίξ και Mickey Mouse ή ιστορίες με ήρωες όπως ο Spiderman. Επίσης, διαβάζει τα κλασικά παραμύθια που είχε από μικρός όπως «ο Τζακ και τη φασολιά» αλλά και παραμύθια του Τριβιζά (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Μέσω των βιβλίων αυτών, το παιδί εμπλέκεται σε πρακτικές όπως ανάγνωση, αφήγηση και ακρόαση που αποσκοπούν στην ψυχαγωγία. Όπως εξηγεί η κυρία Γεωργίου, όταν διαβάζουν μαζί παραμύθια, κάποτε διαβάζει ο Άγγελος και κάποτε η ίδια.

Όπως σημείωσε η κυρία Γεωργίου στους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού και όπως εξήγησε στην τελική μας συνέντευξη (Συνέντευξη 4, 15/02/2022), ο Άγγελος διάβασε το παραμύθι «ο Τζακ και η φασολιά» ένα απόγευμα. Ακόμη, διάβασε το κόμικ «Αστερίξ και Οβελίξ» στο δωμάτιό του, ένα βράδυ πριν κοιμηθεί. Αυτό το συμβάν παραπέμπει στις ιστορίες ύπνου (βλ. Heath, 1986) που ανέφερα πιο πάνω, με τα παραμύθια το βράδυ πριν τον ύπνο να αποτελούν πόρους γραμματισμού, ειδικά σε οικογένειες με συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Στην περίπτωση του Άγγελου, οι ιστορίες ύπνου δεν αποτελούν πρακτική γραμματισμού το οποίο επαναλαμβάνεται, αλλά φαίνεται να γίνεται ευκαιριακά (πιθανώς και λόγω της έρευνας).

Παράλληλα, το διάβασμα βιβλίων προκύπτει και ως κατ' οίκον εργασία, αφού ο εκπαιδευτικός τους δανείζει βιβλία τα οποία καλούνται να διαβάσουν σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Μέσα από την κατ' οίκον εργασία, απορρέουν κι άλλες πρακτικές όπως η παραγωγή γραπτού λόγου και η εξάσκηση μέσα από ασκήσεις. Γενικώς φαίνεται ότι οι έντυπες πρακτικές γραμματισμού προκύπτουν κυρίως ως αποτέλεσμα του σχολικού γραμματισμού, όπως μεταφέρεται στο σπίτι μέσω της κατ' οίκον εργασίας.

Όπως εξηγεί η κυρία Γεωργίου, ο Άγγελος διαβάζει μόνος του όλα τα μαθήματα εκτός από τις δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου τις οποίες τις κάνει μαζί με τη μητέρα του. Επίσης, η μητέρα του τον ελέγχει στην ανάγνωση, αφού εξασκηθεί πρώτα μόνος του (Συνέντευξη 4, 15/02/2022):

«...Αν εν εργασίες παραγωγής γραπτού λόγου, ας πούμε, που διαβάζουν παραμύθι κάθε εβδομάδα τζιαι πρέπει να το περιγράψουν, τον ήρωα ή κάτι σε περίληψη, ε τότε τζείνη αφήνει την για να την κάμουμε μαζί. Αλλά του τύπου ασκήσεις μαθηματικών, σελίδες, οτιδήποτε στη γραμματική, απλές ασκήσεις, φυλλάδια, εν να τα κάμει μόνος του τζιαι απλά εγώ εν να τα ελέγξω μετά.» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Μέσα από το συγκεκριμένο απόσπασμα βλέπουμε την κυρία Γεωργίου να υιοθετεί Λόγους και αντιλήψεις σχετικά με τον σχολικό γραμματισμό, που θέλουν τα παιδιά να πηγαίνουν στο σχολείο με όλες τις ασκήσεις λυμένες -ακόμη και σε περίπτωση που έχουν απορίες- και διορθωμένες.

Πέραν από αυτά, στις πρακτικές στις οποίες εμπλέκεται ο Άγγελος περιλαμβάνεται και η ζωγραφική, αφού συνήθως βλέπει εικόνες από το διαδίκτυο και τις ζωγραφίζει. Στις εικόνες αυτές παρουσιάζονται ήρωες όπως ο επιστήμονας Ρικ (Εικόνα 15), που προέρχονται -όπως και στην περίπτωση του ψηφιακού παιχνιδιού- από τη μαζική κουλτούρα. Άλλοι πόροι γραμματισμού που εμπλέκονται σε αυτό το πλαίσιο είναι τα υλικά που χρησιμοποιεί ο Άγγελος. Συνήθως ζωγραφίζει σε άσπρες κόλλες και χρησιμοποιεί υλικά στα οποία έχει άμεση πρόσβαση -αφού βρίσκονται στο γραφείο του- όπως μολύβια, χρωματιστά μολύβια, πενάκια, μαρκαδόρους (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Η άσπρη κόλλα λειτουργεί ως πόρος αφού δεν περιορίζει το σχέδιο που φτιάχνει το παιδί, ενώ αντιθέτως, μια κόλλα με γραμμές θα υπέβαλλε άλλο είδος κειμένου.

Εικόνα 15

Παλαιότερα, όταν ήταν πέντε χρονών, η μητέρα αποτελούσε σπόνσορα γραμματισμού για το παιδί όσον αφορά σε αυτές τις δραστηριότητες, αφού της ζητούσε να του εκτυπώσει σχέδια με ήρωες της μαζικής κουλτούρας για να ζωγραφίσει. Όπως εξηγεί η κυρία Γεωργίου, της ζητούσε να του τυπώνει σχέδια με φιγούρες του Ben Ten κι άλλων ηρώων από σειρές που έβλεπε στην τηλεόραση (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Πλέον, δεν της ζητά να εκτυπώσει σχέδια αλλά βρίσκει μόνος του στο διαδίκτυο τι τον ενδιαφέρει και το ζωγραφίζει βλέποντάς το. Αυτό δείχνει πως τόσο η ικανότητα εμπλοκής σε ψηφιακές πρακτικές που απαιτούνται για την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο και τον εντοπισμό σχεδίων όσο και τα περιθώρια δράσης του Άγγελου διευρύνονται όσο το παιδί μεγαλώνει.

4.2.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού. Η μαζική κουλτούρα αποτελεί, επίσης, πόρο γραμματισμού για τον Άγγελο και την αλληλεπίδρασή του με αντικείμενα-παιχνίδια. Ο Άγγελος έχει διάφορες φιγούρες, όπως οι παλαιστές WWE (Εικόνα 16), με τις οποίες συνήθως παίζει μόνο του στο δωμάτιό του:

Εικόνα 16

Πρακτικές γραμματισμού που προκύπτουν μέσα από το παιχνίδι με αυτές τις φιγούρες σχετίζονται με τη μίμηση, τη δραματοποίηση και την υπόδυση ρόλων. Όπως εξηγεί η κυρία

Γεωργίου, το παιδί μιμείται κινήσεις και σενάρια που βλέπει στο PlayStation, όπου, επίσης, παίζει αυτό το παιχνίδι (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Ένα άλλο είδος φιγούρων με τις οποίες παίζει είναι οι φιγούρες Gormiti (Εικόνα 17):

Εικόνα 17

Όπως αναφέρει η κυρία Γεωργίου, κι αυτές οι φιγούρες αποτελούν χαρακτήρες κινουμένων σχεδίων (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Μέσα από την ενασχόληση του Άγγελου με αυτά τα δύο είδη φιγούρων, φαίνεται να υπάρχει ρευστότητα στους πόρους γραμματισμού που χρησιμοποιεί. Από τη μια, οι φιγούρες WWE υπάρχουν σε παιχνίδι στο PlayStation και από την άλλη οι φιγούρες Gormiti υπάρχουν σε κινούμενο σχέδιο. Αυτή η ρευστότητα από το ένα μέσο στο άλλο είναι έντονα εμφανής στη μαζική κουλτούρα. Μέσω της μαζικής κουλτούρας, ως πρακτική της οικονομίας της αγοράς, οι διάφοροι ήρωες φαίνεται να παρουσιάζονται σε ταινίες, σε φιγούρες, σε ψηφιακά παιχνίδια κ.ο.κ. Όπως και άλλα παιδιά, ο Άγγελος ασχολείται με αυτά με ένα τρόπο επαναλαμβανόμενο και δυναμικό και κινείται ευέλικτα ανάμεσα στις πρακτικές: μερικές φορές παίζει με τις φιγούρες, κάποιες φορές παρακολουθεί τις ταινίες και άλλες φορές παίζει ψηφιακά παιχνίδια με τους συγκεκριμένους ήρωες. Αυτή η ρευστότητα που χαρακτηρίζει την εμπλοκή των παιδιών με τα μέσα, ονομαζόμενη και ως διαμεσικότητα (Wohlwend, 2012) – συνδέσεις μέσων/προϊόντων με άλλα μέσα/προϊόντα που αφορούν στο τρέχον κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (και στην περίπτωσή μας, στη μαζική κουλτούρα) – τονίζει με ποιο τρόπο τα νοήματα μεταφέρονται από το ένα μέσο στο άλλο, δημιουργώντας νέα νοήματα και γραμματισμούς.

Πέραν από τις φιγούρες, ο Άγγελος παίζει επιτραπέζια παιχνίδια μαζί με την οικογένειά του. Η ανάγνωση εικόνων ως κειμένων αποτελεί πρακτική γραμματισμού που

αναδύεται μέσα από τα επιτραπέζια παιχνίδια. Όπως διευκρίνισε η κυρία Γεωργίου, παίζουν με διάφορες κάρτες ή Monopoly ή UNO (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Παλαιότερα, όταν ήταν μικρότερος, ο Άγγελος έπαιζε περισσότερο με Playmobil, με Lego και με παζλ. Όταν απέκτησε το PlayStation και το κινητό τηλέφωνο, η ενασχόλησή του με αυτά τα παιχνίδια μειώθηκε σε σημείο που σπάνια πλέον θα παίξει με αυτά:

«Έμ:/, εντάξει, σαφέστατα ο γιός μου όταν ήταν μικρότερος ε αφιέρωνε πολύ περισσότερο χρόνο στο να παίξει διάφορα παιχνίδια με τα Playmobil του ή τα Lego, έκαμνε παζλ πολύ περισσότερα, πολύ συχνότερα σε σχέση με τα τελευταία, δηλαδή εν οχτώ χρόνων, /εμ:/ να πω την τελευταία διετία-τριετία ίσως που απέκτησε το PlayStation /ε:/ ή την πρόσβαση ας πούμε σε κινητό. Τα χρησιμοποιεί σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό, τι θα κάμει παζλ ή να παίξει με τα Playmobil. Πάλε εν να παίξει αλλά πολύ, πολύ πιο σπάνια. Δηλαδή όσο μεγαλώνει χρησιμοποιά ακόμα περισσότερο τούτες τες τεχνολογίες» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Αυτή η δήλωση όπως και οι προηγούμενες αναφορές σε μικρότερη ηλικία (όταν οι παππούδες/γιαγιάδες αποτελούσαν σπόνσορες γραμματισμού και όταν ζητούσε από τη μητέρα να εκτυπώσει φιγούρες για να ζωγραφίσει), προβάλλουν τις μεταβάσεις που συμβαίνουν όσο ο Άγγελος μεγαλώνει. Όσο το παιδί μεγαλώνει και δέχεται επιδράσεις από νέους πόρους, τόσο οι πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται διαφοροποιούνται και εξελίσσονται, παρουσιάζοντας μεγαλύτερη ποικιλία αλλά και ρευστότητα ανάμεσα στις διάφορες πρακτικές.

4.2.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες

Τα επιτραπέζια παιχνίδια, μπορεί να είναι πόροι γραμματισμού για τον Άγγελο, αλλά την ίδια στιγμή αποτελούν και οικογενειακή δραστηριότητα. Παρόμοια μπορεί να λειτουργούν άλλες δραστηριότητες, στις οποίες κάνω αναφορά σε αυτή την ενότητα, σχολιάζοντας ποιοι συμμετέχουν σε αυτές, πολλές φορές, ως σπόνσορες γραμματισμού.

Μια οικογενειακή δραστηριότητα με την οποία ασχολούνται είναι η δημιουργία λίστας για ψώνια. Σε αυτή την περίπτωση, η λίστα αποτελεί το κείμενο και η ετοιμασία της είναι η πρακτική γραμματισμού. Μέσα από αυτή την πρακτική προκύπτουν και άλλες όπως η ανάγνωση και η γραφή, αφού ο Άγγελος θα γράψει και θα διαβάσει τη λίστα. Σπόνσορας γραμματισμού σε αυτή την περίπτωση είναι η κυρία Γεωργίου, η οποία κατευθύνει τον Άγγελο να ασχοληθεί με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Το παιδί δε θα σημειώσει από

μόνο του στη λίστα κάτι που χρειάζονται. Θα το αναφέρει πρώτα στη μητέρα του και αφού του πει αυτή, τότε θα το γράψει (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Όπως εξηγεί η κυρία Γεωργίου:

«Έν πάντα πάνω στο τραπέζι της κουζίνας, ε, με ένα στυλό δίπλα τζιαι, ας πούμε, τωρά μπορεί να πλένω πιάτα, μπορεί να κάμνω κάτι άλλο τζιαι, μπορεί να είμαι στο δωμάτιο τζιαι να πω «ετέλειωσε το κρεμοσάπουνο, γράψε κρεμοσάπουνο». Ή, καλή ώρα που είπα πριν, να τρώει Kellogg's τζιαι να μου πει «τελειώνουν τα Kellogg's», εν να του πω «οκ, γράψε τα στη λίστα για να πάρουμε» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Μέρος των οικογενειακών δραστηριοτήτων αποτελεί επίσης η μετακίνηση εκτός σπιτιού που συνδυάζεται με την αναγνώριση πινακίδων στον δρόμο αλλά και καταστημάτων. Η ανάγνωση εικόνων ως κειμένων αλλά και η ανάγνωση κειμένων/λέξεων, ως πρακτικές γραμματισμού, προκύπτουν και από αυτά τα συμβάντα, αφού το παιδί θα διαβάσει τις πινακίδες, τις ονομασίες καταστημάτων και διάφορα λογότυπα. Συγκεκριμένα, ο Άγγελος αναγνωρίζει πινακίδες όπως το STOP, η στροφή, τα όρια ταχύτητας και τα ονόματα πόλεων κι αν δεν αναγνωρίζει κάποια πινακίδα, θα ρωτήσει (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Επιπλέον, όπως εξηγεί η κυρία Γεωργίου, τα καταστήματα που θα αναγνωρίσει ο Άγγελος είναι αυτά τα οποία επισκέπτονται συχνά, αποτελούν μέρος της καθημερινότητάς του ή του κάνουν εντύπωση.

«Σίγουρα εν να αναγνωρίσει το Jumbo (γέλιο) την πινακίδα, το Public, τον Stephanis, εννοείται. /Εμ:/ καταστήματα ναι όμως ίσως τζιένα που χρησιμοποιεί ο ίδιος ή το supermarket, τώρα η Αλφαμέγα το λογότυπό της, /ε:/ της καθημερινότητας του τζιαι κάτι, ας πούμε, μπορεί να ρωτήσει αν του κάμει πάρα πολλή εντύπωση... Στην ουσία τούτα της καθημερινότητάς του. Που χρησιμοποιεί, που φορεί, που τρώει, έτσι» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Παρομοίως, εντός σπιτιού θα αναγνωρίσει επωνυμίες προϊόντων που χρησιμοποιούνται αλλά και επωνυμίες που βλέπει στο διαδίκτυο, που συνδέονται με την ανάγνωση εικόνων ως κειμένων αλλά και την ανάγνωση κειμένων/λέξεων. Όπως εξηγεί η κυρία Γεωργίου, από βίντεο που βλέπει στο YouTube, το παιδί θα αναγνωρίσει επωνυμίες και λογότυπα αυτοκινήτων, όπως το Hyundai, το Toyota, το Volkswagen. Επιπλέον, αναγνωρίζει εταιρίες ρούχων και παπουτσιών που έχει, όπως Adidas, Nike, Jordan, αλλά και τρόφιμα και καθαριστικά όπως το Ajax, το Εύρηκα τα Kellogg's, το Dettol (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Σε αυτούς τους δύο άξονες, είδαμε τον Άγγελο να διαμορφώνει μια σχετικά σταθερή ταυτότητα ως gamer, να εγκαταλείπει πρακτικές με τις οποίες συνήθιζε να εμπλέκεται σε μικρότερη ηλικία και να αφοσιώνεται στην ενασχόλησή του με ψηφιακούς πόρους γραμματισμού. Φαίνεται να υπάρχει ρευστότητα στους πόρους που χρησιμοποιεί, κυρίως όσον αφορά στη μαζική κουλτούρα, αφού τον βλέπουμε να κινείται ευέλικτα ανάμεσα σε πόρους και πρακτικές, όπως, για παράδειγμα, όταν παίζει με τις φιγούρες WWE, οι οποίες υπάρχουν και σε παιχνίδι στο PlayStation με το οποίο ασχολείται. Παράλληλα, ο σχολικός γραμματισμός φαίνεται να αποτελεί το έναυσμα για τις έντυπες πρακτικές γραμματισμού. Τα υπόλοιπα μέλη που αναφέρονται αποτελούν σπόνσορες-συμμετέχοντες σε πλήθος συμβάντων και πρακτικών γραμματισμού στις οποίες εμπλέκεται ο Άγγελος εντός και εκτός σπιτιού, με εξαίρεση ίσως το ψηφιακό παιχνίδι, που παίζει με τους φίλους του. Η αναφορά σε αυτούς επιτρέπει να δούμε πώς ο Άγγελος κτίζει σχέσεις με φίλους μέσα και από διαφορετικές πρακτικές που περιβάλλουν το ψηφιακό παιχνίδι. Ταυτόχρονα, βλέπουμε να επιδιώκεται η ανάπτυξη και η συντήρηση σχέσεων, καθώς το παιδί επιλέγει να παίζει ψηφιακά παιχνίδια με φίλους και αυτή η σχέση αποτελεί το πλαίσιο της εμπλοκής του Άγγελου σε ποικίλες πρακτικές γραμματισμού.

4.2.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις

Σε αυτή την υποενότητα αναφέρομαι στις της κυρίας Γεωργίου και στις απόψεις, στις στάσεις και στις πεποιθήσεις της, αφού οι δικές της εμπειρίες και εμπλοκή με σε ψηφιακούς και μη γραμματισμούς πιθανόν να επηρεάζει και το τι αναμένει η μητέρα από το παιδί της ως προς την ενασχόλησή του με τα ψηφιακά μέσα. Καταρχάς, η κυρία Γεωργίου αναφέρει ότι όταν ήταν μικρή υπήρχαν ελάχιστα ψηφιακά μέσα, ενώ περισσότερο ασχολείτο με δραστηριότητες και παιχνίδια έξω στην αυλή, όπως το ποδήλατο ή άλλα παιχνίδια με τα παιδιά της γειτονιάς. Ακόμη, διάβαζε κόμικ όπως «ο Αστερίξ και ο Οβελίξ», ο «Mickey Mouse» και κάποια κλασικά βιβλία όπως ο «Μπάρμπα Θωμάς». Η πρόσβαση στην τηλεόραση ήταν περιορισμένη, αφού μόνο δύο κανάλια υπήρχαν (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Μετά την ενηλικίωσή της, τα ψηφιακά μέσα ξεκίνησαν να μπαίνουν για τα καλά στη ζωή της. Προηγουμένως, η μόνη επαφή που είχε με αυτά, πέραν της τηλεόρασης που αναφέρθηκε πιο πάνω, οφειλόταν στο ότι είχε μεγαλύτερο αδερφό. Πολλές φορές, τα αδέρφια φαίνεται να αποτελούν σπόνσορες γραμματισμού για τα μικρότερα, κυρίως, αδέρφια τους. Το ίδιο ισχύει και σε αυτή την περίπτωση όπου ο αδερφός της κυρίας Γεωργίου αποτελούσε το μέσο για να μάθει να χρησιμοποιεί τον υπολογιστή και το Game Boy:

«...Στην ηλικία μου, ας πούμε, εγώ απέκτησα κινητό μετά τα είκοσι δύο μου χρόνια, /ε:/ πριν είχα μια επαφή με υπολογιστή λόγω του ότι είχα μεγαλύτερο αδερφό τζιαι έπαιζα πάλε κάποια παιχνίδια στον υπολογιστή ή το Game Boy, το κλασικό, το πρώτο που εβγήκε τέλος πάντων. /Ε:/ /μετά:/ όμως, εμ, ας πούμε, που τα είκοσι πέντε να πω τζιαι μετά, σαφέστατα αυξήθηκε πολύ περισσότερο η χρήση ψηφιακών μέσων για μένα» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Στην παρούσα φάση, τα ψηφιακά μέσα αλλά και τα βιβλία αποτελούν πόρους γραμματισμού που συνδιαμορφώνουν πρακτικές γραμματισμού για την κυρία Γεωργίου, όπως η ανάγνωση, είτε για ενημέρωση είτε για ψυχαγωγία και χαλάρωση είτε για επαγγελματικούς σκοπούς και συγκεκριμένα για ενημέρωση ή ανανέωση πηγών ή υλικού (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Η χρήση των ψηφιακών μέσων διαφοροποιείται ως προς τη διάρκεια κατά την περίοδο των διακοπών αλλά και στις δύο περιπτώσεις είναι αυξημένη σε σχέση με παλαιότερα. Η ρουτίνα της, ουσιαστικά, δε φαίνεται να αλλάζει ως προς τις ασχολίες της:

«Κατά τη διάρκεια των διακοπών, ας πούμε, κατευθείαν το πρωί...να κάμουμε κυρίως χρήση του κινητού, είτε απλά για να, ενημέρωση είτε ψυχαγωγία. Εγώ ξανά με το κινητό τζιαι κάποια στιγμή, προς το τέλος της μέρας, μπορεί να διαβάσω κάποιο βιβλίο... [Κατά την περίοδο εργασίας], κατευθείαν το πρωινό στο κινητό μου μέσω του Facebook, τούτης της εφαρμογής, ε, εν να ενημερωθώ για τα νέα, για κάποιες πληροφορίες έτσι ψυχαγωγικές, /εμ:/ όπως, ναι. Αργότερα, ας πούμε κατά τη διάρκεια της ημέρας...μπορεί να διαβάσω κάποιο βιβλίο κατά τη διάρκεια του απογεύματος προς αργά το βράδυ».

Όπως εξηγεί, για ψυχαγωγία και για ενημέρωση χρησιμοποιεί την εφαρμογή του Facebook, αν και πολλές φορές τη χρησιμοποιεί για επαγγελματικούς σκοπούς και συγκεκριμένα για να βρει υλικό για το σχολείο. Επίσης, δε θα ανατρέξει σε βιβλία, πέρα από αυτά που χρησιμοποιεί στην τάξη, αλλά θα ψάξει σε εκπαιδευτικές σελίδες ή στο διαδίκτυο μέσω της μηχανής αναζήτησης της Google (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Ακόμη, πιστεύει πως το γεγονός ότι έχει παιδιά επηρεάζει τη χρήση ή τη μη χρήση ψηφιακής τεχνολογίας και ψηφιακών μέσων εκ μέρους της γιατί, όπως εξηγεί:

«επηρεάζει τα, ναι, στον βαθμό που θέλω να ασχοληθώ μαζί τους, είτε να πάμε μια βόλτα, μια εκδρομή ή να παίξουμε κάτι διαφορετικό, έτσι για να ξεκουραστεί το μυαλό μας, τα μάτια μας. Εν να περιορίσω τον χρόνο που εν να ασχοληθώ με το

κινητό μου, ας πούμε, εφόσον τα παιδιά μου εν στο σπίτι ή εν να κάμουμε κάτι μαζί, μια βόλτα οικογενειακή» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Επιπλέον, η κυρία Γεωργίου θεωρεί πως δραστηριότητες με τις οποίες ασχολείται μαζί με το παιδί της, όπως όταν παίζουν επιτραπέζια παιχνίδια ή ζωγραφίζουν κάτι μαζί, επηρεάζουν τη σχέση της μαζί του. Θεωρεί ότι παίζουν σημαντικό ρόλο γιατί επιτυγχάνεται καλύτερη επικοινωνία, αντιλαμβάνεται πώς σκέφτεται ή πώς μπορεί να αντιδράσει σε μια κατάσταση (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Οι ομοιότητες που βρίσκει ανάμεσα σε αυτήν όταν ήταν παιδί και στα παιδιά της αφορούν μόνο στα είδη βιβλίων που διαβάζουν, όπως τα κόμικ, και στο παιχνίδι με φίλους. Όπως εξηγεί, δεν υπάρχουν μικρά παιδιά στη γειτονιά που μένουν τώρα για να μπορεί ο Άγγελος να βγει έξω να παίξει. Αντιθέτως, όταν έρθουν φίλοι του στο σπίτι, θα παίζουν παιχνίδια μίμησης στον χώρο του σπιτιού και κυρίως στο δωμάτιο (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Παράλληλα, εξηγεί πως τα παιδιά της χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα μόνο για ψυχαγωγία, σε αντίθεση με αυτήν που τα χρησιμοποιεί και για ενημερωτικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Μέσα από τα όσα ανέφερε εδώ η κυρία Γεωργίου, φαίνεται έντονα πως αγνοεί εντελώς την επικοινωνία και το παιχνίδι που παίζουν τα παιδιά μέσω PlayStation, έστω και αν δεν βρίσκονται στον ίδιο φυσικό χώρο. Ταυτόχρονα, δε φαίνεται να μετρούν για αυτήν το ότι ο Άγγελος ενημερώνεται και μαθαίνει, αλλά για αυτό που τον ενδιαφέρει: το ψηφιακό παιχνίδι και το να γίνει καλύτερος gamer.

Επιπρόσθετα, τονίζει πώς η ηλικία της όσο και η ηλικία των παιδιών επηρεάζει ποια μέσα θα χρησιμοποιήσουν. Για παράδειγμα, η κόρη της που είναι δεκαπέντε χρονών χρησιμοποιεί το Instagram, ο Άγγελος χρησιμοποιεί το YouTube και η κυρία Γεωργίου το Facebook. Σύμφωνα με την ίδια, ο/η καθένας/μιά χρησιμοποιεί αυτό που είναι δημοφιλές για την ηλικία του/της (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Παράλληλα, η κυρία Γεωργίου εξηγεί πως όσο ο Άγγελος μεγαλώνει, μειώνεται ο χρόνος που παίζει με υλικά παιχνίδια. Όταν ήταν τεσσάρων-πέντε χρονών μέχρι την πρώτη τάξη δημοτικού έπαιζε με Playmobil, με Lego, με φιγούρες του Ben Ten, ενώ τώρα σπάνια θα παίξει με αυτά (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Ακόμα, μέσα από το επόμενο απόσπασμα φαίνεται πως όταν ο Άγγελος ήταν μικρότερος, οι παππούδες και οι γιαγιάδες αποτελούσαν σπόνσορες γραμματισμού για αυτόν, εμπλέκοντάς τον σε πρακτικές όπως η υπόδυση ρόλων, αλλά όσο μεγαλώνει το παιδί τόσο μειώνεται ο χρόνος που περνούν μαζί:

«Όταν ήταν μικρότερος, δηλαδή όταν μιλάμε για την ηλικία των τριών-τεσσάρων, σαφέστατα εσυμμετείχαν ενεργά στο να παίξουν, να ζωγραφίσουν, πάλι να

υποδυθούν ρόλους ή να παν καμιά βόλτα στη γειτονιά και τα λοιπά. Τώρα στην ηλικία των οχτώ όμως εν, εν μεγάλη η μείωση του χρόνου που περνούν με παππούδες, γιαγιάδες. Έστω τζιαι που βρίσκονται κοντά στο σπίτι μας» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Μέσα από τα λόγια της κυρίας Γεωργίου βλέπουμε την ηλικία ως πόρο γραμματισμού, αφού αναγνωρίζει ότι άτομα διαφορετικών ηλικιών (ο Άγγελος, η αδερφή του, η ίδια) προτιμούν διαφορετικά μέσα και, κατά συνέπεια, εμπλέκονται σε διαφορετικές πρακτικές γραμματισμού. Επιπλέον, ανάλογα με την ηλικία, βλέπουμε τον Άγγελο να εμπλέκεται σε άλλες πρακτικές και αγαπημένα μέσα. Επομένως, φαίνεται ότι στην πορεία του ίδιου του ατόμου αλλάζουν οι γραμματισμοί που το ενδιαφέρουν.

Παρόλες τις διαφορές ανάμεσα σε άτομα διαφορετικών ηλικιών και στην πορεία ανάπτυξης του παιδιού, η κυρία Γεωργίου πιστεύει πως τα ψηφιακά μέσα και γενικότερα η τεχνολογία αποτελούν πλέον κομμάτι της ζωής μας αλλά και κομμάτι του γραμματισμού των παιδιών σήμερα:

«...πλέον εν μέρος της ζωής μας. Θεωρώ τα αλληλένδετα είτε με καθημερινή ζωή είτε με την επαγγελματική είτε με τη σχολική τους ζωή και τα λοιπά...Θεωρώ το κάτι θετικό. /Ε:/ ότι, που εν σε θέση πλέον να μαθαίνουν τόσο εύκολα τζιαι να χειρίζονται έξυπνες συσκευές, /ε:/ με μέτρο, τέλος πάντων, στον χρόνο χρήσης, εν να εν κάτι θετικό για την ανάπτυξή τους...είναι πλέον μέρος της ζωής μας, εν γίνεται να ζήσουμε χωρίς τεχνολογία ή τα ψηφιακά μέσα, /απλά:/ να γίνεται σωστή χρήση τους τζιαι όσον αφορά το περιεχόμενο τζιαι τον χρόνο που, που ασχολούμαστε με αυτά (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Μέσα από τα όσα αναφέρει, βλέπουμε ότι πιστεύει πως οι γραμματισμοί πλέον είναι συνυφασμένοι με την κάθε εποχή και τη διαθέσιμη τεχνολογία. Συγκεκριμένα, θεωρεί πως η ενασχόληση του Άγγελου με τα ψηφιακά μέσα είναι κάτι φυσιολογικό και συνηθισμένο για την ηλικία του, αφού, για παράδειγμα, το PlayStation και γενικότερα τα παιχνίδια σε κονσόλες χρησιμοποιούνται από την πλειοψηφία των φίλων του Άγγελου και των παιδιών της ηλικίας του, καθημερινά, αφιερώνοντας αρκετό χρόνο (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Η κυρία Γεωργίου θεωρεί πως η τεχνολογία έχει και μειονεκτήματα αλλά και πλεονεκτήματα για τα παιδιά της. Τα μειονεκτήματα αφορούν σε ακατάλληλο περιεχόμενο που μπορεί να εμφανιστεί στις διαφορετικές εφαρμογές και ψηφιακά περιβάλλοντα στα οποία κινείται ο Άγγελος αλλά και στον χρόνο χρήσης των ψηφιακών μέσων, τον οποίο

θέλει να μπορεί να ελέγχει (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Η κυρία Γεωργίου φαίνεται να βλέπει τα παιδιά ως ευάλωτα και εκτεθειμένα σε κινδύνους από τα οποία πρέπει η ίδια να τα προστατέψει, γεγονός που μπορεί να ορίζει και τα περιθώρια δράσης του Άγγελου. Πέραν από τα μειονεκτήματα της τεχνολογίας για το παιδί της, θεωρεί πως η τεχνολογία μπορεί να επηρεάσει αρνητικά και τη ζωή της ίδιας, αφού κάποιες φορές μπορεί να απορροφηθεί και να ξεφύγει στην ώρα χρήσης (Συνέντευξη 3, 02/09/2021). Μέσα από τα λόγια της κυρίας Γεωργίου φαίνεται να συνυπάρχουν αντικρουόμενοι Λόγοι αφού, από τη μια έχουμε την ευχαρίστηση και την ευχρηστία/ευκολία στην πρόσβαση και σε πλούσιο υλικό, ενώ από την άλλη έχουμε αυτή τη λογική του ρίσκου και του κινδύνου, που συχνά βλέπουμε να κυριαρχεί σε δημόσιες συζητήσεις.

Η κυρία Γεωργίου αναγνωρίζει και ορισμένα πλεονεκτήματα στην εμπλοκή του Άγγελου με ψηφιακά μέσα, τα οποία αφορούν στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά. Με άλλα λόγια, θεωρεί ότι τα ψηφιακά μέσα αποτελούν πόρο γραμματισμού για πρακτικές όπως η ανάγνωση, η γραφή, η ακρόαση και ειδικότερα για την ανάπτυξη του λεξιλογίου και στις δύο γλώσσες. Όπως εξηγεί:

«Μαθαίνει αγγλικά, ε, κάποιες λέξεις, διότι εν πάει φροντιστήριο ακόμα, μέσα που τούτη την εφαρμογή, 'ντάξει εν θετικό... Ε, θεωρώ ότι επηρεάζεται ο τρόπος που εν να μιλήσει, το λεξιλόγιό του, τούτη η ευχέρειά του, κάποιες αγγλικές λέξεις να τες χρησιμοποιεί περισσότερο, να τες καταλαβαίνει. Ε, υπάρχει επίδραση, θεωρώ. Θετική... Και σε σχέση με την ελληνική γλώσσα, επειδή κάποια βίντεο που βλέπει, των gamers και τα λοιπά, εν ελλαδικής καταγωγής, βλέπω ότι χρησιμοποιεί τέτοιες λέξεις, ελληνικές. Αυξήθηκε το λεξιλόγιό του» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Το ότι η γλωσσική ανάπτυξη ταυτίζεται με την ανάπτυξη λεξιλογίου αποτελεί έναν περιοριστικό τρόπο αντίληψης της γλώσσας. Από την άλλη, αυτό που η κυρία Γεωργίου βλέπει ως το κύριο πλεονέκτημα, περιορίζει αυτόματα και την έννοια του γραμματισμού, αφού για αυτήν γραμματισμό φαίνεται να αποτελεί μόνο η γλώσσα και η ανάπτυξη του λεξιλογίου, ενώ αναπαράγονται και εδραιωμένες αντιλήψεις σε σχέση με τη γλωσσική ικανότητα Κυπρίων και Ελλαδιτών.

Πέραν από τη γλωσσική ανάπτυξη, η κυρία Γεωργίου θεωρεί πως τα ψηφιακά μέσα αποτελούν πόρο γραμματισμού μέσω του οποίου αναδύεται η δημιουργικότητα. Αναφερόμενη στο παιχνίδι Minecraft, εξηγεί πως ο Άγγελος δημιουργεί μέσω αυτού «σαν να είναι αρχιτέκτονας και σχεδιάζει ένα σπίτι ή μια πόλη» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Σε αυτό το σημείο φαίνεται πως τα περιθώρια δράσης του Άγγελου διευρύνονται αφού μέσω

της ψηφιακής τεχνολογίας όχι μόνο έχει την ευκαιρία να δημιουργήσει, αλλά και να αναγνωριστεί ως δημιουργός ψηφιακού περιεχομένου.

Στα πιο πάνω αποσπάσματα όπως και γενικώς σε όσα σχολιαστήκαν μέχρι τώρα, μπορούμε να εντοπίσουμε τα περιθώρια δράσης και πρωτοβουλίας του Άγγελου. Ξεκινώντας από έντυπες πρακτικές γραμματισμού και ειδικά αυτές που συνδέονται με τον σχολικό γραμματισμό, παρόλο που ο Άγγελος διαβάζει τα μαθήματα του σχολείου μόνος του, η κυρία Γεωργίου ελέγχει αν όντως έχει διαβάσει, διορθώνει τις απαντήσεις του, τις ασκήσεις που είχε για το σπίτι και την ανάγνωση. επίσης, όταν χρειάζεται βοήθεια σε κάποια από τα μαθήματά του, περιμένει τη μητέρα του να τον βοηθήσει (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Τα περιθώρια δράσης του Άγγελου, ουσιαστικά, ορίζονται από τις απαιτήσεις του σχολικού γραμματισμού. Κάνει μόνος του τα μαθήματά του λόγω του ότι είναι αναμενόμενο από τα παιδιά να διαβάζουν μόνα τους σε αυτή την ηλικία. Ταυτόχρονα, αφού τελειώσει με τα μαθήματά του, η κυρία Γεωργίου τα ελέγχει, αφού οι απαιτήσεις του σχολικού γραμματισμού επιβάλλουν την ανάγκη να είναι συγκεκριμένες και σωστές οι απαντήσεις.

Επιπλέον, το γεγονός ότι τα περιθώρια δράσης του παιδιού οριοθετούνται σε κάποιο βαθμό, φαίνεται και από το γεγονός ότι η κυρία Γεωργίου παροτρύνει το παιδί της να διαβάσει έντυπα μέσα. Όπως εξηγεί, το παρότρυνε η ίδια να διαβάσει συγκεκριμένο κόμικ, γιατί της αρέσει αυτής. Υπάρχουν βέβαια και φορές που το παιδί από μόνο του μπορεί να διαβάσει, όπως έκανε με το παραμύθι «ο Τζακ και η φασολιά» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Παρόλα αυτά, η κυρία Γεωργίου φαίνεται να πιστεύει πως το να διαβάζουν βιβλία από μόνα τους τα παιδιά αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της παιδικότητας, αλλά και κάτι το οποίο μπορούν και πρέπει να καλλιεργήσουν οι γονείς από νωρίς. Εξηγεί πως αυτή και ο σύζυγός της δεν το έχουν καλλιεργήσει στα παιδιά τους, αν και πάντα είχαν παραμύθια στο σπίτι, όταν ήταν μικρότερος ο Άγγελος του διάβαζε η ίδια και όταν πάνε σε βιβλιοπωλείο ζητά ο ίδιος να αγοράσει βιβλία, τα οποία όμως δεν διαβάζει (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Η ίδια, ως γονέας, μεσολαβεί στην ενασχόληση του παιδιού της με διάφορα κείμενα, παροτρύνοντάς το να κάνουν κάτι μαζί, όταν δει ότι ξεφεύγει στον χρόνο χρήσης των ψηφιακών μέσων. Εδώ βλέπουμε την κυρία Γεωργίου να οριοθετεί, με έμμεσο τρόπο, τον Άγγελο, περιορίζοντας έτσι τα περιθώρια δράσης του:

«//Απλά σαν παρότρυνση// του τύπου «κλείσ' το PlayStation, έλα να παίξουμε UNO», για παράδειγμα, ή «έλα να, να διαβάσουμε, ξέρω 'γώ, τούν' το βιβλίο μαζί». Ε, να δώκω καμιά φορά εγώ την ιδέα αν βλέπω ότι ξεφεύγει ο χρόνος ενασχόλησης με τα ψηφιακά μέσα εκ μέρους του γιού μου» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Όσον αφορά στο κινητό τηλέφωνο, η κυρία Γεωργίου εξηγεί πως το παιδί της θεωρεί δεδομένη τη χρήση του από τη στιγμή που έχει δικό του και δε ζητά άδεια (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Παρόλα αυτά, όταν δει πως ο Άγγελος ξεφεύγει με τη χρήση του, τότε επεμβαίνει προτείνοντάς του να κάνουν κάτι άλλο ή εξηγώντας του πως πέρασε αρκετό χρόνο στο κινητό τηλέφωνο (Συνέντευξη 4, 15/02/2022). Η κυρία Γεωργίου δε θα πιάσει το κινητό του Άγγελου να ελέγξει τι βλέπει ή ακούει αλλά θα τον ελέγξει με πιο έμμεσο τρόπο:

«Επειδή ακούω τον ή, ας πούμε, τα βίντεο που εν να βλέπει εν δυ--, ο ήχος εν δυνατά, εγώ είμαι είτε κοντά του είτε σε άλλο δωμάτιο, αν τυχόν, ας πούμε, στα βίντεο του YouTube μπορεί ένας YouTuber να πει άσχημες λέξεις, τζιαμαί, ναι, εν να του επισημάνω κατευθείαν την προσοχή. Δηλαδή ξέρω, ακούω τι βλέπει, ε, στο κινητό του. Ή με τους φίλους του που εν να μιλήσει. Άρα, έχω, ας πούμε, τούτο τον έλεγχο» (Συνέντευξη 4, 15/02/2022).

Μέσα από τον τρόπο που η κυρία Γεωργίου οριοθετεί τον Άγγελο ως προς τη χρήση των ψηφιακών μέσων, διαφαίνονται κάποιοι Λόγοι που έχουν να κάνουν με το παιδί, τον γραμματισμό του και την τεχνολογία. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως το ιδανικό για τα παιδιά είναι να διαβάζουν βιβλία αφού θεωρείται, γενικότερα, πως γραμματισμό αποτελούν κυρίως οι πρακτικές που αφορούν σε έντυπα μέσα. Ο Άγγελος δε διαβάζει όσο θα ήθελε η μητέρα του, η οποία κατηγορεί τον εαυτό της, κυρίως, για αυτό. Επιπρόσθετα, μια άλλη αντίληψη που επικρατεί, και την οποία υιοθετεί η κυρία Γεωργίου, είναι πως τα παιδιά μπορούν να ασχολούνται με τα ψηφιακά μέσα αλλά για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Από την άλλη, ο Άγγελος φαίνεται να έχει αυτονομία όσον αφορά στον τρόπο που θα ασχοληθεί με τα ψηφιακά μέσα. Ναι μεν η κυρία Γεωργίου θα ελέγξει τον χρόνο που ο γιός της θα χρησιμοποιήσει τα ψηφιακά μέσα και για να βεβαιωθεί ότι έχουν κατάλληλο περιεχόμενο, αλλά το παιδί θα αποφασίσει με ποιο ψηφιακό μέσο θα ασχοληθεί και ποιο παιχνίδι θα παίξει. Για παράδειγμα, η δημιουργικότητα του Άγγελου στο Minecraft -όπως εξήγησε η κυρία Γεωργίου πιο πάνω- δείχνει ότι το παιδί έχει αυτονομία και χώρο για να εμπλακεί σε αυτές τις πρακτικές. Ταυτόχρονα, μέρος της πρωτοβουλίας του είναι και το πώς αναζητεί με ευέλικτο τρόπο πληροφορίες για τα παιχνίδια από το YouTube ή και από φίλους.

Συμπερασματικά, κοιτάζοντας τόσο τις εμπειρίες, τις πεποιθήσεις και τις στάσεις της κυρίας Γεωργίου όσο και το πώς περιγράφει τις πρακτικές γραμματισμού του Άγγελου, αναγνωρίζουμε αντικρουόμενους λόγους που έχουν να κάνουν από τη μια με την ευχρηστία της τεχνολογίας και από την άλλη με τους κινδύνους που παραμονεύουν. Ταυτόχρονα, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως η ίδια θεωρεί γραμματισμό κυρίως τις πρακτικές που

αφορούν σε έντυπα μέσα. Αυτή της η άποψη σε συνδυασμό με τις απαιτήσεις του σχολικού γραμματισμού, φαίνεται να περιορίζουν τα περιθώρια δράσης του παιδιού, τα οποία διευρύνονται ως προς το είδος των ψηφιακών μέσων που επιλέγει να χρησιμοποιήσει. Μέσα από τις ψηφιακές πρακτικές στις οποίες εμπλέκεται ο Άγγελος, βλέπουμε να διαμορφώνει μια σχετικά σταθερή κοινωνική ταυτότητα ως gamer. Η μαζική κουλτούρα αποτελεί σημαντικό πόρο γραμματισμού για αυτόν. Καθώς μεγαλώνει, έρχεται σε επαφή με διαφορετικούς πόρους ενώ οι πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται γίνονται πιο ευέλικτες.

4.3. Οικογένεια Νικολάου

Η τρίτη μελέτη περίπτωσης αφορά στην οικογένεια Νικολάου. Ο κύριος και η κυρία Νικολάου είναι εκπαιδευτικοί δημοτικής εκπαίδευσης. Σχετικά με το κοινωνικο-οικονομικό τους επίπεδο, έχουν ικανοποιητικές απολαβές για κάλυψη βασικών αναγκών και πέρα από αυτές. Η κυρία Νικολάου είναι 38 ετών. Έχουν δύο παιδιά. Το αγόρι είναι έντεκα χρονών. Το κορίτσι, η Νιόβη, στο οποίο εστιάζει η συγκεκριμένη περίπτωση, είναι οκτώ χρονών και πηγαίνει στην τρίτη τάξη δημοτικού. Της αρέσει να υποδύεται ρόλους, να παίζει με τα Lego και με τα Playmobil, να ζωγραφίζει και να χορεύει.

4.3.1. Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι που τις Συνδιαμορφώνουν

Ο πρώτος άξονας βάσει του οποίου θα σχολιαστούν τα δεδομένα που προέκυψαν από την οικογένεια Νικολάου αφορά στις πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται και στους πόρους που συνδιαμορφώνουν τις πρακτικές αυτές. Όπως αναφέρει η μητέρα τους, τα παιδιά στην οικογένεια Νικολάου ακολουθούν κάποιες ρουτίνες στην καθημερινότητά τους. Συγκεκριμένα, αφού σχολάσουν, θα διαβάσει ο καθένας τα μαθήματά του στο γραφείο του. Αν έχουν απορίες, ο μεγάλος αδερφός θα ψάξει μέσω του Google στο Internet αν μπορεί να τις λύσει, ενώ τη Νιόβη θα τη βοηθήσει η μητέρα της. Έπειτα, θα ξεκουραστούν χρησιμοποιώντας το tablet και αργότερα θα διαβάσουν λίγο από το λογοτεχνικό τους βιβλίο. Ακολούθως, θα πάνε φροντιστήριο και μετά θα παίξουν είτε έξω στην αυλή με κάποιο άθλημα είτε μέσα με κάποιο επιτραπέζιο παιχνίδι. Στη συνέχεια, θα ασχοληθούν ξανά με τα ηλεκτρονικά, tablet ή PlayStation ή θα παρακολουθήσουν κάτι στο Netflix για 20 περίπου λεπτά. Ακολούθως ξεκινά η βραδινή τους ρουτίνα, δηλαδή θα κάνουν το μπάνιο τους, θα φάνε και θα πάνε για ύπνο (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

4.3.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Η Νιόβη χρησιμοποιεί ποικιλία ψηφιακών μέσων, τα οποία λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού για την ίδια. Καταρχάς, η Νιόβη χρησιμοποιεί το tablet για να μπει κυρίως στο YouTube να δει επεισόδια

από σειρές που παρακολουθεί ή να ακούσει τραγούδια. Το Google το χρησιμοποιεί για να κάνει εργασίες για το σχολείο ή για να αναζητήσει εικόνες που θέλει να ζωγραφίσει. Την τηλεόραση τη χρησιμοποιεί όταν θέλει να βλέπει σειρές, κυρίως μέσω Netflix. Πιο σπάνια χρησιμοποιεί και το PlayStation για να παίζει παιχνίδια. Η Νιόβη, χρησιμοποιώντας αυτά τα μέσα, εμπλέκεται σε πρακτικές γραμματισμού όπως η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών, η ανάγνωση, η ακρόαση, η παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό περιβάλλον, η επικοινωνία και η αναζήτηση πληροφοριών και εικόνων. Χρησιμοποιεί τα ψηφιακά μέσα κυρίως μόνη της. Παρόλα αυτά, τα Σαββατοκύριακα ίσως να δουν κάποια ταινία ή σειρά όλοι μαζί ή να παίζουν παιχνίδια στο PlayStation. Επίσης, αν χρειάζεται βοήθεια κατά την αναζήτηση πληροφοριών για τις εργασίες της, τη βοηθά η μητέρα της (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Η κυρία Νικολάου επισημαίνει ότι με την πάροδο του χρόνου, άλλαξε η χρήση της τεχνολογίας από τη Νιόβη, κάτι που θυμίζει ότι η χρήση ψηφιακών μέσων και η εμπλοκή σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού συνδέεται, ρευστά, με την ηλικία (όπως είδαμε και στην περίπτωση του Άγγελου στην Οικογένεια Γεωργίου). Όταν ήταν μικρή, η Νιόβη χρησιμοποιούσε τα ψηφιακά μέσα απλώς για να ακούει παιδικά τραγούδια στο YouTube, επομένως αποτελούσαν πόρο μόνο για ακρόαση. Στη φάση συλλογής δεδομένων, η κυρία Νικολάου αναφέρει ότι η Νιόβη χρησιμοποιεί τα ψηφιακά μέσα ως πόρο για πρακτικές όπως η επικοινωνία και η αναζήτηση πληροφοριών. Συγκεκριμένα, κάνει αναζητήσεις, συνομιλεί με φίλους/ες της και βλέπει βίντεο στο YouTube. Πλέον, χρησιμοποιεί περισσότερες εφαρμογές, για σκοπούς διασκέδασης και ψυχαγωγίας αλλά και για σκοπούς ολοκλήρωσης σχολικών εργασιών (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Ξέρει να ανοίγει μόνη της το tablet για να μπαίνει στο YouTube και στο Google. Τον τελευταίο καιρό έμαθε να χρησιμοποιεί και τον υπολογιστή, επειδή στο φροντιστήριο αγγλικών χρησιμοποιούν e-book. Ο υπολογιστής αποτελεί και πάλι μέσο που αφορά μόνο στον σχολικό γραμματισμό, αφού και η Νιόβη - όπως και ο Άγγελος στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης- τον χρησιμοποιεί μόνο για τα μαθήματά της:

«Επιμένει πολλά η κυρία να χρησιμοποιούν το e-book. Οπότε θκισβάζει τα μαθήματά της τζιαι μετά πρέπει να περνά κάποια ώρα στο e-book για να ακούει την προφορά των λέξεων τζιαι να παίζει κάποια αγγλικά παιχνιδάκια, οπότε εν γι' αυτό που ξεκίνησε να χρησιμοποιιά λλιο τον υπολογιστή» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Ένα άλλο ψηφιακό μέσο, το οποίο ευνοεί και την επικοινωνία με την οικογένεια, είναι η τηλεόραση. Όπως φάνηκε και μέσα από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών

γραμματισμού (Εικόνα 18), η Νιόβη παρακολουθούσε μια παιδική σειρά animation στο Netflix μαζί με τη μητέρα, τον πατέρα και τον αδερφό της. Η σειρά ονομαζόταν «οι Γκριμ και μια σκοτεινή ιστορία». Όπως επισήμανε η κυρία Νικολάου, η σειρά αυτή άρεσε σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Όταν ολοκλήρωσαν τη συγκεκριμένη σειρά, ξεκίνησαν μια άλλη παιδική σειρά ενώ τις μέρες των Χριστουγέννων έβλεπαν σχεδόν καθημερινά χριστουγεννιάτικες ταινίες (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Μέσα από την ενασχόληση της Νιόβης με αυτές τις δραστηριότητες, τη βλέπουμε να διαμορφώνει ταυτότητα τηλεθεάτριας -που αν τη συγκρίνουμε με τον Άγγελο- είναι σχετικά παθητική.

Παρακολουθεί ταινίες/σειρές μέσω συνδρομητικών καναλιών/dreambox/Netflix	60	Οι Γκριμ και μια σκοτεινή ιστορία → επ. στθ
---	----	--

Εικόνα 18

Επιπρόσθετα, η Νιόβη παρακολουθεί στο YouTube κάποια επεισόδια με γατάκια και επεισόδια της Barbie (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 19). Όπως εξηγεί η κυρία Νικολάου, μια μέρα το παιδί τη ρώτησε πώς γράφεται η λέξη Barbie κι από τότε βρίσκει μόνη της τα επεισόδια που παρακολουθεί (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Σε αυτό το σημείο βλέπουμε πως ακόμα και η ταυτότητα της τηλεθεάτριας, παρά την παθητικότητά της, μοιάζει να προϋποθέτει την εμπλοκή σε ψηφιακές πλατφόρμες και σε πρακτικές αναζήτησης.

Παρακολουθεί κινούμενα σχέδια στο Youtube	30	Barbie
---	----	--------

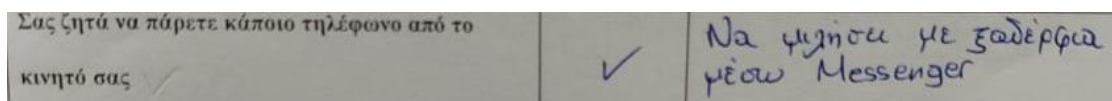
Εικόνα 19

Ακόμη, στην τηλεόραση παρακολουθεί δύο εκπομπές μαζί με τη μητέρα της: τον «Τροχό της Τύχης» και το «Κάτι ξαναψήνεται». Όπως εξηγεί η κυρία Νικολάου, στον «Τροχό της Τύχης» (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 20) μπαίνει στον ρόλο του παίχτη, σκέφτεται και προσπαθεί να βρει λύση μαζί του (Συνέντευξη 6, 05/01/2022), οπότε σε αυτό το σημείο η Νιόβη ενεργοποιείται περισσότερο ως τηλεθεάτρια.

Παρακολουθεί ταινίες/σειρές/εκπομπές στην τηλεόραση	40	Ο τροχός της τύχης
--	----	--------------------

Εικόνα 20

Οι ψηφιακές πρακτικές της Νιόβης προκύπτουν και από την ανάγκη να επικοινωνήσει με άτομα του περιβάλλοντός της, αφού η Νιόβη θα χρησιμοποιήσει την εφαρμογή Messenger μαζί με την κυρία Νικολάου για να καλέσουν τη γιαγιά της ή τις ξαδέρφες της σε βιντεοκλήση (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 21). Κάποιες φορές, όταν πει στη μητέρα της να τους καλέσουν, τότε η κυρία Νικολάου της λέει να πάρει το τηλέφωνο και να τους καλέσει η ίδια. Σε τέτοια συμβάντα γραμματισμού, συμμετέχουσες είναι η Νιόβη, η μητέρα της και η γιαγιά ή οι ξαδέρφες της. Τα μέσα και συσκευές που διευκολύνουν την πρακτική αυτή, δηλαδή την επικοινωνία τους, είναι το κινητό τηλέφωνο και η εφαρμογή Viber. Μέσω αυτών, τα άτομα μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους ενώ βρίσκονται σε διαφορετικούς χώρους. Μέσα από αυτή τη συνομιλία, η Νιόβη θα τους δείξει κάτι που αγόρασε, κάτι που έφτιαξε, με ποια παιχνίδια ασχολήθηκε, θα μοιραστεί τα νέα της από το φροντιστήριο ή θα περιγράψει τι κάνουν οι γάτες τους (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Εικόνα 21

Επιπλέον, η Νιόβη χρησιμοποιεί το YouTube και το Google για να τη βοηθήσουν στις ζωγραφιές της. Μέσω αυτών παίρνει ιδέες για το πώς να φτιάξει κάτι και ακολούθως το αποτυπώνει στο χαρτί. Όπως εξηγεί η κυρία Νικολάου, ως σπόνσορας γραμματισμού, αρχικά έγραφε η ίδια στο Google τι ήθελε να ζωγραφίσει το παιδί (π.χ. γάτα) και η Νιόβη αντίγραφε την εικόνα. Έπειτα, το ίδιο το παιδί έγραφε στο Google ενώ αργότερα έμαθε να αναζητά στο YouTube «how to draw» και τώρα ζωγραφίζει με τη βοήθεια σχετικών βίντεο που εντοπίζει (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Μέσω αυτών των συμβάντων, όπου το Google και το YouTube αποτελούν πόρους γραμματισμού, προκύπτουν πρακτικές όπως η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών, η ανάγνωση και η παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό περιβάλλον και η αναζήτηση πληροφοριών.

Ακόμη, το YouTube το χρησιμοποιεί για να ακούει αγγλικά τραγούδια, προσπαθώντας να μιμηθεί τις χορογραφίες που βλέπει:

«Αρέσει της /να:/, αγγλικά τραγούδια, τραγούδια που τωρά κυκλοφορούν, εγώ εν τα ξέρω καλά-καλά, γιατί πάει hip hop, οπότε αρέσκει της να βρίσκει τραγούδια τζιαι να προσπαθεί να κάμνει μόνη της χορογραφία...Βλέπει τες κινήσεις τζιαι μετά

προσπαθεί να μιμηθεί την τραγουδίστρια, τες χορεύτριες» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Μέσω των τραγουδιών που ακούει η Νιόβη και του χορού που επιλέγει να χορεύει, η μαζική κουλτούρα φαίνεται να κάνει την εμφάνισή της. Παράλληλα, η Νιόβη ξεκίνησε να αναπτύσσει μια σχετικά σταθερή κοινωνική ταυτότητα ως χορεύτρια, μέσω του φροντιστηρίου που πηγαίνει για να μάθει Hip Hop αλλά και μέσω τέτοιων συμβάντων, όπου η ίδια επιλέγει τη μουσική και μιμείται τόσο τις χορεύτριες όσο και την τραγουδίστρια. Μέσα από παρόμοια συμβάντα προκύπτει μια ακόμη πρακτική, η μίμηση ρόλων, αφού το παιδί μιμείται αυτά που βλέπει.

Ακόμη, η Νιόβη κάποτε παίζει PlayStation μόνη της και κάποιες φορές με τον αδερφό της, είτε σε συνεργατικό παιχνίδι είτε με τη σειρά (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Ακόμη, στο Play Station παίζουν οικογενειακώς το παιχνίδι Just Dance (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 22) όπου μιμούνται τις κινήσεις χορευτών/τριών. Όπως εξηγεί η μητέρα, σε αυτό το παιχνίδι πάντα κερδίζει η Νιόβη (Συνέντευξη 6, 05/01/2022), γεγονός που ενισχύει την κοινωνική της ταυτότητα ως χορεύτριας και διαγράφει μια έμφυλη διάσταση στις πρακτικές γραμματισμού των παιδιών.

Παίζει παιχνίδια σε κονσόλες (playstation, xbox, κ.ά.)	30	Just Dance
--	----	------------

Εικόνα 22

4.3.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Πέραν από τα ψηφιακά μέσα, η Νιόβη χρησιμοποιεί αρκετά έντυπα μέσα ως πόρους που συνδιαμορφώνουν πρακτικές όπως η ανάγνωση, η γραφή, η παραγωγή κειμένων, τόσο στο πλαίσιο του σχολικού γραμματισμού αλλά και πέρα από αυτό. Η Νιόβη διαβάζει μόνη της συνήθως τις κατ' οίκον εργασίες της (Εικόνα 23), αλλά όταν έχει απορία, τη βοηθά η μητέρα της. Αφού τελειώσει τα μαθήματά της, πάντα τα διορθώνει η κυρία Νικολάου, η οποία αποτελεί σπόνσορα γραμματισμού για την κόρη της (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Το γεγονός αυτό προβάλλει Λόγους σχετικά με τον σχολικό γραμματισμό και την ανάγκη για κατάλληλες και ορθές απαντήσεις. Επιπλέον, ο σχολικός γραμματισμός κάνει την εμφάνισή του και μέσω των φροντιστηρίων που πηγαίνει το παιδί. Μέσα από το μάθημα των αγγλικών, η Νιόβη εμπλέκεται σε πρακτικές γραμματισμού όπως η ανάγνωση και η γραφή. Μέσα από το μάθημα της ζωγραφικής φτιάχνει διάφορα διακοσμητικά και σχέδια με τα οποία στολίζει το δωμάτιό της (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Η κυρία Νικολάου εξηγεί πως η Νιόβη επέλεξε

να πηγαίνει μαθήματα ζωγραφικής και χορού, ενώ τα αγγλικά ήταν επιλογή των γονιών της (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Από τη μια, βλέπουμε την Νιόβη να παίρνει πρωτοβουλίες και να ζητά να παρακολουθήσει μαθήματα που αφορούν στα ενδιαφέροντά της. Από την άλλη, βλέπουμε τα περιθώρια δράσης της Νιόβης να περιορίζονται και να οριοθετούνται λόγω των απαιτήσεων του σχολικού γραμματισμού (π.χ. ανάγκη να γνωρίζει αγγλικά), όπως είδαμε να συμβαίνει και με τον Άγγελο στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης.

Εικόνα 23

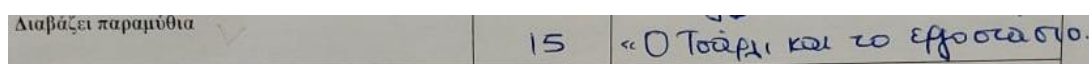
Πέραν από αυτά, το παιδί θα φτιάξει κάρτες γενεθλίων ή χριστουγεννιάτικες κάρτες, θα γράψει ημερολόγιο, θα φτιάξει πρόγραμμα για τη μέρα της (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Μέσω της ενασχόλησής της με αυτά τα συμβάντα, προκύπτουν πρακτικές όπως η γραφή και η παραγωγή πολυτροπικών κειμένων (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 24).

Ζωγραφίζει + Γράφει	20	Κάρτα γενεθλίων για συγγενικό πρόσωπο
---------------------------	----	--

Εικόνα 24

Στη βιβλιοθήκη της έχει πολλά λογοτεχνικά βιβλία, που λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού για πρακτικές όπως η ανάγνωση. Τα περισσότερα βιβλία που έχει στη βιβλιοθήκη της, τα έχει διαβάσει. Σύμφωνα με τη μητέρα της, το πόσες σελίδες θα διαβάσει εξαρτάται από την όρεξή της. Κάποια από τα βιβλία που έχει είναι «Ο Τσάρλι και το εργοστάσιο σοκολάτας», «ο Μάγος του Οζ» αλλά και σειρές βιβλίων όπως η «Μορτίνα», η «Νεραϊδούλα-Βρικόλακας», η «Ισιδώρα», η «Πριγκίπισσα με τη μαύρη μάσκα». Κυρίως διαβάζει βιβλία με νεράιδες, με ζώα και χριστουγεννιάτικα βιβλία. Αρχικά η κυρία Νικολάου, ως σπόνσορας γραμματισμού, παρότρυνε την κόρη της να διαβάσει βιβλία, αλλά πλέον της έγινε συνήθεια και διαβάζει χωρίς να της πει η μητέρα της. Κάποια βιβλία που είναι πιο παιδικά και διαβάζονται εύκολα, μπορεί να τα ξαναδιαβάσει (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Ένα βιβλίο που διάβαζε λίγο πριν από την περίοδο συλλογής δεδομένων είναι «Ο Τσάρλι και το εργοστάσιο σοκολάτας» (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 25), το οποίο έχει δει σε ταινία δύο χρόνια πριν αλλά τότε δεν μπορούσε να διαβάσει το βιβλίο αφού ήταν πολύ μικρή (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Η μαζική κουλτούρα αποτελεί πόρο γραμματισμού για τη Νιόβη, μέσω της επιλογής της συγκεκριμένης ταινίας και του συγκεκριμένου βιβλίου που είναι ευρέως γνωστά. Το γεγονός πως είδε την ταινία και έπειτα από δύο χρόνια διάβασε το βιβλίο που αφορά σε αυτήν, προβάλλει ευελιξία ανάμεσα σε πόρους και πρακτικές, η οποία συνδέεται και με την ηλικία αλλά και τις ικανότητες του παιδιού.

Εικόνα 25

Οι χώροι στους οποίους η Νιόβη διαβάζει βιβλία διαφέρουν, όπως φαίνεται και στην περιγραφή της μητέρας, πιο κάτω. Σε μια φωτογραφία που μου έδειξε η κυρία Νικολάου, το παιδί βρίσκεται στο σαλόνι και διαβάζει, αλλά πολλές φορές μπορεί να διαβάζει στο γραφείο της ή στο κρεβάτι πριν κοιμηθεί. Συγκεκριμένα, η μητέρα της επισημαίνει:

«...εν διαβάζει μόνο στο σαλόνι. Μπορεί να διαβάσει βιβλίο πριν να κοιμηθεί, άρα μέσα στο κρεβάτι, μπορεί στο γραφείο της, μπορεί αν καθόμαστε στο σαλόνι να έρθει να διαβάσει το βιβλίο της στο σαλόνι, οπουδήποτε...Όπου νιώθει ότι είμαστε τζιαι εμείς, εν να πάει...Θέλει να έσσει κάποια παρέα, ναι, ναι. //Προτιμά έτσι...Η αλήθεια είναι ότι συνήθως εν να πιάσει το βιβλίο της να έρθει να κάτσει μαζί μας.

Διαβάζω τζιαι εγώ τζιαι ο αδερφός της, οπότε εν μιλούμε» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Ένα άλλο βιβλίο που διαβάζει κάποτε μόνη της, κάποτε με τον αδερφό της και κάποτε με τη μητέρα της είναι «Τα τριάντα τρία ρουμπίνια» (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 26). Αυτό το βιβλίο είναι ένα πολυπαραμύθι, αφού ξεκινά πάντα από την ίδια σελίδα και στη συνέχεια υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές, οπότεν διαβάζεται με διάφορους τρόπους (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Από αυτά τα δεδομένα βλέπουμε τη Νιόβη να επιδιώκει να είναι εκεί όπου βρίσκονται και τα άλλα μέλη της οικογένειας. Αλλάζει μορφή η ατομική ανάγνωση, αφού κατά κάποιον τρόπο γίνεται συντροφική. Παρόλο που τα μέλη της οικογένειας δε διαβάζουν πάντα μαζί ή πάντα το ίδιο κείμενο, εμπλέκονται ταυτόχρονα στην ίδια πρακτική.

Εικόνα 26

Πέραν από τα πιο πάνω, το παιδί έχει έναν πίνακα ο οποίος λειτουργεί ως πόρος για πρακτικές όπως η γραφή, η ανάγνωση, η υπόδυση ρόλων και η παραγωγή κειμένου. Αν και τις περισσότερες φορές τον χρησιμοποιεί μόνη της, κάποιες φορές η κυρία Νικολάου, ο αδερφός της Νιόβης ή η ξαδέρφη της αποτελούν συμμετέχοντες σε συμβάντα γραμματισμού. Όπως εξηγεί η κυρία Νικολάου:

«Χρησιμοποιά πολλά συχνά το πινακάκι της. Κάνει πάνω ό, τι φανταστείς... με τον πίνακα που ασχολείται, που κάνει, είτε μπορεί να γράψει πάνω στον πίνακα κάτι που μάθαν σήμερα στην τάξη τζιαι να μου δείξει, να μου εξηγήσει με παραδείγματα είτε να κάμει σχέδια είτε να παίζει παιχνίδια με τον αδερφό της, κάποια κρεμάλα, τρύλιζα, τέτοια πράγματα. Ή αν έσειε καμιά μικρότερη ξαδερφούλα να της παίξει τη δασκάλα. Δηλαδή να της γράφει γράμματα, να τη βοηθά να διαβάζει τζιαι τέτοια» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Ο πίνακας αλλά και γνώση που έχει η Νιόβη για τον σχολικό γραμματισμό, λειτουργούν, έτσι, ως πόροι γραμματισμού για πρακτικές όπως η παραγωγή κειμένου και ανάγνωση:

«Ίδιως τωρά που ξεκίνησε να πηγαίνει αγγλικά (φέτος), γράφει λεξούλες στα αγγλικά... Από μαθήματα σχολείου, γράφουμε, γράφουμε την ορθογραφία μας συνήθως εδώ κάθε πρωί πριν πάει σχολείο ή πριν πάει αγγλικά γράφει πάλε την

ορθογραφία της...έσει τζαι φορές που είμαστε μαζί. Είτε για ορθογραφία είτε να μου βάλει κάποιο παιχνίδι, κάποια κρεμάλα» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Μέσα από τα τελευταία δύο αποσπάσματα φαίνεται ότι υπάρχει ευελιξία ανάμεσα στις δραστηριότητες και στις πρακτικές που προκύπτουν, αφού μέσω των έντυπων μέσων η Νιόβη και άλλα μέλη της οικογένειάς της καταλήγουν να παίζουν παιχνίδια. Την ίδια στιγμή, βλέπουμε να εμπλέκεται και ο σχολικός γραμματισμός, νοουμένου ότι η Νιόβη τον χρησιμοποιεί και για να γράψει κάτι που έμαθαν στο σχολείο ή π.χ. την ορθογραφία της, ή και για να υποδυθεί ρόλους που συνδέονται άμεσα με αυτό.

Πέρα από τον πίνακα, η Νιόβη ζωγραφίζει και σε μπλοκάκια, σε χαρτί Α4 και σε τετράδια. Όπως χαρακτηριστικά λέει η κυρία Νικολάου, της αρέσει να ζωγραφίζει τα πάντα και είναι κάτι με το οποίο ασχολείται καθημερινά, δύο με τρεις φορές σε μια μέρα (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Μπορεί να ζωγραφίσει κάτι που έκανε στο μάθημα ζωγραφικής ή π.χ. ζωάκια, λουλούδια, κοπέλες με μοντέρνα ρούχα. Η εμπλοκή της σε τέτοιες πρακτικές διευκολύνεται μέσω της χρήσης ψηφιακών μέσων. Μαζί με τον αδερφό της, βάζουν στο YouTube «how to draw» και βλέπουν βήμα-βήμα πώς να ζωγραφίσουν κάτι που θέλουν (Συνέντευξη 6, 05/01/2022), γεγονός που και πάλι προβάλλει τη ρευστότητα ανάμεσα στα ψηφιακά και στα έντυπα μέσα και τη δυναμική σχέση ψηφιακών πρακτικών γραμματισμού και άλλων πρακτικών του παιδιού.

4.3.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού. Η Νιόβη παίζει με ποικιλία παιχνιδιών. Καταρχάς, παίζει διάφορα παιχνίδια έξω στην αυλή μαζί με τον αδερφό της. Μπορεί να βγει έξω το πεζοδρόμιο και να ζωγραφίσει τις πλάκες του με κιμωλίες, να γράψει τα ονόματα των μελών της οικογένειας ή να ζωγραφίσει παιδάκια, λουλουδάκια κι άλλα αντικείμενα που της αρέσουν. Μαζί με τον αδερφό της, έφτιαξαν μια σκάλα στο πεζοδρόμιο, τη ζωγράρισαν οι ίδιοι και κάθε φορά που σβήνεται τη φτιάχνουν ξανά με διάφορα χρώματα κιμωλιών. Σε αυτό το σημείο βλέπουμε να υπάρχει ευελιξία ανάμεσα στα έντυπα μέσα και στα παιχνίδια. Συγκεκριμένα, η σκάλα την οποία ζωγραφίζουν λειτουργεί ως παιχνίδι για αυτούς, όπως συμβαίνει και με τα παιχνίδια που ζωγραφίζει στον πίνακά της και μετά παίζουν με αυτά. Ακόμη, η Νιόβη και ο αδερφός της παίζουν με τις γάτες τους, κάνουν πατίνια, ποδηλασία, τρέξιμο, παίζουν τένις, μπάσκετ, μπάλα (Συνέντευξη 5, 20/10/2021 & Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Επίσης, παίζει με το τραμπολίνο μαζί με τον αδερφό της και τον συμμαθητή-γείτονά τους, στο σπίτι του γείτονα (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Συμμετέχοντες σε αυτές τις δραστηριότητες είναι ο αδερφός της και ο γείτονας-συμμαθητής τους.

Επιπλέον, η Νιόβη παίζει πολύ με τα Playmobil της (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 27). Τα παιχνίδια αυτά λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού που συνδιαμορφώνουν πρακτικές όπως η υπόδυση ρόλων και το φτιάξιμο ιστοριών. Όπως εξηγεί η κυρία Νικολάου, η Νιόβη ασχολείται με τα συγκεκριμένα παιχνίδια πολύ συχνά. Της αρέσει να τα βάζει σε σειρά και να υποδύεται ρόλους. Κάθε ανθρωπάκι αντιπροσωπεύει και έναν χαρακτήρα. Τα βάζει να μιλούν, να πηγαίνουν για ψώνια, να κάνουν διάφορα πράγματα. Μπορεί να παίζει με αυτά μέχρι και ενάμιση ώρα (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Τις περισσότερες φορές παίζει μόνη της το συγκεκριμένο παιχνίδι. Παρόλα αυτά, μερικές φορές συμμετέχουσες μπορεί να είναι οι ξαδέρφες της, όταν τους επισκέπτονται, ή η μητέρα της, εάν τη δει να παίζει και αποφασίσει μόνη της να λάβει μέρος στο παιχνίδι της κόρης της (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Εικόνα 27

Επιπλέον, πολλές φορές υποδύεται την αισθητικό. Συμμετέχοντες σε αυτή την πρακτική είναι η μητέρα και ο πατέρας της, οι οποίοι ακολουθούν τις οδηγίες της. Πρακτικές που προκύπτουν μέσα από αυτά τα συμβάντα είναι η υπόδυση ρόλων, όπως συμβαίνει και με τα Playmobil, αλλά και η ανάγνωση και η γραφή μέσα από τα χαρτάκια-κουπόνια που ετοιμάζει το παιδί. Όπως εξηγεί η κυρία Νικολάου:

«...Φωνάζει μας, «Το ινστιτούτο έχει ανοίξει. Παπά, το ραντεβού σου είναι» ας πούμε «η ώρα τέσσερις. Μαμά, εσύ έρχεσαι τώρα» τζιαι πάω. Βάζει χαλαρωτική

μουσική, βάλλει χαμηλό φωτισμό τζιαι ξεκινά. /Ε:/ «πού θέλεις να σου κάνω μασάζ; Στο κεφάλι, στα χέρια, στα πόδια;». Έσκει τζαμαί κρεμούλες, βάζει μας κρεμούλες... Μα πρώτα ετοιμάζει τα, για κανένα εικοσάλεπτο εν ι-ξέρεις πού είναι... τζιαι μετά έρχεται τζιαι φωνάζει μας «έχετε ραντεβού». Μπορεί να μας δώσει τζιαι χαρτάκι... Ένα χαρτάκι που να λέει «έχετε κερδίσει κουπόνι για το ινστιτούτο μου» ή άμαν δεν κερδίσουμε κουπόνι υποτίθεται βάζει μας τζιαι πληρώνουμε την πέντε ευρώ, ας πούμε, στα ψέματα /τζιαι:/ κάμνει μας περιποίηση» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Η Νιόβη υποδύεται ρόλους και όταν παίζει με τα λούτρινα ζώακια της και τις κούκλες της. Συγκεκριμένα προσποιείται πως είναι η μαμά τους. Τα τυλίγει σε κουβερτούλες και τα παίρνει στη μητέρα της για να της τα προσέχει ή να τους δώσει γάλα. Κάθε φορά που παίζει μαζί τους, διαλέγει διαφορετικό αρκουδάκι/κούκλα με το οποίο κοιμάται το βράδυ, ενώ την επόμενη μέρα επιλέγει άλλο (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Πόρο γραμματισμού για τη Νιόβη, πέραν από τις κούκλες και τα λούτρινα ζώακια, αποτελεί και η μαζική κουλτούρα, μέσα από τις κούκλες Barbie, τις οποίες, όπως αναφέρει η κυρία Νικολάου, τα τελευταία ένα-δύο χρόνια ξεκίνησε να ζητά (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Επιπρόσθετα, η Νιόβη παίζει με τα Lego συνήθως στο δωμάτιό της. Τα χρησιμοποιεί με τον ίδιο τρόπο που χρησιμοποιεί τα Playmobil (Εικόνα 27). Τα παίρνει στο δωμάτιό της, τα στήνει και υποδύεται ρόλους (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Η μαζική κουλτούρα αποτελεί και πάλι πόρο γραμματισμού για τη Νιόβη. Παίζει με τα Lego Ninjago που είναι του αδερφού της και με τα Lego Friends που είναι δικά της: «'ντάζει τα πιο πολλά φυσικά εν για αγόρια, εν Lego Ninjago, τέτοια, εν του γιού μου, έσκει όμως τζιαι η Νιόβη αρκετά Lego Friends που εν για κορίτσια» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Σε αυτό το σημείο φαίνεται το φύλο να αποτελεί κριτήριο για την επιλογή του παιχνιδιού που θα αποκτήσει το κάθε παιδί, αλλά και η Νιόβη και ο αδερφός της παίζουν και με τις δυο σειρές, ξεπερνώντας τα στερεότυπα για τα κοριτσίστικα και αγορίστικα Lego. Όπως αναφέρει η κυρία Νικολάου, η Νιόβη όταν παίζει Lego με τον αδερφό της συνδυάζουν αυτά που έχει ο καθένας οπότε δημιουργούν μαζί μια ιστορία (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Συμπερασματικά, η Νιόβη είναι ένα παιδί το οποίο φαίνεται να αναπτύσσει μια κοινωνική ταυτότητα ως χορεύτρια. Συγκεκριμένα, ασχολείται με τον χορό στο φροντιστήριο, παίζει ψηφιακά παιχνίδια που έχουν σχέση με χορογραφίες, μιμείται χορεύτριες που παρακολουθεί στο YouTube. Παράλληλα, βλέπουμε τη Νιόβη και ως τηλεθέατρια, με έναν σχετικά παθητικό ρόλο ο οποίος βέβαια προϋποθέτει την εμπλοκή του

παιδιού σε ψηφιακές πλατφόρμες. Επίσης, η Νιόβη ασχολείται πολύ με τα έντυπα μέσα και τα εμπλέκει στο παιχνίδι της. Αν και τα περιθώρια δράσης της φαίνεται να οριοθετούνται λόγω των απαιτήσεων του σχολικού γραμματισμού, τη βλέπουμε να χρησιμοποιεί τον σχολικό γραμματισμό, πέραν από τα σχολεία, π.χ. για να υποδυθεί ρόλους, όπως της δασκάλας. Η υπόδυση ρόλων φαίνεται, επίσης, και μέσα από την ενασχόληση της Νιόβης με παιχνίδια όπως τα Playmobil ή τα Lego. Γενικότερα, φαίνεται να υπάρχει μεγάλη ευελιξία ανάμεσα στους πόρους και στις πρακτικές που χρησιμοποιεί η Νιόβη.

4.3.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες

Στην προηγούμενη υποενότητα είδαμε ότι στην Οικογένεια Νικολάου υπάρχουν ξεκάθαρες ρουτίνες ώστε να δίνεται προτεραιότητα στον σχολικό γραμματισμό και να δημιουργείται ισορροπία μεταξύ ψηφιακών πρακτικών και μη ψηφιακού παιχνιδιού. Είδαμε, επίσης, πολύ παιχνίδι, «συντροφική» ανάγνωση και υπόδυση ρόλων με τη συμμετοχή κι άλλων μελών της οικογένειας. Σε αυτή την υποενότητα, προσθέτω στις πρακτικές αυτές, κοιτάζοντας τι αναδύεται μέσα από τις ευρύτερες οικογενειακές δραστηριότητες.

Καταρχάς, η Οικογένεια Νικολάου φαίνεται να εμπλέκεται σε αρκετές οικογενειακές δραστηριότητες εκτός σπιτιού. Όπως επισημαίνει η κυρία Νικολάου, κάποιες φορές επισκέπτονται πάρκα και ζωολογικούς κήπους. Επίσης, κάποτε πηγαίνουν σε ορισμένες θεατρικές παραστάσεις ή παρακολουθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά όχι τόσο συχνά (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Μια εκδήλωση που παρακολούθησαν λίγο πριν τη συλλογή δεδομένων ήταν μια εκδήλωση στην οποία παιδιά από διάφορα σχολεία έγραψαν σε μπλούζες τι σημαίνει για αυτά ευτυχία και έπειτα τις άπλωσαν στην πλατεία, σαν μια μπουγάδα. Η Νιόβη μαζί με την κυρία Νικολάου, μέσα από αυτή τη δραστηριότητα, συμμετείχαν στην εκδήλωση και διάβασαν τι υπήρχε γραμμένο σε κάθε μπλούζα. Επιπλέον, παρακολούθησαν μαζί και την παρέλαση της 28^{ης} Οκτωβρίου και η Νιόβη εξήγησε στη μητέρα της για ποιο σκοπό γίνεται η παρέλαση, αφού το είχε μάθει στο σχολείο (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Αυτό δείχνει και πάλι ότι ο σχολικός γραμματισμός εμπλέκεται στο πλαίσιο των οικογενειακών πρακτικών γραμματισμού.

Μια άλλη δραστηριότητα τόσο εντός όσο κι εκτός σπιτιού αποτελεί το ότι αναγνωρίζει λογότυπα και πινακίδες. Μέσω αυτών η Νιόβη εμπλέκεται σε πρακτικές όπως η ανάγνωση εικόνων ως κειμένων, η αναζήτηση ταυτόσημων κειμένων-εικόνων και η ανάκληση γνώσεων. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζει τις επωνυμίες των τροφίμων που χρησιμοποιούν στο σπίτι αλλά και των ρούχων που φορούν:

«Ας πούμε, στο σπίτι ανοίγουμε το ντουλαπάκι του minimarket, εν να δει όλα τα τρόφιμα, τη μάρκα που έχουν πάνω, τα δημητριακά, τα μακαρόνια, /το:/ τη ζεστή σοκολάτα που εν να πει, το γάλα, τα πάντα. /Ε:/ τζιαι τα ρούχα που φοράμε. Αναγνωρίζει τις διάφορες αθλητικές μάρκες» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Επίσης, αναγνωρίζει τα λογότυπα των υπεραγορών και αρτοποιείων, όπως ο Σκλαβενίτης, ο Παπαντωνίου και ο Ζορπάς. Ακόμη, κάνει απορίες σχετικά με τις πινακίδες στους δρόμους. Θα ρωτήσει τι σημαίνει μια πινακίδα, πού μπαίνει ο τόνος σε ονόματα χωριών και ανακαλεί περιοχές τις οποίες έχουν επισκεφθεί (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Επιπλέον, η κυρία Νικολάου, πάντα μαζί με τη Νιόβη, ετοιμάζουν τη λίστα για ψώνια. Σπόνσορας γραμματισμού σε αυτή τη δραστηριότητα είναι η μητέρα της, η οποία εξηγεί πώς η Νιόβη της υπενθυμίζει τι χρειάζονται και κάποτε προσθέτει η ίδια πράγματα στη λίστα. Όταν πάνε στην υπεραγορά, η Νιόβη κρατά τη λίστα και διαβάζει τι χρειάζονται (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Μέσω αυτών των συμβάντων, η Νιόβη εμπλέκεται σε πρακτικές όπως η ανάγνωση, η γραφή και η ανάκληση γνώσεων.

Η Νιόβη, αν και σε κάποιες οικογενειακές δραστηριότητες συμμετέχει μαζί με όλη της την οικογένεια, στις πλείστες δραστηριότητες συμμετέχει με τη μητέρα της. Στην επόμενη υποενότητα, θα ασχοληθώ με την κυρία Νικολάου, αφού αποτελεί τον βασικό σπόνσορα γραμματισμού του παιδιού της. Συγκεκριμένα θα αναφερθώ στις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της μητέρας της και στις απόψεις της ούτως ώστε να διαφανεί κατά πόσο αυτές επηρεάζουν τις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται το παιδί.

4.3.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού της Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις

Όπως έχει φανεί στις προηγούμενες υποενότητες, η κυρία Νικολάου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των γραμματισμών της Νιόβης, αφού καθορίζει τις ρουτίνες της, στηρίζει την κατ' οίκον εργασία και το παιχνίδι της, και αλληλεπιδρά μαζί της σε πλήθος πρακτικών γραμματισμού εντός και εκτός σπιτιού. Στην παρούσα υποενότητα, γίνεται αναφορά στις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της κυρίας Νικολάου για να διερευνηθεί πώς μπορεί να επηρεάζει και τις απόψεις της σχετικά με τη χρήση ψηφιακών μέσων από το παιδί της. Σύμφωνα με την κυρία Νικολάου, όταν η ίδια ήταν μικρή, έπαιζε έξω στην αυλή μαζί με τα παιδιά της γειτονιάς, από την ώρα που σχολνούσε μέχρι το βράδυ. Δεν είχαν ψηφιακά μέσα και πήγαιναν φροντιστήριο μόνο για το μάθημα των αγγλικών. Συγκρίνοντας με τα παιδιά της, εξήγησε ότι τα παιδιά της θα βγουν στην αυλή για περιορισμένο χρονικό διάστημα και έχουν καθημερινά φροντιστήρια:

«...το παιχνίδι έξω, που εμάς εγινόταν σε πολλά μεγαλύτερο βαθμό, πολλά παιδιά της γειτονιάς εμαζευόμασταν ενώ τώρα εδώ που ζούμε εν μόνον τους, εν έχουν άλλα παιδάκια, οπότε έσκει μόνο ο ένας τον άλλο. Εμείς ήμασταν έξω που την ώρα που ήταν να σχολάσουμε ως τη νύχτα, ενώ εδώ εν περιορισμένη η ώρα τους που εν να εν έξω. Ε, εμείς εν είχαμε τα ηλεκτρονικά τζαι τα φροντιστήριά μας ήταν, ε, ούτε ένα την ημέρα, επηάναμε απλά αγγλικά, ενώ τώρα έχουν ένα την ημέρα» (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Όπως εξηγεί η κυρία Νικολάου, η πρώτη φορά που απέκτησε ψηφιακή τεχνολογία ήταν στο γυμνάσιο, όταν πήγαινε φροντιστήριο για να μάθει τη Word, την οποία χρησιμοποιούσε στο Πανεπιστήμιο για εργασίες (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Μέσα από αυτό το παράδειγμα έχουμε μια ένδειξη του πώς είναι διαθέσιμη η τεχνολογία ανάλογα με την εποχή αλλά και ποιες είναι οι απαιτήσεις χώρων και θεσμών που δίνουν ώθηση σε συγκεκριμένες πρακτικές γραμματισμού. Για παράδειγμα, καθώς μεγάλωνε η κυρία Νικολάου, η χρήση υπολογιστή ήταν απαραίτητη στο Πανεπιστήμιο, ενώ σήμερα χρησιμοποιείται από το δημοτικό, ίσως και νωρίτερα.

Σήμερα, η καθημερινή ρουτίνα της κυρίας Νικολάου διαμορφώνεται ως εξής. Θα σχολάσει, θα φάνε το φαγητό τους και έπειτα θα δει εάν τα παιδιά της χρειάζονται κάποια βοήθεια στα μαθήματά τους. Ακολούθως, θα προσπαθήσει να προετοιμαστεί για τη δουλειά της -υπενθυμίζω ότι είναι εκπαιδευτικός δημοτικής εκπαίδευσης- και έπειτα θα πάρει τα παιδιά της στο φροντιστήριο. Όταν επιστρέψει σπίτι, θα ετοιμάσει βραδινό, θα ασχοληθεί με δουλειές του σπιτιού και, προτού κοιμηθεί, θα διαβάσει βιβλίο (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως η κυρία Νικολάου στην περιγραφή της καθημερινής της ρουτίνας δεν ανέφερε καθόλου τη χρήση ψηφιακών μέσων, αν και όπως προκύπτει στη συνέχεια, είναι δεδομένο ότι πως θα τα χρησιμοποιήσει, τουλάχιστον ως προς την προετοιμασία της για τη δουλειά.

Όπως εξήγησε αργότερα, τον υπολογιστή τον χρησιμοποιεί μόνο για τη δουλειά της. Αν θέλει να αναζητήσει κάτι, να δει κάποια σειρά, να ψυχαγωγηθεί ή να επικοινωνήσει με φίλους, χρησιμοποιεί το κινητό ή το tablet (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Η χρήση του υπολογιστή μόνο για το σχολείο, παραπέμπει στο ότι θεωρεί τον υπολογιστή ένα μέσο που αφορά στον σχολικό γραμματισμό, πράγμα που βλέπουμε να συμβαίνει και με την κόρη της.

Πέραν από αυτά, η κυρία Νικολάου εξήγησε πως προσπαθεί να διαβάσει βιβλία σε έντυπη μορφή ούτως ώστε να ξεφεύγει από τα ψηφιακά μέσα: «Τώρα σε έντυπη μορφή διαβάζω, προσπαθώ να διαβάζω /έτσι:/ βιβλία, να μεν είμαι συνεχώς πάνω στα

ηλεκτρονικά» (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Σε αυτό το σημείο βλέπουμε μια αντίθεση ανάμεσα στο τι ανέφερε στην καθημερινή της ρουτίνα. Ενώ προηγουμένως δεν ανέφερε καθόλου τη χρήση ψηφιακών μέσων, τώρα εξηγεί πως δεν θέλει να ασχολείται συνεχώς με αυτά, για αυτό τον λόγο προσπαθεί να μειώσει τη χρήση τους, διαβάζοντας έντυπα βιβλία.

Αυτό έρχεται να συμπληρωθεί μέσα από τη δήλωσή της πως το κινητό το χρησιμοποιεί για ψυχαγωγία τα τελευταία χρόνια, ενώ παλαιότερα το χρησιμοποιούσε μόνο για επικοινωνία μέσω κλήσεων:

«Τζιαι το κινητό για /τα:/ Facebook, τα Instagram, αυτά...//Παλιά εχρησιμοποιούσα// το κινητό, όι το κινητό ήταν καθαρά μόνο για κλήσεις, τα τελευταία χρόνια είναι που επαράγινε το κακό. /Ε:/ ναι, πιο παλιά, πριν το Internet διαδοθεί τόσο, είχαμε τα μόνο για να κάμνουμε εργασίες για το σχολείο ή να αναζητούμε κάτι, αλλά όι να περνούμε τόσο πολύ χρόνο ή να βλέπουμε σειρές τζιαι να ‘μαστε συνεχώς πάνω που μια οθόνη» (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Μέσα από τα λόγια της κυρίας Νικολάου («επαράγινε το κακό», «συνεχώς πάνω που μια οθόνη», Συνέντευξη 5, 20/10/2021) φαίνεται να εκδηλώνεται μια επιφύλαξη προς τα ψηφιακά μέσα. Αυτό φαίνεται κι από το ότι εξηγεί πως αν δεν υπήρχαν τα ψηφιακά μέσα, θα περνούσαν περισσότερο χρόνο με τα άτομα της οικογένειας αλλά και με φίλους κι έτσι θα ήταν πιο δεμένοι (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Η κυρία Νικολάου εξηγεί πως προσπαθεί να ενσωματώνει την τεχνολογία στη διδασκαλία της ως εκπαιδευτικός, αλλά περισσότερο χρησιμοποιεί τα βιβλία. Όπως διευκρινίζει, η τεχνολογία τη βοηθά στην τάξη, αφού οι περισσότεροι/ες μαθητές/τριές της κατάγονται από το εξωτερικό και δεν ξέρουν ελληνικά. Συγκεκριμένα, εξηγεί πως χρησιμοποιεί μηχανές αναζήτησης για να βρει εικόνες να τους δείξει για να καταλάβουν τι σημαίνει μια λέξη (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Από την άλλη, τονίζει πως προσπαθεί να περιορίζει τον χρόνο που τα παιδιά της χρησιμοποιούν ψηφιακά μέσα, αφού δεν το θεωρεί κι ό,τι καλύτερο. Παρόλα αυτά, μερικές φορές εκμεταλλεύεται το γεγονός ότι τα παιδιά της ασχολούνται με τα ψηφιακά μέσα, ούτως ώστε να βρει χρόνο να κάνει δουλειές ανενόχλητη (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Αφήνει τα παιδιά της να χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα, για περιορισμένο χρονικό διάστημα, αφού πρώτα ολοκληρώσουν τις κατ’ οίκον εργασίες τους (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Επιπλέον, προσπαθεί να τα μάθει να διαβάζουν έντυπα, λογοτεχνικά βιβλία. Τονίζει πως επιμένει πολύ σε αυτό. Όπως διευκρινίζει, με τον γιό της κατάφερε να το πετύχει αλλά με την κόρη της

ακόμη προσπαθεί (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Αυτό φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με τα όσα περιέγραψε προηγουμένως για την Νιόβη, αφού, με βάση τους πίνακες καταγραφής και τις φωτογραφίες της μητέρας, το κορίτσι φαίνεται ότι διαβάζει αρκετά λογοτεχνικά βιβλία.

Πέραν από αυτά, η κυρία Νικολάου θεωρεί πως η ηλικία της και η ηλικία των παιδιών της αλλά και το γεγονός ότι έχει παιδιά επηρεάζουν τη χρήση ψηφιακών μέσων. Τονίζει πως προσπαθεί να δώσει το «καλό παράδειγμα» στα παιδιά της, για αυτό δεν χρησιμοποιεί πολύ τις ψηφιακές συσκευές ενώ αν δεν είχε παιδιά πιθανό να ασχολείτο περισσότερο με αυτές (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Ακόμη, όπως εξηγεί, οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολείται η ίδια αλλά και ο σύζυγός της με τα παιδιά τους πιστεύει πως επηρεάζουν τη σχέση τους μαζί τους αφού δένονται περισσότερο, είναι πιο κοντά και ανοίγεται πιο εύκολα ο ένας στον άλλο (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Οι ανησυχίες της πηγάζουν τόσο από τα ψηφιακά μέσα όσο και από συνομήλικους/ες και συμμαθητές/τριες των παιδιών της, λόγω του ότι μπορεί να παρασυρθούν. Διευκρινίζει πως μέσα από τη συμμετοχή της στην παρούσα έρευνα προβληματίστηκε κατά πόσο περνούν αρκετό χρόνο ασχολούμενοι με ψηφιακά μέσα (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Την ανησυχεί το γεγονός πως πολλά είναι τα παιδιά που παρασύρονται. Ένα παράδειγμα που δίνει αφορά σε μια σειρά του Netflix η οποία είναι ακατάλληλη για παιδιά. Παρόλα αυτά, πολλοί/ές συμμαθητές/τριες του γιού της την παρακολουθούν. Έτσι, κι ο γιός της θέλει να τη δει γιατί στο σχολείο μιλούν για τη συγκεκριμένη σειρά (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Σε γενικές γραμμές, η κυρία Νικολάου αναφέρει πως προσπαθεί να περιορίσει τον χρόνο που τα παιδιά της χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα και να ελέγχει τι βλέπουν. Επεμβαίνει όταν παρακολουθούν κάτι με ακατάλληλο για την ηλικία τους περιεχόμενο ή όταν υπερβούν τον χρόνο που τους δίνει. Επίσης, τους αγοράζει πολλά λογοτεχνικά βιβλία και τα παροτρύνει να τα διαβάζουν (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Σχετικά με τις προσδοκίες της, ελπίζει πως τα παιδιά της θα ασχολούνται όσο περισσότερο γίνεται με τα έντυπα μέσα, αφού βλέπει ότι τα βοηθούν αναπτύσσοντας το λεξιλόγιό τους και τη γραπτή τους έκφραση. Παράλληλα, ευελπιστεί ότι θα περιορίζουν τη χρήση των ψηφιακών μέσων σε φυσιολογικά πλαίσια (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Μέσα από την παρούσα έρευνα, η κυρία Νικολάου εξηγεί πως βοηθήθηκε να αντιληφθεί πως η κόρη της ακολουθεί ένα πρόγραμμα στην καθημερινότητά της, έχει τη δική της ρουτίνα (Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Εξηγεί πως αν και η κόρη της δε χρησιμοποιεί υπερβολικά τα ψηφιακά μέσα, θα προτιμούσε να τα χρησιμοποιεί ακόμη πιο λίγο

(Συνέντευξη 6, 05/01/2022). Επίσης, αναφέρει πως της άρεσε που η κόρη της ασχολείται με παιχνίδια αλλά και που θα πάρει από μόνη της λογοτεχνικό βιβλίο να διαβάσει:

«άρεσε μου που επρόσεξα ότι καθημερινά παίζει με παιχνίδια. Εν ‘ναιν μόνο μπροστά στο tablet. Δηλαδή εν να παίζει τζιαι με τα Lego της τζιαι με τα Playmobil της, εν να διαβάσει το βιβλίο της, τζιαι τούτο εν ευχάριστο για μένα γιατί πιο παλιά, ώσπου ήταν πιο μικρή, έπρεπε να της το θυμίζω εγώ. Τωρά ξέρει από μόνη της ότι τελειώνω τα μαθήματα, εν να διαβάσω ή εν να παίξω. Το tablet εν να το πάρω πιο μετά. Εν να το πάρω αργότερα. Ή να δω κάτι στην τηλεόραση» (Συνέντευξη 6, 05/01/2022).

Συμπερασματικά, μέσα από τις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της κυρίας Νικολάου αλλά και τις απόψεις, τις στάσεις, τις πεποιθήσεις και τις ανησυχίες της, βλέπουμε Λόγους για τους γραμματισμούς, με τον έντυπο γραμματισμό -και συγκεκριμένα τα βιβλία- να τοποθετείται πιο ψηλά ιεραρχικά από τον ψηφιακό γραμματισμό. Με αυτό τον τρόπο βλέπουμε να δημιουργούνται ιεραρχίες μέσω των αλλά και των γραμματισμών που συνδέονται με το καθένα από αυτά. Την ίδια στιγμή, η προσπάθεια της μητέρας να ελέγξει τη χρήση ψηφιακών μέσων από τα παιδιά της αποτελεί ένδειξη του πώς μπορεί να περιορίζονται τα περιθώρια δράσης τους. Ακόμα και η διαπίστωση ότι οι δικές της πρακτικές επηρεάζουν αυτές των παιδιών της μπορεί να θεωρηθεί ως ένδειξη του πώς η ίδια θέτει περιορισμούς στη δική της δράση επειδή φαίνεται να υιοθετεί Λόγους για την τεχνολογία ως κίνδυνο. Παράλληλα, τα περιθώρια δράσης των παιδιών φαίνεται να περιορίζονται μέσω των επιταγών του σχολικού γραμματισμού, βάσει των οποίων αναμένονται συγκεκριμένα πράγματα από τα παιδιά, αλλά και μέσω της επιβολής της μητέρας να διαβάζουν λογοτεχνικά βιβλία. Από την άλλη φαίνεται να διευρύνονται όσον αφορά στην ενασχόλησή τους με μαθήματα που τα ενδιαφέρουν, όπως ο χορός και η ζωγραφική στην περίπτωση της Νιόβης, αφού επιλέγουν τα ίδια τι τους αρέσει και ασχολούνται με αυτό τόσο στον ελεύθερο τους χρόνο όσο και στα φροντιστήρια.

4.4. Οικογένεια Αντωνίου

Η τέταρτη μελέτη περίπτωσης αφορά σε μια τριμελή οικογένεια, στην οικογένεια Αντωνίου. Η κυρία Αντωνίου είναι είκοσι εννέα ετών και σπούδασε αισθητικός σε κολλέγιο. Τώρα δουλεύει σε εταιρία μεταφορών. Ο κύριος Αντωνίου είναι τριάντα ετών κι εργάζεται σε οικογενειακή επιχείρηση. Όπως ανέφερε η κυρία Αντωνίου, όσον αφορά στην κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση, αντιμετωπίζουν μεγάλες οικονομικές δυσκολίες. Η Χαρά είναι το μοναχοπαιδί της οικογένειας. Είναι επτά χρονών και πηγαίνει στη δευτέρα τάξη

δημοτικού. Τα άτομα που εμπλέκονται στον γραμματισμό της είναι σε μεγαλύτερο βαθμό η μητέρα της και σε μικρότερο βαθμό ο πατέρας της. Της αρέσει να παίζει με τις κούκλες της και να χρησιμοποιεί την εφαρμογή TikTok.

4.4.1. Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι που τις Συνδιαμορφώνουν

Η οικογένεια Αντωνίου φαίνεται να ακολουθεί κάποιες ρουτίνες στην καθημερινότητά της. Η Χαρά, αφού επιστρέψει από το σχολείο, θα ασχοληθεί με πρακτικές γραμματισμού όπως η ανάγνωση, η γραφή, η παραγωγή γραπτού κειμένου, διαβάζοντας τα μαθήματά της. Όπως εξηγεί η κυρία Αντωνίου, αυτή είναι η ρουτίνα της γιατί η μητέρα της, αφού διαβάσουν, πρέπει να επιστρέψει στη δουλειά της. Η Χαρά ξέρει ότι πρώτα θα διαβάσουν κι έπειτα θα μπορεί να παίζει (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Σε αυτό το σημείο βλέπουμε τα περιθώρια δράσης της Χαράς να περιορίζονται εξαιτίας του ωραρίου εργασίας της μητέρας της.

Αφού σχολάσει η κυρία Αντωνίου από τη δουλειά, το παιδί χρησιμοποιεί το κινητό της για να ασχοληθεί με τις εφαρμογές YouTube και TikTok, μέχρι να ολοκληρώσει η μητέρα τις δουλειές του σπιτιού και να παρακολουθήσουν τηλεόραση μαζί (Συνέντευξη 7, 23/10/2021). Ακολούθως, θα χρησιμοποιήσει εφαρμογές για να παρακολουθήσει βίντεο και θα παίζει παιχνίδια στο κινητό. Συνήθως, το TikTok το χρησιμοποιεί για να ξεκουραστεί από κάποιο παιχνίδι που παίζει κι έπειτα θα συνεχίσει το παιχνίδι της (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Από την άλλη, τα Σαββατοκύριακα θα ασχοληθούν κυρίως με οικογενειακές δραστηριότητες εκτός σπιτιού αλλά και με τα παιχνίδια και τα ψηφιακά μέσα που χρησιμοποιεί καθημερινά η Χαρά. Συγκεκριμένα, θα πάνε βόλτα στη φύση και θα επισκεφθούν τις γιαγιάδες όπου η Χαρά θα μπορεί να παίζει με τα ξαδέρφια της. Όταν επιστρέψουν στο σπίτι θα παίζει με τις κούκλες της και θα ασχοληθεί με το κινητό τηλέφωνο (Συνέντευξη 8, 12/01/2022).

Η κυρία Αντωνίου, συνοψίζοντας όσα κάνει το παιδί της, παρατηρώντας τους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού, αναφέρει:

«Βασικά κατάλαβα /ότι:/ ασχολείται παραπάνω με τα παιχνίδια της, με τις κούκλες της τες Barbie, ε που παίζει κουμέρες, /ε:/ ασχολείται και με το TikTok, ναι, /ε:/ που διαβάζουμε και παραμυθάκια, ασχολείται και με το YouTube που βλέπει Mickey Mouse, με την τηλεόραση» (Συνέντευξη 8, 12/01/2022).

Μέχρι εδώ, βλέπουμε πως η Χαρά ασχολείται κυρίως με πόρους που σχετίζονται με τη μαζική κουλτούρα και αφορούν σε ψηφιακά μέσα και σε υλικά/αντικείμενα.

4.4.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα, η Χαρά χρησιμοποιεί την τηλεόραση, το κινητό και το tablet. Μέσω αυτών εμπλέκεται σε ψηφιακό παιχνίδι, διαχειρίζεται ψηφιακές εφαρμογές και αναζητά πληροφορίες:

«...χρησιμοποιούμε την τηλεόραση για να βλέπουμε τα Mickey Mouse μας, χρησιμοποιούμε /το:/ κινητό για να μπαίνουμε στο TikTok για να βλέπουμε /διάφορα:/ χορούς, τραγούδια, αυτά, /ε:/ και πολύ σπάνια χρησιμοποιούμε και το tablet μας...για να μπαίνει στο YouTube, για Mickey Mouse, έτσι πράματα» (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Η κυρία Αντωνίου εξηγεί πώς η χρήση των ψηφιακών μέσων και της τεχνολογίας από τη Χαρά αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου και καθώς η Χαρά μεγαλώνει (Συνέντευξη 7, 23/10/2021). Επιπλέον, η Χαρά χρησιμοποιεί, ως επί το πλείστο, μόνη της τα ψηφιακά μέσα, αν και κάποιες φορές μπορεί η μητέρα της να αποτελεί συμμετέχουσα σε συμβάντα γραμματισμού. Όπως εξηγεί η κυρία Αντωνίου, το YouTube το χρησιμοποιούν περισσότερο για να παρακολουθήσουν κινούμενα σχέδια όπως τα «Ελληνικά Παραμύθια». Πολλές φορές η κυρία Αντωνίου βάζει τα κινούμενα σχέδια για να τα δουν, ενώ άλλες φορές τα βάζει η Χαρά από μόνη της (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Σχετικά με την εφαρμογή TikTok, η παρακολούθηση βίντεο σε αυτήν ήταν η δεύτερη πιο συχνή πρακτική (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Στο TikTok, η Χαρά βλέπει βίντεο με τραγούδια, με χορούς και με ανέκδοτα ή φάρσες από γνωστούς ηθοποιούς. Δεν έχει δικό της κινητό τηλέφωνο ούτε δικό της λογαριασμό στο TikTok, αλλά χρησιμοποιεί αυτά της μητέρας της. Σύμφωνα με την κυρία Αντωνίου, η Χαρά αποφασίζει με ποιον τρόπο θα χρησιμοποιήσει το κινητό τηλέφωνο, γεγονός που δείχνει αυτονομία εκ μέρους του παιδιού:

«...Της το δίνω και μόνη της αποφασίζει πώς εν να το χρησιμοποιήσει. Ε, μπορεί να μπει λίγο TikTok τζιαι μετά να το φύει τζιαι να βάλει /το:/, τα παιχνίδια της. Ή να το φύει τζιαι να μπει /στα:/, στο YouTube για να δει τα Mickey Mou--, /ε:/ τα Ελληνικά Παραμύθια που βάζει ως συνήθως. Όμως μόνη της αποφασίζει» (Συνέντευξη 8, 12/01/2022).

Τις πλείστες φορές, όμως, η κυρία Αντωνίου βρίσκεται δίπλα της και ασκεί κάποιου είδους έλεγχο, αφού εάν εμφανιστεί ακατάλληλο περιεχόμενο θα της εξηγήσει ότι δεν είναι

καλό να το παρακολουθήσει και θα της το προχωρήσει (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Σε αυτό το σημείο φαίνεται να προβάλλονται Λόγοι που κυριαρχούν γενικότερα όσον αφορά στην καταλληλότητα και στους κινδύνους που караδοκούν στο διαδίκτυο.

Όπως φαίνεται και πιο πάνω, το κινητό τηλέφωνο η Χαρά το χρησιμοποιεί πολύ συχνά για να παίζει παιχνίδια. Συνηθίζει να παίζει ένα παιχνίδι, το Toca World, στο οποίο υπάρχουν φιγούρες που ζουν σε ένα σπίτι και το παιδί υποδύεται ρόλους, μετακινώντας τις φιγούρες μέσα στο σπίτι (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Οι πρακτικές γραμματισμού που προκύπτουν μέσα από αυτή την ενασχόληση είναι η εμπλοκή σε ψηφιακό παιχνίδι, η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών και η υπόδυση ρόλων.

Ακόμη, η Χαρά παρακολουθεί καθημερινά την Barbie μέσω του Netflix (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Επιπρόσθετα, παρακολουθεί κινούμενα σχέδια, κυρίως τα Σαββατοκύριακα, στο YouTube και συγκεκριμένα βλέπει τα «Ελληνικά Παραμύθια» (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Σε αυτό το σημείο βλέπουμε πως η μαζική κουλτούρα εμπλέκεται στον γραμματισμό της Χαράς, αποτελώντας πόρο γραμματισμού, μέσω των κινουμένων σχεδίων (π.χ. Barbie).

4.4.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Πέραν από τα ψηφιακά, η Χαρά ασχολείται και με έντυπα μέσα, ειδικά αφού καθημερινά διαβάσει τα μαθήματα του σχολείου. Μέσω του σχολικού γραμματισμού, η Χαρά εμπλέκεται σε πρακτικές όπως η παραγωγή γραπτού λόγου και η εξάσκηση μέσα από ασκήσεις. Σύμφωνα με την κυρία Αντωνίου, κάποιες φορές η Χαρά πηγαίνει σε μια δασκάλα και τη βοηθά με τα μαθήματα γιατί η ίδια εργάζεται πολλές ώρες (Συνέντευξη 7, 23/10/2021), αλλά τις περισσότερες φορές διαβάσει στην κουζίνα του σπιτιού μαζί με τη μητέρα της ή και μόνη της, ανάλογα με το αν χρειάζεται βοήθεια. Έπειτα, η κυρία Αντωνίου θα ελέγξει αν έκανε σωστά τα μαθήματά της (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Και σε αυτή την περίπτωση, ο σχολικός γραμματισμός, όπως μεταφέρεται στο σπίτι μέσω της κατ' οίκον εργασίας, ορίζει τα περιθώρια μέσα στα οποία δρα η Χαρά, επιβάλλοντας την ανάγκη για σωστές και συγκεκριμένες απαντήσεις, πράγμα που φαίνεται από το γεγονός ότι η κυρία Αντωνίου ελέγχει τα μαθήματα της Χαράς αφού τα ολοκληρώσει.

Παράλληλα, η Χαρά πολλές φορές θα γράψει γράμμα, είτε για τη μητέρα της είτε για τη γιαγιά ή τον παππού της (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Η παραγωγή ρηματικού κειμένου και η παραγωγή του κειμενικού είδους «επιστολή», είναι πρακτικές γραμματισμού που προκύπτουν από την ενασχόληση της Χαράς με τα έντυπα μέσα. Επιπρόσθετα, όπως ανέφερε η κυρία Αντωνίου, το βράδυ πριν κοιμηθούν, διαβάζουν βιβλίο (Συνέντευξη 7,

23/10/2021). Αυτό δεν φάνηκε μέσα από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού. Αντιθέτως, φάνηκε πως μόνο μια μέρα διάβασαν μαζί παραμύθι (Εικόνα 28). Επίσης, κάποιες φορές η Χαρά θα διαβάσει μόνη της παραμύθια (Συνέντευξη 8, 12/01/2022), γεγονός το οποίο την εμπλέκει σε πρακτικές όπως η ανάγνωση, η αφήγηση, η ακρόαση και η ψυχαγωγία.

Εικόνα 28

4.4.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού. Πέραν από τα ψηφιακά και τα έντυπα μέσα, η Χαρά ασχολείται και με τα παιχνίδια. Σύμφωνα με την κυρία Αντωνίου, η Χαρά τις περισσότερες φορές παίζει μόνη της. Το παιχνίδι με το οποίο ασχολείται περισσότερο είναι οι κούκλες της, και παίζει με αυτές, συνήθως, στο σαλόνι (Συνέντευξη 8, 12/01/2022· Εικόνα 29). Μέσα από το παιχνίδι με τις κούκλες, αναδύονται πρακτικές γραμματισμού όπως η μίμηση και υπόδυση ρόλων και το φτιάξιμο ιστοριών. Σύμφωνα με την κυρία Αντωνίου, η Χαρά χτενίζει τις κούκλες της, τις ντύνει με όποια ρούχα προτιμά, τους φοράει κοσμήματα, παπούτσια και τις βάζει για ύπνο ή υποδύεται πως πάνε κομμωτήριο ή σε χορό (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Επιπλέον, όπως φάνηκε μέσα από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού, η Χαρά κάποιες φορές υποδύεται την κομμώτρια, την τραγουδίστρια ή έπαιξε τις κουμέρες (Εικόνα 30). Την κομμώτρια και τις κουμέρες, τις υποδύεται πάντα με τις κούκλες της (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Εκτός από τις κούκλες, έχει αξεσουάρ και άλλα αντικείμενα που χρησιμοποιεί στο παιχνίδι της, όπως σπιτάκι και κρεβατάκι της κούκλας. Οι κούκλες που έχει η Χαρά είναι γυναίκες, άντρες και παιδιά. Όσον αφορά στο είδος τους, οι γυναίκες-κούκλες είναι όλες Barbie (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Οπότε η μαζική κουλτούρα αποτελεί πόρο γραμματισμού για τη Χαρά και μέσω των παιχνιδιών. Σε αυτό το σημείο παρατηρούμε μια ευελιξία ως προς τους πόρους που χρησιμοποιεί το παιδί, αφού βλέπουμε την Barbie να εμφανίζεται σε κινούμενα σχέδια μέσω του Netflix αλλά και ως παιχνίδι-κούκλα.

Εικόνα 29

Μιμείται ρόλους (π.χ. δασκάλα, κομμώτρια)	Τραγουδιάρια, καφέρες κομμώτρια
Παίζει με τα παιχνίδια	

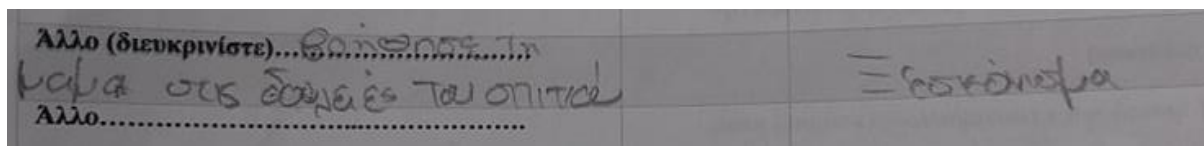
Εικόνα 30

Επιπρόσθετα, η Χαρά όταν πάει στις γιαγιάδες της, παίζει με τα ξαδέρφια της. Κάποιες φορές παίζουν με τα slime και με τις κούκλες τους στα υπνοδωμάτια, ενώ άλλες παίζουν κρυφτό, λύκους και αρνάκια ή τρέξιμο στην αυλή. Σε αυτό το σημείο βλέπουμε να αναδύεται η υπόδυση ρόλων ως πρακτική γραμματισμού, για παράδειγμα, στο παιχνίδι με τις κούκλες. Η Χαρά με τα ξαδέρφια της -αλλά και με τις κούκλες της- υποδύεται τη δασκάλα, γεγονός που καθιστά τα ξαδέρφια της συμμετέχοντες/ουσες γραμματισμού σε αυτές τις πρακτικές, μέσω των οποίων ο σχολικός γραμματισμός υπερβαίνει τα φυσικά όρια του σχολείου και μεταφέρεται στο σπίτι.

4.4.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες

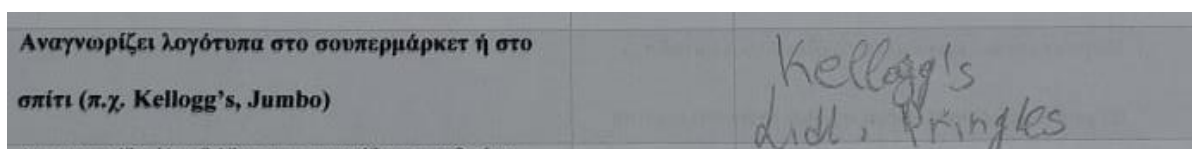
Όπως φάνηκε από πιο πάνω, η Χαρά συμμετέχει σε πλήθος πρακτικών στις οποίες λαμβάνουν μέρος κι άλλα άτομα της οικογένειάς της. Σε αυτή την υποενότητα θα αναφερθώ με πιο συγκεκριμένο τρόπο στις οικογενειακές δραστηριότητες, τόσο εντός όσο και εκτός σπιτιού, στις οποίες συνήθως εμπλέκεται η οικογένεια Αντωνίου και οι οποίες γίνονται πλαίσια για διαφορετικές πρακτικές γραμματισμού. Σχετικά με τις δραστηριότητες εντός

σπιτιού, όπως εξήγησε η κυρία Αντωνίου, η Χαρά θα βοηθήσει τη μητέρα της στις δουλειές του σπιτιού. Όπως φάνηκε μέσα από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών, η Χαρά βοηθούσε τη μητέρα της στις δουλειές του σπιτιού και συγκεκριμένα ξεσκόνιζε στο σπίτι (Εικόνα 31). Η κυρία Αντωνίου εξήγησε πως η Χαρά τη βοηθά χωρίς να της το ζητήσει, αλλά το κάνει επειδή της αρέσει. Συνήθως θα ξεσκονίσει και θα συγυρίσει το δωμάτιό της και τα παιχνίδια της (Συνέντευξη 8, 12/01/2022).

Εικόνα 31

Επιπλέον, η Χαρά αναγνωρίζει λογότυπα προϊόντων αλλά και καταστημάτων. Αναγνωρίζει τα Kellogg's, τα Pringles (Εικόνα 32), την Ketchup, το Hemo, το Nesquick, το Nescafe, τα Doritos. Επίσης, αναγνωρίζει καταστήματα όπως το Lidl (Εικόνα 32), το Smart, τον Σκλαβενίτη, το ACS (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Πρακτικές που αναδύονται από αυτές τις ενασχολήσεις είναι η ανάγνωση και η αναγνώριση εικόνων ως κειμένων. Η Χαρά φαίνεται να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να ζητά από τη μητέρα της να πάνε στην υπεραγορά που προτιμά. Για παράδειγμα, θα ζητήσει από τη μητέρα της να πάνε στον Σκλαβενίτη επειδή έχει παιχνίδια (Συνέντευξη 8, 12/01/2022).

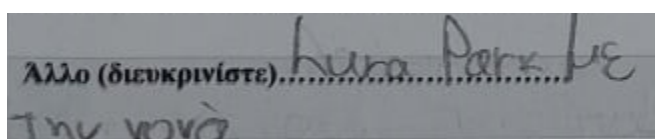

Εικόνα 32

Μια άλλη δραστηριότητα εκτός σπιτιού με την οποία ασχολείται η Χαρά είναι η παρακολούθηση μαθημάτων που αφορούν στα ενδιαφέροντά της. Συγκεκριμένα, παρακολουθεί μαθήματα χορού και ζωγραφικής. Όπως εξηγεί η κυρία Αντωνίου, ο χορός της άρεσε από πολύ μικρή ηλικία και της το ζητούσε συχνά, οπότε αποφάσισε να την γράψει σε μαθήματα χορού από την πρώτη τάξη δημοτικού. Ακόμη, διευκρινίζει πως η Χαρά ζητούσε να παρακολουθήσει και μαθήματα ζωγραφικής, τα οποία ξεκίνησε να παρακολουθεί εδώ και έναν χρόνο (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Βλέπουμε τη Χαρά να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να ζητά από τη μητέρα της να πάνε κάπου που η ίδια θέλει ή να ασχοληθεί με συγκεκριμένες δραστηριότητες που της αρέσουν. Από την άλλη, οι απαιτήσεις του σχολικού γραμματισμού έρχονται να επιβάλουν κάποια όρια στη Χαρά ως

προς τα μαθήματα που επιλέγει η ίδια να παρακολουθήσει. Πιο συγκεκριμένα, το γεγονός ότι έρχεται δασκάλα στο σπίτι τους και τη βοηθά στα μαθήματα, προβάλλει κυρίαρχους Λόγους που θέλουν τα παιδιά να πηγαίνουν στο σχολείο με ολοκληρωμένες και διορθωμένες ασκήσεις.

Άλλες δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται οικογενειακώς είναι οι επισκέψεις στον ζωολογικό κήπο (Συνέντευξη 7, 23/10/2021) και στο bowling, οι εκδρομές, οι βόλτες στη φύση, στο πάρκο και τα προσκυνήματα (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Επίσης, όπως φάνηκε από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών, κατά τη διάρκεια της έρευνας αυτής, η Χαρά επισκέφθηκε το Luna Park με τη νονά της (Εικόνα 33).

Εικόνα 33

Στις δύο αυτές ενότητες αναφέρθηκαν σε πρακτικές γραμματισμού και στους πόρους που τις συνδιαμορφώνουν αλλά και στις οικογενειακές δραστηριότητες μέσω των οποίων αναδύονται πρακτικές γραμματισμού. Η μαζική κουλτούρα φαίνεται να αποτελεί βασικό πόρο γραμματισμού για τη Χαρά. Συγκεκριμένα, παρακολουθεί κινούμενα σχέδια με την Barbie αλλά έχει και κούκλες Barbie με τις οποίες υποδύεται ρόλους και κατασκευάζει σενάρια, γεγονός που δείχνει τη ρευστότητα του γραμματισμού καθώς η Χαρά κινείται ευέλικτα ανάμεσα στα μέσα που χρησιμοποιεί. Από την άλλη, η ενασχόλησή της με τα έντυπα μέσα προκύπτει, κυρίως, ως αποτέλεσμα του σχολικού γραμματισμού.

4.4.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις

Στις δύο προηγούμενες ενότητες είδαμε την κυρία Αντωνίου να παρακολουθεί με την κόρη της κινούμενα σχέδια και να της δίνει το κινητό της τηλέφωνο για να παίζει ή να παρακολουθήσει βίντεο στο TikTok. Είδαμε, επίσης, την κυρία Αντωνίου να βρίσκεται δίπλα στη Χαρά και να ασκεί έλεγχο, όταν το παιδί χρησιμοποιεί το διαδίκτυο. Από αυτά προκύπτει έμμεσα το πώς η κυρία Αντωνίου τοποθετείται απέναντι σε διαφορετικές πρακτικές γραμματισμού. Αυτό εξετάζεται σε αυτήν την υποενότητα, όπου θα αναφερθώ στις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της κυρίας Αντωνίου και στις απόψεις, στις στάσεις και στις πεποιθήσεις της, που πιθανόν να επηρεάζουν όσα είδαμε πιο πάνω.

Σύμφωνα με την κυρία Αντωνίου, η ζωή της κόρης της σήμερα διαφέρει από τη ζωή της ίδιας όταν ήταν μικρή. Όπως εξηγεί, όταν ήταν αυτή μικρή δεν είχαν κινητά τηλέφωνα και ψηφιακά μέσα και ασχολούνταν με δραστηριότητες κυρίως έξω στην αυλή μαζί με φίλους. Για παράδειγμα έπαιζαν στα χώματα κι έπαιζαν λάστιχο (Συνέντευξη 7, 23/10/2021). Η κυρία Αντωνίου πιστεύει πως όταν ήταν αυτή μικρή, τα παιδιά ήταν πιο κοινωνικά σε σχέση με τα παιδιά σήμερα και σε αυτό θεωρεί πως επηρέασε η χρήση κινητών τηλεφώνων:

«εμείς ήμασταν, που ήμασταν παιδιά, πιο κοινωνικοί παρά τη σήμερον ημέρα τα παιδιά γιατί είναι όλη μέρα πας το κινητό, δε βγαίνουν έξω να γνωρίσουν κι άλλους φίλους, φίλες, να κάμνουν παρέα ας πούμε το απόγευμα. Ήταν πολύ διαφορετικά» (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Σήμερα, η κυρία Αντωνίου χρησιμοποιεί τα ψηφιακά μέσα τόσο σε επαγγελματικό όσο και σε προσωπικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, στην εργασία της χρησιμοποιεί ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα στον υπολογιστή. Επίσης, στο σπίτι δεν διαβάζει έντυπα περιοδικά ή εφημερίδες αλλά ενημερώνεται μέσω του Facebook και του Google χρησιμοποιώντας το κινητό τηλέφωνο. Παράλληλα, χρησιμοποιεί το Facebook και το Instagram για επικοινωνία με φίλους και το Viber για επικοινωνία με τους/τις εκπαιδευτικούς της κόρης της (Συνέντευξη 7, 23/10/2021). Εξηγεί πως «είναι...πιο κοντά μας η τεχνολογία τώρα» και θεωρεί πως αυτό διευκολύνει τη ζωή μας (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Επισημαίνει πώς το γεγονός ότι έχει παιδιά δεν επηρεάζει τη χρήση ή τη μη χρήση ψηφιακής τεχνολογίας και ψηφιακών μέσων εκ μέρους της. Παρόλα αυτά, αναφέρει πως η ηλικία αυτής και της κόρης της επηρεάζουν στην επιλογή των εφαρμογών που θα χρησιμοποιήσουν. Για παράδειγμα, η κόρη της θα χρησιμοποιήσει το TikTok και το YouTube ενώ η ίδια το Facebook και το Instagram (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Όσον αφορά στις απόψεις της κυρίας Αντωνίου, πιστεύει πως η ψηφιακή τεχνολογία βοήθησε την κόρη της όσον αφορά σε πρακτικές γραμματισμού όπως η ανάγνωση και η διεύρυνση του λεξιλογίου της, αλλά θεωρεί πως σε αυτό συνέβαλαν περισσότερο τα παραμύθια που διαβάζουν στο σπίτι και, κυρίως, το σχολείο (Συνέντευξη 7, 23/10/2021). Σε αυτό το σημείο βλέπουμε την κυρία Αντωνίου να δίνει έμφαση στο λεξιλόγιο της κόρης της (όπως πιο πάνω η κυρία Γεωργίου με τον Άγγελο). Πιο συγκεκριμένα, παρά το ότι δεν υπήρχε ιδιαίτερη ποικιλία στις πρακτικές που παρατήρησε η ίδια (πίνακες καταγραφής

πρακτικών γραμματισμού) και που ανέφερε στις συνεντεύξεις (Συνέντευξη 7, 23/10/2021· Συνέντευξη 8, 12/01/2022), η ίδια προκρίνει το λεξιλόγιο και τα παραμύθια.

Η κυρία Αντωνίου νιώθει πως μεσολαβεί στην ενασχόληση της Χαράς σε κείμενα αφού μαγειρεύουν μαζί, καθαρίζουν, διαβάζουν παραμύθια (Συνέντευξη 7, 23/10/2021). Σε αυτό το σημείο αντιλαμβάνεται ότι αποτελεί σπόνσορα-συμμετέχουσα στον γραμματισμό του παιδιού της. Επιπλέον, θεωρεί ότι οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολείται με την κόρη της επηρεάζουν τις σχέσεις που έχει μαζί της, αφού θεωρεί πως μέσω αυτών επικοινωνούν καλύτερα και είναι πιο δεμένες (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Πέραν από την κυρία Αντωνίου, και ο κύριος Αντωνίου αποτελεί σπόνσορα-συμμετέχοντα στον γραμματισμό της Χαράς. Όπως εξηγεί η κυρία Αντωνίου, το βράδυ, όταν ο πατέρας της Χαράς σχολάσει από τη δουλειά, θα παίξουν μαζί ενώ άλλες φορές που σχολνάει νωρίτερα, θα πάνε βόλτα. Η κυρία Αντωνίου πιστεύει πως αυτές οι δραστηριότητες φέρνουν πιο κοντά πατέρα και κόρη (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Επιπρόσθετα, η κυρία Αντωνίου εξηγεί πως θεωρεί θετικό το γεγονός ότι η Χαρά ασχολείται με τις κούκλες Barbie και βλέπει Barbie στο Netflix, αναφέροντας ότι είναι κάτι φυσιολογικό για την ηλικία αλλά και για το φύλο της:

Όι, /το:/ ότι:/ τα παραπάνω είναι ότι μου άρεσε που ασχολείται παραπάνω με τις κούκλες της, /ότι:/ ότι ασχολείται με τες Barbie, στο Netflix εν να δει την Barbie, ότι εν θα, εν εν κάτι /που:/ με τρομάζει ή στιδήποτε γιατί νομίζω εν όλα τα μωρά σε αυτή την ηλικία που ασχολούνται με αυτά τα πράγματα. Τα κοριτσάκια παραπάνω. /Ε:/ εν με προβλημάτισε κάτι».

Αυτή της η πεποίθησή της βγάζει στην επιφάνεια Λόγους που αφορούν στο φύλο και στα στερεότυπα που κυριαρχούν και που θέλουν τα κορίτσια να παίζουν με κούκλες. Συνδέει έτσι πρακτικές, ψηφιακού και μη γραμματισμού, με την κατασκευή έμφυλων ταυτοτήτων, αλλά και με την ηλικία ως μια κοινωνική κατηγορία που έχει σταθερά χαρακτηριστικά.

Όσον αφορά στις ανησυχίες της, αυτό που την προβληματίζει περισσότερο είναι η χρήση του κινητού τηλεφώνου γενικότερα, αλλά και του TikTok ειδικότερα. Αυτό γιατί πέραν από το ότι μπορεί να προκληθεί πρόβλημα στα μάτια της από την υπερβολική χρήση, μπορεί να παρακολουθήσει κάτι το οποίο είναι ακατάλληλο για την ηλικία της (Συνέντευξη 7, 23/10/2021) κυρίως μέσω του TikTok (Συνέντευξη 8, 12/01/2022). Σε αυτό το σημείο βλέπουμε την κυρία Αντωνίου να υιοθετεί Λόγους που αφορούν στην τεχνολογία ως κίνδυνο, γεγονός που βλέπουμε να συμβαίνει και με τις υπόλοιπες μητέρες. Οι ανησυχίες

της για το μέλλον εστιάζουν στο γεγονός ότι η κόρη της θα αποκτήσει δικό της κινητό τηλέφωνο και λογαριασμούς στα κοινωνικά δίκτυα και δε θα ξέρει αν θα τα χρησιμοποιεί με κατάλληλο τρόπο:

«Θα έχει δικό της κινητό και δε θα μπορώ, έτσι, να την παρακολουθώ έστω και το λίγο. Ναι. Να ξέρω τι γίνεται, τι βλέπει, ναι. Γιατί θα έχει σίγουρα και το δικό της Facebook, το δικό της Instagram, ναι, το δικό της TikTok» (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Συμπερασματικά, η μαζική κουλτούρα φαίνεται να αποτελεί σημαντικό πόρο γραμματισμού για τη Χαρά, μέσω της οποίας φαίνεται να κινείται ρευστά μεταξύ παιχνιδιών και ψηφιακών μέσων. Βλέπουμε τη Χαρά να παίζει με τις κούκλες Barbie αλλά να παρακολουθεί και κινούμενα σχέδια της Barbie. Η Χαρά φαίνεται να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να ζητά από τη μητέρα της να πάνε κάπου που προτιμά η ίδια ή να επιλέγει απογευματινές δραστηριότητες με τις οποίες θα ήθελε να ασχοληθεί. Από την άλλη, ο σχολικός γραμματισμός, μέσω της κατ' οίκον εργασίας, φαίνεται να την οριοθετεί, επιβάλλοντας Λόγους που σχετίζονται με την ορθότητα και καταλληλότητα των απαντήσεων. Ταυτόχρονα, μέσα από τα λόγια της κυρίας Αντωνίου φαίνεται να υιοθετούνται αυτοί οι Λόγοι, οι οποίοι αφορούν στον σχολικό γραμματισμό ως αξιολογή και κυρίαρχη μορφή γραμματισμού. Όσον αφορά στις ανησυχίες της κυρίας Αντωνίου, φαίνεται να κινούνται γύρω από Λόγους που κυριαρχούν σχετικά με την καταλληλότητα και τους κινδύνους από τη χρήση της τεχνολογίας και, πιο συγκεκριμένα, του διαδικτύου, αλλά και με την κατασκευή κοινωνικών ταυτοτήτων όπως το φύλο και η ηλικία.

4.5. Οικογένεια Ιωάννου

Η πέμπτη μελέτη περίπτωσης αφορά στην οικογένεια Ιωάννου. Ο κύριος Ιωάννου είναι 27 χρονών και είναι ιδιωτικός υπάλληλος. Η κυρία Ιωάννου είναι 28 χρονών, σπούδασε σε σχολή κομμωτικής και αυτό το χρονικό διάστημα είναι άνεργη. Όσον αφορά στο κοινωνικο-οικονομικό της οικογένειας, η κυρία Ιωάννου εξήγησε πως ο μισθός τους είναι ο βασικός για κάλυψη των βασικών αναγκών. Η οικογένεια Ιωάννου έχει δύο κόρες. Η Παναγιώτα είναι έξι μηνών και η Στεφανία είναι έξι χρονών και φοιτά στην προδημοτική. Στη Στεφανία αρέσει πολύ να παρακολουθεί το συγκρότημα Ζουζούνια μέσω του tablet και του κινητού τηλεφώνου. Επιπλέον, της αρέσει πολύ να παίζει με την προγιαγιά της. Η οικογένεια Ιωάννου μένει στο πατρικό της κυρίας Ιωάννου με τους γονείς της μέχρι να κτιστεί το σπίτι τους. Δίπλα από το σπίτι που μένουν, είναι το σπίτι της προγιαγιάς της Στεφανίας.

4.5.1. Πρακτικές Γραμματισμού και Πόροι που τις Συνδιαμορφώνουν

Μια συνηθισμένη μέρα, η Οικογένεια Ιωάννου ασχολείται με πλήθος οικογενειακών πρακτικών γραμματισμού. Καταρχάς, ασχολούνται με τα ψηφιακά μέσα βάσει των οποίων προκύπτουν πρακτικές όπως η ψυχαγωγία, το παιχνίδι, η ακρόαση και η επικοινωνία. Κυρίως ασχολούνται με το κινητό τηλέφωνο. Η κυρία Ιωάννου συνηθίζει να διαβάζει άρθρα στο Google και να ακούει μουσική μαζί με τα παιδιά. Ακόμη, διαβάζουν παραμύθια (Συνέντευξη 9, 23/10/2021), τα οποία λειτουργούν ως πόροι για πρακτικές όπως ανάγνωση, αφήγηση ιστοριών, ακρόαση και περιγραφή εικόνων.

4.5.1.1. Ψηφιακά Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Όπως εξηγεί η κυρία Ιωάννου, όταν ήταν μικρότερη η Στεφανία, ασχολούνταν πολύ περισσότερο με το κινητό τηλέφωνο σε σχέση με τώρα. Όπως αναφέρει: «σε μια φάση έπαθε και εξάρτηση με το κινητό», ενώ τώρα προτιμά να παίζει με παιχνίδια (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα ως πόρους, η Στεφανία χρησιμοποιεί το κινητό τηλέφωνο και το tablet και παρακολουθεί τηλεόραση. Οι πρακτικές που προκύπτουν μέσα από τη χρήση αυτών των ψηφιακών μέσων φαίνεται να είναι η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών, η ακρόαση και η επικοινωνία. Η κυρία Ιωάννου αποτελεί σπόνσορα-συμμετέχουσα στον γραμματισμό της Στεφανίας. Κάποιες φορές το παιδί τα χρησιμοποιεί μόνο του, αφού πρώτα η κυρία Ιωάννου της ανοίξει την εφαρμογή που ζητά, ενώ άλλες φορές θα παίξουν ψηφιακό παιχνίδι ή θα τραγουδήσουν μαζί κάποιο τραγούδι που ακούνε στο κινητό τηλέφωνο:

«/Ε:/ το, το κινητό μόνη της. Ας πούμε, εν να κάνει το μπανάκι της, εν να μου πει «θέλω Ζουζούνια να δω, να κοιμηθώ», εν να της το βάλω ή στο κινητό ή στην τηλεόραση, μόνη της, όμως. Α, 'ντάξει, /τα:/, μπορεί να ακούσουμε τραγουδάκια μαζί, ας πούμε, να μου πει «μάμμα, αυτό αρέσκει μας», τραγουδούμε το, κάμνουμε το, /ε:/ εντάξει. Α, παίζει παιχνιδάκια, ας πούμε, μερικές φορές. Αλλά έχει λίγες μέρες, εν παίζει τωρά. /Εμ:/ εν να μου πει «μάμμα, βοήθα με σε αυτό το παιχνίδι», εν να τη βοηθήσω, ξέρω 'γώ» (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Η Στεφάνια μερικές φορές ζητά από τη μητέρα της να παίξουν συγκεκριμένα παιχνίδια στο κινητό τηλέφωνο ή στο tablet, όπως οδοντίατρο (Συνέντευξη 10, 17/01/2022· πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 34) ή αισθητικό (Συνέντευξη 9, 23/10/2021) ή να ψάξουν πληροφορίες για θέματα τα οποία την ενδιαφέρουν, όπως τούρτες γενεθλίων ή διακόσμηση δωματίου:

«Α, μπορεί να χρησιμοποιήσουμε και το Play Store, να κατεβάσουμε παιχνίδια που 'ν να θέλει. Μπορεί να μου πει «μάμμα, θέλω σήμερα να κάνουμε νύχια», εν να κατεβάσουμε την εφαρμογή των νυχιών τζιαι εν να παίζουμε μαζί, τάχα να κάμουμε νύχια. Ε, ναι, και το Google, όπως είπα πριν ας πούμε, που θέλει να βλέπει τούρτες ή παιδικά δωμάτια, να βλέπει παιδικά δωμάτια, ας πούμε, πώς θα κάνει το δωμάτιό της, /εμ:/ απ' αυτά» (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Παίζει παιχνίδια στο κινητό	1	Οδοντίατρος
-----------------------------	---	-------------

Εικόνα 34

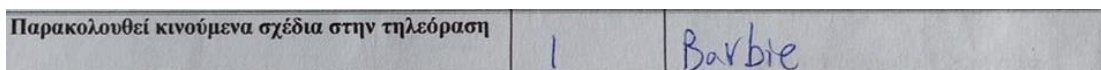
Η μαζική κουλτούρα αποτελεί πόρο γραμματισμού για τη Στεφανία, μέσω των τραγουδιών που ακούει. Η Στεφανία ακούει καθημερινά τραγούδια στο YouTube, μέσω του κινητού τηλεφώνου, της τηλεόρασης ή του tablet. Τις πλείστες φορές ακούει το συγκρότημα «Ζουζούνια». Θέλει να ακούει τα «Ζουζούνια» το πρωί μόλις ξυπνήσει αλλά και το βράδυ για να καταφέρει να κοιμηθεί (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Επίσης, κάποιες φορές ακούει τραγούδια της Barbie (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Ακούει και αγγλικά, παιδικά τραγούδια ή αγγλικούς διαλόγους παιδιών σε βίντεο και προφέρει λέξεις που ακούει ή τραγουδά τα τραγούδια αυτά (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Ακόμη, όπως φαίνεται μέσα από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού, ακούει και ελληνικά τραγούδια, όπως «Για όλα ικανοί», «Παλιάτσος», «Παγωτατζής», «Το βουνό» (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 35). Μέσα από την ενασχόλησή της με όλα αυτά, προκύπτει η ακρόαση ως πρακτική γραμματισμού. Σπόνσορας-συμμετέχουσα γραμματισμού σε αυτή την πρακτική είναι, εκτός από την κυρία Ιωάννου, και η θεία Άννα: «...ζητά μου τα η ίδια γιατί έμαθε της η θεία της αυτά τα τραγούδια. Ναι, τζιαι αρέσκουν της τζιαι ζητά μου τα. «Εκείνα που έκανα εγώνι μαζί με την Άννα».

Ακούει τραγούδια στο Youtube	1	Ζουζούνια, Παλιάτσος, Παγωτατζής, Το βουνό
------------------------------	---	--

Εικόνα 35

Επιπρόσθετα, η μαζική κουλτούρα αποτελεί πόρο γραμματισμού και μέσω των κινουμένων σχεδίων που παρακολουθεί η Στεφανία. Τα κινούμενα σχέδια τα παρακολουθεί είτε μόνη της είτε με τη μητέρα της. Η κυρία Ιωάννου εξηγεί πως το παιδί παρακολουθεί Barbie (πίνακας καταγραφής πρακτικών – Εικόνα 36) στο κινητό τηλέφωνο ή στην τηλεόραση και Tom & Jerry στην τηλεόραση. Επίσης, μια φορά είδαν μαζί στην τηλεόραση

τα «101 σκυλάκια της Δαλματίας». Μέσα από τα λόγια της κυρίας Ιωάννου, φαίνεται ότι όταν η Στεφανία βλέπει κινούμενα σχέδια στο κινητό τηλέφωνο, παίρνει την πρωτοβουλία και ζητά αυτό που θέλει να δει, ενώ όταν βλέπει στην τηλεόραση, συμβιβάζεται με αυτό που προβάλλεται (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Σε αυτό το σημείο βλέπουμε πως τα περιθώρια δράσης της Στεφανίας διευρύνονται ή περιορίζονται ανάλογα με το ψηφιακό μέσο που θα χρησιμοποιήσει και τις δυνατότητες τις οποίες της παρέχει.

Εικόνα 36

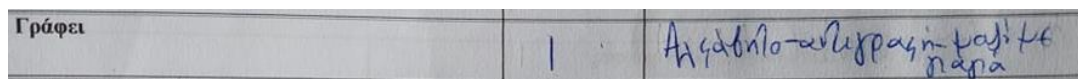
Μια άλλη πρακτική η οποία προκύπτει από τη χρήση του κινητού τηλεφώνου είναι η επικοινωνία. Το κινητό τηλέφωνο θα το χρησιμοποιήσουν μαζί με την κυρία Ιωάννου για να επικοινωνήσουν με τον παππού και τη γιαγιά ή για να κάνουν κάποια παραγγελία για φαγητό (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Με τη γιαγιά και τον παππού κάποτε επικοινωνούν με απλή κλήση και κάποτε με βιντεοκλήση. Συνήθως το παιδί θέλει να τους καλέσει για να τους ρωτήσει πότε θα έχουν χρόνο για να πάει στο χωριό να τους δει και να μείνει στο σπίτι τους (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Επιπρόσθετα, το κινητό τηλέφωνο το χρησιμοποιούν για να δουν φωτογραφίες. Αν και η κυρία Ιωάννου αποτελεί συμμετέχουσα σε αυτή τη δραστηριότητα, η Στεφανία είναι αυτή που παίρνει την πρωτοβουλία για να δουν φωτογραφίες. Συνήθως ζητά να δει δικές της φωτογραφίες, κυρίως όταν ήταν μικρή (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Πέρα από αυτά, όταν επισκέπτεται την προγιαγιά της, παρακολουθούν εκπομπές μαγειρικής στην τηλεόραση (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Μέσα από αυτή τη δραστηριότητα βλέπουμε την έμμεση εμπλοκή του παιδιού με κείμενα, ειδικά διαφορετικών ειδών, αφού η παρακολούθηση εκπομπών μαγειρικής συνδυάζεται με άλλες δραστηριότητες όπως το να ετοιμάσουν και να φάνε μαζί πρωινό ή να φτιάξουν γλυκά (βλ. σχολιασμό στον Δεύτερο Άξονα – Οικογενειακές Δραστηριότητες).

4.5.1.2. Έντυπα Μέσα και Πρακτικές Γραμματισμού. Όσον αφορά στα έντυπα μέσα, πρακτικές που προκύπτουν από τη χρήση τους είναι η γραφή, η παραγωγή ρηματικού κειμένου και η υπόδυση ρόλων. Πόροι για αυτές τις πρακτικές είναι τα βιβλιαράκια/τετράδια και τα μολύβια. Σπόνσορες-συμμετέχουσες σε αυτές τις πρακτικές γραμματισμού είναι κυρίως η γιαγιά και η προγιαγιά της Στεφανίας (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 37). Το παιδί θέλει να είναι μόνες τους όταν γράφουν ή

διαβάζουν ενώ με τη μητέρα της αρνείται να γράψει. Όταν γράφει, μαζί με την προγιαγιά της, πολλές φορές υποδύεται και ρόλους.

Εικόνα 37

Όπως εξηγεί η κυρία Ιωάννου, έχουν ένα βιβλιαράκι με το αλφάβητο στο οποίο γράφει γράμματα μαζί με τη γιαγιά της, ενώ κάποιες φορές θα γράφει γράμματα και μαζί με την προγιαγιά της (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Η Στεφανία ασχολείται και με τη ζωγραφική. Έχει βιβλία με έτοιμα σχέδια, με ζωάκια, και συνήθως ζωγραφίζει μαζί με την προγιαγιά της. Όπως επισημαίνει η κυρία Ιωάννου, έχουν ένα βιβλίο με σχέδια στο σπίτι τους κι ένα στο σπίτι της προγιαγιάς της. Η Στεφανία για να ζωγραφίσει, θέλει πάντα να βρίσκεται κάποιος άλλος κοντά της. Δεν της αρέσει να ζωγραφίζει μόνη της. Στις ζωγραφίες της θα χρησιμοποιήσει χρωματιστά μολύβια και παστέλ. Σπάνια θα χρησιμοποιήσει μαρκαδόρους, λόγω του ότι η μητέρα φοβάται ότι το παιδί μπορεί να λερώσει τους τοίχους, γεγονός που ίσως να ορίζει τα περιθώρια δράσης του παιδιού. Η Στεφανία προτιμά τα έντονα χρώματα όπως το κόκκινο, το πορτοκαλί, το κίτρινο. Συνήθως παίρνει πρωτοβουλία και λέει στην προγιαγιά ή στη μητέρα της ποια χρώματα να χρησιμοποιήσουν όταν ζωγραφίζουν (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Πέραν από τα έτοιμα σχέδια, η Στεφανία ζωγραφίζει και σε άσπρο χαρτί δικά της σχέδια, χρησιμοποιώντας κυρίως μολύβι, για να μπορεί να διορθώνει πιθανές ατέλειες. Πρακτική που προκύπτει μέσα από αυτή τη δραστηριότητα είναι η περιγραφή εικόνων:

«τζιαι σε άσπρη κόλλα. Εν να μου κάμει σπιτάκι, εν να μου κάμει δεντράκι, /ε:/ ήλιο, θα--, ε, θάλασσα τωρά μου κάνει, ουρανό. Ε, τζιαι ζωγραφίζει τα, «μάμμα, έλα να σου πω τι έκανα» ε τζιαι περιγράφει μου τα. «Εδώ είναι το δεντράκι, εδώ είναι το σπιτάκι, δαμαί έκαμα πεταλούδα, δαμαί έκαμα λουλουδάκια, δαμαί εν μαργαρίτα» λαλεί μου «μάμμα τούτο», /ε:/ τζιαι εξεκίνησε τζιαι τωρά τζιαι ζωγραφίζει μόνη της. Όι μόνο, μόνο να ζωγραφίζει τα έτοιμα» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Επιπλέον, στο δωμάτιο της προγιαγιάς, όπου η Στεφανία πηγαίνει καθημερινά για να περάσουν λίγο χρόνο μαζί, υπάρχουν παραμύθια, χρωματιστά μολύβια, βιβλία στα οποία γράφουν ή ζωγραφίζουν, πίνακας στον οποίο γράφουν με μαρκαδόρους, καροτσάκι για τις κούκλες και κούκλες. Όταν η Στεφανία πηγαίνει εκεί, βάζουν στο κρεβάτι δίπλα τους όσα

υλικά θα χρειαστούν (Εικόνα 38) καθώς θα παίζουν και έπειτα το παιδί αποφασίζει με τι ασχοληθούν. Στη μια φωτογραφία που μου έδειξε η κυρία Ιωάννου, διαβάζουν τα «Τρία Γουρουνάκια». Η προγιαγιά διαβάζει το παραμύθι και περιγράφει τις εικόνες και η Στεφανία ακούει. Έπειτα, η προγιαγιά κάνει ερωτήσεις στο παιδί για να δει αν το κατάλαβε, ενώ η Στεφανία μπορεί να ρωτήσει τη σημασία άγνωστων, για αυτή, λέξεων (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Στην Εικόνα 38 ζωγραφίζουν μια χελώνα. Η Στεφανία κάθεται απέναντι από την προγιαγιά και το βιβλίο με τις ζωγραφιές είναι γυρισμένο προς τη Στεφανία. Δίπλα υπάρχει η εικόνα ζωγραφισμένη, αλλά συνήθως η Στεφανία ζωγραφίζει με όποια χρώματα προτιμά η ίδια, σύμφωνα με την κυρία Ιωάννου (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Εικόνα 38

4.5.1.3. Παιχνίδια και Πρακτικές Γραμματισμού. Σχετικά με τα παιχνίδια, η Στεφανία παίζει με ποικιλία παιχνιδιών. Καταρχάς, οι δουλειές του σπιτιού μετατρέπονται σε παιχνίδι για τη Στεφανία η οποία έχει δική της σκούπα, σφουγγαρίστρα, σιδερώστρα και κουζίνα, σε παιχνίδια, και παίζει με αυτά «κάνοντας» δουλειές μαζί με τη μητέρα της:

«Έχει δικές της, παιδικές, και σκουπίζουμε μαζί...τζιαί με τη σφουγγαρίστρα το ίδιο...τζιαί κατσαρολάκια τζιαί κάμνει εκείνη φαγητό, κάμνουμε τζιαί εμείς φαγητό ε τζιαί είμαστε τάχα και οι δύο...στον ίδιο χώρο... έχουμε σιδερώστρα μικρή ε και σιδερώνουμε εμείς τα μεγάλα στη μεγάλη σιδερώστρα και η μικρή στη μικρή... τάχα

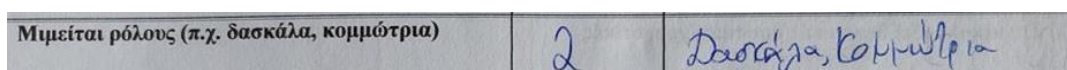
σιδερώνει εκείνη και μετά δίνει μας τα να τα σιδερώσουμε εμείς» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Παράλληλα, πρακτικές που προκύπτουν μέσα από το παιχνίδι είναι η υπόδυση ρόλων και η αφήγηση. Οι ρόλοι που μιμείται είναι κυρίως η δασκάλα (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνες 39 & 40) και κάποιες φορές η κομμώτρια (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 40). Η Στεφανία μιμείται τη δασκάλα στη μικρή της αδερφή, στην προγιαγιά της και στη μητέρα της, οι οποίες αποτελούν συμμετέχουσες σε σχετικά συμβάντα γραμματισμού. Υλικούς πόρους γραμματισμού σε αυτή την περίπτωση αποτελούν τα φυλλάδια, τα μολύβια, τα χρωματιστά μολύβια, το άσπρο χαρτί και οι κούκλες ενώ άυλο πόρο αποτελεί ο σχολικός γραμματισμός. Όταν υποδύεται τη δασκάλα με την αδερφή της, παίζουν ταυτόχρονα και με τις κούκλες, οπότε βλέπουμε να υπάρχει μια ευελιξία ανάμεσα στα παιχνίδια που παίζει. Όπως εξηγεί η κυρία Ιωάννου:

«κάθεται η μικρή τάχα μες στη μέση, στήνει τες κούκλες της γυρώ-γυρώ, ε το παιδάκι το μικρό με την αμαξούα, την αμαξούα γυρώ-γυρώ και κάνει τη δασκάλα. Τζιαι ας πούμε διά τους φυλλάδια, ε, κάνει, /ε:/, ας πούμε μιλά τους, ε, λαλεί τους παραμύθια, ε, λαλεί τους αλφαβήτα, λαλεί τους αριθμούς, ε, ασχολείται με, πολύ, πάρα πολύ με τη δασκάλα» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Εικόνα 39

Εικόνα 40

Όταν μιμείται τη δασκάλα στην προγιαγιά της, δε χρησιμοποιεί κούκλες. Πηγαίνει στο σπίτι της και της ζητά να καθίσει να κάνουν μάθημα. Όπως εξηγεί η κυρία Ιωάννου:

«...βάλλει την εκείνη να κάθεται, «γιαγιά γράψε μου το άλφα, γράψε μου το βήτα, /ε:/ εδώ τι γράφει;» επειδή ακόμη εν ηξέρει να διαβάζει, γι' αυτό. Ε και κάνουν μαζί έτσι μάθημα ας πούμε...εν να τα γράψει η γιαγιά όμως τα πράματα, τάχα το κοριτσάκι είναι δασκάλα τζιαι η γιαγιά μου μαθήτρια» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Τη δασκάλα μιμείται η Στεφανία, η οποία λέει στην προγιαγιά τους αριθμούς που θα γράψει.

Κρατάει μολύβι με το οποίο δείχνει στην προγιαγιά σε ποιο σημείο θα πρέπει να γράψει τους αριθμούς. Κρατάνε ένα βιβλίο με αριθμούς για την προδημοτική. Σύμφωνα με την κυρία Ιωάννου, η Στεφανία ξέρει να λέει τους αριθμούς αλλά δεν ξέρει να τους αναγνωρίζει, για αυτό και λέει στην προγιαγιά τι να γράψει (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Με τη μητέρα της υποδύεται τη δασκάλα όταν είναι στο δωμάτιο ή στο σαλόνι, μιμούμενη το τι γίνεται στο σχολείο:

«Σ:...εν να μου πει «μάμμα, έλα να παίξουμε δασκάλες», ε κάθετα εκεί τζιαι λαλεί μου «μάμα γράψε μου τ' όνομά μου, /ε:/ μάμα γράψε τ' όνομά σου». Εντάξει, τζιαι κάμνουμε τα, τάχα ότι είναι η δασκάλα. Ε τζιαι φωνάζει μας (γέλιο), κάμνει μας (γέλιο)...Τραγουδά, τραγουδά μας τα τραγούδια διότι λέω της «από πού, πού τα ξέρεις αυτά;», «ε μου τα 'μαθε η δασκάλα στο σχολείο. Ε, τώρα όμως είμαι εγώ δασκάλα» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022)».

Ακόμη, υπάρχουν φορές που θα μιμηθεί τη δασκάλα ενώ είναι μόνη της. Σε μια φωτογραφία που μου έδειξε η κυρία Ιωάννου, η Στεφανία βρίσκεται στο δωμάτιό της, κάθετα στο θρανίο της και μιμείται τη δασκάλα, μόνη της. Προσποιείται ότι διορθώνει γραπτά, λέει μπράβο και βάζει νι και αυτοκόλλητα (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Βλέπουμε να υπάρχει ρευστότητα ανάμεσα στην υπόδυση ρόλων, και συγκεκριμένα στην υπόδυση της δασκάλας και στην ενασχόληση με τα έντυπα μέσα. Τα όρια μεταξύ των δύο είναι πολύ ρευστά. Ουσιαστικά γίνεται ένας συνδυασμός των δύο. Σε αυτό το σημείο βλέπουμε έντονα τον σχολικό γραμματισμό να επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο δρα το παιδί. Πιο συγκεκριμένα, το γεγονός ότι η υπόδυση της δασκάλας προϋποθέτει ενασχόληση με τα έντυπα μέσα, προβάλλει Λόγους που έχουν να κάνουν με τον σχολικό γραμματισμό και με το ότι γραμματισμό αποτελούν τα έντυπα μέσα.

Ακόμη, η Στεφανία θα υποδυθεί την κομμώτρια, χτενίζοντας όλα τα άτομα της οικογένειας, όπως τη μητέρα της, τον πατέρα της, την αδερφή της, την προγιαγιά της, τη θεία της είτε στο σαλόνι είτε στο δωμάτιο είτε στην κουζίνα. Όπως εξηγεί η κυρία Ιωάννου, υποδύεται ότι βάφει τα μαλλιά, τα χτενίζει ή κάνει μπούκλες (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Επιπρόσθετα, όπως φάνηκε μέσα από τους πίνακες καταγραφής πρακτικών γραμματισμού, κάποιες φορές παίζει μπάλα (Εικόνα 41) με τον μπαμπά της έξω, στη βεράντα. Ακόμη, παίζει με τη μαμά της ή την προγιαγιά της με το παιχνίδι pop it (Εικόνα 41) ή μπορεί να μπει στο πάρκο με τη μικρή της αδερφή και να της παίζει με τις κουδουνίστρες. Επίσης, η Στεφανία ορισμένες φορές μπορεί να πάει μόνη της στο δωμάτιό της και να παίζει με τα παιχνίδια της. Στο δωμάτιό της υπάρχουν βιβλία, μια δεύτερη

κουζίνα, πλαστελίνες, καροτσάκι και πάρκο για τις κούκλες και κούκλες, «υπεραγορά» όπου υποδύεται την πωλήτρια (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Η Στεφανία παίζει με την πλαστελίνη της φτιάχνοντας διάφορα «φαγητά» ή άλλα αντικείμενα. Μια πρακτική που προκύπτει μέσα από αυτό το παιχνίδι είναι η περιγραφή, αφού το παιδί θα περιγράψει τι φτιάχνει στη μητέρα της, η οποία αποτελεί συμμετέχουσα σε αυτή την πρακτική (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Παίζει με τα παιχνίδια	2	Μωλάρα, Ρορίτ
------------------------	---	---------------

Εικόνα 41

Ένα άλλο παιχνίδι με το οποίο ασχολείται η Στεφανία είναι τα παζλ. Εδώ βλέπουμε τη μαζική κουλτούρα να κάνει και πάλι την εμφάνισή της αφού το παιδί ασχολείται με παζλ που παρουσιάζουν ήρωες όπως η Peppa Pig και η Minnie (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

4.5.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες

Η Στεφανία φαίνεται να εμπλέκεται σε πλήθος οικογενειακών δραστηριοτήτων, με διάφορα μέλη της οικογένειάς της. Αρχικά, της αρέσει να κάνει δουλειές του σπιτιού (όπως και στη Χαρά στην προηγούμενη μελέτη περίπτωσης) με τη γιαγιά και την προγιαγιά της (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 42). Πέραν από τα δικά της σύνεργα καθαρίσματος που χρησιμοποιούνται ως παιχνίδια, χρησιμοποιεί και τα πραγματικά και βοηθά όντως στις δουλειές του σπιτιού. Όπως σχολίασα και προηγουμένως, αυτό το γεγονός φανερώνει πως υπάρχει ρευστότητα μεταξύ των πρακτικών:

«μπορεί μίαν να σκουπίζει, ε, να πλυνήσκει, να μας πλύνει τα πιάτα...να μας τα ξεπλένει...όποιον δει που κάνει δουλειές, «να βοηθήσω, να βοηθήσω, να βοηθήσω». Τζιαι βοηθά τζιαι κάνει δουλειές...άμαν ποτίζουν, ε, ό, τι κάνει, θα σταματήσει, την ίδια ώρα να πάει να ποτίσει. Αρέσκει της πάρα πολλά...Η γιαγιά μου πάντα λαλεί της «έλα αγάπη μου πάμε να ποτίσουμε» ε τζιαι η μάμα μου παραπάνω συ--, παραπάνω φορές βλέπει την τζιαι πάει να τη, να τη βοηθήσει» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Άλλο (διευκρινίστε).....	Βοηθάσε ζι γιαγιά στυ δαγιά	1	
Άλλο.....	Βοηθάσε ζιν πρόγιαγιά για ποτίσαν.	2	

Εικόνα 42

Σύμφωνα με την κυρία Ιωάννου, η Στεφανία θέλει να βοηθά την προγιαγιά της σε όλες τις δουλειές. Για παράδειγμα, εάν η προγιαγιά ξεσκονίζει, η Στεφανία θα κάνει το ίδιο. Θα σκουπίσει μαζί της, θα σφουγγαρίσει, θα στρώσουν τα κρεβάτια (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Ακόμη, όταν πηγαίνει στην προγιαγιά της, παρακολουθούν εκπομπές μαγειρικής (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 43). Επίσης, ετοιμάζουν πρωινό και κάποιες φορές η Στεφανία ζητά από την προγιαγιά της να φτιάξουν αυτό που παρακολούθησαν στην τηλεόραση: «Γιαγιά, να κάμουμε και ‘μείς κουλουράκια.” Ε και κάνουν μαζί κουλουράκια» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Εδώ βλέπουμε να υπάρχει ρευστότητα, διακειμενικότητα και διαμεσικότητα μεταξύ των πόρων που χρησιμοποιεί το παιδί μαζί με την προγιαγιά αλλά και των πρακτικών με τις οποίες εμπλέκεται. Πιο συγκεκριμένα, η παρακολούθηση εκπομπών μαγειρικής στην τηλεόραση καταλήγει στο να ασχοληθούν με άλλες δραστηριότητες όπως η μαγειρική ή η ετοιμασία πρωινού, αφού το παιδί επηρεάζεται από αυτό που βλέπει στην τηλεόραση και θέλει να το εφαρμόσει στην πράξη.

Παρακολουθεί ταινίες/σειρές/εκπομπές στην τηλεόραση	1	Ευελιξία μαγειρικής-κόψιμο κρεμάσματος
---	---	--

Εικόνα 43

Επιπλέον, φαίνεται πως η Στεφανία παίρνει την πρωτοβουλία να πάνε στο πάρκο μαζί με τη μητέρα και την αδερφή της, αν και κάποιες φορές το προτείνει και η κυρία Ιωάννου. Οι τρεις τους πάνε μαζί και βόλτες στη γειτονιά (Συνέντευξη 10, 17/01/2022). Ακόμη, η Στεφανία, η μητέρα, ο πατέρας και η αδερφή της επισκέπτονται τον ζωολογικό κήπο. Ένα γεγονός που δείχνει ευελιξία στους πόρους που χρησιμοποιεί η Στεφανία είναι το ότι πριν από μια τέτοια επίσκεψη, βλέπουμε τη Στεφανία, επηρεασμένη από μια ταινία που παρακολούθησαν, να ζητά από τη μητέρα της να πάνε στον ζωολογικό κήπο:

«Εβλέπαμε μίαν ταινία που είχε ζώα ε και μου λέει «μάμμια, θέλω να πάω και εγώ στον ζ--, θέλω να πάω και εγώ να δω τα ζωάκια». Ε τζιαι πήγαμε τζιαι είδαμε τα. Ε, άρε--, άρεσε της πάρα πολλά, ας πούμε, αρέσκει της πάρα πολλά που πηγαίνουμε. Εντάξει, δεν παμε τόσο, τόσο συχνά» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Συνοψίζοντας, μέχρι εδώ, αυτό που φαίνεται πολύ έντονα μέσα από τις δραστηριότητες με τις οποίες ασχολείται η Στεφανία είναι το γεγονός ότι υπάρχει

ρευστότητα ανάμεσα στους πόρους και στις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται. Για παράδειγμα, της αρέσει να βοηθά στις δουλειές του σπιτιού. Κάποιες φορές το κάνει ως μέρος του παιχνιδιού χρησιμοποιώντας τα δικά της παιχνίδια-σύνεργα καθαρίσματος ενώ άλλες φορές ασχολείται πραγματικά με αυτές, βοηθώντας τη γιαγιά ή την προγιαγιά της και χρησιμοποιώντας τα πραγματικά σύνεργα. Επιπλέον, αυτό με το οποίο ασχολείται πολύ έντονα το παιδί είναι η υπόδυση ρόλων και κυρίως της δασκάλας. Ο σχολικός γραμματισμός φαίνεται να επιτελείται από την ίδια και ταυτόχρονα να γίνεται πόρος για το παιχνίδι της. Σημαντικό πόρο για τη Στεφανία αποτελεί, επίσης, η μαζική κουλτούρα κυρίως όσον αφορά στις ψηφιακές πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται. Στην επόμενη υποενότητα, θα αναφερθώ στις απόψεις, στις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού αλλά και στις απόψεις, στάσεις και πεποιθήσεις της κυρίας Ιωάννου σχετικά με τα ψηφιακά μέσα αλλά και τον έντυπο γραμματισμό ούτως ώστε να διαφανεί κατά πόσο αυτά επιδρούν στον τρόπο με τον οποίο η Στεφανία εμπλέκεται στις διάφορες πρακτικές.

4.5.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρας – Απόψεις, Στάσεις, Πεποιθήσεις

Μέχρι τώρα είδαμε την κυρία Ιωάννου να εμπλέκεται περισσότερο μαζί με το παιδί της σε πρακτικές που αφορούν σε ψηφιακά μέσα. Παραδείγματος χάριν, παρακολουθούνται ταινίες, ακούνε μουσική στο YouTube, βλέπουν φωτογραφίες στο κινητό, καλούν τη γιαγιά και τον παππού σε βιντεοκλήση. Πιο κάτω, αναφέρομαι στις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της κυρίας Ιωάννου η οποία φαίνεται να αποτελεί πόρο για τη μητέρα επηρεάζοντας τα όσα είδαμε μέχρι τώρα ως προς την ενασχόληση της Στεφανίας με τα ψηφιακά μέσα αλλά και ως προς την εμπλοκή της μητέρας σε πρακτικές του παιδιού που έχουν να κάνουν κυρίως με αυτά.

Όταν η κυρία Ιωάννου ήταν μικρή, δεν ασχολούνταν με τα κινητά τηλέφωνα αλλά έπαιζαν περισσότερο έξω στην αυλή, για παράδειγμα κρυφτό, και γενικότερα έξω στη φύση με τα χρώματα (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Σε ηλικία δέκα χρονών απέκτησε το πρώτο της κινητό τηλέφωνο. Από τότε μέχρι τώρα αυξήθηκε κατά πολύ η χρήση του. Όταν ήταν δέκα χρονών έπαιρνε τηλέφωνο μόνο τους γονείς της. Στην εφηβεία έστελνε και μηνύματα. Τώρα το χρησιμοποιεί περισσότερο, αναζητώντας, συνήθως, πληροφορίες και συνταγές από το διαδίκτυο (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Επισημαίνει ότι όταν ήταν μικρή και αναζητούσε πληροφορίες για οτιδήποτε, έψαχνε στις εγκυκλοπαίδειες, σε αντίθεση με σήμερα που ό, τι χρειαστεί το αναζητά στο διαδίκτυο μέσω της Google:

«Τωρά είναι, τωρά είναι πιο εξειδικευμένα τα πράγματα, τωρά είναι πιο καλά ας πούμε, βλέ--, ε, βλέπουμε ό, τι θέλουμε μπορούμε να το βρίσκουμε, ενώ πριν δεν ήταν έτσι...Που 'μουν πιο μικρή ε, παραπάνω εγκυκλοπαιδίες. Τωρά καθόλου εγκυκλοπαιδίες, μόνο Google...τώρα είναι πιο εξελιγμένα τα πράγματα. Ό, τι θέλουμε πλέον, μπαίνουμε στο Google και βλέπουμε, ενώ που ήμασταν πιο μικροί εν είχε έτσι πιο, πράματα. Εμείς ανοίγαμε εγκυκλοπαιδίες ενώ στο Google βλέπουμε όλα τα πράγματα» (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Σε αντίθεση με αυτήν όταν ήταν παιδί, η Στεφανία δε θα βγει έξω στην αυλή να παίζει, αφού η μητέρα θεωρεί ότι υπάρχουν πολλοί κίνδυνοι πλέον. Θα παίζει στο σπίτι και θα ασχολείται περισσότερο με το κινητό τηλέφωνο. Όσον αφορά στη χρήση ψηφιακών μέσων, η κυρία Ιωάννου εξηγεί πως τόσο αυτή όσο και η κόρη της θα χρησιμοποιήσουν το YouTube για να ακούσουν μουσική:

«Ε, ας πούμε, το YouTube ε χρησιμοποιούμε το και οι δύο. Ε, μερικές φορές, ας πούμε, εγώ μπορεί να ακούσω τραγουδά--, τραγούδια, η κόρη μου εν να ακούσει, ας πούμε, Ζουζούνια. Αλλά έχει και μερικές φορές ας πούμε που πιάνει το μωρό το τηλέφωνό μου τζιαι πιάνει, μπαίνει στο YouTube τζιαι βάλουμε τραγούδια, ας πούμε, που μας αρέσουν και τους δύο και μου λαλεί «μάμμα,» ας πούμε, «εν το τραγούδι μας αυτό» (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Σχετικά με τη χρήση του Google, η μητέρα θα αναζητήσει άρθρα ενώ η Στεφανία θα ζητήσει από τη μητέρα να βρουν πληροφορίες για κάτι που ενδιαφέρει την ίδια, όπως οι τούρτες γενεθλίων (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Η κυρία Ιωάννου θεωρεί ότι η εξέλιξη της τεχνολογίας επηρέασε θετικά την ίδια, αφού έχει πιο εύκολη πρόσβαση στη γνώση. Όποτε έχει κάποια απορία χρησιμοποιεί το Google (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Επιπλέον, θεωρεί ότι επηρέασε θετικά και τη Στεφανία, αφού τη βοήθησε να αναπτύξει τις γλωσσικές της ικανότητες, κυρίως στα αγγλικά (πίνακας καταγραφής πρακτικών γραμματισμού – Εικόνα 44):

«ας πούμε, το παιδί μου εμένα βλέπει παραπάνω αγγλικά στα Ζουζούνια (εννοεί τραγούδια). Εντάξει, μπορεί να μου πει bye ας πούμε, μαθαίνει και ξένες γλώσσες, ε, ξένη λέξη βασικά, όι γλώσσες, /εμ:/ εντάξει, προς το παρόν δεν ακούσαμε καμιά κακή λέξη, ας πούμε, να μου πει επειδή προσέχω τι βάλλουμε» (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Ακούει τραγούδια στο Youtube	1	Σταφάνια Αγγλικά παιδικά τραγούδια
Ζωγραφίζει		

Εικόνα 44

Παράλληλα, πιστεύει ότι η ηλικία της όσο και η ηλικία της Στεφανίας επηρεάζει τη χρήση των ψηφιακών μέσων. Θεωρεί πως αν ήταν μεγαλύτερη σε ηλικία δε θα χρησιμοποιούσε σε τέτοιο βαθμό το κινητό τηλέφωνο, οπότε θεωρεί πως ούτε η κόρη της θα το χρησιμοποιούσε σε μεγάλο βαθμό (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Ακόμη, πιστεύει πως το γεγονός ότι έχει παιδιά επηρεάζει τη χρήση ψηφιακών μέσων εκ μέρους της, αφού αναζητά στο Google πληροφορίες που έχουν να κάνουν με την υγεία των παιδιών:

«Τώρα που έχω τα μωρά μου, σίγουρα, ό, τι, ό, τι απορία έχω ε μπορεί να μην πιάσω τον παιδίατρο τηλέφωνο, να κοιτάξω μες στο Google (γέλιο). Ε, οτιδήποτε ας πούμε, ε, ενώ πριν εν έμπαινα για, ούτε για φάρμακα, ούτε για αρρώστιες ούτε για κάτι. /Ε:/ έμπαινα για άλλα πράγματα, /πιο:/, για μένα ας πούμε...Πιο προσωπικά» (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Η κυρία Ιωάννου πιστεύει πως οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται μαζί με τη Στεφανία, επηρεάζουν τη σχέση τους αφού έρχονται πιο κοντά γιατί παίζουν και κάνουν πράγματα μαζί (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Η ίδια, ως γονέας, μεσολαβεί στην ενασχόληση του παιδιού της με διάφορα κείμενα, προσπαθώντας να τη βοηθήσει να μάθει να γράφει, γεγονός στο οποίο συνεισφέρει και η τεχνολογία. Όπως εξηγεί η κυρία Ιωάννου, μέσω του Internet παίζουν παιχνίδια όπου μετρούν και λένε το αλφάβητο (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Άλλα άτομα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος τα οποία μεσολαβούν στην ενασχόληση της Στεφανίας με διάφορα κείμενα στο σπίτι είναι η προγιαγιά της, η γιαγιά της και ο πατέρας της. Η κυρία Ιωάννου θεωρεί πως οι δραστηριότητες αυτές φέρνουν πιο κοντά τη Στεφανία με αυτά τα άτομα και είναι κάτι το οποίο αρέσει στην κόρη της (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Όπως εξηγεί:

«/Ε:/ ασχολείται, ασχολείται τζιαι πολλά με τη γιαγιά μου, /ε:/ να γράψουν, ας πούμε να διαβάσουν παραμύθι, να παίξει τη δασκάλα μαζί της, να, /ε:/ ας πούμε να διαβάζουν, να ζωγραφίζουν. Και με τη μάμα μου. Ας πούμε να γράψουν τα ονόματά τους. Ή με τον παπά της ας πούμε ασχολείται να, να ζωγραφίσουν παραπάνω. Αλλά όμως εν να γράψουν και το, ας πούμε την αλφαβήτα, αριθμούς» (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Αυτό το απόσπασμα, προβάλλει -πέραν από τη μητέρα- την προγιαγιά, τη γιαγιά και τον πατέρα ως σπόνσορες γραμματισμού σε πρακτικές που αφορούν κυρίως στα έντυπα μέσα. Ταυτόχρονα, δείχνει την ταύτιση/σύζευξη σχολικού γραμματισμού και έντυπων μέσων και προβάλλει, έμμεσα, κυρίαρχους Λόγους που θέλουν τον σχολικό γραμματισμό ως την κύρια μορφή γραμματισμού.

Όπως ανέφερε η κυρία Ιωάννου στην αρχική συνέντευξη, θα ήθελε η κόρη της να ασχολείται περισσότερο με τα έντυπα μέσα και τις πρακτικές που προκύπτουν από αυτά: «θα ήθελα ας πούμε να γράφει παραπάνω ας πούμε, να διεβάζει παραπάνω, να ασχολείται παραπάνω με αυτά τα πράγματα παρά να, μόνο να παίζει» (Συνέντευξη 9, 23/10/2021), γεγονός που, και πάλι, προβάλλει Λόγους που αφορούν στη σημαντικότητα και σπουδαιότητα του σχολικού γραμματισμού και των έντυπων πόρων γραμματισμού. Στην τελική όμως συνέντευξη αναφέρει ότι μέσω των πινάκων καταγραφής πρακτικών γραμματισμού κατάλαβε ότι η Στεφανία ασχολείται περισσότερο από όσο νόμιζε με πρακτικές όπως η γραφή, πράγμα το οποίο την ανησυχούσε:

«γράφει το αλφάβητό της, ε που εγώ ενόμιζα ότι ήταν πιο λίγες φορές αλλά τελικά ήταν παραπάνω...ενώ πριν ενόμιζα ότι δεν ασχολείτο τόσο...ότι γράφει τόσες φορές ας πούμε, ε, ναι, έκαμε μου πολλή εντύπωση γιατί ενόμιζα ότι ε ήθελε μόνο να παίζει, να ζωγραφίζει, ε, τζιαι επειδή εν να πάει του χρόνου δημοτικό τάχα πρέπει να ξεκινήσουμε να γράφει για να προετοιμαστεί τουλάχιστο. Να εξασκηθεί το χέρι της» (Συνέντευξη 10, 17/01/2022).

Αυτό που την προβληματίζει σε αυτή τη φάση που βρίσκεται η Στεφανία είναι το γεγονός ότι σπάνια θα παίξει μόνη της. Τις πλείστες φορές θέλει να έχει κάποιον μαζί της για να παίζει (Συνέντευξη 10, 17/01/2022), γεγονός που προβάλλει την ιδέα της σχεσιακότητας που είχαμε δει και στην Οικογένεια Βασιλείου. Εξηγεί πως δεν την ενοχλεί η κόρη της να χρησιμοποιεί το κινητό τηλέφωνο, εφόσον η χρήση που κάνει είναι κατάλληλη. Επισημαίνει ότι πάντα ελέγχει τη Στεφανία όταν ασχολείται με το κινητό τηλέφωνο (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Αυτό που την ανησυχεί για το μέλλον της κόρης της είναι η πιθανότητα να μην ασχολείται καθόλου με τα μαθήματά της όταν αποκτήσει κινητό (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

Συμπερασματικά, μέσα από την περίπτωση της οικογένειας Ιωάννου και, συγκεκριμένα, της Στεφανίας αναγνωρίζουμε μια ποικιλία γραμματισμών, με τον έντυπο να θεωρείται ανώτερος. Στη Στεφανία αρέσει πολύ να υποδύεται ρόλους και κυρίως αυτόν της δασκάλας, που φαίνεται να συνδέεται άμεσα με τον έντυπο σχολικό γραμματισμό. Γενικώς,

βλέπουμε να κυριαρχεί ρευστότητα στις πρακτικές γραμματισμού της, αφού βλέπουμε να κινείται ευέλικτα μεταξύ αυτών. Παραδείγματος χάριν, η Στεφανία παρακολουθεί εκπομπές μαγειρικής με την προγιαγιά της στην τηλεόραση και έπειτα καταλήγουν να μαγειρεύουν ή να ετοιμάζουν πρωινό. Παράλληλα, η μαζική κουλτούρα αποτελεί σημαντικό πόρο γραμματισμού για το παιδί, όσον αφορά σε ψηφιακές κυρίως πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται. Επιπρόσθετα, η Στεφανία επιζητά την παρέα άλλων ατόμων όταν εμπλέκεται στις διάφορες πρακτικές, γεγονός που φέρνει στην επιφάνεια την ιδέα της σχεσιακότητας. Σπόνσορες γραμματισμού για τη Στεφανία αποτελούν η μητέρα και η προγιαγιά της κυρίως, αλλά και η γιαγιά και ο πατέρας της. Η χρήση ψηφιακών μέσων από τη Στεφανία φαίνεται να μην ενοχλεί την μητέρα της, φτάνει το περιεχόμενο των όσων παρακολουθεί να είναι κατάλληλο. Σε αυτό φαίνεται να επηρεάζει και η ηλικία της μητέρας, αφού όπως η ίδια εξήγησε, αν ήταν μεγαλύτερη θα ασχολείτο λιγότερο με την τεχνολογία, άρα και το παιδί της θα ακολουθούσε το παράδειγμά της.

4.6. Πανδημία και Ψηφιακές Πρακτικές Γραμματισμού

Σε αυτό το υποκεφάλαιο αναφέρομαι στην πανδημία του κορωνοϊού και στις αλλαγές που πιθανώς να επέφερε στις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού των παιδιών, σε σχέση με τη χρήση ψηφιακών μέσων. Αν και δεν αποτελούσε αρχικά μέρος των ερευνητικών ερωτημάτων, προέκυψε λόγω του ότι η έρευνα αυτή ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της πανδημίας και μέσα από την ανάλυση των δεδομένων φάνηκε να σχετίζεται τη χρήση των ψηφιακών μέσων στο σπίτι.

Αρχικά, στην Οικογένεια Βασιλείου, φαίνεται πως οι δραστηριότητες εκτός σπιτιού με τις οποίες ασχολούνταν κατά τη διάρκεια της πανδημίας ήταν περιορισμένες. Συγκεκριμένα, η κυρία Βασιλείου αναφέρει πως είχαν πάει μια φορά σε ζωολογικό κήπο και δύο φορές σε θεατρικές παραστάσεις, ενώ περιόρισαν και τις επισκέψεις τους σε φίλους, σε πάρκα, σε κινηματογράφους και σε θέατρα (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Παρόλα αυτά, η κυρία Βασιλείου εξηγεί ότι, αν και σε κάποιο βαθμό μπορεί να επηρέασε η πανδημία τη χρήση ψηφιακών μέσων ως πόρων γραμματισμού, δεν πιστεύει ότι είναι αυτός ο λόγος για τον οποίο αυξήθηκε η χρήση τους: «Σίγουρα τον βαθμό διαφοροποιήσαμε, όχι τις συνήθειές μας» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021). Ακόμη, δε φαίνεται να θεωρεί πως αυτή η αύξηση επηρέασε τις πρακτικές με τις οποίες ασχολούνταν προηγουμένως και τις συνήθειες που είχαν. Πιο συγκεκριμένα εξηγεί πως:

«Δεν είναι τους τελευταίους μήνες, είναι και πριν την πανδημία. Δηλαδή με το που σε παρατηρούν πλέον τα παιδιά, επειδή τους κινούν πολύ το ενδιαφέρον τα κινητά,

τα ηλεκτρονικά, και τα λοιπά, με την πρώτη ξέρουν πώς να χρησιμοποιήσουν ένα κινητό ή ένα tablet στα, στες απλές του εφαρμογές, ε, επειδή τους εντυπωσιάζουν. Δεν είναι δηλαδή μετά την πανδημία μόνο. Είναι και πριν την πανδημία... Ίσως επηρέασε, αλλά εγώ νομίζω ότι είτε είχαμε πανδημία είτε δεν είχαμε πανδημία, το ενδιαφέρον των παιδιών περιστρέφεται γύρω από τον κόσμο της τεχνολογίας, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και τα λοιπά» (Συνέντευξη 1, 01/09/2021).

Γενικότερα, η κυρία Βασιλείου πιστεύει ότι ίσως η πανδημία να βοήθησε στην αύξηση της χρήσης ψηφιακών πόρων γραμματισμού, αλλά αυτό είναι κάτι που συνέβαινε και προηγουμένως. Είτε με είτε χωρίς την πανδημία, θεωρεί ότι η ψηφιακή τεχνολογία αποτελεί σημαντικό πόρο γραμματισμού για τα παιδιά στη σημερινή κοινωνία.

Στην Οικογένεια Γεωργίου, η χρήση ψηφιακών μέσων, και κυρίως ψηφιακών παιχνιδιών, αυξήθηκε ως προς τον χρόνο χρήσης τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Αφού έπρεπε να μένουν στο σπίτι, ασχολούνταν περισσότερη ώρα με ψηφιακά μέσα ή με επιτραπέζια παιχνίδια. Όπως εξηγεί η κυρία Γεωργίου:

«Είχαμε το, προσφέρεται χωρίς, εν είχαμε κάποιο περιορισμό, τέλος πάντων, στο να χρησιμοποιήσουμε ψηφιακή τεχνολογία. Εν ήταν το ίδιο όπως, εν μπορούσες να μετακινηθείς, να πας (γέλιο) όπου θέλεις λόγω των μέτρων της καραντίνας. Στο σπίτι μας, ας πούμε. η χρήση εγινόταν κανονικά όπως πριν» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Όσον αφορά στον Άγγελο, εξηγεί πως δεν έπαιζε κάποιο καινούριο παιχνίδι κατά τη διάρκεια της πανδημίας, αλλά αυξήθηκε ο χρόνος που χρησιμοποιούσε το PlayStation: «κάτι καινούριο όι, είμαστε στο ίδιο πλαίσιο, απλώς ότι αυξήθηκε ο χρόνος χρήσης του PlayStation κατά τη διάρκεια, από το, από τον γιό μου κατά τη διάρκεια της πανδημίας» (Συνέντευξη 3, 02/09/2021).

Στην Οικογένεια Νικολάου βλέπουμε το αντίθετο από τις δύο προηγούμενες οικογένειες. Ναι μεν γινόταν χρήση των ψηφιακών μέσων για σκοπούς διδασκαλίας - όπως σε όλες τις οικογένειες που τα παιδιά τους φοιτούσαν στο δημοτικό σχολείο - αλλά τα παιδιά επέλεξαν να ασχολούνται περισσότερο με παιχνίδια σε εξωτερικούς χώρους παρά με ψηφιακά παιχνίδια. Συγκεκριμένα, όπως εξηγεί η κυρία Νικολάου, μια από τις ρουτίνες τους στην καραντίνα ήταν μόλις ξυπνήσουν να κάθονται στον υπολογιστή και να παρακολουθούν τα μαθήματά τους. Λόγω του ότι περνούσαν πολύ χρόνο στον υπολογιστή για αυτό τον σκοπό, μετά επιζητούσαν να βγουν έξω να παίξουν. Αυτό έρχεται σε αντίθεση, όπως αναφέρει, με τα όσα άκουγε από άλλες μητέρες (Συνέντευξη 5, 20/10/2021).

Παρόλα αυτά, η κυρία Νικολάου εξηγεί πως πριν την πανδημία, η τεχνολογία ήταν σημαντική για αυτούς αλλά όχι απαραίτητη, αφού μπορεί να περνούσαν μέρες χωρίς τα παιδιά να ζητήσουν να ασχοληθούν με ψηφιακά μέσα (Συνέντευξη 5, 20/10/2021). Τώρα, όπως επισημαίνει, επέστρεψαν στις συνήθειες που είχαν πριν την καραντίνα (Συνέντευξη 5, 20/10/2021) όμως, πλέον, τα παιδιά της επιζητούν να χρησιμοποιούν το tablet καθημερινά.

Στην Οικογένεια Αντωνίου, πριν την πανδημία το κινητό τηλέφωνο χρησιμοποιούνταν περισσότερο από την κυρία Αντωνίου παρά από τη Χαρά, που το χρησιμοποιούσε μόνο για να παρακολουθεί κινούμενα σχέδια. Από την εμφάνιση της πανδημίας και μετά, η κυρία Αντωνίου χρησιμοποιεί τα ψηφιακά μέσα όπως και πριν, ενώ στο παιδί αυξήθηκε η χρήση: «Ε, για μένα είναι το ίδιο πράγμα, αλλά για το παιδί είναι /πιο:/, πιο συχνή η χρήση του λόγω ότι ανακαλύψαμε στην πανδημία και το TikTok» (Συνέντευξη 7, 23/10/2021). Όπως διευκρινίζει, κατά την πανδημία αυξήθηκε ο χρόνος που το παιδί χρησιμοποιούσε το κινητό τηλέφωνο, με αποτέλεσμα να μάθει να χειρίζεται καλύτερα περισσότερες εφαρμογές. Συγκεκριμένα, στην καραντίνα έμαθε να χρησιμοποιεί το TikTok και εξοικειώθηκε περισσότερο με το YouTube. Παρόλα αυτά, η κυρία Αντωνίου διευκρινίζει πως όταν ξεκινήσαμε να επιστρέφουμε στην κανονικότητα, η Χαρά δεν ασχολείτο τόσο πολύ με το κινητό τηλέφωνο όπως το διάστημα που βρισκόμασταν σε καραντίνα (Συνέντευξη 7, 23/10/2021).

Στην Οικογένεια Ιωάννου, η πανδημία επέφερε αύξηση στη χρήση της τεχνολογίας εκ μέρους της κυρίας Ιωάννου και όχι από την πλευρά της Στεφανίας. Η κυρία Ιωάννου αναφέρει πως πριν την πανδημία δεν χρησιμοποιούσε σε μεγάλο βαθμό το Google. Από την καραντίνα και μετά, ξεκίνησε να αυξάνει τη χρήση του γιατί, έχοντας αρκετό ελεύθερο χρόνο, έψαχνε συνταγές για να φτιάξουν φαγητά και γλυκά με τη Στεφανία (Συνέντευξη 9, 23/10/2021). Από την άλλη, η Στεφανία πριν την πανδημία ασχολείτο συνέχεια με το κινητό τηλέφωνο, ενώ από την πανδημία και μετά περιόρισε σε μεγάλο βαθμό τη χρήση του. Σε αυτό, σύμφωνα με την κυρία Ιωάννου, συνέβαλε το ότι πλέον παίζει περισσότερο, μιμείται ρόλους και επισκέπτεται περισσότερο την προγιαγιά της, που μένει δίπλα τους. (Συνέντευξη 9, 23/10/2021).

4.7. Σύνοψη

Σε αυτό το κεφάλαιο ασχολήθηκα με κάθε μελέτη περίπτωσης ξεχωριστά και αναφέρθηκα σε δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται τα παιδιά στο σπίτι, αλλά και σε ευρύτερες οικογενειακές δραστηριότητες, εξετάζοντας τι αναδύεται μέσα από αυτές, συγκεκριμένα, σε σχέση με τις πρακτικές γραμματισμού στις οποίες αυτά εμπλέκονται στο

σπίτι. Επίσης, αναφέρθηκα στους πόρους που είναι διαθέσιμοι για τα παιδιά και τους τρόπους που τους αξιοποιούν κατά την εμπλοκή τους σε αυτές τις πρακτικές. Οι υλικοί πόροι αναφέρονται σε ψηφιακά μέσα, σε έντυπα μέσα αλλά και σε παιχνίδια. Τα ψηφιακά μέσα αφορούν σε ηλεκτρονικά μέσα και εφαρμογές που χρησιμοποιούν τα παιδιά στο σπίτι, όπως PlayStation, κινητά, tablet, τηλεόραση, Netflix τα οποία χρησιμοποιούν κυρίως για ψυχαγωγία και παιχνίδι. Πρακτικές όπως η ανάγνωση, η αφήγηση, η γραφή και η επικοινωνία προκύπτουν από τη χρήση των έντυπων, κυρίως, μέσω των οποίων αφορούν σε βιβλία και γενικότερα σε έντυπα μέσα που χρησιμοποιούν τα παιδιά στην καθημερινότητά τους. Τα υλικά αντικείμενα αφορούν σε παιχνίδια, όπως κούκλες και επιτραπέζια, αλλά και σε μέσα που χρησιμοποιούνται κατά τη δραματοποίηση και μίμηση ρόλων, σε διάφορες κατασκευές και σε δουλειές στο σπίτι ως μέρος του παιχνιδιού. Τα παιδιά φαίνεται, ακόμη, να αντλούν και μέσα από άλλους πόρους όπως ο σχολικός γραμματισμός. Σπόνσορες γραμματισμού φαίνεται να είναι άτομα της οικογένειας, με βασικό σπόνσορα σε όλες τις οικογένειες που μελέτησα, τη μητέρα. Λόγω αυτού, δεν μπορούσα να παραλείψω τις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού της μητέρας, καθώς και τις απόψεις, τις στάσεις και τις πεποιθήσεις της, οι οποίες φαίνεται να σχετίζονται με τις πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά τους, αλλά και τους πόρους στους οποίους αυτά έχουν πρόσβαση. Μέσα από τις συνεντεύξεις των μητέρων αναδύονται λόγοι στους οποίους τα έντυπα μέσα θεωρούνται ανώτερα των ψηφιακών, καθώς και ο σχολικός γραμματισμός αναδεικνύεται ως τη βασικότερη μορφή γραμματισμού. Οπότε, βλέπουμε τις μητέρες να θέλουν τα παιδιά τους να δίνουν προτεραιότητα στην κατ' οίκον εργασία και όσα περιστρέφονται γύρω από αυτές και να ασχολούνται λιγότερο με τα ψηφιακά μέσα. Τέλος, λόγω του ότι η συλλογή των δεδομένων έγινε κατά τη διάρκεια της πανδημίας του κορωνοϊού, θεώρησα χρήσιμο να σχολιάσω το γεγονός πως η πανδημία -και κυρίως οι περίοδοι καραντίνας- συνέβαλαν στην αύξηση της χρήσης των ψηφιακών μέσων στις πλείστες οικογένειες που συμμετέχουν στην έρευνά μου. Οι πιο πάνω διαπιστώσεις εξετάζονται σε μεγαλύτερο βάθος στο επόμενο κεφάλαιο, στο οποίο επιχειρώ τη σύγκριση των οικογενειών-μελετών περίπτωσης και καταλήγω σε γενικά συμπεράσματα.

Κεφάλαιο 5 – Συμπεράσματα/Συζήτηση

Οι πέντε μελέτες περίπτωσης, που αναλύθηκαν στο Κεφάλαιο 4, παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες και προβάλλουν κοινές ιδέες και Λόγους που κυριαρχούν. Ταυτόχρονα, όμως, έχουν και αρκετές διαφορές και η κάθε περίπτωση έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες. Μέχρι εδώ προσπάθησα να σκιαγραφήσω το προφίλ των πέντε παιδιών ως εγγράμματων στο σπίτι, στην εποχή μας, όπου η καθημερινότητά τους διαχέεται από ψηφιακά μέσα και εργαλεία. Ταυτόχρονα, προσπάθησα να εντοπίσω πώς οι γονείς περιγράφουν και σκιαγραφούν τους γραμματισμούς των παιδιών στο σπίτι και από πού αντλούν για αυτό, αφού οι ίδιοι φαίνεται να διαμορφώνουν πλαίσια για τις πρακτικές και τους πόρους με τους οποίους εμπλέκονται τα παιδιά τους, κυρίως όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα. Ο τρόπος με τον οποίο ανέλυσα τις μελέτες περίπτωσης βασίζεται σε μια κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση. Συγκεκριμένα, αναφέρομαι σε πρακτικές και συμβάντα γραμματισμού στα οποία εμπλέκονται τα παιδιά στην κάθε περίπτωση, εστιάζοντας στα αντικείμενα, στους/τις συμμετέχοντες, στους χώρους και στις δραστηριότητες (π.χ., Hamilton, 2000), όπως περιγράφονται από τις μητέρες. Επίσης, αναφέρομαι σε σπόνσορες γραμματισμού, ως τα άτομα που συνδιαμορφώνουν το περιβάλλον του παιδιού με πιο ενεργητικό τρόπο, αλλά και σε υλικούς και άυλους πόρους γραμματισμού, ως στοιχεία από τα οποία μπορεί να αντλεί το παιδί με πιο έμμεσο τρόπο.

Η έρευνά μου περιστρέφεται γύρω από τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα: (α) σε ποιες, ψηφιακές και μη, πρακτικές γραμματισμού φαίνεται να εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι, (β) ποιοι υλικοί και άυλοι πόροι συνδιαμορφώνουν τις πρακτικές γραμματισμού μικρών παιδιών στο πλαίσιο της οικογένειας, (γ) πώς οι γονείς, άμεσα ή έμμεσα, αποτελούν διαμορφωτές πρακτικών γραμματισμού και ευρύτερα της έννοιας του οικογενειακού γραμματισμού και ποια η σχέση της ψηφιακής ιστορίας των γονέων με τις πρακτικές γραμματισμού στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά στο σπίτι. Πιο κάτω, απαντώ σε αυτά με έναν δυναμικό τρόπο, συγκρίνοντας τα δεδομένα από τις πέντε μελέτες περίπτωσης και σχολιάζοντάς τα βάσει βιβλιογραφίας. Ακολούθως, αναφέρομαι σε γενικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνά μου. Τέλος, αναφέρω περιορισμούς της έρευνας, συνεπαγωγές και εισηγήσεις για περαιτέρω έρευνα.

5.1. Μέσα και Πόροι Γραμματισμού

Σύμφωνα με τη Heath (1986), τα διαφορετικά περιβάλλοντα ευνοούν την ανάδυση διαφορετικών γραμματισμών. Σε κάποια περιβάλλοντα χρησιμοποιούσαν έντυπα μέσα και παιχνίδια, ενώ σε άλλα αυτά τα μέσα ήταν σπάνια. Στους δυτικούς πολιτισμούς, πόρους

γραμματισμού αποτελούν και οι ψηφιακές τεχνολογίες και η πολυτροπικότητα, ενώ οι τρόποι με τους οποίους συνδυάζονται παραμένουν ρευστοί, όπως εξηγεί η Yamada-Rice (2014). Στην έρευνά μου, ο διαχωρισμός τους (ψηφιακά μέσα, έντυπα μέσα, υλικά/αντικείμενα) έγινε βάσει της υλικότητας των αντικειμένων, λόγω του ότι αποτελούν στοιχείο που συνθέτει τον γραμματισμό ως κοινωνική πρακτική (Hamilton, 2000). Επομένως, η υλικότητα προβάλλεται ως βασικός πόρος γραμματισμού, αφού τα διαφορετικά μέσα (ψηφιακά και μη) «επιτρέπουν» διαφορετικές πρακτικές γραμματισμού. Πιο συγκεκριμένα, κάθε μέσο προσφέρει διαφορετικές δυνατότητες στο παιδί και το παιδί το επιλέγει ανάλογα με το τι θέλει ή καλείται να κάνει.

5.1.1. Ψηφιακά Μέσα: Πόροι και Πρακτικές που Προκύπτουν από τη Χρήση τους

Βασικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι τα δύο πρώτα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία αφορούν (α) στις πρακτικές γραμματισμού και (β) στους πόρους γραμματισμού, δεν μπορούν να σχολιαστούν ξεχωριστά, αφού οι πόροι επηρεάζουν άμεσα τις πρακτικές. Πρωτίστως, είναι εμφανές ότι όλα τα παιδιά εμπλέκονται σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού, ακόμη και αν οι γονείς είναι επιφυλακτικοί στη χρήση των ψηφιακών μέσων. Αυτό συνάδει με τη γενική πλέον διαπίστωση, ότι τα περισσότερα παιδιά ηλικίας τεσσάρων και άνω κατέχουν βασικές δεξιότητες ούτως ώστε να έχουν ανεξάρτητη πρόσβαση σε ψηφιακά μέσα, ενώ όσο μεγαλώνουν, κατέχουν πιο προχωρημένες δεξιότητες (Mascheroni et al., 2016). Η εξοικείωση αυτή με τη χρήση ηλεκτρονικών συσκευών και ψηφιακών τεχνολογιών (Laidlaw et al., 2021) αποδεικνύει ποικίλες ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού και ευκαιρίες αναδυόμενης εκμάθησης γραμματισμού που προκύπτουν σε αυτό το πλαίσιο (Kumpulainen et al., 2020), που παρατηρήσαμε και στα παιδιά-περιπτώσεις της συγκεκριμένης έρευνας.

Οι πρακτικές γραμματισμού που προκύπτουν από τη χρήση ψηφιακών μέσων, με τις οποίες φαίνεται ότι όλα τα παιδιά εμπλέκονται, είναι η διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών, η αναζήτηση πληροφοριών, η εμπλοκή σε ψηφιακό παιχνίδι και η ακρόαση διαφορετικών ειδών κειμένων (Santos et al., 2012), όπως ακρόαση τραγουδιών αλλά και ακρόαση μέσα από την παρακολούθηση ταινιών. Ενδεικτικά, ο Άγγελος χρησιμοποιεί τα ψηφιακά μέσα για ακρόαση και παραγωγή φωνητικού κειμένου και για ενημέρωση. Η Χαρά και η Νιόβη φαίνεται να χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα αρκετές φορές κατά την υπόδυση ρόλων. Ο Ορφέας, η Νιόβη και η Στεφανία τα χρησιμοποιούν για επικοινωνία με συγγενείς. Τέλος, ο Ορφέας, ο Άγγελος και η Νιόβη τα χρησιμοποιούν για παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό περιβάλλον και για ανάγνωση κειμένων μέσα από αναζητήσεις για εργασίες του

σχολείου (Νιόβη) ή ανάγνωση ρηματικού κειμένου/υπότιτλων αλλά και αποκωδικοποίηση κινούμενης εικόνας και ύφους σε ταινίες (Άγγελος).

Η διάκριση αυτή ίσως σχετίζεται με το ότι οι μητέρες των τριών τελευταίων παιδιών είναι δασκάλες, ενώ των άλλων δύο (Χαρά και Στεφανία), που δεν εμπλέκονται σε αυτές τις πρακτικές, δεν είναι εκπαιδευτικοί. Η διαπίστωση μου αυτή μπορεί να ενισχυθεί και από την παρατήρηση ότι η Χαρά, η οποία πηγαίνει στο δημοτικό και επομένως μπορεί να γράψει, δεν εμπλέκεται σε αυτές τις δύο πρακτικές. Από την άλλη, ο Ορφέας, ο οποίος πηγαίνει προδημοτική και του οποίου η μητέρα είναι δασκάλα, ξέρει ήδη να γράφει. Εδώ βλέπουμε το επάγγελμα των μητέρων και γενικότερα, το κοινωνικο-πολιτισμικό υπόβαθρο της οικογένειας, να συνδέεται με τις πρακτικές γραμματισμού των παιδιών στο σπίτι (βλ. επίσης «Σχεσιακότητα και Σπόνσορες γραμματισμού», πιο κάτω), οι οποίες, όπως εξηγεί η Heath (1986), διαφέρουν σε οικογένειες διαφορετικών κοινωνικών τάξεων.

Μια δεύτερη βασική διαπίστωση είναι ότι για όλα τα παιδιά, τα ψηφιακά μέσα αποτελούν βασικούς πόρους γραμματισμού. Και τα πέντε παιδιά χρησιμοποιούν και κινητό τηλέφωνο. Ο Ορφέας, η Νιόβη, η Χαρά και η Στεφανία χρησιμοποιούν tablet, ενώ ο Ορφέας, ο Άγγελος και η Νιόβη χρησιμοποιούν επιπλέον και το PlayStation, γεγονός που πιθανόν να συνδέεται με το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειάς τους. Ο υπολογιστής φαίνεται να χρησιμοποιείται μόνο από τον Ορφέα, τον Άγγελο και τη Νιόβη και μόνο στα πλαίσια του σχολικού γραμματισμού, γεγονός που ίσως να συνδέεται με το ότι οι μητέρες τους είναι εκπαιδευτικοί. Ταυτόχρονα, το γεγονός ότι ο υπολογιστής χρησιμοποιείται από τον Άγγελο και τη Νιόβη μόνο για εργασίες του σχολείου και του φροντιστηρίου, φανερώνει πως τα παιδιά μάλλον έχουν συνδέσει αυτό το ψηφιακό μέσο με τον σχολικό γραμματισμό, και ίσως για αυτό και να μην το επιλέγουν για ψυχαγωγία, διασκέδαση ή χαλάρωση. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Νιόβης, η οποία καλείται να διαβάσει ηλεκτρονικά βιβλία ως εργασία που της ανατίθεται από το φροντιστήριο για το σπίτι, γεγονός που, σύμφωνα με τους Sargi, Basal, Takacs και Bus (2019), συμβάλλει στην κατανόηση του παιδιού και αποτελεί αφετηρία για πιο σύνθετες δεξιότητες κατανόησης. Τα μέσα αυτά, ως πόροι γραμματισμού, εμφανίζονται και σε άλλες έρευνες, όπως η τηλεόραση που χρησιμοποιείται πολύ περισσότερο από κάθε άλλο μέσο, σύμφωνα με τις έρευνες των Marsh και Thompson (2001) καθώς και των Arrow και Finch (2013). Άλλα, ενδεικτικά παραδείγματα ψηφιακών μέσων που αναφέρονται σε άλλες έρευνες και χρησιμοποιούνται από τα παιδιά είναι ο υπολογιστής (Arrow & Finch, 2013· Wolfendale, 2001· Kucirkova & Sakr, 2015) και τα tablet (Kucirkova και Sakr, 2015· Neumann & Neumann, 2017).

Σημασία δεν έχουν μόνο τα ψηφιακά μέσα/συσκευές, αλλά και οι εφαρμογές που επιλέγουν τα παιδιά σε αυτές. Οι ψηφιακές εφαρμογές που χρησιμοποιούν και τα πέντε παιδιά είναι το YouTube και το Viber. Το YouTube ο Ορφέας και η Στεφανία το χρησιμοποιούν για να εντοπίζουν και να ακούνε τραγούδια. Ο Άγγελος, η Νιόβη, η Χαρά και η Στεφανία το χρησιμοποιούν για να παρακολουθούν σειρές/κινούμενα σχέδια. Ο Άγγελος, επίσης, το χρησιμοποιεί για να παρακολουθήσει βίντεο με ηλεκτρονικά παιχνίδια ή βίντεο με σχολιασμό παιχνιδιών από gamers ενώ η Νιόβη για να εντοπίζει βίντεο με οδηγίες για ζωγραφική. Το Viber το χρησιμοποιούν για επικοινωνία με φίλους και συγγενικά πρόσωπα που μένουν μακριά, γεγονός που εντοπίζεται και σε έρευνες όπως της Marsh και συνεργατών (2017) που επισημαίνουν ότι η τεχνολογία είναι σημαντική για την επικοινωνία σε οικογένειες που έχουν συγγενείς σε άλλες χώρες. Ο Ορφέας, ο Άγγελος, η Νιόβη και η Χαρά χρησιμοποιούν το Netflix για να παρακολουθούν παιδικές σειρές ή ταινίες. Ο Ορφέας και η Νιόβη χρησιμοποιούν το Google. Ο Ορφέας το χρησιμοποιεί για να αναζητήσει πληροφορίες για τη μουσική που τον ενδιαφέρει, ενώ η Νιόβη για να κάνει εργασίες για το σχολείο ή για να αναζητήσει εικόνες που θέλει να ζωγραφίσει. Η Χαρά χρησιμοποιεί το TikTok, για να βλέπει βίντεο. Επιπλέον, ο Ορφέας, ο Άγγελος και η Νιόβη παίζουν βιντεοπαιχνίδια στο PlayStation. Ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά χρησιμοποιούν τις εφαρμογές αυτές, τις καθιστά ένα πλαίσιο κυρίως για ψυχαγωγία (με εξαίρεση τις αναζητήσεις της Νιόβης για τις σχολικές εργασίες). Όλα αυτά τα ψηφιακά μέσα και οι εφαρμογές που χρησιμοποιούνται από τα παιδιά, προβάλλουν την πλειάδα ευκαιριών και μέσων στα οποία έχουν πρόσβαση τα παιδιά σήμερα (Hillman & Marshall, 2009) και αποδεικνύουν τις ποικίλες πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού που τους προσφέρονται (Kumpulainen et al., 2020).

5.1.2. Έντυπα Μέσα: Πόροι και Πρακτικές που Προκύπτουν από τη Χρήση τους

Ακόμη, τα παιδιά αυτά φαίνεται ότι εμπλέκονται και σε πρακτικές γραμματισμού που αφορούν στα έντυπα μέσα. Καταρχάς, τα περισσότερα παιδιά χρησιμοποιούν έντυπα μέσα για ανάγνωση. Ο Ορφέας, ο Άγγελος, η Νιόβη και η Χαρά εμπλέκονται με την ανάγνωση, διαβάζοντας παραμύθια και βιβλία για ψυχαγωγία. Επιπλέον, ο Άγγελος, η Νιόβη και η Χαρά εμπλέκονται με την ανάγνωση και μέσα από κείμενα του σχολείου. Η πρακτική της ανάγνωσης μέσα από έντυπα μέσα εμφανίζεται και σε άλλες έρευνες, όπως της Wolfendale, 2001, των Darling και Lee (2003/2004) και των Santos, Fettig και Shaffer (2012). Ο Ορφέας, η Χαρά και η Στεφανία εμπλέκονται στην πρακτική της ακρόασης όταν οι μητέρες τους διαβάζουν βιβλία/παραμύθια, ενώ ο Άγγελος, ο Ορφέας, η Χαρά και η Στεφανία χρησιμοποιούν ιστορίες και βιβλία για αφήγηση. Παράλληλα, τα έντυπα μέσα

(π.χ. βιβλία που διαβάζουν ή στα οποία γράφουν η Στεφανία με την προγιαγιά της και χαρτάκια-κουπόνια που ετοιμάζει η Νιόβη) λειτουργούν ως εργαλεία για υπόδυση ρόλων εκ μέρους της Στεφανίας και την Νιόβης. Η Στεφανία ασχολείται με την παραγωγή προφορικού λόγου και συγκεκριμένα με την περιγραφή εικόνων, όταν βρίσκεται στο σπίτι της προγιαγιάς της και υποδύεται τη δασκάλα. Ακόμη, όλα τα παιδιά χρησιμοποιούν τα έντυπα μέσα καθώς εμπλέκονται με τη γραφή, η οποία αναφέρεται ως πρακτική και σε πολλές άλλες έρευνες (π.χ., Wolfendale, 2001· Darling & Lee, 2003/2004· Santos et al., 2012). Ο Άγγελος, η Νιόβη και η Χαρά φαίνεται να χρησιμοποιούν τον γραπτό λόγο για να εξασκηθούν μέσα από ασκήσεις που αφορούν στις κατ' οίκον εργασίες τους, αναδεικνύοντας τον σχολικό γραμματισμό ως πόρο, αφού αυτά τα τρία παιδιά φοιτούν στο δημοτικό. Επίσης, μερικά από τα παιδιά εμπλέκονται με διάφορα κειμενικά είδη, όπως Στεφανία που ασχολείται με βιβλία που αφορούν στην αλφαβήτα, η Χαρά που έγραψε επιστολή και ο Ορφέας που έφτιαξε κόμικ μαζί με τη μητέρα του. Η Νιόβη όμως είναι το παιδί το οποίο εμπλέκεται με τα περισσότερα κειμενικά είδη, αφού ετοιμάζει ημερήσιο πρόγραμμα, γράφει ημερολόγιο, φτιάχνει κάρτες για γενέθλια και για τα Χριστούγεννα. Επιπλέον, η ψυχαγωγία φαίνεται να προκύπτει ως πρακτική από την ενασχόληση όλων των παιδιών με έντυπα μέσα.

Η ψυχαγωγία προκύπτει μέσα από την ενασχόληση των παιδιών με ποικιλία έντυπων μέσων, τα οποία λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού. Αυτό επιβεβαιώνεται και μέσα από την έρευνα της Heath (1986) σύμφωνα με την οποία τα βιβλία χρησιμοποιούνται πολλές φορές για ψυχαγωγία. Η Νιόβη διαβάζει λογοτεχνικά βιβλία, ο Άγγελος κλασικά βιβλία, ενώ ο Ορφέας, ο Άγγελος, η Χαρά και η Στεφανία ασχολούνται με παραμύθια που κάποτε διαβάζουν μόνοι τους και κάποτε με γονείς/άλλα μέλη της οικογένειας. Ο Άγγελος και ο Ορφέας διαβάζουν παραμύθια του Ευγένιου Τριβιζά. Ο Άγγελος διαβάζει, επίσης, κόμικ ενώ ο Ορφέας έγραψε ένα κόμικ μαζί με τη μητέρα του. Οι τρεις μητέρες που είναι δασκάλες έκαναν αναφορά σε γνωστούς συγγραφείς όπως ο Ευγένιος Τριβιζάς. Αυτές οι μητέρες φαίνεται να παροτρύνουν τα παιδιά τους να διαβάζουν βιβλία γνωστών συγγραφέων, σε αντίθεση με τις άλλες δύο μητέρες που δεν φαίνεται να δίνουν έμφαση στο τι θα διαβάσουν τα παιδιά τους. Σύμφωνα με τη Heath (1986), τα βιβλία και οι δραστηριότητες που σχετίζονται με αυτά, επιδρούν σημαντικά στη ζωή των παιδιών προσχολικής ηλικίας αλλά και των μελών του πρωτογενούς δικτύου τους – κάτι που φαίνεται να αναδύεται και σε αυτή την έρευνα.

Μέχρι εδώ, φαίνεται να υπάρχει ποικιλία και μια σχέση ανάμεσα στα μέσα και στις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά, ενώ βλέπουμε τον γραμματισμό στο σπίτι να συνδυάζει έντυπα και ψηφιακά μέσα.

5.1.3. Παιχνίδια: Πόροι και Πρακτικές που Προκύπτουν από τη Χρήση τους

Επιπρόσθετα, το παιχνίδι αποτελεί βασικό πλαίσιο για εμπλοκή των παιδιών σε ποικίλες πρακτικές γραμματισμού, οι οποίες προκύπτουν και μέσα από την ενασχόλησή τους με διάφορα υλικά/αντικείμενα. Όπως αναφέρει και η Wolfendale (2001), ο γραμματισμός μπορεί να προκύπτει από την ενασχόληση των παιδιών με παιχνίδια, όπως παζλ. Πρακτικές που προκύπτουν μέσα από την ενασχόληση με διάφορα υλικά και με τις οποίες εμπλέκονται όλα τα παιδιά είναι η μίμηση/υπόδυση ρόλων, η δραματοποίηση (αναφέρεται στον Ορφέα και στον Άγγελο) και το φτιάξιμο ιστοριών (αναφέρεται στον Ορφέα, στη Νιόβη, στη Χαρά). Παράλληλα, κατά την ενασχόλησή της με αντικείμενα, όπως χαρτάκια-κουπόνια που ετοιμάζει όταν υποδύεται την αισθητικό, η Νιόβη εμπλέκεται με πρακτικές όπως η γραφή και ανάγνωση, ενώ κατά την ενασχόλησή του με υλικά, όπως επιτραπέζια παιχνίδια, ο Ορφέας, εμπλέκεται με πρακτικές που αφορούν στην έκφραση διαφορετικών νοημάτων και συναισθημάτων, σε ψυχαγωγία και σε αναζήτηση ταυτόσημων κειμένων-εικόνων. Με την αφήγηση φαίνεται να εμπλέκονται ο Ορφέας και η Στεφανία, ενώ με την ανάγνωση εικόνων ως κειμένων, για παράδειγμα όταν παίζουν με επιτραπέζια παιχνίδια ή όταν διαβάζουν διάφορα λογότυπα, πινακίδες ή ονομασίες καταστημάτων, εμπλέκονται ο Ορφέας, ο Άγγελος και η Νιόβη.

Τα φυσικά παιχνίδια λειτουργούν ως κομμάτι της υλικότητας, αφού τα παιδιά εμπλέκονται σε αυτά μέσα από συγκεκριμένες πρακτικές. Ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούν τα παιδιά με τα παιχνίδια έχει μεταμορφωθεί σημαντικά (Berriman & Mascheroni, 2019) με τη μαζική κουλτούρα να καθορίζει την επιλογή παιχνιδιών. Συγκεκριμένα, ο Ορφέας, ο Άγγελος και η Νιόβη παίζουν με επώνυμες, κυρίως, φιγούρες, γεγονός που μπορεί να επηρεάζεται από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των οικογενειών, αφού ανήκουν σε πιο εύρωστες, οικονομικά, οικογένειες. Τέτοιες φιγούρες είναι οι φιγούρες Playmobil και Lego. Με αυτές παίζουν ο Ορφέας και η Νιόβη, ενώ έπαιζε και ο Άγγελος προτού αποκτήσει PlayStation. Ο Άγγελος έπαιζε και με άλλες φιγούρες παλαιστών WWE και Gormiti, πριν την απόκτηση του PlayStation. Ο Ορφέας παίζει και με άλλου είδους φιγούρες, όπως Superzings, κάποιες φιγούρες που βγάζει κατά καιρούς γνωστό πολυκατάστημα αλλά και με παιχνίδια όπως Hot Wheels. Ο Ορφέας είναι ο μόνος που παίζει με μουσικά όργανα, γεγονός που ίσως οφείλεται στο ότι ο αδερφός της μητέρας του, ο οποίος αποτελεί σπόνσορα γραμματισμού για το παιδί, είναι μουσικός. Από την άλλη, η Στεφανία παίζει με παζλ. Το ίδιο συνήθιζε να κάνει και ο Άγγελος προτού αποκτήσει PlayStation. Και τα τρία κορίτσια, η Νιόβη, η Χαρά και η Στεφανία υποδύονται ρόλους χρησιμοποιώντας διάφορα αντικείμενα που έχουν στο σπίτι. Επιπλέον, τα τρία κορίτσια

παίζουν με κούκλες ενώ η Νιόβη παίζει και με τα λούτρινα ζώακια της και γράφει στον πίνακα που έχει στο δωμάτιό της. Η Χαρά παίζει με slime. Όσον αφορά στη Στεφανία, παίζει μπάλα, παίζει με το παιχνίδι pop it, με πλαστελίνες και κάνει δουλειές του σπιτιού χρησιμοποιώντας παιδικά σύνεργα καθαρίσματος. Με επιτραπέζια παιχνίδια παίζουν ο Ορφέας, ο Άγγελος και η Νιόβη, των οποίων οι μητέρες – θυμίζω – ότι είναι δασκάλες. Αυτό πιθανόν να σχετίζεται με την ενασχόλησή τους με επιτραπέζια παιχνίδια τα οποία θεωρούνται, ως επί το πλείστον, εκπαιδευτικά. Συγκεκριμένα, ο Ορφέας και ο Άγγελος παίζουν Monopoly, ενώ και ο Άγγελος και η Νιόβη παίζουν UNO.

5.2. Οικογενειακές Δραστηριότητες από τις οποίες Αναδύονται Πρακτικές και Πόροι Γραμματισμού

Διάφορες πρακτικές γραμματισμού προκύπτουν, επίσης, μέσα από οικογενειακές δραστηριότητες, εντός και εκτός σπιτιού. Με τη γραφή εμπλέκονται ο Ορφέας, ο Άγγελος και η Νιόβη, μέσα από την ετοιμασία λίστας για ψώνια, την οποία αναφέρει και η Wolfendale (2001) ως πρακτική γραμματισμού. Με την ανάγνωση εμπλέκονται ο Ορφέας, ο Άγγελος, η Νιόβη και η Χαρά, μέσα από την ανάγνωση της λίστας για ψώνια όταν πάνε στην υπεραγορά. Με την ακρόαση, ως πρακτική που προκύπτει από τις οικογενειακές δραστηριότητες, ασχολείται μόνο ο Ορφέας, ο οποίος κάνει απορίες για αυτά που ακούει από το GPS. Με την υπόδυση ρόλων ως μέρος του παιχνιδιού εμπλέκονται ο Ορφέας, η Νιόβη, η Χαρά και η Στεφανία, εντάσσοντας στο παιχνίδι τους και άλλα άτομα. Με την ανάκληση γνώσεων εμπλέκεται η Νιόβη, η οποία ανακαλεί ονόματα περιοχών που έχουν επισκεφθεί και τα οποία βλέπει στις ταμπέλες. Η ανάγνωση εικόνων ως κειμένων προκύπτει από τις οικογενειακές δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται όλα τα παιδιά, μέσα από την αναγνώριση λογότυπων και πινακίδων, εύρημα που αναφέρει και η Heath (1986).

Όσο αφορά πιο συγκεκριμένα τις οικογενειακές δραστηριότητες εντός σπιτιού, και τα πέντε παιδιά ασχολούνται με την υπόδυση ρόλων, με τη συμμετοχή κι άλλων μελών της οικογένειας. Η Νιόβη, ο Άγγελος και ο Ορφέας παίζουν οικογενειακώς επιτραπέζια παιχνίδια. Λίστα για ψώνια ετοιμάζουν ο Ορφέας, ο Άγγελος και η Νιόβη, μαζί με τις μητέρες τους. Και σε αυτό το σημείο ίσως να επηρεάζει το επάγγελμα των μητέρων (δασκάλες και οι τρεις), αφού ίσως να παροτρύνουν τα παιδιά τους να ασχοληθούν και με αυτό το κειμενικό είδος. Με τις δουλειές του σπιτιού εμπλέκονται η Χαρά και η Στεφανία, η οποία όμως πολλές φορές παρακολουθεί εκπομπές μαγειρικής και μετά ακολουθεί συνταγές για να φτιάξει φαγητό με την προγιαγιά της. Ο Ορφέας, η Νιόβη, ο Άγγελος και η Χαρά αναγνωρίζουν προϊόντα σε διαφημίσεις στην τηλεόραση και στο διαδίκτυο.

Ταυτόχρονα, τα παιδιά εμπλέκονται και σε οικογενειακές δραστηριότητες εκτός σπιτιού, που λειτουργούν ως πόροι γραμματισμού. Σε αυτές τις δραστηριότητες εμπλέκονται με τους γονείς, με τα αδέρφια τους αλλά και με άλλα μέλη της οικογένειάς τους. Όπως δηλώνεται από τις μητέρες, κατά τη διάρκεια της συλλογής δεδομένων ή και προηγουμένως, όλα τα παιδιά έχουν πάει στον ζωολογικό κήπο. Ο Ορφέας και η Νιόβη έχουν παρακολουθήσει θεατρικές παραστάσεις. Ο Ορφέας έχει παρακολουθήσει, επίσης, συναυλίες, έχει πάει βόλτες εκτός επαρχίας, επισκέψεις σε φίλους, καθώς και στη θάλασσα και σε πισίνα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Από την άλλη, η Νιόβη έχει παρακολουθήσει πολιτιστικές εκδηλώσεις και μια παρέλαση. Η Χαρά έχει παίξει bowling, έχει πάει στο Luna Park και εκδρομές/βόλτες στη φύση. Η Στεφανία έχει πάει βόλτες στη γειτονιά. Επιπλέον, η Στεφανία, η Χαρά και η Νιόβη επισκέπτονται πάρκα. Η Νιόβη και ο Άγγελος πηγαίνουν με τη μητέρα τους για ψώνια. Ο Ορφέας, ο Άγγελος, η Χαρά και η Νιόβη αναγνωρίζουν πινακίδες καταστημάτων και πινακίδες στον δρόμο ενώ ο Ορφέας, η Χαρά και η Νιόβη αναγνωρίζουν λογότυπα σε υπεραγορές και καταστήματα, με τον Ορφέα – σύμφωνα με τη μητέρα του – να κάνει απορίες για το GPS, όταν το χρησιμοποιούν στο αυτοκίνητο. Εκτός από αυτά, η Νιόβη παρακολουθεί μαθήματα αγγλικών, ζωγραφικής και χορού (Hip Hop), η Χαρά μαθήματα χορού (Hip Hop) και ζωγραφικής και ο Ορφέας μαθήματα Tae Kwon Do.

Ο υλικός χώρος, επίσης, φαίνεται να επηρεάζει και να συνδέεται με τις πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά, εντός και εκτός σπιτιού γενικότερα, αλλά και ειδικότερα σε χώρους με προσωπικό νόημα και σημασία για τα παιδιά, όπως είναι, για παράδειγμα, το σπίτι της προγιαγιάς της Στεφανίας. Εκεί, βλέπουμε το παιδί να περνά αρκετό χρόνο και να εμπλέκεται σε συγκεκριμένες πρακτικές που πολλές φορές διαφοροποιούνται από αυτές στις οποίες εμπλέκεται στο σπίτι της (π.χ. στην προγιαγιά παρακολουθούν εκπομπές μαγειρικής και μαγειρεύουν).

Μέσα από όλα αυτά, βλέπουμε να σκιαγραφείται το εγγράμματο προφίλ παιδιών το οποίο περιλαμβάνει γνώσεις, δεξιότητες αλλά και κοινωνικές ταυτότητες (βλ. πιο κάτω υποκεφάλαιο Κοινωνικές Ταυτότητες) και σχέσεις με άτομα, μέσα και υλικά. Συγκεκριμένα, είδαμε τα παιδιά να εμπλέκονται ευέλικτα σε γραμματισμούς, τόσο μέσα από την ενασχόλησή τους με τον σχολικό γραμματισμό και με τα έντυπα μέσα, όσο και μέσα από την εμπλοκή τους με ψηφιακές πρακτικές και με παιχνίδια και υλικά/αντικείμενα. Επιπλέον, τα παιδιά αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις κατά την εμπλοκή τους με τις διάφορες πρακτικές και μέσα, όπως για παράδειγμα ο Άγγελος όταν παίζει ψηφιακά παιχνίδια με τους φίλους και συμμαθητές του. Παρατηρήσαμε, ακόμη, άτομα του οικογενειακού περιβάλλοντος των παιδιών, και κυρίως τις μητέρες, να παίρνουν ρόλο σπόνσορα

γραμματισμού. Παράλληλα, παρακολουθήσαμε τα παιδιά να αναπτύσσουν κοινωνικές ταυτότητες λόγω της εκτεταμένης ενασχόλησής τους με συγκεκριμένους τομείς. Ο Άγγελος, για παράδειγμα, βλέπουμε να αποκτά κοινωνική ταυτότητα gamer λόγω της εμπλοκής και ενασχόλησής του με τα διάφορα ψηφιακά παιχνίδια αλλά και της αναζήτησής του για το πώς να εμπλακεί σε αυτά (π.χ. παρακολουθούσε βίντεο στο YouTube για το πώς παίζονται τα παιχνίδια).

5.3. Ψηφιακές Ιστορίες Γραμματισμού Μητέρων και Γραμματισμοί των Παιδιών

Σε συνέχεια των πιο πάνω και σε σχέση με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα της έρευνας (πώς οι γονείς αποτελούν διαμορφωτές πρακτικών οικογενειακού γραμματισμού και ποια η σχέση της ψηφιακής τους ιστορίας με τις πρακτικές γραμματισμού των παιδιών στο σπίτι), ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ψηφιακές ιστορίες των μητέρων-συμμετεχουσών. Παρόλο που και οι πέντε μητέρες ανέφεραν πως όταν ήταν μικρές έπαιζαν παιχνίδια έξω στην αυλή ή στη γειτονιά, καθεμιά περιέγραψε την επαφή της με ψηφιακά μέσα και συσκευές σε διαφορετικές φάσεις της ζωής της. Η κυρία Ιωάννου (μητέρα Στεφανίας), η οποία είναι η μικρότερη σε ηλικία, ανέφερε πως απέκτησε κινητό τηλέφωνο όταν ήταν 10 χρονών, ενώ οι υπόλοιπες αργότερα. Για παράδειγμα, η κυρία Γεωργίου (μητέρα Άγγελου) απέκτησε κινητό τηλέφωνο μετά τα 22 της χρόνια. Από την άλλη, η κυρία Νικολάου (μητέρα Νιόβης) και η κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) απέκτησαν υπολογιστή όταν ήταν έφηβες, ενώ η κυρία Γεωργίου (μητέρα Άγγελου) είχε υπολογιστή και έπαιζε με το GameBoy από μικρότερη ηλικία λόγω του ότι είχε μεγαλύτερο αδελφό που στην ουσία λειτούργησε ως σπόνσορας γραμματισμού για αυτή. Όπως ανέφεραν η κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) και η κυρία Γεωργίου (μητέρα Άγγελου), η πρόσβασή τους στην τηλεόραση ήταν περιορισμένη κατά την παιδική τους ηλικία, αφού συγκεκριμένες ώρες έδειχνε παιδικά το μοναδικό κανάλι που υπήρχε τότε. Συνοψίζοντας, και οι πέντε μητέρες συμφωνούν πως η χρήση της τεχνολογίας εκ μέρους τους αυξήθηκε μετά την ενηλικίωσή τους. Σήμερα, όλες, εκτός από την κυρία Ιωάννου που είναι άνεργη, χρησιμοποιούν τον υπολογιστή ως βοηθητικό εργαλείο στην εργασία τους. Ακόμη, όλες επισήμαναν πως χρησιμοποιούν το κινητό τους τηλέφωνο για ψυχαγωγία, ενημέρωση και επικοινωνία. Επομένως, βλέπουμε τις περισσότερες μητέρες να εμπλέκονται σε ψηφιακές πρακτικές μετά την εφηβεία ή και μετά την ενηλικίωσή τους, ξεκινώντας να χρησιμοποιούν την τεχνολογία για εκπαιδευτικούς σκοπούς (π.χ. κυρία Νικολάου/μητέρα Νιόβης για το Πανεπιστήμιο) και μετέπειτα για επαγγελματικούς (όλες οι μητέρες εκτός η κυρία Ιωάννου/μητέρα Στεφανίας που δεν εργάζεται) και ψυχαγωγικούς (όλες οι μητέρες). Παρόλο που - οι περισσότερες - ξεκίνησαν να χρησιμοποιούν την τεχνολογία ως μέρος της εμπλοκής τους σε γραμματισμούς σε

ακαδημαϊκούς χώρους (σχολείο, πανεπιστήμιο, εργασία στην περίπτωση των μητέρων-εκπαιδευτικών), κάποιες από αυτές (π.χ. κυρία Νικολάου/μητέρα Νιόβης) δε φαίνεται να αναγνωρίζουν/αποδέχονται τον ψηφιακό γραμματισμό ως μέρος του σχολικού γραμματισμού, αλλά τον θεωρούν κατώτερο από τον έντυπο γραμματισμό, εξισώνοντας τον έντυπο με τον σχολικό.

Το τελευταίο σημείο είναι ενδεικτικό των στάσεων των μητέρων-συμμετεχουσών προς την τεχνολογία, αφού όλες οι μητέρες ανέφεραν και θετικά και αρνητικά. Καταρχάς, όλες εξηγούν πως ο τρόπος και ο χρόνος με τον οποίο ασχολούνται αυτές με την τεχνολογία επηρεάζει και τη χρήση εκ μέρους των παιδιών τους. Η κυρία Νικολάου (μητέρα Νιόβης), επιδιώκει, όπως τονίζει, να δώσει το «σωστό» παράδειγμα στα παιδιά της, για αυτό προσπαθεί να περιορίζει τον χρόνο που χρησιμοποιεί τα ψηφιακά μέσα. Την ίδια άποψη έχει και η κυρία Γεωργίου (μητέρα Άγγελου), αφού όπως αναφέρει, θα περιορίσει και η ίδια τον χρόνο που θα ασχοληθεί με τα ψηφιακά μέσα για να ασχοληθούν με κάτι άλλο οικογενειακά. Επίσης, η κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) ταυτίζεται με τα πιο πάνω, για αυτό τον λόγο θέτει όριο στον χρόνο χρήσης των ψηφιακών μέσων. Τον χρόνο με τον οποίο ασχολούνται τα παιδιά τους με την τεχνολογία προσπαθεί να περιορίζει, επίσης, η κυρία Νικολάου (μητέρα Νιόβης), αφού δε θεωρεί την τεχνολογία ό,τι καλύτερο. Όπως εξηγεί, αν δεν υπήρχε η τεχνολογία, η οικογένεια και οι φίλοι θα ήταν πιο δεμένοι. Επιπλέον, η κυρία Αντωνίου (μητέρα Χαράς) θεωρεί πως η χρήση της τεχνολογίας και συγκεκριμένα η χρήση των κινητών τηλεφώνων έχει επηρεάσει αρνητικά την κοινωνικότητα των παιδιών. Επομένως, μέσα από τις συνεντεύξεις των μητέρων, φαίνεται πως η ταυτότητά τους ως γονείς, επηρεάζει την εμπλοκή τους με έναν τρόπο που καθιερώνει και την κοινωνική ταυτότητα του γονιού ως υπεύθυνου και, ταυτόχρονα, ως πρότυπου για τα παιδιά του, δημιουργώντας την «αδέα της καλής μητέρας». Σύμφωνα με τους Mascheroni et al. (2016), πολλοί γονείς φοβούνται τις ψυχοκοινωνικές συνέπειες που προκύπτουν από τη διάδοση των ψηφιακών μέσων στην πρώιμη ζωή των παιδιών. Για αυτό τον λόγο, προσπαθούν να εφαρμόσουν σαφείς κανόνες κατά την ενασχόληση των παιδιών τους με τα ψηφιακά μέσα. όπως τονίζουν, φαίνεται πως οι μητέρες γενικώς προσπαθούν να περιορίσουν τον χρόνο με τον οποίο τα παιδιά τους ασχολούνται με αυτά.

Οι μητέρες ανέφεραν αρκετά μειονεκτήματα που προκύπτουν από τη χρήση της τεχνολογίας. Καταρχάς, η κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) εξηγεί πως κάποτε μπορεί να προκληθεί ένταση μεταξύ αυτής και του παιδιού της όταν παίζουν μαζί κάποιο παιχνίδι. Ακόμα, αναφέρει πως πολλές φορές σπαταλά άσκοπα χρόνο ασχολούμενη με την τεχνολογία. Σε αυτό συμφωνεί και η κυρία Γεωργίου (μητέρα Άγγελου), αναφέροντας πως

κάποιες φορές ξεφεύγει στην ώρα που χρησιμοποιεί τα ψηφιακά μέσα. Ταυτόχρονα, εξηγεί πως όσο μεγαλώνει ο γιός της, ο χρόνος με τον οποίο ασχολείται με τα ψηφιακά μέσα αυξάνεται, γεγονός που περιορίζει τον χρόνο που περνά με την οικογένειά του. Επιπλέον, την ανησυχεί το τυχόν ακατάλληλο περιεχόμενο που μπορεί να εμφανιστεί. Αυτά τα δύο ανησυχούν και την κυρία Νικολάου (μητέρα Νιόβης) η οποία εξηγεί πως σε τέτοιες περιπτώσεις επεμβαίνει. Κάτι άλλο το οποίο την αγχώνει είναι ότι μπορεί τα παιδιά της να παρασυρθούν από συνομήλικούς τους και να θέλουν να ασχοληθούν με κάτι ακατάλληλο για την ηλικία τους, όπως μια σειρά στο Netflix την οποία παρακολουθούν οι συμμαθητές του γιού της και θέλει να τη δει κι αυτός. Η κυρία Αντωνίου (μητέρα Χαράς) δήλωσε πως την προβληματίζει η χρήση του κινητού τηλεφώνου και ιδιαίτερα η χρήση της εφαρμογής TikTok με το οποίο ασχολείται αρκετά η κόρη της. Ταυτόχρονα, εκφράζει ανησυχίες και για το μέλλον, όταν η κόρη της αποκτήσει δικό της κινητό τηλέφωνο και λογαριασμούς στα κοινωνικά δίκτυα, κυρίως ως προς τον τρόπο που θα τα χρησιμοποιεί και την καταλληλότητά τους. Την ανησυχία για το μέλλον εξέφρασε και η κυρία Ιωάννου (μητέρα Στεφανίας) εξηγώντας πως φοβάται μήπως η κόρη της δεν θα ασχολείται καθόλου με τα μαθήματά της όταν αποκτήσει κινητό τηλέφωνο. Όλα αυτά φαίνεται να αποτελούν, γενικώς, ανησυχίες των γονέων για τους κινδύνους και τα ρίσκα της εμπλοκής με ψηφιακά μέσα και τεχνολογίες, αφού σύμφωνα με την Παλαιολογού (2016), πλέον οι γονείς δε φαίνεται να προβληματίζονται αν τα παιδιά τους είναι σε ικανά να χρησιμοποιήσουν την ψηφιακή τεχνολογία, αλλά να αναζητούν πώς τα παιδιά τους μπορούν να τη χρησιμοποιούν με τον κατάλληλο, για αυτά, τρόπο. Άλλωστε, από την αρχή της παιδικής ηλικίας, η συζήτηση μαίνεται σχετικά με την καταλληλότητα και την αποτελεσματικότητα των ψηφιακών μέσων για τα μικρά παιδιά (Hillman & Marshall, 2009). Μέσα από τα λόγια των μητέρων διαφαίνονται λόγοι που έχουν να κάνουν με το παιδί, τον γραμματισμό του και την τεχνολογία, οι οποίοι υιοθετούνται και ακολουθούνται από τις πλείστες μητέρες. Λόγοι που αφορούν στο ότι τα παιδιά πρέπει να διαβάζουν βιβλία, ότι ο έντυπος γραμματισμός είναι ανώτερος του ψηφιακού και ότι ο χρόνος που χρησιμοποιούν τα παιδιά την τεχνολογία πρέπει να είναι περιορισμένος. Πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι τα ψηφιακά μέσα είναι πιθανό να αντικαταστήσουν τους πιο παραδοσιακούς τύπους μάθησης όπως ανάγνωση, ζωγραφική, παιχνίδι ρόλων, επιτραπέζια παιχνίδια (Hillman & Marshall, 2009) και – κυρίως οι μητέρες – προσπαθούν να περιορίσουν τον χρόνο με τον οποίο τα παιδιά τους ασχολούνται με αυτά (Mascheroni et al., 2016).

Από την άλλη, βλέπουμε πως κάποιες μητέρες αναγνωρίζουν την τεχνολογία ως βασικό μέρος του γραμματισμού των παιδιών τους, αφού αισθάνονται ότι τα ψηφιακά μέσα

αποτελούν χρήσιμα εργαλεία στη ζωή τους (Mascheroni et al., 2016), παρόλο που υιοθετούν τους Λόγους που προανάφερα, οι οποίοι, σύμφωνα με τη Wohlwend (2008), καθορίζουν την ερμηνεία που δίνουν τα άτομα σε διάφορες πράξεις/συμβάντα στον περιβάλλοντα πολιτισμό. Συγκεκριμένα, η κυρία Γεωργίου (μητέρα Άγγελου) επισημαίνει ότι η τεχνολογία αποτελεί μέρος του γραμματισμού των παιδιών σήμερα, αφού οι γραμματισμοί πλέον είναι συνυφασμένοι με την κάθε εποχή και την διαθέσιμη τεχνολογία. Με αυτή την άποψη συμφωνεί και η κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) αναφέροντας ότι είναι φυσιολογικό και σημαντικό τα παιδιά να ασχολούνται με την τεχνολογία. Γενικότερα, οι μητέρες-συμμετέχουσες επισημαίνουν αρκετά πλεονεκτήματα που προσφέρει η τεχνολογία. Η κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) αναφέρει πως η ενασχόληση του παιδιού της με τα ψηφιακά μέσα το βοήθησαν στη γλωσσική ανάπτυξή του τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά. Η κυρία Γεωργίου (μητέρα Άγγελου) συμφωνεί με την κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) όσον αφορά στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού της σε αυτές τις δύο γλώσσες και προσθέτει ότι κάνει το παιδί πιο δημιουργικό. Η κυρία Αντωνίου (μητέρα Χαράς) ανέφερε πως η τεχνολογία βοήθησε στη διεύρυνση του λεξιλογίου του παιδιού της, προβάλλοντας ταυτόχρονα Λόγους και ιεραρχίες για τους γραμματισμούς, εξηγώντας πως σε αυτά βοήθησαν περισσότερο το σχολείο και τα παραμύθια που διαβάζουν. Η κυρία Ιωάννου (μητέρα Στεφανίας) συμφωνεί με τις υπόλοιπες μητέρες-συμμετέχουσες στο ότι η τεχνολογία βοήθησε στην ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων της κόρης της, κυρίως όμως στα αγγλικά. Ταυτόχρονα, αναφέρει ότι η τεχνολογία βοήθησε και την ίδια τη μητέρα παρέχοντάς της πιο εύκολη πρόσβαση στη γνώση. Από την άλλη, η κυρία Νικολάου (μητέρα Νιόβης) δεν ανέφερε κάποιο θετικό από τη χρήση της τεχνολογίας εκ μέρους των παιδιών της αλλά εξήγησε πως βοηθά την ίδια στην εργασία της (εκπαιδευτικός δημοτικής εκπαίδευσης) κυρίως με τα παιδιά που προέρχονται από άλλες χώρες, αφού μπορεί εύκολα να τους δείξει εικόνες για να τους εξηγήσει μια λέξη. Σε αυτό το σημείο, βλέπουμε κάποιες παραδοχές σχετικά με την τεχνολογία και τα θετικά της, που αφορούν κυρίως στη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών. Με άλλα λόγια, βλέπουμε τις μητέρες να συμφωνούν πως η τεχνολογία έχει κάποια θετικά τα οποία όμως συνοψίζονται στην ανάπτυξη – κυρίως – του λεξιλογίου των παιδιών, είτε στα ελληνικά είτε στα αγγλικά, γεγονός που προβάλλει μια σχετικά περιορισμένη αντίληψη της θετικής επίδρασης, ειδικά βλέποντας πώς τα παιδιά χρησιμοποιούσαν ψηφιακά μέσα και εφαρμογές με πολύ διαφορετικό τρόπο.

Γενικότερα, μέσα από τα λόγια των μητέρων-συμμετεχουσών φαίνεται να υπάρχουν στάσεις και ιεραρχίες ανάμεσα στις διάφορες πρακτικές γραμματισμού και να κυριαρχούν Λόγοι που θέτουν τον έντυπο γραμματισμό ψηλότερα ιεραρχικά σε σχέση με τον ψηφιακό

γραμματισμό. Με αυτόν τον τρόπο βλέπουμε να δημιουργούνται ιεραρχίες τόσο μεταξύ των γραμματισμών αλλά και των μέσων που χρησιμοποιούν. Συγκεκριμένα, η κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) θεωρεί πως θα ήταν καλύτερα για το παιδί της να ασχολείται με έντυπα μέσα και αθλητικές δραστηριότητες παρά με ψηφιακά μέσα. Το ίδιο πιστεύει και η κυρία Νικολάου (μητέρα Νιόβης), η οποία αναφέρει προς προσπαθεί να μειώσει τον χρόνο που η ίδια ασχολείται με τα ψηφιακά μέσα, διαβάζοντας βιβλία, πράγμα που προσπαθεί να μάθει και στα παιδιά της να κάνουν. Συνοψίζοντας, βλέπουμε τις μητέρες να παραδέχονται πως τα παιδιά τους ασχολούνται με τον έντυπο γραμματισμό -το οποίο φαίνεται να είναι το ζητούμενο για αυτές – και να αναγνωρίζουν κάποια πλεονεκτήματα που προσφέρει η τεχνολογία στα παιδιά τους. Παρόλα αυτά, υπάρχει ένα «αλλά» στα λόγια και στις σκέψεις τους που συνοψίζεται στο ότι θέλουν τα παιδιά τους να περιορίσουν τη χρήση της τεχνολογίας και να αυξήσουν την ενασχόλησή τους με έντυπα μέσα ή και φυσικές δραστηριότητες.

5.4. Περιθώρια Δράσης των Παιδιών

Σχετικοί Λόγοι που διέπουν τις στάσεις των μητέρων φαίνονται να ορίζουν τα περιθώρια δράσης των παιδιών τους, και αλλά και την εμπλοκή των παιδιών, αλλά και των ίδιων, στις διάφορες πρακτικές γραμματισμού στο σπίτι. Τα περιθώρια δράσης των παιδιών κάποιες φορές διευρύνονται ενώ άλλες φορές περιορίζονται, ανάλογα με τις πρακτικές με τις οποίες ασχολούνται. Συγκεκριμένα, ο Ορφέας φαίνεται να έχει χώρο και αυτονομία για να επιλέξει τις δραστηριότητες με τις οποίες θα ασχοληθούν μαζί με τη μητέρα του, αφού όπως η ίδια εξήγησε, τον ρωτά για να αποφασίσουν για τις δραστηριότητες με τις οποίες θα ασχοληθούν. Ακόμη, φαίνεται το παιδί φαίνεται να έχει αυτονομία στις επιλογές που θα κάνει με το τι θα ασχοληθεί όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα, αλλά και στα ψηφιακά παιχνίδια με τα οποία θα ασχοληθεί. Από την άλλη, τα περιθώρια δράσης του Ορφέα περιορίζονται αφού η μητέρα προσπαθεί να του βάζει όρια και το παιδί ζητά την έγκρισή της για να χρησιμοποιήσει ψηφιακά μέσα. Το ίδιο συμβαίνει και με τον Άγγελο, αφού η μητέρα του βάζει όριο στον χρόνο που χρησιμοποιεί τα ψηφιακά μέσα. Το ίδιο μοτίβο επαναλαμβάνεται και με τη Νιόβη, ενώ, από την άλλη, τα περιθώρια δράσης της Στεφανίας φαίνεται να ορίζονται, όχι από τη μητέρα της αλλά από το μέσο το οποίο θα χρησιμοποιήσει κάθε φορά, τις δυνατότητες που της παρέχει αλλά και το πόσο καλά ξέρει να το χρησιμοποιεί. Για παράδειγμα, στην τηλεόραση θα παρακολουθήσει ό,τι δείχνει τη συγκεκριμένη στιγμή το κανάλι που θα της βάλει η μητέρα της αφού δεν ξέρει να αλλάζει σταθμούς στην τηλεόραση, ενώ στο κινητό τηλέφωνο θα επιλέξει η ίδια τι θα δει, αφού ξέρει πώς να το κάνει. Επομένως, βλέπουμε πως πέραν από τις μητέρες – οι οποίες θα

προσπαθήσουν να περιορίσουν τη χρήση ψηφιακών μέσων από τα παιδιά τους – οι δεξιότητες του παιδιού έρχονται να ορίσουν την εμπλοκή τους με την τεχνολογία και συνεπώς τα περιθώρια δράσης τους. Αυτή η άποψη, μπορεί να δικαιολογηθεί μέσα από την έρευνα της Marsh και των συνεργατών της (2017), -που αφορούσε σε πρακτικές, ψηφιακού και μη, γραμματισμού των μικρών παιδιών (από τη γέννηση μέχρι οκτώ χρονών)- η οποία έδειξε πως αν τα παιδιά δεν αποκτήσουν εμπειρίες σε ψηφιακά μέσα, τότε βρίσκονται σε μειονεκτική θέση όσον αφορά το εύρος των δεξιοτήτων και των εμπειριών που μπορούν να αποκτήσουν σε αυτό τον τομέα.

Επιπλέον, αν και ο σχολικός γραμματισμός αποτελεί σημαντικό πόρο για την εμπλοκή των παιδιών με οικογενειακές πρακτικές, έρχεται να ορίσει τα περιθώρια δράσης των παιδιών με τις επιταγές του. Τα περιθώρια δράσης του Άγγελου, της Νιόβης και της Χαράς βλέπουμε να ορίζονται μέσω των απαιτήσεων του σχολικού γραμματισμού, που θέλουν τα παιδιά να επιστρέφουν στο σχολείο με κατάλληλα απαντημένες και διορθωμένες ασκήσεις. Ακόμη, η μητέρα της Νιόβης φαίνεται να ορίζει τα περιθώρια δράσης του παιδιού παρατάσσοντας απόψεις και ιδέες που κρύβονται πίσω από τον σχολικό γραμματισμό και θέλουν τα παιδιά να διαβάζουν βιβλία. Από την άλλη, το γεγονός ότι η Νιόβη ζήτησε να παρακολουθήσει μαθήματα ζωγραφικής και χορού και η Χαρά ζήτησε να παρακολουθήσει μαθήματα ζωγραφικής, φαίνεται να ορίζει τα περιθώρια δράσης των παιδιών. Βέβαια, αυτό βρίσκεται υπό τη σκιά του σχολικού γραμματισμού αλλά και των επιβολών της κοινωνίας που θέλει τα άτομα να παρακολουθούν μαθήματα πέραν από το σχολείο, ούτως ώστε να αποκτήσουν κάποιες επιπρόσθετες γνώσεις και δεξιότητες που ίσως τους φανούν χρήσιμες στο μέλλον.

5.5. Γενικότερα Συμπεράσματα: Ιεράρχηση Διαφορετικών Γραμματισμών, Ρευστότητα, Μαζική Κουλτούρα, Κοινωνικές Ταυτότητες, Σχεσιακότητα και Σπόνσορες Γραμματισμού

Μέσα από τη σύνθεση των ευρημάτων της έρευνάς μου προέκυψαν και κάποια γενικότερα συμπεράσματα τα οποία αξίζει να σχολιαστούν. Ένα συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι πως στο πλαίσιο των οικογενειών βλέπουμε διαφορετικούς γραμματισμούς οι οποίοι ιεραρχούνται και συχνά συνδέονται με διαφορετικά μέσα, κυρίως έντυπα και ψηφιακά. Καταρχάς, ο σχολικός γραμματισμός εμφανίζεται ως κυρίαρχος στις απόψεις των μητέρων, αλλά είναι εντελώς υποτιμημένος στην πραγμάτωση γραμματισμών στο σπίτι. Μέσα από τα αποτελέσματα βλέπουμε τις έντυπες πρακτικές να συνδέονται βασικά με τον σχολικό γραμματισμό, με κάποιες ίσως εξαιρέσεις. Ο Ορφέας ασχολείται με

προγραμματικές ασκήσεις, χωρίς ουσιαστικά να το θέλει. Η κύρια εμπλοκή του Άγγελου και της Χαράς με τα έντυπα μέσα αφορά στην εκπόνηση των κατ' οίκον εργασιών, αν και τους είδαμε να εμπλέκονται με αυτά και πέρα από τα μαθήματα του σχολείου, όχι όμως σε μεγάλο βαθμό. Από την άλλη, βλέπουμε τις ψηφιακές πρακτικές, οι οποίες αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη από τους γονείς, να κυριαρχούν στους γραμματισμούς στο σπίτι (home literacies). Τρανταχτό παράδειγμα αποτελεί ο Άγγελος, τον οποίο είδαμε να αναπτύσσει μια κοινωνική ταυτότητα gamer (βλ. σχολιασμό για κοινωνικές ταυτότητες, πιο κάτω).

Ένα άλλο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι πως η ρευστότητα εμφανίζεται/προβάλλεται πολύ έντονα ως βασικό χαρακτηριστικό της πραγμάτωσης γραμματισμού. Παραδείγματος χάριν, τα παιδιά καθώς διερευνούν και εξερευνούν την τεχνολογία γύρω τους, λόγω της ρευστότητας των πρακτικών που έχουν στη διάθεσή τους, εμπλέκονται συνεχώς σε ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού (Daniels et al., 2020). Βέβαια, η ρευστότητα δεν αφορά μόνο στα ψηφιακά μέσα κινείται ευέλικτα ανάμεσα σε αυτά, στα έντυπα μέσα και στα υλικά, ώστε τα όρια μεταξύ ψηφιακού και μη ψηφιακού να γίνονται όλο και πιο θολά (Cowan, 2018· Berriman & Mascheroni, 2019· Marsh, 2012· Plowman, 2016).

Αρχικά, βλέπουμε τη ρευστότητα ως διαμεσικότητα, αφού τα παιδιά κινούνται ευέλικτα ανάμεσα σε ψηφιακά και έντυπα μέσα και υλικά, τα οποία συνδέονται ιδιαίτερα με τη μαζική κουλτούρα και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης που λειτουργούν ως πόροι οικογενειακού γραμματισμού (Marsh & Thompson, 2001· Marsh et al., 2017· Marsh, 2012). Σύμφωνα με τη Wohlwend (2012), τα υλικά/αντικείμενα μπορούν να έχουν πολυεπίπεδα νοήματα, τρόπους, πρακτικές, ιστορίες και λόγους, γεγονός που δείχνει ότι υπάρχει διαμεσικότητα (transmedia/transmedial). Η διαμεσικότητα είναι εμφανής σε αλυσίδες προϊόντων μέσω αλληλένδετων ιστοριών, διαφημίσεων, ταινιών, βιβλίων, παιχνιδιών, βιντεοπαιχνιδιών κ.ο.κ. Επομένως, μια συσχέτιση ενός παιχνιδιού με ένα μεμονωμένο προϊόν δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μεμονωμένη πράξη, αλλά πρέπει να τοποθετηθεί στο τρέχον κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο και να διερευνηθούν πιθανές συνδέσεις που έχει με τη μαζική κουλτούρα. Παραδείγματος χάριν, στην έρευνά μου, ο Ορφέας ζητούσε από τη μητέρα του να του τυπώσει ζωγραφίες με φιγούρες του παιχνιδιού Brawl Stars για να ζωγραφίσει, τις οποίες έμαθε παίζοντας το παιχνίδι αυτό στο tablet. Επίσης, ο Άγγελος παίζει με τις φιγούρες WWE και τις φιγούρες Gormiti, από τις οποίες οι πρώτες υπάρχουν σε παιχνίδι στο PlayStation και οι δεύτερες σε κινούμενο σχέδιο. Συνεπώς, τα ίδια στοιχεία της μαζικής κουλτούρας παρουσιάζονται με διάφορες μορφές, σε ποικιλία μέσα και

συνδέονται με διαφορετικές πρακτικές γραμματισμού, αφού η μαζική κουλτούρα και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι βαθιά ενσωματωμένα στις καθημερινές πρακτικές γραμματισμού στο σπίτι (Marsh & Thompson, 2001· Marsh et al., 2017· Marsh, 2012). Επιπρόσθετα, η ρευστότητα φαίνεται και διαμέσου ηλικιών. Από τη μια, βλέπουμε να αλλάζει όσο τα παιδιά μεγαλώνουν, και από την άλλη βλέπουμε να διαφέρουν οι πρακτικές ατόμων διαφορετικών ηλικιών. Όσο τα παιδιά μεγαλώνουν, δέχονται επιδράσεις από καινούριους πόρους, όπως ο Άγγελος με τους φίλους του, επομένως υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλία αλλά και ευελιξία στις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκονται και οι οποίες διαφοροποιούνται και εξελίσσονται. Για παράδειγμα, βλέπουμε τον Άγγελο να παίζει περισσότερο με Playmobil, με Lego και με παζλ, ενώ μεγαλώνοντας να εμπλέκεται περισσότερο σε ψηφιακό παιχνίδι, αφού απέκτησε PlayStation και κινητό τηλέφωνο και σπάνια παίζει πλέον με τα παιχνίδια που έπαιζε προηγουμένως. Σε σχέση με το πώς διαφέρουν οι πρακτικές ατόμων διαφορετικών ηλικιών, βλέπουμε τα ενδιαφέροντα της κυρίας Γεωργίου να διαφέρουν από αυτά της κόρης της που είναι δεκαπέντε χρονών και, ταυτόχρονα, τα ενδιαφέροντα αυτών των δύο να διαφέρουν από αυτά του Άγγελου που είναι μικρότερος. Επομένως, βλέπουμε την ηλικία ως πόρο αλλά και διαμορφωτή διαφορετικών γραμματισμών, ανάλογα με την γενιά. Αυτό γίνεται αντιληπτό και από τις μητέρες, οι οποίες το σχολιάζουν με έμμεσο τρόπο. Η κυρία Γεωργίου (μητέρα Άγγελου) αναφέρει πως καθένας θα ασχοληθεί με αυτό που είναι πιο δημοφιλές για την ηλικία του, ενώ η κυρία Ιωάννου (μητέρα Στεφανίας) και η κυρία Αντωνίου (μητέρα Χαράς) εξηγούν πως η ηλικία τους και η ηλικία των παιδιών τους επηρεάζει τον τρόπο χρήσης της τεχνολογίας.

Τέλος, βλέπουμε να υπάρχει ρευστότητα και ως μίξη γραμματισμών συμπεριλαμβανομένου και του σχολικού. Παραδείγματος χάριν, στην περίπτωση υπόδυσης ρόλων όπως της δασκάλας, βλέπουμε τα παιδιά να εντάσσουν στο παιχνίδι τους γνώσεις, πρακτικές και ταυτότητες/ρόλους που έχουν σχετικά με τον σχολικό γραμματισμό, ο οποίος καθορίζει τι αναγνωρίζεται ως ανάγνωση και γραφή, όχι μόνο στο σχολείο αλλά και στο σπίτι και λειτουργεί ως φίλτρο που ορίζει συγκεκριμένες πρακτικές ως «επαρκείς», «κατάλληλες», «αποτελεσματικές» (Hall, 2002), εκφράζοντας συγκεκριμένες προσδοκίες και πρακτικές (Heath, 1986). Συγκεκριμένα, βλέπουμε τη Στεφανία, υποδύομενη τη δασκάλα, να βρίσκεται στο δωμάτιό της, να κάθεται στο θρανίο της και να προσποιείται ότι διορθώνει γραπτά, να λέει «μπράβο» και να βάζει νι και αυτοκόλλητα σε κείμενα των υποτιθέμενων μαθητών/τριών της. Μέσα από το συγκεκριμένο παράδειγμα φαίνεται, επίσης, πως ο ρόλος αυτός προϋποθέτει ενασχόληση με έντυπα μέσα, γεγονός που προβάλλει και ενισχύει την ιδέα ότι γραμματισμό (τουλάχιστον για το σχολείο όπως το

βιώνουν τα παιδιά) αποτελούν τα έντυπα μέσα. Ταυτόχρονα, βλέπουμε τον σχολικό γραμματισμό να αποτελεί κομμάτι των οικογενειακών πρακτικών γραμματισμού. Ενσωματώνεται σε αυτές, παίρνοντας διάφορες μορφές και σε διαφορετικές εκφάνσεις. Μέχρι τώρα σε άλλες έρευνες, έχουμε δει τον σχολικό γραμματισμό να μελετάται ξεχωριστά, αποκομμένος από τις οικογενειακές πρακτικές και κυρίως ενταγμένος στο σχολικό πλαίσιο. Μέσα από την παρούσα έρευνα διαφαίνεται πως ο σχολικός γραμματισμός αποτελεί σημαντικό μέρος αλλά και πόρο για πρακτικές στο πλαίσιο του σπιτιού, βλέποντας το σχολείο να δίνει πλαίσιο για πρακτικές και πέρα από αυτό.

Ένα άλλο συμπέρασμα, που προκύπτει και από τη συζήτηση για τη ρευστότητα που χαρακτηρίζει πόρους και πρακτικές, είναι πως η μαζική κουλτούρα αποτελεί βασικό πόρο γραμματισμού για όλα τα παιδιά, αφού εμφανίζεται τόσο στα ψηφιακά μέσα όσο και στα έντυπα μέσα και σε υλικά/αντικείμενα, παιχνίδια, με τα ψηφιακά μέσα να κάνουν πιο έντονη την παρουσία της (Marsh, 2012). Για παράδειγμα, η μαζική κουλτούρα κάνει την εμφάνισή της μέσα από τηλεοπτικά προγράμματα και έντυπα μέσα που συνδέονται με τους αγαπημένους χαρακτήρες των παιδιών (Marsh & Thompson, 2001· Marsh et al., 2017· Marsh, 2012), όπως στην περίπτωση του Ορφέα, που τον βλέπουμε να παρακολουθεί ταινίες με υπερήρωες και να ζητά από τη μητέρα του να του τυπώσει σχέδια με Brawl Stars για να ζωγραφίσει. Επιπλέον, βλέπουμε τον Ορφέα να ακούει τραγούδια των αγαπημένων του συγκροτημάτων, να παίζει με Hot Wheels, με Playmobil, να θέλει να αποκτήσει φιγούρες που διαφημίζουν σε καταστήματα, κ.ο.κ. Ο Άγγελος παίζει στο PlayStation διάφορα δημοφιλή παιχνίδια όπως Minecraft, παίζει με φιγούρες WWE και Gormiti. Η Νιόβη, η Χαρά και η Στεφανία, πέραν από τα υπόλοιπα με τα οποία ασχολούνται και αφορούν στη μαζική κουλτούρα, ασχολούνται με κούκλες Barbie και παρακολουθούν σειρές της Barbie είτε στο Netflix είτε στο YouTube. Επομένως, η μαζική κουλτούρα εμφανίζεται να κατακλύζει τις πρακτικές των παιδιών, παρέχοντάς τους πλούσιους πόρους αφηγηματικής ευχαρίστησης και νοηματοδότησης του κόσμου (Marsh & Thompson, 2001), αλλά ταυτόχρονα να διαχωρίζει στα δύο φύλα τους πόρους που τις συνδιαμορφώνουν.

Ταυτόχρονα, βλέπουμε το παιχνίδι να αποτελεί σημαντικό πόρο γραμματισμού για τα παιδιά, είτε αυτό αφορά στην ενασχόληση των παιδιών με αντικείμενα και υλικά είτε σε συμβολικό παιχνίδι, όπως η υπόδυση ρόλων είτε σε συνδυασμό των δύο. Το παιχνίδι αποτελεί έναν γραμματισμό δυνατοτήτων (Wohlwend, 2008), δηλαδή ένα σύνολο ευφάνταστων πρακτικών που αλλάζουν τις έννοιες των συνηθισμένων αντικειμένων και μεταβάλλουν τις ευκαιρίες για κοινωνική συμμετοχή (Wohlwend, 2015). Το παιχνίδι είναι κάτι περισσότερο από ένα παιδικό χόμπι ή ένα αναπτυξιακά κατάλληλο εργαλείο

διδασκαλίας. Αποτελεί μια ισχυρή κοινωνική πρακτική που διαμορφώνει τον άμεσο κόσμο των παιδιών, τα οποία καθώς παίζουν, προσποιούνται ότι ζουν σε φανταστικές κοινότητες, «κοινότητες στις οποίες ελπίζουν να ανήκουν» (Kendrick 2005: 9 στην Wohlwend, 2015), γεγονός που φαίνεται έντονα μέσα από την υπόδυση ρόλων με την οποία εμπλέκονται όλα τα παιδιά στην έρευνά μου. Παράλληλα, οι φιγούρες δημοφιλών χαρακτήρων επιτρέπουν στα παιδιά να υποδύονται ρόλους/ταυτότητες και να διαμεσολαβούν σε φανταστικούς κόσμους (Wohlwend 2011 στην Wohlwend, 2015), όπως γίνεται, για παράδειγμα, όταν ο Ορφέας ασχολείται με τις πίστες Hot Wheels και με τα Playmobil και μέσω αυτών, δραματοποιεί, υποδύεται ρόλους και φτιάχνει ιστορίες ή όταν η Νιόβη παίζει με τα Playmobil και τα Lego, φτιάχνοντας ιστορίες, υποδύμενη ρόλους.

Όπως ανέφερα σε διαφορετικά σημεία πιο πάνω, οι πρακτικές γραμματισμού στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά σχετίζονται με ποικίλες κοινωνικές ταυτότητες που αφορούν το φύλο, η ηλικία, αλλά και τα ενδιαφέροντα των παιδιών (π.χ., βιντεοπαιχνίδια). Συγκεκριμένα, είδαμε τον Άγγελο να αναπτύσσει όσο μεγαλώνει και να επιτελεί την ταυτότητα του gamer που προϋποθέτει/πραγματώνεται στην εκτεταμένη ενασχόλησή του με ψηφιακά παιχνίδια. Ο όρος «gamer» δεν του αποδόθηκε μόνο επειδή παίζει ψηφιακά παιχνίδια αλλά και λόγω του ότι για να παίζει αυτά τα παιχνίδια και για να βελτιώνεται ως προς τον τρόπο που τα παίζει, παρακολουθεί στο YouTube άλλους gamers πώς παίζουν και πώς σχολιάζουν τα παιχνίδια. Παρόλο που παίζει και μόνος του πολλές φορές, συχνά αξιοποιεί και άλλα μέσα και εφαρμογές (π.χ. Viber), ούτως ώστε να οργανώσει ομαδικά παιχνίδια με φίλους του. Πλέον, βλέπουμε τα παιδιά να αποτελούν επιδέξιους συνεργάτες και ικανούς γνώστες της τεχνολογίας, που κινούνται άψογα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Marsh et al., 2017), συμμετέχουν σε κοινωνικά δίκτυα, πλοηγούνται σε ψηφιακά παιχνίδια, δημιουργούν και χειρίζονται ψηφιακό περιεχόμενο και πειραματίζονται με νέους τρόπους με μορφές της δικής τους κοινωνικής ταυτότητας (Craft, 2012).

Από την άλλη, η Νιόβη εμφανίζεται να επιτελεί την κοινωνική ταυτότητα της «χορεύτριας». Πέρα από τα μαθήματα χορού που παρακολουθεί, τη βλέπουμε να μιμείται χορογραφίες βλέποντας video clips στο YouTube αλλά και να κερδίζει τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς της σε παιχνίδια με χορογραφίες στο PlayStation. Παράλληλα, η Νιόβη αναπτύσσει και μια πιο παθητική, κοινωνική ταυτότητα ως «τηλεθέατρια», μέσα από τις ταινίες, τις εκπομπές και τις σειρές που παρακολουθεί στο YouTube και στο Netflix. Γενικώς, η εμπλοκή με διαφορετικά μέσα και σε διαφορετικούς γραμματισμούς σχετίζεται με τις κοινωνικές τους ταυτότητες.

Από τα πιο πάνω, φαίνεται ότι το φύλο, ως κοινωνική ταυτότητα, συνδέεται επίσης με τις πρακτικές, αλλά και τα μέσα με τα οποία ασχολούνται τα παιδιά. Αρχικά, βλέπουμε το φύλο, σε συνάρτηση με τη μαζική κουλτούρα, να επηρεάζουν τις επιλογές των παιδιών. Τα κορίτσια (Νιόβη, Χαρά, Στεφανία) θα ασχοληθούν με κούκλες Barbie και θα παρακολουθήσουν σειρές με την Barbie στο YouTube ή στο Netflix. Από την άλλη, τα αγόρια ασχολούνται περισσότερο με ήρωες της Marvel (Ορφέας) και με φιγούρες που στερεοτυπικά θεωρούνται αγορίστικες όπως οι φιγούρες WWE (Άγγελος). Ωστόσο, αυτή η διάκριση δεν είναι απόλυτη, αφού στην περίπτωση της Οικογένειας Νικολάου, τα παιδιά - παρόλο που το κάθε ένα έχει τα δικά του Lego, τα οποία αγοράστηκαν με κριτήριο το φύλο τους - παίζουν μαζί, με όλα τα Lego. Κάτι τέτοιο πολυπλοκοποιεί τη σύνδεση του φύλου με τις πρακτικές και μέσα γραμματισμού, παρόλο που εξακολουθεί να παρατηρείται μια κανονικότητα στις γενικότερες πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται τα κορίτσια. Συγκεκριμένα, η Νιόβη υποδύεται την αισθητικό, όλα τα κορίτσια υποδύονται τη δασκάλα, ενώ η Χαρά και η Στεφανία να ασχολούνται με τις δουλειές του σπιτιού. Η Στεφανία, εκτός από τις πραγματικές δουλειές του σπιτιού όπου βοηθά τη γιαγιά και την προγιαγιά της, έχει και σύνεργα καθαρίσματος σε παιχνίδια, γεγονός που, επίσης, υποβάλλει πως τα ενδιαφέροντα, το παιχνίδι και οι πρακτικές της διέπονται από Λόγους που βλέπουν το γυναικείο φύλο ως νοικοκυρά. Τα παιδιά μαθαίνουν μέσω της αλληλεπίδρασης με τους άλλους (Beecher & Makin, 2002) και μιμούνται τη συμπεριφορά σημαντικών άλλων, ανεξάρτητα από το αν διδάσκονται ή όχι να μιμούνται (Hillman & Marshall, 2009). Η Στεφανία βλέποντας τη γιαγιά και την προγιαγιά να ασχολούνται με το νοικοκυριό, τις μιμείται. Ένα άλλο παράδειγμα αφορά στη μητέρα του Ορφέα, η οποία παρότρυνε να ασχοληθεί με τα αθλήματα και ανησυχούσε που το παιδί της δεν ενδιαφερόταν να ασχοληθεί με αυτά. Αυτό έρχεται να δικαιολογηθεί μέσα από τα λόγια της Wohlwend (2008), σύμφωνα με την οποία οι έμφυλες προσδοκίες που κρύβονται πίσω από τους Λόγους που κυριαρχούν, καθορίζουν με τι μπορεί να ασχοληθούν τα δύο φύλα, όπως για παράδειγμα, τα αθλήματα θεωρούνται αγορίστικη ασχολία.

Βασικό στοιχείο της της εμπλοκής των παιδιών σε διάφορες πρακτικές είναι η σχεσιακότητα, που αφορά τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στα παιδιά, τα μέσα και υλικά (όπως συζητήθηκε πιο πάνω) αλλά και άλλους ανθρώπους. Τα παιδιά, μέσω της αλληλεπίδρασης με συνομηλικούς και ενήλικες, προσαρμόζουν την κατανόησή τους για τον κόσμο (Hillman & Marshall, 2009). Ο Ορφέας διαβάζει μόνο όταν έχει ακροατήριο, επιδιώκει να παίζει με άλλα άτομα (π.χ. επιτραπέζια παιχνίδια, Playmobil) και μεταφέρει τα παιχνίδια του από το δωμάτιό του σε χώρους που βρίσκονται άλλα άτομα. Επίσης, η Στεφανία παίζει, υποδύεται ρόλους, παρακολουθεί εκπομπές μαγειρικής παρέα με την

προγιαγιά της και συχνά μαγειρεύουν μαζί. Από την άλλη, βλέπουμε τον Άγγελο να επιδιώκει να παίξει στο PlayStation με τον πατέρα και την αδερφή του ή με τους φίλους του, αλλά υπάρχουν και φορές που παίζει μόνος του από επιλογή. Σε αυτό το σημείο, βλέπουμε πως μέλη της οικογένειας, όπως οι γιαγιάδες και τα αδέρφια, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη μάθηση των παιδιών (Scott, 2021), αφού, όπως τονίζουν η Verenikina και οι συνεργάτιδές της (2016) – αναφερόμενοι στα ψηφιακά παιχνίδια – οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με άλλους είναι απαραίτητες στην υποστήριξη, επικύρωση και επέκταση του παιχνιδιού των παιδιών, ενώ το πλαίσιο επιτρέπει στα παιδιά να κάνουν επιλογές σχετικά με το πού και με ποιον/α θα παίζουν.

Η σχεσιακότητα φαίνεται ιδιαίτερα στον τρόπο που έχω συζητήσει τον ρόλο διαφορετικών ατόμων που βρίσκονται κοντά στα παιδιά, ως σπόνσορες γραμματισμού και διαμορφώνουν μια πολύ μεγάλη ποικιλία μέσων και πρακτικών στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την Kanelloroulou (2016), τα μικρά παιδιά εισάγονται στον ψηφιακό κόσμο στο σπίτι, κυρίως μιμούμενα τα μεγαλύτερα αδέρφια ή τους γονείς τους. Καταρχάς, βασικός σπόνσορας γραμματισμού για όλα τα παιδιά είναι η μητέρα τους, γεγονός που δικαιολογεί και τη συμμετοχή μόνο μητέρων στην έρευνα, το οποίο δεν ήταν σκόπιμο. Αυτό μπορεί να επιβεβαιωθεί και μέσα από την έρευνα της López-Escribano και των συνεργατιδών της (2021), σύμφωνα με την οποία κυρίως οι μητέρες συμμετέχουν περισσότερο στον γραμματισμό των παιδιών τους στο σπίτι. Επιπλέον, μπορεί να αιτιολογηθεί λόγω του ότι οι γονείς θεωρούνται οι πρώτοι και οι πιο σημαντικοί δάσκαλοι που συναντούν τα παιδιά (Darling & Lee, 2003/2004· Strickland & Morrow, 1989), και παραμένουν οι σημαντικότεροι δάσκαλοί τους για μεγάλο χρονικό διάστημα (Strickland & Morrow, 1989). Από εκεί και πέρα, βλέπουμε άλλα άτομα να επιδρούν με διαφορετικό τρόπο στις πρακτικές των παιδιών. Τα παιδιά μαθαίνουν μέσω της αλληλεπίδρασης με τους άλλους, όπως τα αδέρφια, οι γονείς (Beecher & Makin, 2002), οι γιαγιάδες (Scott, 2021). Για παράδειγμα, ο Ορφέας ασχολείται με τη μουσική όταν είναι με τον θείο του που είναι μουσικός, ενώ η Στεφανία στο σπίτι της προγιαγιάς της θα ασχοληθεί με πρακτικές όπως η μαγειρική που έχουν ως βάση τον γραμματισμό (Barton, 1994), στις οποίες δεν εμπλέκεται στο σπίτι της. Παράλληλα, για τον Άγγελο, οι φίλοι είναι και σπόνσορες γραμματισμού, οι οποίοι θα διαμορφώσουν τις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκεται το παιδί όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα, αλλά ταυτόχρονα είναι και πόροι γραμματισμού, από τους οποίους θα αντλήσει κατά την εμπλοκή του με το παιχνίδι τους, έστω και αν δε βρίσκονται στον ίδιο φυσικό χώρο.

Επιστρέφοντας στις μητέρες ως βασικούς σπόνσορες γραμματισμού, παρατηρούμε ότι το επάγγελμα του εκπαιδευτικού -δημοτικής εκπαίδευσης- αποτελεί έμμεσο πόρο για συγκεκριμένες πρακτικές γραμματισμού. Συγκεκριμένα, οι τρεις από τις πέντε μητέρες-συμμετέχουσες είναι εκπαιδευτικοί δημοτικής εκπαίδευσης. Όπως εξηγούν η López-Escribano και οι συνεργάτιδές της (2021), γονείς με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο και κυρίως μητέρες, συμμετέχουν περισσότερο στον γραμματισμό των παιδιών τους στο σπίτι. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τον τρόπο που τοποθετούνται και ενεργούν οι συγκεκριμένες μητέρες προκύπτουν κάποια κοινά μοτίβα, που τα πλείστα από αυτά αφορούν την προτεραιότητα που δίνουν σε γραμματισμούς που σχετίζονται με τα έντυπα μέσα. Αρχικά, και οι τρεις διαβάζουν βιβλία σε έντυπη μορφή και παρακινούν τα παιδιά τους να κάνουν το ίδιο. Βλέπουμε τη Νιόβη να διαβάζει λογοτεχνικά βιβλία μετά από παρότρυνση της μητέρας της. Ο Άγγελος διαβάζει κόμικ, ενώ ο Ορφέας έγραψε κόμικς μαζί με τη μητέρα του. Επίσης, και οι τρεις μητέρες κατευθύνουν τα παιδιά τους να διαβάζουν βιβλία γνωστών συγγραφέων, όπως ο Ευγένιος Τριβιζάς. Η έμφαση που δίνουν οι συγκεκριμένες μητέρες-εκπαιδευτικοί στο διάβασμα βιβλίων στο σπίτι, δικαιολογείται από τους Clarke και Comber (2019), οι οποίοι εξηγούν πως το διάβασμα στο σπίτι μεταξύ γονέων και παιδιών αποτελεί μια μορφή γραμματισμού η οποία μπορεί να υποστηρίξει τις πρακτικές γραμματισμού του σχολείου. Στην ετοιμασία λίστας για ψώνια εμπλέκονται τα παιδιά αυτών των τριών μητέρων, γεγονός που φανερώνει πως πιθανόν να τα παροτρύνουν να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο κειμενικό είδος. Τα παιδιά αυτά παίζουν επιτραπέζια παιχνίδια, τα οποία θεωρούνται εκπαιδευτικά. Ακόμη, αυτά τα τρία παιδιά ασχολούνται με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή στα πλαίσια του σχολικού γραμματισμού. Τέλος, ο Ορφέας και η Νιόβη παρακολουθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις. Όλα αυτά φαίνεται να αποτελούν πρακτικές οι οποίες επηρεάζονται από το επάγγελμα των μητέρων, οι οποίες φαίνεται να παροτρύνουν τα παιδιά τους να εμπλακούν σε αυτές, ως έκφραση συγκεκριμένων προσδοκιών και πρακτικών. Επομένως, βλέπουμε πως οι πρακτικές γραμματισμού διαφέρουν σε οικογένειες διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και ότι οι γραμματισμοί της καθημιάς κρίνονται και ιεραρχούνται με βάση τον σχολικό γραμματισμό (Heath, 1986).

Μέχρι αυτό το σημείο, βλέπουμε πως η ιδέα του γραμματισμού στο σπίτι δεν είναι κάτι μονολιθικό, αλλά παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία που σχετίζεται με τα ίδια τα μέσα και υλικά, τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο πρακτικών γραμματισμού, την παρουσία της μαζικής κουλτούρας και θεσμών όπως το σχολείο στην καθημερινότητα των παιδιών και διαφορετικούς κοινωνικούς ρόλους και ταυτότητες. Ένα τελευταίο συμπέρασμα της έρευνας αποτελεί το ότι το ίδιο το χωροχρονικό πλαίσιο, ως στοιχείο της κοινωνικής

πρακτικής, συμβάλλει στην εμπλοκή των παιδιών σε συγκεκριμένες πρακτικές. Σύμφωνα με τους Barton και Hamilton (2000), ο γραμματισμός δεν μπορεί να είναι ο ίδιος σε όλα τα πλαίσια αλλά υπάρχουν πολλαπλοί γραμματισμοί που αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου (Barton & Hamilton, 2000). Μέσα από τα αποτελέσματα, βλέπουμε τρεις εκδοχές του χρόνου. Αρχικά, βλέπουμε τον χρόνο να αναδύεται ως έννοια όταν οι μητέρες σύγκριναν το πώς άλλαξαν οι ίδιες και οι πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται διαμέσου των χρόνων αλλά και συγκρίνοντας τις πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται οι ίδιες με αυτές στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά τους. Παράλληλα, είδαμε τον χρόνο στην αναπτυξιακή πορεία του παιδιού να επιδρά στα ενδιαφέροντα και τις συνεπακόλουθες πρακτικές του παιδιού (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τον Άγγελο, ο οποίος από τότε που απέκτησε κινητό τηλέφωνο και PlayStation, σπάνια παίζει με τα Playmobil ή κάνει παζλ). Επομένως, μέχρι εδώ φαίνεται πως το κάθε άτομο, καθώς μεγαλώνει, εμπλέκεται σε διαφορετικούς γραμματισμούς, διαπραγματευόμενο διαφορετικές κοινωνικές ταυτότητες (βλ. «ιδέα της καλής μητέρας», ο Άγγελος ως gamer, η Νιόβη ως χορεύτρια και τηλεθέατρια). Στα δύο αυτά σημεία μπορούμε να προσθέσουμε ότι το σχολικό έτος – ως μέρος του ημερολογιακού χρόνου – επηρεάζει τις πρακτικές γραμματισμού και τις οικογενειακές πρακτικές των παιδιών. Στην Οικογένεια Βασιλείου και στην Οικογένεια Γεωργίου – όπου οι μητέρες είναι εκπαιδευτικοί και δεν εργάζονται το καλοκαίρι κατά τη διάρκεια του οποίου και τα παιδιά μένουν στο σπίτι – οι ρουτίνες των παιδιών αλλάζουν κάθε καλοκαίρι και από αυτές απουσιάζουν πρακτικές που σχετίζονται με το σχολείο. Για παράδειγμα, βλέπουμε τον Ορφέα να αρνείται να ασχοληθεί με οτιδήποτε έχει σχέση με σχολικό γραμματισμό και έντυπα μέσα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Με αυτό τον τρόπο, ο χρόνος διαμορφώνει και επηρεάζει ρουτίνες και πρακτικές που αφορούν στον σχολικό γραμματισμό.

Με την ίδια λογική θα μπορούσαμε να εξετάσουμε την πανδημία ως μια χρονική περίοδο που αποτέλεσε πλαίσιο για τη διαφοροποίηση των πρακτικών των παιδιών. Αν και η πανδημία δεν αποτελούσε αρχικά κομμάτι της έρευνάς μου, χρειάστηκε να ληφθεί υπόψη λόγω της μεγάλης της επίδρασης στην καθημερινότητα των παιδιών κατά τη διάρκεια ή αμέσως πριν τη συλλογή δεδομένων. Ωστόσο, η σχέση της πανδημίας με τις πρακτικές γραμματισμού των παιδιών, αλλά και ενηλίκων, παρουσιάζει μια σχετική ποικιλία, παρόλο που διαπιστώθηκε ότι γενικώς αυξήθηκε η εμπλοκή όλων με ψηφιακά μέσα. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από τις αναφορές των μητέρων για το όντως αυξήθηκε ο χρόνος χρήσης τους, αφού τα παιδιά παρακολουθούσαν ακόμη και τα μαθήματά τους διαδικτυακά. Βλέπουμε επίσης, πως η χρήση ψηφιακών μέσων και κυρίως ψηφιακών παιχνιδιών αυξήθηκε ως προς τον χρόνο χρήσης τους στην Οικογένεια Γεωργίου (Οικογένεια

Αγγελου). Το ίδιο επισημαίνει και η κυρία Αντωνίου (μητέρα Χαράς), αναφέροντας πως ο χρόνος που χρησιμοποιούσε η κόρη της το κινητό τηλέφωνο εκείνο το διάστημα αυξήθηκε. Συγκεκριμένα, εξηγεί πως η κόρη της έμαθε να χειρίζεται καλύτερα πιο πολλές εφαρμογές και να χρησιμοποιεί το TikTok κατά την πανδημία, παρόλο που επιστρέφοντας στην κανονικότητα δεν ασχολείται τόσο πολύ με το κινητό τηλέφωνο.

Από την άλλη, η σχέση αυτή δεν φαίνεται να είναι άμεση και αμετάβλητη/μονολιθική αφού στις συνεντεύξεις τους, οι μητέρες σχολίασαν ποικιλοτρόπως το πώς στο χρονικό διάστημα της πανδημίας, και ειδικά των καραντίνων, επηρεάστηκε η χρήση ψηφιακών μέσων από τα παιδιά. Εδώ προκύπτουν στοιχεία που μας επιτρέπουν να δούμε την πανδημία με πιο πολύπλοκο τρόπο. Συγκεκριμένα, βλέπουμε την Οικογένεια Νικολάου, να περιορίζει τη χρήση ψηφιακών μέσων για ψυχαγωγία και να αυξάνει τον χρόνο του παιχνιδιού σε εξωτερικούς χώρους. Αυτό έρχεται σε σύγκλιση με την έρευνα της López-Escribano και των συνεργατιδών της (2021), σύμφωνα με την οποία, οι περισσότερες οικογένειες, κατά τη διάρκεια της επιβολής κοινωνικού αποκλεισμού, ασχολούνταν περισσότερο με παραδοσιακούς τρόπους ανάγνωσης και γραφής παρά με ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού. Παρόλα αυτά, η κυρία Νικολάου (μητέρα Νιόβης) εξηγεί πως πριν την πανδημία η τεχνολογία ήταν σημαντική αλλά όχι απαραίτητη για τα παιδιά της, ενώ τώρα τα παιδιά της επιζητούν να χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα καθημερινά. Επίσης, η κυρία Ιωάννου (μητέρα Στεφανίας) εξηγεί πως η κόρη της ασχολείτο περισσότερο με το κινητό τηλέφωνο πριν την πανδημία, ενώ κατά τη διάρκεια της πανδημίας αυξήθηκε ο χρόνος που αφιερώνει η ίδια η κυρία Ιωάννου στα ψηφιακά μέσα. Επιπλέον, η κυρία Βασιλείου (μητέρα Ορφέα) αναφέρει ότι ίσως η πανδημία να επηρέασε σε κάποιο βαθμό τη χρήση ψηφιακών μέσων ως πόρων γραμματισμού αλλά δε θεωρεί πως ο κύριος λόγος που αυξήθηκε είναι η πανδημία και εξηγεί πως η αύξηση χρήσης της τεχνολογίας δεν επηρέασε τις πρακτικές με τις οποίες εμπλέκονταν προηγουμένως. Επομένως, παρόλο που η πανδημία αποτέλεσε σημαντικό πόρο ο οποίος επηρέασε τις πρακτικές γραμματισμού στις οποίες εμπλέκονταν τα παιδιά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η επίδραση αυτή είχε ποικίλες μορφές και αποχρώσεις. Θεωρώ πως αυτό το εύρημα είναι αναμενόμενο αλλά ταυτόχρονα πολύ σημαντικό, αφού δεν υπάρχουν αρκετές έρευνες που να ασχολούνται με το συγκεκριμένο αντικείμενο στο κυπριακό και ευρύτερο συγκείμενο, λόγω του ότι η πανδημία αποτελεί ένα πρόσφατο γεγονός.

Κλείνοντας, καταλήγουμε στο βασικότερο, θεωρώ, συμπέρασμα της έρευνάς μου το οποίο αφορά στο πώς μπορεί οι ίδιες οι ανάγκες να «γεννούν» γραμματισμούς και πώς αυτοί μπορεί να συνομιλούν με πιο τυποποιημένες ή καθιερωμένες πρακτικές του οικογενειακού

γραμματισμού. Για παράδειγμα, μέσω της πανδημίας και του κοινωνικού αποκλεισμού που μας επιβλήθηκε, γεννήθηκε η ανάγκη για εξ αποστάσεως διδασκαλία. Αυτή η ανάγκη, δημιούργησε συνθήκες στις οποίες το παιδί, μέσα από το πλαίσιο του σπιτιού, και σε συνάρτηση με άλλους γραμματισμούς, εμπλεκόταν άμεσα με τον σχολικό γραμματισμό. Προηγουμένως είδαμε τον σχολικό γραμματισμό να ενσωματώνεται στις οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού και επηρεάζει άλλες μορφές γραμματισμού που αποσκοπούν κυρίως στη ψυχαγωγία. Επίσης, τον είδαμε να μεταφέρεται στο σπίτι μέσω των κατ' οίκον εργασιών και να αποκτά νόημα μέσα από την εμπλοκή των παιδιών με διάφορες πρακτικές όπως η ανάγνωση και η γραφή κειμένων του σχολείου. Τώρα τον βλέπουμε σε μια τρίτη διάσταση, να παίρνει μια νέα μορφή και να συνομιλεί με άλλους γραμματισμούς, όπως ο ψηφιακός γραμματισμός, λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν στο συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο, επαναπροσδιορίζοντας τον οικογενειακό γραμματισμό. Σύμφωνα με τους Barton και Hamilton (2000), οι πρακτικές γραμματισμού είναι τόσο ρευστές, δυναμικές και μεταβαλλόμενες όσο οι ζωές και οι κοινωνίες στις οποίες συμμετέχουν. Η πανδημία COVID-19 ήρθε τόσο αναπάντεχα στη ζωή μας, δείχνοντάς μας ακριβώς αυτό: ότι καθώς οι συνθήκες αλλάζουν, οι γραμματισμοί αναπροσαρμόζονται.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι, σε ένταση με τον σχολικό γραμματισμό, βλέπουμε την ψηφιακότητα ως μέρος του οικογενειακού γραμματισμού. Από τη μια, οι μητέρες φαίνεται να προκρίνουν τον σχολικό γραμματισμό. Συγκεκριμένα, βλέπουμε να προκαλούνται εντάσεις στις μητέρες, αφού οι ίδιες παραδέχονται τις ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού τους – το ψηφιακό τους προφίλ – αλλά συνεχώς λογοκρίνουν τον εαυτό τους και προσπαθούν να θέσουν όρια στη χρήση των ψηφιακών μέσων, δημιουργώντας την «ιδέα της καλής μητέρας», που ανέφερα προηγουμένως. Από την άλλη, φαίνεται να αναδύονται αβίαστα οι ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού και να υπερισχύουν ως προς τις επιλογές των παιδιών. Αν και δεν ήταν στόχος της έρευνάς μου να μελετήσω μόνο τις ψηφιακές πρακτικές γραμματισμού, αλλά, γενικότερα, τις οικογενειακές πρακτικές, – για αυτό και ο τίτλος της μεταπτυχιακής μου διατριβής παραμένει ο ίδιος – φαίνεται πως οι οικογενειακές πρακτικές γραμματισμού είναι ψηφιακά εμποτισμένες.

5.6. Συνεπαγωγές της Έρευνας

Μέσα από την έρευνά μου προκύπτουν αρκετές συνεπαγωγές, αφού μέσα από αυτή μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί καθώς και άλλοι/ες ερευνητές/τριες. Αρχικά, οι γονείς μπορούν να αντιληφθούν πρωτίστως πως υπάρχει γραμματισμός, πέρα από το σχολείο, και στο σπίτι. Θα καταλάβουν πως γραμματισμό δεν

αποτελεί μόνο η εμπλοκή με τα έντυπα μέσα. Θα αντιληφθούν ότι η ενασχόληση των παιδιών τους με τα παιχνίδια αλλά και με τα ψηφιακά μέσα αποτελεί ταυτόχρονα εμπλοκή τους σε πρακτικές γραμματισμού. Επιπλέον, θα κατανοήσουν τη σημασία της δικής τους εμπλοκής στις διάφορες πρακτικές με τις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά τους, αφού, ως γονείς, αποτελούν τους βασικούς – ή από τους βασικότερους, συνήθως – σπόνσορες γραμματισμού για τα παιδιά τους.

Επιπρόσθετα, οι εκπαιδευτικοί θα αντιληφθούν πως πέρα από το σχολείο, τα παιδιά αποκτούν γραμματισμούς και στο πλαίσιο του σπιτιού. Θα καταλάβουν, επίσης, πως ο σχολικός γραμματισμός αποτελεί βασικό πόρο γραμματισμού των παιδιών και στο πλαίσιο του σπιτιού, όχι μόνο του σχολείου. Ακόμη, το γεγονός πως τα ψηφιακά μέσα αλλά και τα παιχνίδια αποτελούν πόρους γραμματισμού που εμπλέκουν τα παιδιά σε πιο ενδιαφέρουσες, για αυτά, πρακτικές, ίσως τους ενθαρρύνει να χρησιμοποιούν αυτά τα μέσα και στο σχολείο, εντάσσοντάς τα στη διδασκαλία τους – σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι τα χρησιμοποιούν σήμερα – και ταυτόχρονα, κινώντας το ενδιαφέρον των παιδιών.

Πέραν από τους γονείς και τους/τις εκπαιδευτικούς, από την έρευνά μου μπορούν να αντλήσουν και ερευνητές/τριες. Συγκεκριμένα, μέσα από τη μεθοδολογία, μπορεί να βοηθηθούν πώς να εμπλακούν σε μελέτες περίπτωσης και να συλλέξουν πληροφορίες που αφορούν στην παιδική ηλικία χωρίς να εμπλέξουν τα παιδιά άμεσα, αφού αυτό προϋποθέτει περισσότερες τυπικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένων και των διαδικασιών έγκρισης και αδειοδότησης της έρευνας. Επομένως, άτομα, όπως εμένα, που ασχολούνται με τη διατριβή τους ή άλλοι/ες ερευνητές/τριες, που πιέζονται ως προς τον χρόνο παράδοσης της έρευνάς τους, μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες μέσα από συνεντεύξεις και καταγραφές των γονέων. Παράλληλα, ερευνητές/τριες που ασχολούνται με τον γραμματισμό των παιδιών, μπορούν να εμπνευστούν μέσα από τη σύνδεσή του με την πανδημία και να ασχοληθούν με καινοτόμες έρευνες, αφού η πανδημία αποτελεί ένα πρόσφατο γεγονός που επηρεάζει ακόμη τις ζωές μας. Τέλος, ερευνητές/τριες μπορούν να αντλήσουν από τα ευρήματα της έρευνάς μου και τα γενικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν και να ασχοληθούν με έρευνες που αφορούν, για παράδειγμα, στις κοινωνικές ταυτότητες που προκύπτουν στο πλαίσιο του σπιτιού ή, ακόμη, και στο πλαίσιο του σχολείου.

5.7. Περιορισμοί και Εισηγήσεις για Μελλοντικές Έρευνες

Ο μεγαλύτερος, θεωρώ, περιορισμός της έρευνάς μου αφορά στο ότι η παρατήρηση των παιδιών δεν αποτέλεσε βασική μέθοδο συλλογής δεδομένων. Αν και αρχικός σκοπός μου ήταν να χρησιμοποιήσω την παρατήρηση για τη συλλογή των δεδομένων, τελικά

αναπροσάρμοσα τη μεθοδολογία μου για πρακτικούς λόγους, αλλά και επειδή τη δεδομένη χρονική στιγμή ήταν δύσκολο τόσο εξαιτίας της πανδημίας αλλά και προσωπικών μου συνθηκών. Επομένως, περιορίστηκα στο ότι έπρεπε να γίνουν συνεντεύξεις σε γονείς. Οι γονείς που ανταποκρίθηκαν ήταν μητέρες. Αυτό ίσως είναι αποτέλεσμα του δικού μου ρόλου, ως νεαρής γυναίκας και εκπαιδευτικού, αλλά και του ότι οι μητέρες φαίνεται να είναι τα άτομα που έχουν μεγαλύτερη ευθύνη για τη φροντίδα των παιδιών. Σε μελλοντικές έρευνες, η παρατήρηση και η αξιοποίηση άλλων εθνογραφικών μεθόδων θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμες, αφού θα επέτρεπαν μια πιο σφαιρική και βαθύτερη κατανόηση των πρακτικών γραμματισμού στις οποίες τα παιδιά εμπλέκονται στο σπίτι.

Ένας άλλος βασικός περιορισμός είναι η πανδημία η οποία πλέον αποτελεί κομμάτι της ζωής μας. Λόγω της πανδημίας, μερικές από τις συνεντεύξεις έγιναν τηλεφωνικώς, στερώντας μου τη δυνατότητα να παρατηρήσω τον χώρο στον οποίο διαμένουν οι συμμετέχουσες και τα παιδιά τους και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν και εκφράζονται στον χώρο τους. Επιπλέον, λόγω των χρονικών περιορισμών που υπήρχαν για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διατριβής, ακόμα ένας περιορισμός της έρευνάς μου είναι ότι χρησιμοποιήθηκε βολική δειγματοληψία. Παρόλο που η έρευνα εκπονήθηκε με τις συγκεκριμένες οικογένειες, υπήρχαν συγκεκριμένα κριτήρια για την επιλογή συμμετεχόντων/ουσών που αφορούσαν στην ηλικία των παιδιών. Η επιλογή οικογενειών μέσω προσωπικών μου γνωριμιών ή και λόγω της σχέσης μου με αυτές ήταν σκόπιμη λόγω των αναγκών της έρευνάς μου, αλλά πιθανώς να επηρέασε τα δεδομένα που προέκυψαν, είτε θετικά με την έννοια του οι συμμετέχουσες είχαν μια σχετική άνεση μαζί μου είτε αρνητικά διότι μπορεί να θεώρησα δεδομένες και να μην παρατήρησα ως σημαντικές κάποιες από τις πρακτικές τους. Σε μελλοντική έρευνα, η τυχαία επιλογή περισσότερων παιδιών και οικογενειών μπορεί να βοηθά στην αντιμετώπιση του συγκεκριμένου περιορισμού.

Επιπλέον, οι χρονικοί περιορισμοί που υπάρχουν για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διατριβής περιόρισαν – ως ένα σημείο – το χρονικό διάστημα που αφιέρωσα για τη συλλογή δεδομένων. Σε μελλοντικές έρευνες, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ένα πιο ευέλικτο ερευνητικό σχέδιο, για να φτάσει η ερευνήτρια στον θεωρητικό κορεσμό μέσα από τη διαδικασία κωδικοποίησης και αναζήτησης περιπτώσεων (Τσιώλης, 2014), όταν δηλαδή η περαιτέρω συλλογή δεδομένων θα πρόσθετε ελάχιστο ως καθόλου σε ό,τι θα έχει ήδη εντοπιστεί (Robson, 2007).

Ακόμη, μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να αφορούν πιο άμεσα τις κοινωνικές ταυτότητες παιδιών, διαφορετικών ηλικιακών φάσεων (π.χ., εφήβων), και το πώς αυτές προκύπτουν, αναπλαισιώνονται και αναπροσαρμόζονται στο πλαίσιο των οικογενειακών πρακτικών γραμματισμού. Θα μπορούσε, επίσης, να μελετηθεί το πώς ο σχολικός γραμματισμός λειτουργεί ως πόρος που συνδιαμορφώνει πρακτικές γραμματισμού και πώς αναπροσαρμόζεται ανάλογα με το χωροχρονικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, σε μια τέτοια έρευνα θα μπορούσαν να συλλεγούν δεδομένα κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και έπειτα κατά το καλοκαίρι για να γίνουν συγκρίσεις και να διαφανεί αν και το χωροχρονικό πλαίσιο αποτελεί πόρο γραμματισμού.

Βιβλιογραφικές Παραπομπές

- Aliagas, C., & Margallo, A. M. (2017). Children's responses to the interactivity of storybook apps in family shared reading events involving the iPad. *Literacy*, 51(1), 44-52.
- Anderson, A., & Anderson, J. (2021). Supporting vocabulary development in a culturally/linguistically diverse family. *Journal of Early Childhood Literacy*, 0(0), 1-18.
- Arrow, A. W., & Finch, B. T. (2013). Multimedia literacy practices in beginning classrooms and at home: the differences in practices and beliefs. *Literacy*, 47(3), 131-141.
- Barton, D (1994). *Literacy: An Introduction to the Ecology of Written Language*. Blackwell.
- Barton, D., & Hamilton, M. (2000). Literacy Practices. In D. Barton, M. Hamilton, & R. Ivanic (Eds.), *Situated literacies: Reading and writing in context*. London and New York.
- Baynham, M. (2002). Προς ένα μοντέλο του γραμματισμού: μοντέλα, μύθοι και μεταφορές. Στο Μ. Baynham (Επιμ.), *Πρακτικές Γραμματισμού*. Μεταίχμιο.
- Beecher, B., & Makin, B. (2002). Languages and literacies in early childhood: At home and in early childhood settings. *European Early Childhood Education Research Journal*, 10(1), 67-84. <https://doi.org/10.1080/13502930285208851>
- Berriman, L., & Mascheroni, G. (2019). Exploring the affordances of smart toys and connected play in practice. *New Media & Society*, 21(4), 797-814.
- Bjørngen, A. M., & Erstad, O. (2015). The connected child: tracing digital literacy from school to leisure. *Pedagogies: An International Journal*, 10(2), 113-127. <https://doi.org/10.1080/1554480X.2014.977290>
- Bothum, K. (2019). Making family engagement a cornerstone of literacy education. *Literacy Today*, 17-19.
- Brandt, D. (1998). Sponsors of Literacy. *College Composition and Communication*, 49(2), 165-185.
- Britto, P. R. (2001). Family Literacy Environments and Young Children's Emerging Literacy Skills. *Reading Research Quarterly*, 36(4), 346-347.
- Brito, R., Francisco, R., Dias, P., & Chaudron, S. (2017). Family Dynamics in Digital Homes: The Role Played by Parental Mediation in Young Children's Digital Practices Around 14 European Countries. *Contemp Fam Ther*, 39, 271-280. <https://doi.org/10.1007/s10591-017-9431-0>
- Γεωργαλίδου, Μ. (2014). Παιδικός λόγος. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, & Β. Τσάκωνα (Επιμ.), *Ανάλυση Λόγου: Θεωρία και εφαρμογές* (σελ. 361-398). Νήσος.
- Clarke, C., & Comber, B. (2019). How Homework Shapes Family Literacy Practices. *International Literacy Assosiation*, 73(5), 563-573.
- Cowan, K. (2018). Multimodal Technologies in LEGO House: A Social Semiotic Perspective. *Multimodal Technologies and Interact*, 2(70), 1-13. <https://doi.org/10.3390/mti2040070>

- Craft, A. (2012). Childhood in a digital age: creative challenges for educational futures. *London Review of Education*, 10(2), 173-190.
- Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* (Επιμ. Χ. Τζορμπατζούδης). Ίων.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining Validity in Qualitative Inquiry. *Theory into Practice*, 39(3), 124-130.
- Danby, J. S., Flear, M., Davidson, C., & Hatzigianni, M. (2018). *Digital Childhoods: Technologies and Children's Everyday Lives*. Springer.
- Daniels, K., Bower, K., Burnett, C., Escott, H., Hatton, A., Ehiyazaryan-White, E., & Monkhouse, J. (2020). Early years teachers and digital literacies: Navigating a kaleidoscope of discourses. *Education and Information Technologies*, 25, 2415-2426.
- Darling, S., & Lee, J (2003/2004). Family Literacy: Linking Parents to Reading Instruction. *The Reading Teacher*, 57(4), 382-384.
- Dennis, D. V., & Margarella, E.E. (2017). Family Literacy Nights: How Participation Impacts Reading Attitudes. *Literacy Practice & Research*, 47-52.
- Dillmann, J., Sensoy, Ö., & Schwarzer, G. (2022). Parental perceived stress and its consequences on early social-emotional child development during COVID-19 pandemic. *Journal of Early Childhood Research*, 1-15.
- Edwards, S. (2021). Cyber-safety and COVID-19 in the early years: A research agenda. *Journal of Early Childhood Research*, 19(3), 396-410.
- Gibbons, A. (2015). Debating Digital Childhoods: Questions concerning technologies, economies and determinisms. *Open Review of Educational Research*, 2(1), 118-127. <https://doi.org/10.1080/23265507.2015.1015940>
- Gillen, J. Matsumoto, M., Aliagas, C., Bar-lev, Y., Clark, A., Flewitt, R.S., Jorge, A., Kumpulainen, K., Marsh, J., Morgade, M., Pacheco, R., Poveda, D., Sairanen, H., Sandberg, H., Scott, F., Sjöberg, U., Sundin, E., Tigane, I., & Tomé, V. (2019). *A Day in the Digital Lives of Children Aged 0-3. Full report*. DigiLitEY ISCH COST Action 1410, Working Group 1: Digital Literacy in Homes and Communities.
- Gonzalez, J. E., & Uhing, B. M. (2008). Home Literacy Environments and Young Hispanic Children's English and Spanish Oral Language: A Communal Analysis. *Journal of Early Intervention*, 30(2), 116-139.
- Graham, L. (2008). Teachers are digikids too: the digital histories and digital lives of young teachers in English primary schools. *Literacy*, 42(1), 10-18.
- Hall, K. (2002). *Listening to Stephen read: Multiple perspectives on literacy*. Open University Press.
- Hall, K. (2010). Significant lines of research in reading pedagogy. In K. Hall, U. Goswami, C. Harrison, S. Ellis, & J. Soler (Eds.), *Interdisciplinary perspectives on learning to read: Culture, cognition and pedagogy* (pp. 3–16). Routledge.

- Hamilton, M. (2000). Expanding the new literacy studies: Using photographs to explore literacy as social practice. In D. Barton, M. Hamilton, & R. Ivanic (Eds.), *Situated literacies: Reading and writing in context*. Routledge.
- Heath, S. B. (1986). What no bedtime story means: Narrative skills at home and school. In B. B. Shieffelin, & E. Ochs (Eds.), *Language socialization across cultures* (pp. 97-124). Cambridge University Press.
- Herbert, P., & Robinson, C. (2001). Another Language, Another Literacy?. In B. V. Street (Ed.), *Literacy and Development: Ethnographic Perspectives*. Routledge.
- Hillman, M., & Marshall, J. (2009). Evaluation of Digital Media for Emergent Literacy. *Computers in the Schools*, 26(4), 256-270.
<https://doi.org/10.1080/07380560903360186>
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Johnson, G. M. (2010). Young children's Internet use at home and school: Patterns and profiles. *Journal of Early Childhood Research*, 8(3), 282-293.
- Jones-Kavaliar, B. R., & Flannigan, S. L. (2006). Connecting the Digital Dots: Literacy of the 21st Century. *Educause Quarterly*, 2, 8-10.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2019). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας και Επιστημολογία των Κοινωνικών Επιστημών*. Εκδόσεις Τσιόλα.
- Kanellopoulou, K. (2016). *The digital literacy and multimodal practices of young children: Scientific report of Short Term Scientific Mission (STSM)*. University of Athens.
- Khan, T. (2022). Parents' experiences of home-schooling amid COVID-19 school closures, in London, England. *Journal of Early Childhood Research*, 1-15.
- Kucirkova, N., & Sakr, M. (2015). Child–father creative text-making at home with crayons, iPad collage & PC. *Thinking Skills and Creativity*, 17, 59-73.
- Kumpulainen K, Sairanen H, & Nordström A. (2020). Young children's digital literacy practices in the sociocultural contexts of their homes. *Journal of Early Childhood Literacy*, 20(3), 472-499.
<https://doi.org/10.1177/1468798420925116>
- Laidlaw, L, Wong, S., & O'Mara, J. (2021). Reimagining Literacy: Being Literate in the Pandemic Era. *Language and Literacy*, 23(2), 1-2.
- López-Escribano, C., Escudero, A., & Pérez-López, R. (2021). An Exploratory Study about Patterns of Parental Home Literacy Activities during the COVID-19. *Confinement among Spanish Families, Early Education and Development*, (32)6, 812-829.
<https://doi.org/10.1080/10409289.2021.1916184>
- Mandel, L. M., Paratore, J., Gaber, D., Harrison, C., & Tracey, D. (1993). Family Literacy: Perspective and Practices. *The Reading Teacher*, 47(3), 194-200.
- Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (Επιμ. Ν. Κυριαζή). Πεδίο.
- Marsh, J. (2004). The Techno-Literacy Practices of Young Children. *Journal of Early Childhood Research*, 2(1), 51-66.

<https://doi.org/10.1177/1476718X0421003>

- Marsh, J. (2010). Young children's play in online virtual worlds. *Journal of Early Childhood Research*, 8(1), 23-39.
- Marsh, J. (2012). Early Childhood Literacy and Popular Culture. In J. Marsh, & J. Larson (Eds.), *The Sage Handbook of Early Childhood Literacy* (pp. 207-222). Sage.
- Marsh, J. (2014). Online and offline play. In A. Burn, & C. Richards (Eds.), *Children's games in the new media age*. Ashgate.
- Marsh, J. (2017). *The internet of toys: a posthuman and multimodal analysis of connected play*. Teachers College Record.
- Marsh, J., Hannon, P., Lewis, M., & Ritchie, L. (2017). Young children's initiation into family literacy practices in the digital age. *Journal of Early Childhood Research*, 15(1), 47-60.
- Marsh, J., & Thompson, P. (2001). Parental involvement in literacy development: using media texts. *Journal of Research in Reading*, 24(3), 266-278.
- Mascheroni, G., Livingstone, S., Dreier, M., & Chaudron, S. (2016). Learning versus play or learning through play? How parents' imaginaries, discourses and practices around ICTS shape children's (digital) literacy practices. *Media Education: Studies & Research*, 7(2), 261-280.
- Moore, H. C. (2022). "The whole experience is still very high touch for parents": Parent moves to support young children's remote learning during the COVID-19 pandemic. *Journal of Early Childhood Research*, 1-13.
- Neumann, M. M., & Neumann, D. L. (2017). The use of touch-screen tablets at home and pre-school to foster emergent literacy. *Journal of Early Childhood Literacy*, 17(2), 203-220.
- Neuman, S. B., Caperelli, B. J., & Kee, C. (1998). Literacy Learning, a Family Matter. *The Reading Teacher*, 52(3), 244-252.
- Παγκουρέλια, Ε., & Παπαδοπούλου, Μ. (2009). Κριτική Ανάλυση Λόγου – Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου: μια πρόταση συνδυαστικής αξιοποίησης για την ανίχνευση της ιδεολογίας των σχολικών εγχειριδίων για τη γλώσσα. *Επιστήμες της Αγωγής*, (4).
- Pahl, K. (2014). The aesthetics of everyday literacies: Home writing practices in a British Asian household. *Anthropology and Education Quarterly*, 45(3), 293-311.
<https://doi.org/10.1111/aeq.12069>
- Pahl, K., & Kelly, S. (2015). Family literacy as a third space between home and school: some case studies of practice. *Literacy*, 39(2), 91-96.
- Palaiologou, I. (2016). Children under five and digital technologies: implications for early years pedagogy. *European Early Childhood Education Research Journal*, (24)1, 5-24.
<https://doi.org/10.1080/1350293X.2014.929876>
- Παπαηλιού, Χ. (2005). *Η ανάπτυξη της γλώσσας. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα από την τυπική και αποκλίνουσα γλωσσική συμπεριφορά*. Εκδόσεις Παπαζήση.

- Παπαναστασίου, Κ., & Παπαναστασίου, Ε. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Εκδόσεις Συγγραφέα.
- Paratore, J. R. (2005/2006). Family Literacy: Approaches to Family Literacy: Exploring the Possibilities. *The Reading Teacher*, 59(4), 394-396.
- Patton, M. Q. (2002). Two Decades of Developments in Qualitative Inquiry: A Personal, Experiential Perspective. *Qualitative Social Work*, 1(3), 261-283.
- Plowman, L. (2016). Rethinking context: Digital technologies and children's everyday lives. *Children's Geographies*, 14(2), 190-202.
<https://doi.org/10.1080/14733285.2015.1127326>
- Rasinski, T., & Padak, N. (2009). Family Literacy: Write Soon!. *The Reading Teacher*, 62(7), 618-620.
- Robson, C. (2007). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Gutenberg.
- Rowell, J., & Wohlwend, K. (2016). Free Play or Tight Spaces? Mapping Participatory Literacies in Apps. *The Reading Teacher*, 70(2), 197-205.
<https://doi.org/10.1002/trtr.1490>
- Salley, B., Daniels, D., Walker, C., & Fleming, K. (2022). Shared book reading intervention for parents of infants and toddlers. *Journal of Early Childhood Research*, 1-19.
- Santos, R. M., Fettig, A., & Shaffer, LS. (2012). Helping Families Connect Early Literacy with Social-Emotional Development, *YC Young Children*, 67(2), 88-93, 96.
- Sari, B., Basal, H. A., Takacs, Z. K., & Bus, A. G. (2019). A randomized controlled trial to test efficacy of digital enhancements of storybooks in support of narrative comprehension and word learning. *Journal of Experimental Child Psychology*, 179, 212-226.
- Scott, F. L. (2021). Family mediation of preschool children's digital media practices at home. *Learning, Media and Technology*, 1-16.
<https://doi.org/10.1080/17439884.2021.1960859>
- Sénéchal, M., LeFevre, J. A., Thomas, E. M., & Daley, K. E. (1998). Differential Effects of Home Literacy Experiences on the Development of Oral and Written Language. *Reading Research Quarterly*, 33(1), 96-116.
- Stites, R. (2001). Household Literacy Environments as Contexts for Development in Rural China. In B. V. Street (Ed.), *Literacy and Development: Ethnographic Perspectives*. Routledge.
- Strickland, D. S., & Morrow, L. M. (1989). Emerging Readers & Writers: Family Literacy and Young Children, *The Reading Teacher*, 42(7), 530-531.
- Συμεού, Α. (2007). Εγκυρότητα και αξιοπιστία στην ποιοτική εκπαιδευτική έρευνα: Παρουσίαση, αιτιολόγηση και πράξη. *Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας "25 Χρόνια Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας"* (Τομ. 2, σσ. 333-339). Α/φοί Κυριακίδη.

- Toran, M., Sak, R., Xu, Y., Şahin-Sak, I. T., & Yu, Y. (2021). Parents and children during the COVID-19 quarantine process: Experiences from Turkey and China. *Journal of Early Childhood Research*, 19(1), 21-39.
<https://doi.org/10.1177/1476718X20977583>
- Traianou, A. (2014). *The centrality of ethics in qualitative research*. University of London: Department of Educational Studies.
- Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Εκδόσεις Κριτική.
- Verenikina, I., Kervin, L., Rivera, M. C., & Lidbetter, A. (2016). Digital play: Exploring young children's perspectives on applications designed for preschoolers. *Global Studies of Childhood*, 6(4), 388-399.
<https://doi.org/10.1177/2043610616676036>
- Weldemariam, K. (2022). The home literacy environment as a venue for fostering bilingualism and biliteracy: The case of an Ethio-Norwegian bilingual family in Oslo, Norway. *Journal of Early Childhood Literacy*, 0(0), 1-26.
- Wheeler, D. L., & Hill, J. C. (2021). The impact of COVID-19 on early childhood reading practices. *Journal of Early Childhood Literacy*, 0(0) 1-20.
- Whitmore, K. F., & Norton-Meier, L. A. (2008), Pearl and Ronda: Revaluing Mothers' Literate Lives to Imagine New Relationships between Homes and Elementary Schools, *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 51(6), 450-461.
- Wilson, D. R. (2013). Family Literacy Packs: Preservice Teachers' experiences with family-school connections. *Reading Improvement*, 50(1), 150-153.
- Wohlwend, K. E. (2008). Play as a Literacy of Possibilities: Expanding Meanings in Practices, Materials, and Spaces. *Language Arts*, 86(2), 127-136.
- Wohlwend, K. E. (2012). The boys who would be princesses: playing with gender identity intertexts in Disney Princess transmedia. *Gender and Education*, 24(6), 593-610.
- Wohlwend, K. E. (2015). Making, remaking, and reimagining the everyday: Play, creativity, and popular media. In J. Rowsell & K. Pahl (Eds.), *Routledge Handbook of Literacy Studies*. Routledge.
- Wolfendale, S. (2001). Family literacy: A shared activity in caring contexts. In G. Shiel, & U. N. Dhalaiigh (Eds.), *Reading Matters: A Fresh Start* (pp. 166-174). Reading Association of Ireland.
- Yamada-Rice, D. (2014). The semiotic landscape and 3-year-olds' emerging understanding of multimodal communication practices. *Journal of Early Childhood Research*, 12(2), 154-184.

Παραρτήματα

Παράρτημα Α – Γνωμοδότηση για Διεξαγωγή της Έρευνας

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Αρ. Φακ.: ΕΕΒΚ ΕΠ 2021.01.166
Αρ. Τηλ.: 22809038/039, 22819101
Αρ. Φαξ: 22353878

05 Αυγούστου, 2021

Δρ Σταυρούλα Κοντοβούρκη
Επίκουρη Καθηγήτρια
Τμήμα Επιστημών της Αγωγής
Πανεπιστήμιο Κύπρου
Λεωφ. Πανεπιστημίου 1
2109 Αγλαντζιά
Λευκωσία

Κυρία Αναστασία Τσούκκα
Λεωνίδα Πογιατζή 6
8290 Μέσα Χωριό
Πάφος

Καθ. Κωνσταντίνος Ν. Φελλάς
Πρόεδρος
Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής Κύπρου

Αίτηση γνωμοδότησης για την πρόταση με τίτλο:
«Οικογενειακές Πρακτικές Γραμματισμού Παιδιών στην Κύπρο»

Αναφέρομαι στην επιστολή σας ημερομηνίας 19 Ιουλίου 2021 για το πιο πάνω θέμα, σε συνέχεια προηγούμενης μας αλληλογραφίας ημερομηνίας 14 και 16 Ιουλίου 2021, και επιθυμώ να σας πληροφορήσω ότι από τη μελέτη του περιεχομένου των αναθεωρημένων εγγράφων που έχετε καταθέσει και των διευκρινίσεων στην καλυπτική σας επιστολή η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής Κύπρου (ΕΕΒΚ) **γνωμοδοτεί θετικά υπέρ της διεξαγωγής της εν λόγω έρευνας.**

2. Η Επιτροπή επιθυμεί να τονίσει ότι παραμένει ευθύνη δική σας η διεξαγωγή της έρευνας με τρόπο που να τηρούνται οι πρόνοιες του νέου Ευρωπαϊκού Γενικού Κανονισμού Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (2016/679) και του περί της Προστασίας των Φυσικών Προσώπων Έναντι της Επεξεργασίας των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και της Ελεύθερης Κυκλοφορίας των Δεδομένων αυτών Νόμος του 2018 (Ν. 125(Ι) /2018), ως αυτός εκάστοτε τροποποιείται.

3. Σας ενημερώνουμε ότι για σκοπούς καλύτερου συντονισμού και αποφυγής επανάληψης ερευνών με το ίδιο θέμα ή/και υπό εξέταση πληθυσμό μέσα σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα, η ΕΕΒΚ δημοσιεύει στην ιστοσελίδα της το θέμα της έρευνας, τον φορέα και τον υπό εξέταση πληθυσμό.

4. Κατά τη διάρκεια εκπόνησης της έρευνας, ο συντονιστής / επιστημονικός υπεύθυνος θα ενημερώνει την ΕΕΒΚ για κάθε τροποποίηση των αρχικά κατατεθειμένων εγγράφων (πρωτόκολλο ή άλλα ερευνητικά έγγραφα) και θα υποβάλλει τις απαιτούμενες έντυπες τροποποιήσεις στην Επιτροπή. .../2

Λαέρτου 22, 2365 Άγιος Δομέτιος, Λευκωσία
Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο: cnbc@bioethics.gov.cy, Ιστοσελίδα: www.bioethics.gov.cy

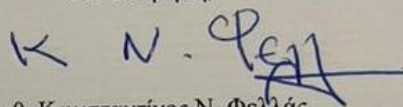
5. Σε περίπτωση διακοπής της έρευνας, ο συντονιστής/ επιστημονικός υπεύθυνος θα ενημερώσει γραπτώς την Επιτροπή κάνοντας αναφορά και στους λόγους διακοπής της έρευνας.

6. Ο συντονιστής/ επιστημονικός υπεύθυνος θα ενημερώσει την Επιτροπή σε περίπτωση αδυναμίας να συνεχίσει ως συντονιστής και θα υποβάλει τα στοιχεία επικοινωνίας του αντικαταστάτη του.

7. Με το πέρας της ερευνητικής πρότασης, ο συντονιστής / επιστημονικός υπεύθυνος θα ενημερώσει εγγράφως την Επιτροπή ότι το υπό αναφορά ερευνητικό πρωτόκολλο ολοκληρώθηκε.

8. Σας ευχόμαστε κάθε επιτυχία στη διεξαγωγή της έρευνάς σας.

Με εκτίμηση,

Καθ. Κωνσταντίνος Ν. Φελλάς
Πρόεδρος
Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής Κύπρου

Αίτηση γνωμοδότησης για την προέλευση των

«Οικολογικών Προϊόντων Γενετισμικά Βελτιωμένων Σπόρων»

Αναφορικά στην αίτηση σας για την προέλευση των «Οικολογικών Προϊόντων Γενετισμικά Βελτιωμένων Σπόρων» που υποβλήθηκε με αριθμό πρωτοκόλλου 1/2014, η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής Κύπρου (ΕΕΒΚ) ενημερώνει ότι η αίτηση σας έχει καταβληθεί στο ως άνω αρμόδιο όργανο σύμφωνα με τον κανονισμό της ΕΕΒΚ.

2. Η Επιτροπή ενημερώνει ότι σύμφωνα με τον κανονισμό της ΕΕΒΚ, με βάση τον οποίο η ΕΕΒΚ λειτουργεί ως αρμόδιο όργανο για την προέλευση των «Οικολογικών Προϊόντων Γενετισμικά Βελτιωμένων Σπόρων», η αίτησή σας θα εξεταστεί σύμφωνα με τον κανονισμό της ΕΕΒΚ.

3. Σας ενημερώνουμε ότι για καλύτερη επικοινωνία με την ΕΕΒΚ, μπορείτε να απευθύνεστε στον αρμόδιο υπάλληλο της ΕΕΒΚ, η ΕΕΒΚ λειτουργεί στην οδού Λεωφόρος της Ελευθερίας 107, 2013 Λευκωσία.

4. Κατά τη διάρκεια εξέτασης της αίτησής σας, η ΕΕΒΚ θα ενημερώνει την ΕΕΒΚ για όλα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την επεξεργασία ή άλλα προγράμματα σχετικά με τα προϊόντα που υποβάλλονται στην ΕΕΒΚ.

**Παράρτημα Β – Πρωτόκολλο Αρχικής, Ημιδομημένης Συνέντευξης Γονέων
Πρακτικές γραμματισμού παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (5-8)
στο σπίτι – Πρωτόκολλο για Γονείς³**

Δημογραφικά στοιχεία συνεντευξιζόμενου/ης:

1. Φύλο
2. Τόπος καταγωγής και τόπος διαμονής
3. Ηλικιακή ομάδα των ιδίων και των παιδιών τους
4. Επίπεδο εκπαίδευσης
5. Κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο (Ποια από τις ακόλουθες περιγραφές ταιριάζει καλύτερα στην οικονομική σας κατάσταση και τον τρόπο ζωής σας: μεγάλες οικονομικές δυσκολίες – πολλοί περιορισμοί, βασικός μισθός – κάλυψη βασικών αναγκών, ικανοποιητικές απολαβές – κάλυψη των βασικών αναγκών και πέραν αυτών, ψηλά εισοδήματα – οικονομική άνεση)

Α. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥΣ

1. Μπορείτε να περιγράψετε μια τυπική μέρα σε σχέση με τα κείμενα και τις ψηφιακές εφαρμογές που χρησιμοποιείτε;

2. Μιλήστε μας για τα κείμενα που χρησιμοποιούν τα παιδιά σας στο σπίτι και με ποιους τρόπους τα χρησιμοποιούν (π.χ., βιβλία, παραμύθια, τηλεόραση, εφαρμογές στο κινητό ή στο tablet, κτλ.).

α. Σε ποιες δραστηριότητες εμπλέκεστε μαζί με τα παιδιά σας που θεωρείτε ότι σχετίζονται με κείμενα (π.χ., θεατρικές παραστάσεις, επισκέψεις σε ζωολογικούς κήπους ή μουσεία, οργανωμένες δραστηριότητες όπως μαθήματα μουσικής, χορού, κτλ.).

β. Πώς εμπλέκεστε σε αυτές τις δραστηριότητες και σε αυτές τις πρακτικές (πώς αποφασίζετε να καθιερώσετε μια πρακτική, πόσο συχνά, ποιος ο ρόλος του γονιού, ποιος του παιδιού);

3. Τα δικά σας παιδιά χρησιμοποιούν ψηφιακά μέσα εκτός σχολείου; Αν ναι πώς; Τα χρησιμοποιούν μόνο τους ή με κάποιο άλλο άτομο; Ποιες είναι οι ψηφιακές εφαρμογές που χρησιμοποιούν και κάτω από ποιες περιστάσεις τις χρησιμοποιούν; Πώς αισθάνεστε/ποιες οι σκέψεις σας για αυτό;

4. Θεωρείτε ότι έχει διαφοροποιηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά σας ασχολούνται με κείμενα, με παιχνίδια και με δραστηριότητες εκτός σπιτιού κατά τους τελευταίους μήνες ένεκα της πανδημίας COVID-19; Αν ναι, μπορείτε να δώσετε κάποια παραδείγματα;

5. Ποια νομίζετε ότι είναι η σχέση της χρήσης ψηφιακών μέσων με τη γλωσσική ανάπτυξη/γλωσσικές ικανότητες των παιδιών σας;

6. Μπορείτε να περιγράψετε τις δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούσασταν εσείς όταν ήσασταν στην ηλικία των παιδιών σας; Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε σε σχέση με τις δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται τα παιδιά σας σήμερα;

7. Υπήρχε αλλαγή χρήσης ψηφιακών μέσων κατά την εφηβική σας ηλικία ή τώρα στην ενήλικη ζωή σας; Αν ναι, πώς αξιοποιούσατε την ψηφιακή τεχνολογία σε διάφορους τομείς; Πώς την αξιοποιείτε τώρα; Αυτή η αλλαγή επηρεάζει τη ζωή σας; Αν ναι πώς;

³ Προσαρμογή, κατόπιν έγκρισης των επιστημονικών υπεύθυνων, από το ερωτηματολόγιο/πρωτόκολλο συνέντευξης της έρευνας «Πρακτικές γραμματισμού παιδιών προσχολικής ή και πρώτης σχολικής ηλικίας (3-8) στο σπίτι και στο σχολείο: Αναφορές από γονείς και εκπαιδευτικούς» (Αρ. Φακ.: ΕΕΒΚ ΕΠ 2020.01.178).

8. Εσείς πώς χρησιμοποιείτε διαφορετικά κείμενα και πρακτικές (έντυπα και ψηφιακά μέσα) σε προσωπικό και πώς σε επαγγελματικό επίπεδο;

9. Ποια η σχέση του τρόπου που τα παιδιά σας χρησιμοποιούν ψηφιακά μέσα σε σχέση με τους τρόπους που τα χρησιμοποιείτε εσείς;

10. Θεωρείτε ότι η ηλικία τους αλλά και η δική σας επηρεάζει την χρήση ψηφιακών μέσων;

B. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΩΝ

1. Περιγράψτε μία τυπική μέρα της καθημερινότητάς σας ως προς το πώς χρησιμοποιείτε μαζί με τα παιδιά σας τα ψηφιακά μέσα κατά τη διάρκεια της μέρας. Τι είδους ψηφιακά μέσα χρησιμοποιείτε και με ποιο τρόπο; Για ποιο σκοπό, για ποιους λόγους; (ψηφιακά μέσα: π.χ. μηχανές/H/Y)

2. Ποιες καινούριες συνήθειες έγιναν κομμάτι της καθημερινότητάς σας εσάς και των παιδιών σας κατά τους τελευταίους μήνες και, συγκεκριμένα, μετά το ξέσπασμα της πανδημίας της ίωσης του COVID-19; Εντάξατε κάποιου άλλου είδους κείμενα ή διαφοροποιήσατε τον βαθμό και τον τρόπο που χρησιμοποιούσατε κάποια κείμενα αυτή την περίοδο;

3. Τι είδους εργαλεία και εφαρμογές χρησιμοποιείτε μαζί με τα παιδιά σας; Δώστε μερικά παραδείγματα. (εργαλεία: Internet, Google, Youtube, & Εφαρμογές (apps): TikTok etc)
- Για ποιο σκοπό και κάτω από ποιες περιστάσεις χρησιμοποιείτε το καθένα από αυτά;

4. Πώς θα χαρακτηρίζατε το ρόλο που διαδραμάτισε η ψηφιακή τεχνολογία στην οικογενειακή σας ζωή πριν την πανδημία;

5. Πώς θα χαρακτηρίζατε το ρόλο που διαδραματίζει αυτό το χρονικό διάστημα η ψηφιακή τεχνολογία στην οικογενειακή σας ζωή;

6. Έχει αλλάξει η χρήση των ψηφιακών μέσων στην καθημερινότητα της οικογένειάς σας με την πάροδο του χρόνου; Αν ναι, πώς;

α. Ποιες ομοιότητες ή διαφορές παρατηρείτε σε σχέση με τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας και των ψηφιακών μέσων στην καθημερινότητα των παιδιών σας; Σε διαφορετικές ηλικίες των παιδιών (καθώς μεγαλώνουν);

7. Το γεγονός ότι έχετε παιδιά επηρεάζει τη χρήση ή μη χρήση ψηφιακής τεχνολογίας και ψηφιακών μέσων από εσάς;

8. Θεωρείτε ότι οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολείστε με το παιδί σας επηρεάζουν τις σχέσεις σας μαζί του; (επικοινωνία, αλληλεπίδραση, κλπ.)

9. Με ποιον τρόπο εσείς ως γονέας μεσολαβείτε στην ενασχόληση των παιδιών σας με διάφορα κείμενα στο σπίτι;

10. Ποια άλλα άτομα του οικογενειακού σας περιβάλλοντος μεσολαβούν στην ενασχόληση των παιδιών σας με διάφορα κείμενα στο σπίτι;

11. Θεωρείτε ότι οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται αυτά τα άτομα της οικογένειας με το παιδί σας επηρεάζουν τις σχέσεις τους μαζί του; (επικοινωνία, αλληλεπίδραση, κλπ.)

12. Ποιες είναι οι απόψεις και οι στάσεις σας (προσδοκίες, πεποιθήσεις, ανησυχίες) σε σχέση με τα κείμενα και τις δραστηριότητες που εμπλέκονται τα παιδιά σας; (έντυπα και ψηφιακά μέσα, παιχνίδια, κλπ.)

13. Ποιες είναι οι απόψεις και οι στάσεις σας (προσδοκίες, πεποιθήσεις, ανησυχίες) για την τρέχουσα και πιθανή μελλοντική χρήση των διάφορων κειμένων που χρησιμοποιούν τα παιδιά σας; (έντυπα και ψηφιακά μέσα, παιχνίδια, κλπ.)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Για τη μη δομημένη συζήτηση/συνέντευξη που θα γίνει στο τέλος με τους γονείς, θα σχολιαστεί αναστοχαστικά ο πίνακας (βλ. Παράρτημα Γ) ή και φωτογραφίες που πιθανό να προσκομίσουν οι γονείς.

**Παράρτημα Γ – Πίνακας¹: Πρακτικές Γραμματισμού στο Σπίτι
(Συμπλήρωση από Γονέα)**

Δραστηριότητα	Συχνότητα	Σχόλια
Ακούει τραγούδια στο Youtube		
Ζωγραφίζει		
Γράφει		
Διαβάζει παραμύθια		
Διαβάζετε μαζί παραμύθια		
Μιμείται ρόλους (π.χ. δασκάλα, κομμώτρια)		
Παίζει με τα παιχνίδια		
Παρακολουθεί κινούμενα σχέδια στο Youtube		
Παρακολουθεί κινούμενα σχέδια στην τηλεόραση		
Παρακολουθεί ταινίες/σειρές/εκπομπές στην τηλεόραση		
Παρακολουθεί ταινίες/σειρές/εκπομπές μέσω διαδικτύου		
Παρακολουθεί ταινίες/σειρές μέσω συνδρομητικών καναλιών/dreambox/ Netflix		
Παίζει παιχνίδια στο κινητό		
Παίζει παιχνίδια στον υπολογιστή/ tablet		
Παίζει παιχνίδια σε κονσόλες (PlayStation, Xbox, κ.ά.)		
Χρησιμοποιεί το Facebook		
Χρησιμοποιεί το Instagram		
Χρησιμοποιεί το TikTok		
Χρησιμοποιεί μηχανές αναζήτησης (π.χ. Google) για να βρει εικόνες		
Χρησιμοποιεί μηχανές αναζήτησης (π.χ. Google) για να βρει πληροφορίες		
Προσπαθεί να γράψει κείμενα στον υπολογιστή		
Κάνει ερωτήσεις σε σχέση με το GPS όταν οδηγείτε		
Σας ζητά να στείλετε sms με το κινητό σας		
Σας ζητά να πάρετε κάποιο τηλέφωνο από το κινητό σας		
Παρακολουθεί θεατρικές/μουσικές/χορευτικές παραστάσεις		
Ετοιμάζετε μαζί λίστα για ψώνια		
Αναγνωρίζει λογότυπα στο σουπερμάρκετ ή στο σπίτι (π.χ. Kellogg's, Jumbo)		
Αναγνωρίζει/Διαβάζει τις πινακίδες στο δρόμο		
Άλλο (διευκρινίστε).....		
Άλλο.....		
Άλλο.....		

Παράρτημα Δ: Ενδεικτικό Παράδειγμα που Χρησιμοποιήθηκε για την Ανάλυση των Δεδομένων βάσει των Τεσσάρων Αξόνων που Προέκυψαν

Οικογένειες	Παιδιά	Πρώτος Άξονας: Πρακτικές & πόροι	Ψηφιακά μέσα	Έντυπα μέσα	Παιχνίδια
Συμμετέχοντες					
1. Βασιλείου	Ορφέας	<p>Πρακτικές ψηφιακών:</p> <ul style="list-style-type: none"> -διαχείριση ψηφιακών εφαρμογών -ανάγνωση -παραγωγή ρηματικού κειμένου σε ψηφιακό περιβάλλον -αναζήτηση πληροφοριών -ακρόαση -επικοινωνία <p>Πρακτικές έντυπων:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ανάγνωση -ακρόαση -ψυχαγωγία -γραφή - παραγωγή πολυτροπικών κειμένων <p>Πρακτικές από υλικά:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Υπόδυση ρόλων -φτιάξιμο ιστοριών -αφήγηση -ψυχαγωγία - πρακτικές που αφορούν την έκφραση διαφορετικών νοημάτων και συναισθημάτων - ανάγνωση εικόνων ως κειμένων -αναζήτηση ταυτόσημων κειμένων-εικόνων 	<ul style="list-style-type: none"> -Τηλεόραση -Tablet – μόνος & με μητέρα -υπολογιστής – αναζητήσεις στο Google και στο YouTube – μόνος & με μητέρα -Netflix - μόνος & με μητέρα -PlayStation -Viber -τηλέφωνο μητέρας – με μητέρα 	<ul style="list-style-type: none"> -Παραμύθι πριν τον ύπνο – με μητέρα -κόμικ -Τριβιζάς 	<ul style="list-style-type: none"> -επιτραπέζια π.χ. Monopoly, Doble -φιγούρες π.χ. Playmobil, Lego, Lidl, Superzings -Hot Wheels -μουσικά όργανα

		<p>Μουσική/ταινίες στο Netflix/φιγούρες Lidl/ ζωγραφίες/διαφημίσεις: Marvel/Batman: στοιχείο της μαζικής κουλτούρας: μαζική κουλτούρα πόρος γραμματισμού - ρευστότητα μεταξύ των πόρων</p> <p>-Σπόνσορες γραμματισμού: μητέρα, γιαγιά, θείος</p>			
--	--	--	--	--	--

Οικογένειες	Παιδιά	Δεύτερος Άξονας: Οικογενειακές Δραστηριότητες	Εντός σπιτιού	Εκτός σπιτιού
1. Βασιλείου	Ορφέας	<p>Πρακτικές: -γραφή -ανάγνωση -ακρόαση</p>	<p>-παιχνίδια ρόλων -Μπάσο με θείο -λίστα για ψώνια με μαμά -λογότυπα σε προϊόντα στο σπίτι, στην τηλεόραση, στο διαδίκτυο - κατασκευές με μητέρα</p>	<p>-θάλασσα ή πισίνα -σε κάποιο φίλο να παίζει -εκτός επαρχίας βόλτες -λογότυπα σε καταστήματα/υπεραγορές -Συναυλίες -Ζωολογικός κήπος -Θεατρικές παραστάσεις - αθλοπαιδιές: Tae Kwon Do -πινακίδες στους δρόμους -GPS</p>

Οικογένειες	Παιδιά	Τρίτος Άξονας: Ψηφιακές ιστορίες γραμματισμού μητέρας	Στάση προς τεχνολογία	Περιθώρια δράσης του παιδιού
1. Βασιλείου	Ορφέας	<p>-Παιδική ηλικία: μόνο τηλεόραση-παιχνίδια έξω στην αυλή</p> <p>-Εφηβεία: υπολογιστές</p> <p>-Σήμερα: καθημερινά – ευχρηστία, εύκολη πρόσβαση, ταχύτητα</p> <p>-κινητό τηλέφωνο</p> <p>-Netflix</p> <p>-κάποτε διαδικτυακά βιβλία, κυρίως όμως έντυπα</p> <p>-ηλεκτρονικές πηγές ενημέρωσης</p> <p>-υπολογιστής για προετοιμασία για εργασία - δασκάλα</p> <p>Πρακτικές: ενημέρωση, χαλάρωση, ψυχαγωγία</p>	<p>-άλλαξε τις συνήθειες των ανθρώπων και τον τρόπο με τον οποίο χαλαρώνουν και ψυχαγωγούνται.</p> <p>-η ταχύτητά τους και η ευχρηστία τους αποτελούν στοιχεία που ενθουσιάζουν αλλά και εθίζουν</p> <p>- επηρεάζει τη ζωή και την καθημερινότητά της</p> <p>-ίσως να σπαταλά χρόνο ασχολούμενη με αυτή, χωρίς να χρειάζεται</p> <p>- η στάση της προς την τεχνολογία και η ενασχόλησή της με αυτή, επηρεάζει και τη στάση και χρήση του παιδιού-μόνο κοινά παιχνίδια που παίζουν-κάποτε ένταση μεταξύ τους</p> <p>- φυσιολογικό και σημαντικό το να ασχοληθούν τα παιδιά</p> <p>-όρια στον χρόνο χρήσης</p> <p>- βοήθησαν τον Ορφέα όσον αφορά στη γλωσσική του ανάπτυξη, τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά</p> <p>-στάσεις και ιεραρχίες ανάμεσα στις διάφορες πρακτικές γραμματισμού, αφού</p>	<p>-αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και εμπλέκεται σε δράση με τρόπο που εμπλέκει άλλους σε πρακτικές γραμματισμού, αλλά και που πιθανώς να αναπαράγει πρακτικές γραμματισμού που συχνά κυριαρχούν στο σχολείο – μίμηση νηπιαγωγού</p> <p>-η μητέρα συμμετέχει μετά από παρότρυνση του παιδιού, γεγονός που προβάλλει τα περιθώρια δράσης και πρωτοβουλίας του παιδιού.</p> <p>-του αρέσει η ρουτίνα</p> <p>-δεν το ενοχλεί να κάνει ή να δει κάτι ξανά και ξανά αλλά, αντιθέτως, το προτιμά</p> <p>-προσπαθεί να βάζει όρια στο παιδί της, σεβόμενη όμως τις προτιμήσεις και τις απόψεις του</p> <p>-πάντα ρωτά το παιδί πριν οργανώσει κάποια δραστηριότητα, αφού αν δε συμφωνεί δε θα θέλει να συμμετέχει</p>

			<p>η κυρία Βασιλείου θεωρεί πως θα ήταν καλύτερα το παιδί της να ασχολείται με πόρους γραμματισμού που αφορούν σε έντυπα μέσα και σε αθλητικές δραστηριότητες παρά σε ψηφιακά μέσα.</p> <p>- η ψηφιακή τεχνολογία θα αποτελούσε σημαντικό πόρο γραμματισμού για τα παιδιά στη σημερινή κοινωνία</p>	<p>- οι επιλογές τους εξαρτώνται από τα ενδιαφέροντα του παιδιού</p> <p>- κυριαρχούν οι επιλογές του Ορφέα όσον αφορά στους πόρους γραμματισμού που αφορούν στην ψυχαγωγία</p> <p>- έγκριση για ενασχόληση με ψηφιακά μέσα</p> <p>-προτιμά να παίζει με άλλους παρά μόνος</p>
--	--	--	---	---

Οικογένειες	Παιδιά	Τέταρτος Άξονας: Πανδημία – Διαφοροποιήσεις στη χρήση ψηφιακών μέσων
1. Βασιλείου	Ορφέας	<p>-υπολογιστής μέσω για επικοινωνία με μαθητές της</p> <p>- αν και σε κάποιο βαθμό μπορεί να επηρέασε η πανδημία τη χρήση ψηφιακών μέσων ως πόρων γραμματισμού, δεν πιστεύει ότι είναι αυτός ο λόγος για τον οποίο αυξήθηκε η χρήση τους</p> <p>- η αύξηση δεν επηρέασε τις πρακτικές με τις οποίες ασχολούνταν προηγουμένως και τις συνήθειες που είχαν</p>